Archeologický ústav Akademie věd České republiky v Brně

Přehled výzkumů

55-2

Brno 2014

Přehled výzkumů

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal
Ročník 55
Volume 55

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady ***Head of editorial board***	Pavel Kouřil
Redakční rada ***Editorial board***	Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozlowski, Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik
Odpovědný redaktor ***Editor in chief***	Petr Škrdla
Výkonná redakce ***Assistant Editors***	Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela, Hedvika Břínková
Technická redakce, sazba ***Executive Editors, Typography***	Alice Del Maschio
Software ***Software***	Adobe InDesign CS5
Vyobrazení na obálce ***Cover Picture***	*Mikulčice-Valy, most č. 1. Předběžná rekonstrukce mostu R. Skopala, podle Poláček 2000* (viz obr. 9 na str. 46) *Mikulčice-Valy, bridge No. 1. A preliminary reconstruction of the bridge by R. Skopal, in accordance with Poláček 2000 (see Fig. 9 on page 46)*
Adresa redakce ***Address***	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Čechyňská 363/19 602 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html
Tisk ***Print***	Azu design s.r.o. Bayerova 805/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648
Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2014
Náklad 400 ks
Časopis je uveden na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Copyright © 2014 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2013
Overview of Excavations in Moravia and Silesia 2013
Übersicht den Grabungen in Mähren und Schlesien 2013

Středověk a novověk
Middle Ages and Modern Times
Mittelalter und Neuzeit

Bělá pod Pradědem (k. ú. Adolfovice, okr. Jeseník)

Hrádek Adolfovice. Středověk (14. století). Hrádek. Povrchový průzkum.

Průběžná prospekce reliktů vrcholně středověkého šlechtického sídla, kriticky ohroženého recentní průmyslovou zástavbou a nelegálními výkopy, pokračovala v rámci projektu „Preventivní archeologická prospekce Olomouckého kraje“ i v průběhu roku 2013. Prospekce prováděná pracovníky Archeologického centra Olomouc, p. o., se opět soustředila jednak do prostoru narušeného jihovýchodního svahu jádra hrádku, jenž eroduje do vnitřního příkopu, jednak na východní svah, který je těžce poškozen recentní zástavbou. Detektorový průzkum v těchto destrukčních sesuvech byl prováděn detektorem kovů typu XP Goldmaxx Power. Průzkumem byla rozšířena kolekce železných artefaktů, převážně stavebních kování. Dále byly získány fragmenty kuchyňské a stolní keramiky i ojedinělé nálezy osteologického materiálu. Pozitivní zprávou je, že ve sledovaném období nedošlo k dalšímu nelegálnímu poškození zkoumané lokality.

Josef Jan Kovář, Jan Lednický

Resumé

Bělá pod Pradědem (Adolfovice Cadastre, Jeseník District), Adolfovice Castle. Middle Ages (14th century). Castle. Surface survey.

Blučina (okr. Brno-venkov)

„Pastviska“. Raný středověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Při výzkumu polykulturní lokality (viz oddíl Doba bronzová) bylo dokumentováno několik charakteristických zásobních jam s nepočetným souborem keramiky zařaditelným jen obecně do raně středověkého období.

David Parma

Resumé

Blučina (Bez. Brno-venkov), „Pastviska“. Frühmittelalter. Siedlung. Rettungsgrabung.

Bohumín (k. ú. Starý Bohumín, okr. Karviná)

Ulice Slezská, Malá, parc. č. 45, 1097, 1098. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum (č. akce Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Opava č. 83/13) byl realizován v souvislosti s projektem „Novostavba chráněného bydlení na pozemku parc. č. 45, k. ú. Starý Bohumín“, jehož součástí byly i výkopové práce při hloubení výkopu pro přípojku vodovodu. Plocha stavby byla v rámci výzkumu označena jako sektor A, v trase nového potrubí byly následně položeny sondy S1 a S2.

V sektoru A byly po strojní skrývce povrchového drnu a části půdního horizontu v prostoru stavby strojně vyhloubeny základové rýhy o šířce 0,6 m a hloubce 0,8 – 1,0 m. Z vytěžené zeminy, převážně navážek z 20. století, byl získán menší počet artefaktů v sekundární pozici, v základových pasech nebyly registrovány žádné relevantní archeologické situace. Pouze ve východní části výkopů pro základy bylo obnaženo kamenné a cihlové zdivo domu, který v minulosti stál v ulici s dnešním názvem Malá. Tuto stavbu můžeme rámcově datovat do 19. až 1. poloviny 20. století.

Sonda S1 o celkové délce 35 m byla strojně vyhloubena ve vozovce bezejmenné spojovací ulice mezi ulicemi Slezskou a Malou, přičemž její severní konec zasahoval již do samotné ulice Slezské (parc. č. 1097, 1098). Hloubka sondy byla po ukončení archeologických prací cca 1,4 m, zatímco její šířka při dně činila pouhých 0,4 m. Výzkum se soustředil na střední a severní část sondy (obr. 1, 2), ve zbylé části byly evidovány pouze novověké a recentní zásypy obsahující stavební suť.

Ve střední části sondy S1 se podařilo dosáhnout podloží, ve kterém byla zachycena do červena propálená hrana patrně oválného zahloubeného objektu (s. j. 502). V jeho výplni se nacházely drobné hrudky mazanice spolu s přemístěným podložím. Funkční interpretace i datace objektu je obtížná, protože se podařilo prozkoumat jen malou část této archeologické situace a také výplň neobsahovala žádné artefakty. Dle stratigrafické pozice byl objekt ale patrně vrcholně středověkého stáří a mohlo se jednat o nějaké pyrotechnologické zařízení.

V povrchu podloží byl dále dokumentován vrcholně středověký objekt s. j. 500, na jehož dně se nalézal šedý jílovitý sediment. Obdobný jíl vyplňoval i kůlovou jam-

ku, nacházející se při severní hraně zkoumaného objektu. Objekt byl vyplněn a překryt kompaktní požární destrukcí pocházející pravděpodobně ze stěn jeho spálené nadzemní části. Výplň objektu obsahovala vrcholně středověkou keramiku, rámcově datovanou do 15. století. S určitou obezřetností můžeme zkoumanou situaci interpretovat jako suterén dřevohliněného domu. V severní části sondy byla při dně výkopu evidována splachová vrstva, datovaná do 15. až 16. století, s mírnou depresí vyplněnou mladší jílovitou uloženinou, ve které se nacházela poloha s koncentrací rohů skotu a menším množstvím keramických fragmentů z 15. až 17. století. Tuto archeologickou situaci překrývala mocná novověká navážka, dokumentovaná rovněž v jižní části sondy. Nad tímto horizontem se pak nacházely dvě novověké kamenné zdi (s. j. 900 a 902).

Sonda S2 o délce 7,2 m a šířce 0,4 – 0,6 m byla hloubena strojně a kolmo navazovala na sondu S1 a sektor A ve směru severozápad – jihovýchod. Přecházela z vozovky asfaltové silnice přes zatravněnou krajnici do prostoru zahrady (parc. č. 1097, 45). V celé délce sondy bylo v hloubce 1,4 m dokumentováno podloží tvořené žlutým jílovitým fluviálním sedimentem. Na jeho povrchu byly odkryty dva vedle sebe vodorovně uložené dřevěné trámky, překryté 0,25 m mocnou vrstvou valounů s pozdně středověkou a raně novověkou keramikou. Interpretace je obtížná, mohlo se např. jednat o součást komunikačních úprav. Výše byly uloženy jílovité vrstvy, navážky a planýrky, z nichž nejmladší část náležela 20. století.

Můžeme shrnout, že archeologický výzkum přes svůj omezený rozsah zachytil řadu nálezových situací souvisejících s vývojem parcel při ulici Hlavní. Převážnou část zjištěných archeologických situací tvořily relikty staveb a jejich následné zánikové horizonty. Některé mladší dokumentované požární horizonty (s. j. 141) přitom mohou souviset s velkými požáry města v letech 1740, 1745 a 1784 (Kuča 1996, 164).

Pavel Malík

Literatura

Kuča, K. 1996: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl, A-G.* Praha: Libri.

Resumé

Bohumín (Kat. Starý Bohumín, Bez. Karviná), Slezská- und Malá-Straβen, Parz. Nr. 45, 1097, 1098. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Bořitov (okr. Blansko)

Intravilán obce. Středověk. Hřbitov. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí zemědělské usedlosti č. p. 2/3 byla v zahradě těsně přiléhající ke stávajícímu hřbitovu kolem kostela sv. Jiří vyhloubena vápenná jáma, přičemž došlo k narušení několika kostrových hrobů.

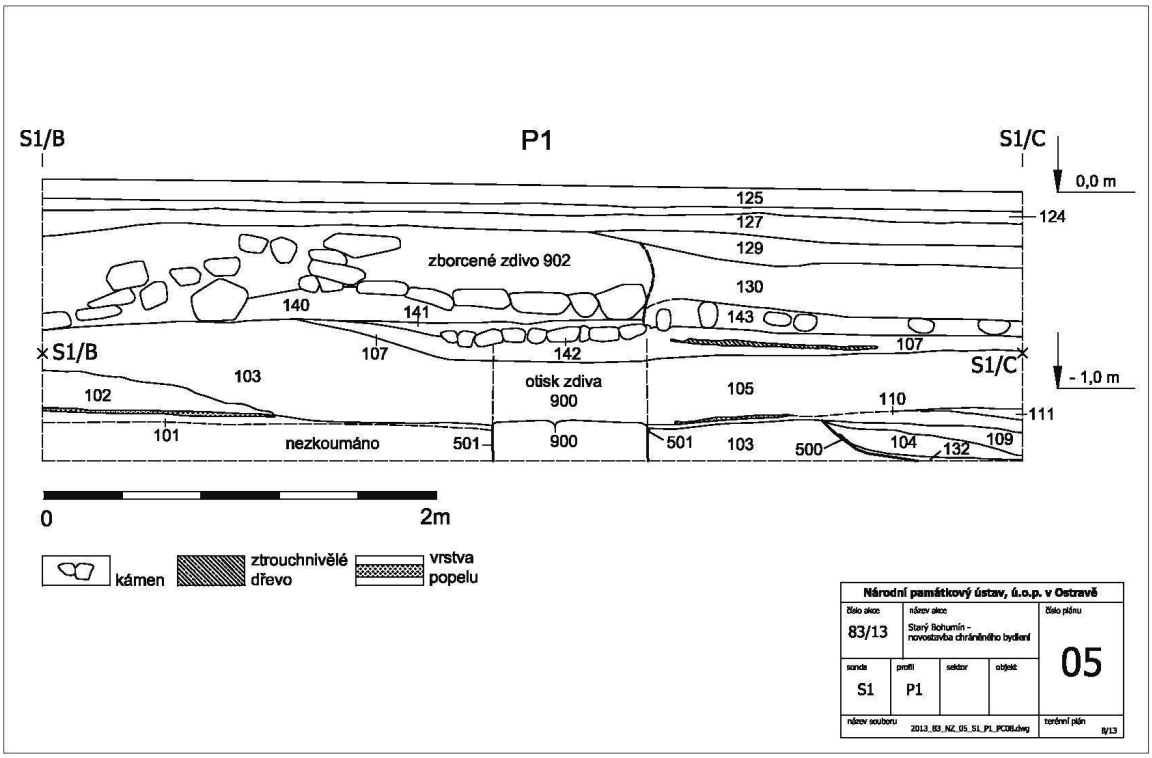

Obr. 1. Bohumín, ulice Slezská, Malá (okr. Karviná). Sonda S1, profil P1 - střední část.
Abb. 1. *Bohumín, Slezská- und Malá-Straβen (Bez. Karviná). Sondage S1, Profil P1.*

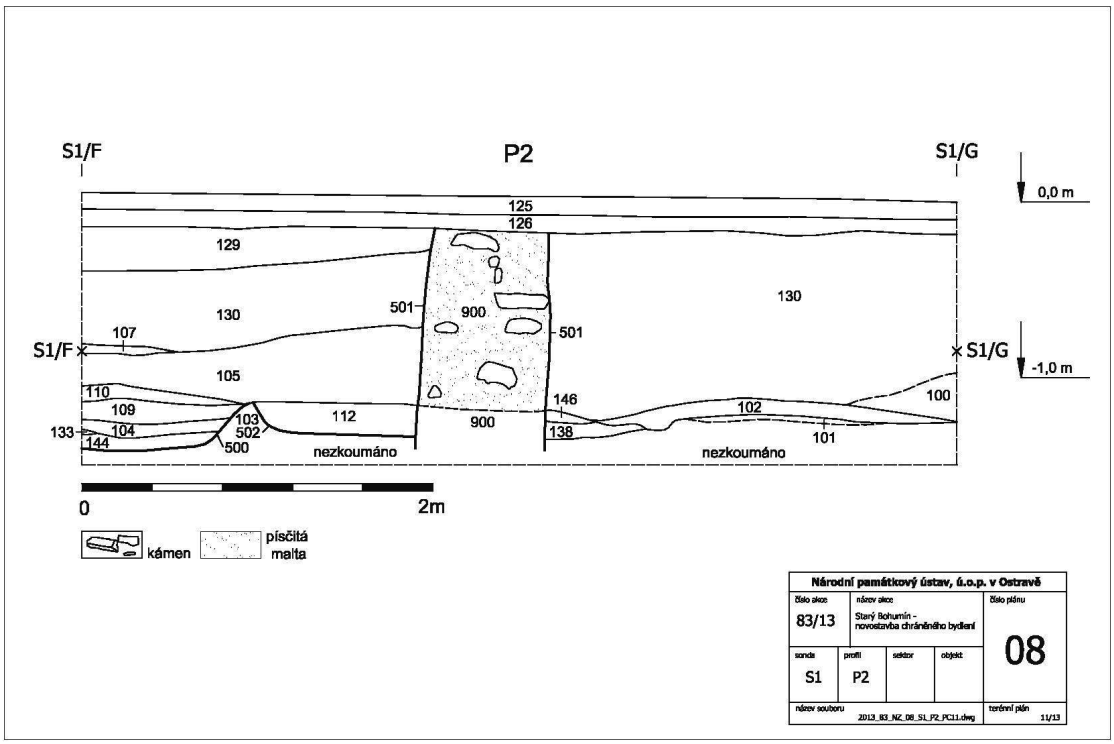

Obr. 2. Bohumín, ulice Slezská, Malá (okr. Karviná). Sonda S1, profil P2 - střední část.
Abb. 2. *Bohumín, Slezská- und Malá-Straßen (Bez. Karviná). Sondage S1, Profil P2.*

Zesnulí byli uloženi v několika vrstvách nad sebou v natažené poloze na zádech s hlavou k západu. Pohřby se často vzájemně porušovaly a v zásypu celé jámy se nacházelo množství fragmentárních a solitérních lidských kostí, středověká i novověká keramika a několik železných předmětů, mj. masivní šipka do kuše. Vyzvednuty byly více či méně nekompletní skelety několika jedinců, z nichž jeden dle předběžného antropologického posouzení zemřel v důsledku sečné rány v čelní kosti. Situaci lze nejspíše interpretovat jako zaniklou část středověkého hřbitova okolo kostela.

Jiří Kala

Resumé

During the rescue excavation the small part of cemetery dated back to the late Middle Ages was revealed.

Brno (okr. Brno-město)

Cílem předloženého příspěvku je, stejně jako v uplynulých letech, souhrnně informovat o výsledcích záchranných archeologických výzkumů společnosti Archaia Brno, o. p. s., prováděných na území Velkého Brna, především v historickém centru města a v prostoru jeho historických předměstí (obr. 3). Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Holub a kol. 2003, 57–97; Merta, Peška 2006).

Přehled záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2013:

Výzkumy prováděné v roce 2013 lze rozdělit do tří skupin: 1) rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy; 2) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“; 3) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí.

Ad 1) Rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy

Do těchto výzkumů se řadí pokračování výzkumu na parcele domu Česká 6 (akce A094/2012); Parkovací dům před Janáčkovým divadlem (akce A001/2013); Dornych DORN (akce A041/2013, A072/2013); Božetěchova 13 (akce A049/2013); Kopečná 9, parkovací dům (akce A003/2013); Kopečná 40/Studánka 3, bytový dům (akce A037/2013); Pekařská 53 (akce A036/2012); Petrov, Petrská (akce A052/2012); Vídeňská 6 – 8 (akce A113/2012).

Ad 2) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byly v roce 2013 realizovány dva výzkumy – jeden zasáhl domovní blok Bašty (akce A048/2013), druhý probíhal na ulici Pekařská (akce A083/2013).

Ad 3) Výzkumy menšího rozsahu

Jedná se o akce Biskupská 7 (akce A104/2013); Cihlářská 6 (akce A026/2013); Koliště, Moravské náměstí (akce A107/2012); Komenského náměstí 6 (akce A122/2012);

Obr. 3. Lokalizace jednotlivých výzkumů v rámci historického jádra Brna.
Abb. 3. *Lokalisierung der einzelnen Forschungsarbeiten innerhalb des historischen Stadtkerns von Brno.*

Obr. 4. Milady Horákové 23 – 25 (A094/2013). Lokalizace výzkumu s vyznačením zkoumaných sond.
Abb. 4. *Milady Horákové-Straβe 23 – 25 (A094/2013). Lokalisierung der Forschungsarbeiten mit Markierung der Forschungssonden.*

Veselá, Panenská, teplovody (akce A058/2013); Křížová ulice (akce A052/2013); Poříčí 7 (akce A077/2013); Ypsilantiho ulice (akce A014/2013); Milady Horákové 23 – 25 (akce A094/2013).

Předběžné, jsou zde publikované výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny abecedně, primárně podle katastrů).

K. ú. Černá Pole

Milady Horákové 23 – 25, parc. č. 3789, 3790/1 (A094/2013). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s přípravou výstavby administrativní budovy na parcele domu na ulici Milady Horákové 23 a bytového domu na parcele na ulici Milady Horákové 25 byl realizován zjišťovací archeologický výzkum, jehož cílem bylo zjistit archeologickou stratigrafii na obou zmíněných parcelách (obr. 4).

Geomorfologicky se lokalita nachází na levobřeží Ponávky pod svahem, nad nímž se rozkládá terasa Černých Polí. Podloží zde podle geologického průzkumu tvoří zřejmě náplavové hlíny inundace Ponávky, na kterých se vytvořil černozemní půdní typ.

Ve sledovaném prostoru a jeho nejbližším okolí bylo v minulosti doloženo osídlení z doby bronzové (souhrnně naposledy Salaš, Stuchlík 2011).

Od období vrcholného středověku se zde nacházel tzv. Hutterův rybník, jehož hráz je dnes pod ulicí Milady Horákové. Hráz sahala od ulice Traubovy takřka po křižovatku s Koništěm. Po hrázi rybníka vedla komunikace ze Zábrdovic (Čáda 1950; Kuča 2000). Nejstarší vyobrazení lokality přináší veduta od H. B. Bayera a H. J. Zeisera Obležení Brna Švédy 3. května až 20. srpna 1645, kde je zachycena i hráz Hutterova rybníka.

Pro potřeby zjišťovacího archeologického výzkumu byly vytyčeny čtyři sondy, které byly položeny tak, aby došlo k ověření všech z hlediska archeologie a stavebních činností strategických míst. Sondy byly hloubeny mechanizací za dohledu archeologa. Ve všech případech jejich hloubka odpovídala niveletě stavby v tom kterém místě. Žádný z výkopů nedosáhl podloží. Výkopy se pohybovaly v celém svém rozsahu (max. hloubka 3,5 m) v navážkách, respektive v terénu upraveném v souvislosti s výstavbou nájemních domů v 50. letech 19. století (Kuča 2000). Z terénní situace vyplývá, že zmíněné domy byly vystavěny do prostoru za hrází rybníka, tedy do bývalého rybníka. V průběhu stavby byl k již vyzděným základům/sklepům přisypán městský odpad, kterým byl dorovnán terén na úroveň koruny hráze rybníka (Merta 2013b).

K. ú. Královo Pole

Božetěchova 13 (akce A049/2013). Středověk, novověk. Vesnice. Záchranný výzkum.

V předstihu před započetím stavebních prací na parcelách č. 560, 561 a 562 v k. ú. Královo Pole byl v měsíci červnu a červenci 2013 realizován drobný archeologický výzkum na budoucím staveništi.

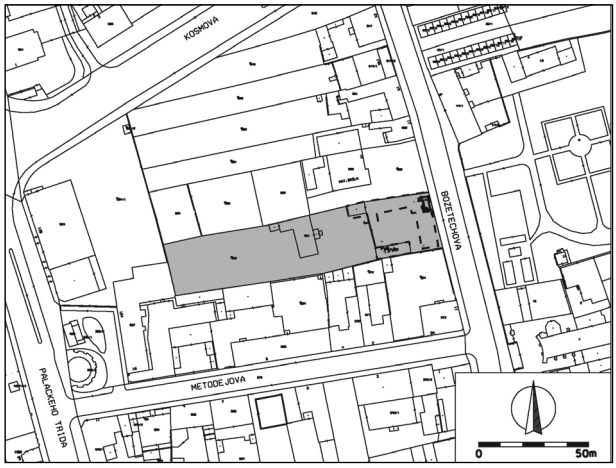

Obr. 5. Božetěchova 13 (A046/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 5. *Božetěchova-Straβe 13 (A046/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

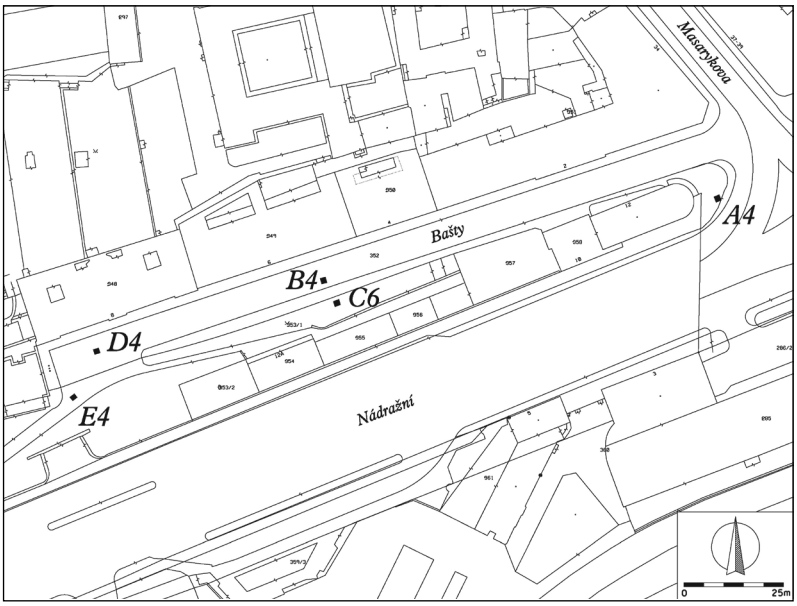

Obr. 6. Bašty, Nádražní (A048/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 6. *Bašty-Straße, Nádražní-Straße (A048/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Dotčený prostor se nachází v historickém jádru bývalé příměstské vsi Královo Pole (obr. 5), respektive v jeho pozdně středověkém rozšíření. Předmětná parcela se nachází západně osy bývalé vsi – dnešní ulice Božetěchova. Na jihu sousedí bezprostředně s budovou královopolské fary.

Geologický profil na lokalitě je reprezentován nivními sedimenty Ponávky. Materiálem těchto nivních sedimentů jsou převážně přeplavené spraše, tégly a půdy. Pod tímto horizontem navazují říční pískové a štěrkové sedimenty a třetihorní jíly – tégly.

Vzhledem k poněkud nešťastnému zásahu investora byly ve stavební mechanizací odkryté ploše dokumentovány především výrazně zahloubené objekty sklepů a zděné konstrukce základových zdiv staveb. Souběžně s ulicí Božetěchova, s mírnou odchylkou jihozápadním směrem byla dokumentována obvodová zeď s. j. 912 původního, dnes sneseného domu. V severovýchodním koutě plochy byl k této zdi přiložen zděný sklep s. s. j. 001 o rozměrech 6,5×2,5 m, původně klenutý valenou cihelnou klenbou s. j. 911. Do sklepa byly na jeho jižní straně zachyceny dva vstupy, jeden – starší – z prostoru uvažovaného průjezdu či ulice, druhý z interiéru domu. V severozápadním koutě vybíhala západním směrem chodba, původně opět klenutá cihelnou klenbou.

Archeologickou situaci v prostoru severního okraje stavební jámy vyjadřuje řez P1. Nejmladší aktivitou sledovanou v řezu jsou planýrky nejmladší zděné zástavby (s. j. 118, 107, 123), navazující na podlahové úrovně staveb budované v několika fázích (s. j. 116, 167, 904, 905). Dobře patrná jsou v řezu také základová zdiva příček domu s. j. 900, 901 a 902. Starší situace představují zahloubené objekty do sprašového podloží, a to objekt původně snad raženého sklípku – lochu – s výplněmi s. j. 108, 109 a 110 a objekt pravděpodobně zásobní jámy s. j. 165. Oba objekty můžeme datovat do období středověku; s. j. 109 obsahovala nálezový materiál 15. století.

V jihozápadním koutě zkoumané plochy byly zachyceny dva zahloubené objekty s. s. j. 002 a 003. V případě s. s. j. 002 (výkop s. j. 503, výplně s. j. 136 – 139, 144) se jedná o relikt objektu neznámého účelu, snad pozůstatek sklípku či lochu. Na základě nálezového materiálu můžeme zánik objektu datovat do 16. století. Do sprašového podloží hloubený sklep představuje objekt s. s. j. 003 (výkop s. j. 504, výplně s. j. 129 – 135, 141 – 143). Jedná se o nepravidelný výkop snad s pozůstatky otisků sloupů konstrukce při stěnách. Při severní stěně byla při řezu P2 pozorována kaverna vyplněná s. j. 135. Toto místo zpevňovala konstrukce s. j. 906. Z nálezového matriálu vyplývá, že objekt zanikl pravděpodobně někdy v průběhu 14. století. Zlomkově zachycená vrstva s. j. 133 představuje pravděpodobně pozůstatek půdního horizontu, jediný zachycený v rámci akce. Původní povrch terénu v této oblasti tak můžeme hledat na niveletě cca 224,60 m n. m.

Při jižní obvodové stěně staveniště byl dokumentován řez P4. Dokumentovaný sled vrstev s. j. 148 – 154 představuje snad nárůst terénu po výrazných terénních úpravách v průběhu středověku, může se však jednat i o výplň objektu. V řezu byly zachyceny dva zahloubené objekty s. j. 505 (výplň s. j. 147) a objekt s výplní s. j. 156. Konstrukce s. j. 913 – 916 tvoří základová zdiva snesené novověké zástavby.

Při vjezdové bráně do staveniště byl dokumentován řez P5 s pozůstatky zahloubených objektů a navazujícím sledem vrstev (Holub 2014).

K. ú. Město Brno

Bašty, Nádražní; parc. č. 286/1, 352, 353/1 (akce A048/2013). Středověk, novověk. Fortifikace. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem Sanace podzemí HJmB se uskutečnil v měsících červnu a červenci 2013 záchranný archeologický výzkum pěti průzkumných sond na ulici

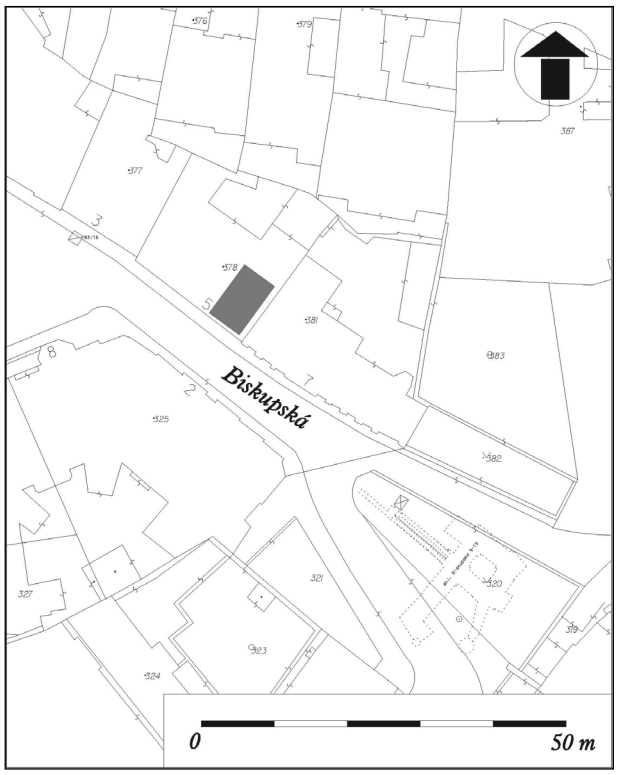

Obr. 7. Biskupská 5 (A104/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 7. *Biskupská-Straße 5 (A104/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

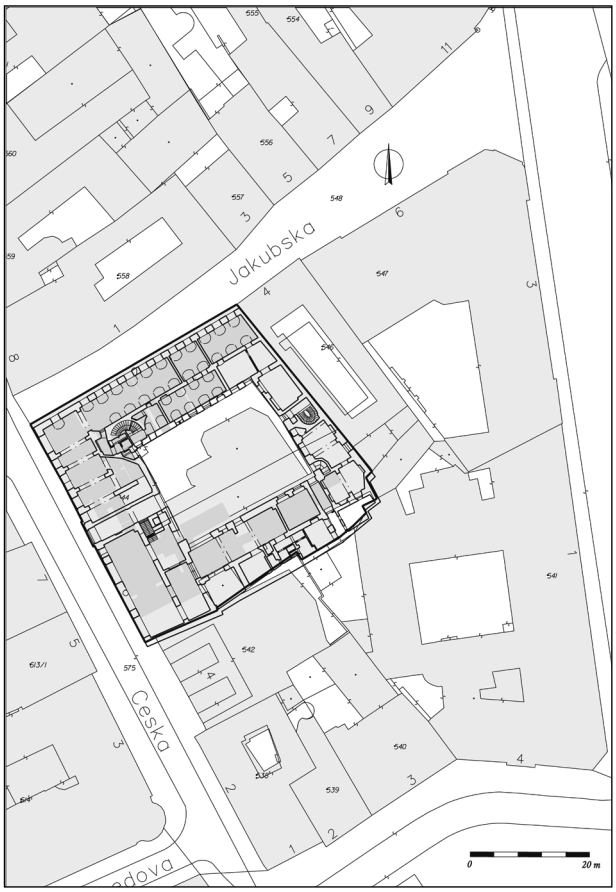

Obr. 8. Česká 6 (A094/2012). Lokalizace parcely s půdorysem domu v úrovni přízemí.
Abb. 8. *Česká-Straße 6 (A094/2012). Lokalisierung der Parzelle mit dem Grundriss eines Hauses auf Erdgeschossniveau.*

Bašty. Sondy na půdoryse 1,5×1,5 m byly kopány specializovanou stavební firmou v závislosti na odkrytých situacích do hloubky od 2,0 do 4,0 m. Jednotlivé pracovní postupy byly průběžně prohlédnuty a dokumentovány archeologem. V žádné ze sond nebyl proveden plošný archeologický výzkum.

Prostor ulice Bašty se nachází na mírném jihovýchodním svahu Petrovského vrchu (obr. 6), na kterém se již v pravěku rozkládalo rozsáhlé polykulturní sídliště z neolitu, doby bronzové a doby železné. Z hlediska historické topografie se sledovaný prostor nachází v místech středověkého městského příkopu a v jeho předpolí, v blízkosti Židovské brány.

Výzkum doplnil poznatky o archeologické situaci v ulici Bašty. Vzhledem k lokalizaci většiny sond do prostoru středověkého městského příkopu nebylo dosaženo geologického podloží ani středověkých úrovní terénu (sondy D4 a E4). Středověký příkop byl zasypán v souvislosti s výstavbou barokního bastionového opevnění v 2. polovině 17. století. V sondě B4 a C6 se podařilo zachytit krátký úsek této fortifikace. Na její vnitřní straně se nacházely násypy pevnostního valu, na vnější pak zásypy barokního příkopu z 1. poloviny 19. století (Kolařík 2013b).

Biskupská 7, parc. č. 381 (akce A104/2013). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Při rekonstrukčních pracích na domě Biskupská 7 (obr. 7) došlo v místnosti 1.10 k odkrytí cihelné kanalizační štoly. Jak vyplývá z nálezové situace, stav odpovídá projektu novostavby kapitulního domu na parcele staré stavby č. p. 281 z roku 1860 (Borský 2005).

Štola vyzděná z cihel o rozměru 30×6,5×15 cm probíhá v ose místnosti, její konstrukce je provázána se základy domu. Vrchol klenby se nachází cca 0,8 m a úroveň dna pak 2,55 m pod úrovní podlahy. Vnitřní světlost dosahuje 0,9 m při šířce 0,6 m. Na jižní straně je dnes štola ukončena zazdívkou v úrovni uličního průčelí domu, na straně severní pokračuje do prostoru parcely. Mimo zmíněné zaslepení byla štola poškozena průrazem při severní stěně místnosti. Ve zkoumaném prostoru se nenacházely archeologické terény starší výstavby domu (Merta 2013a).

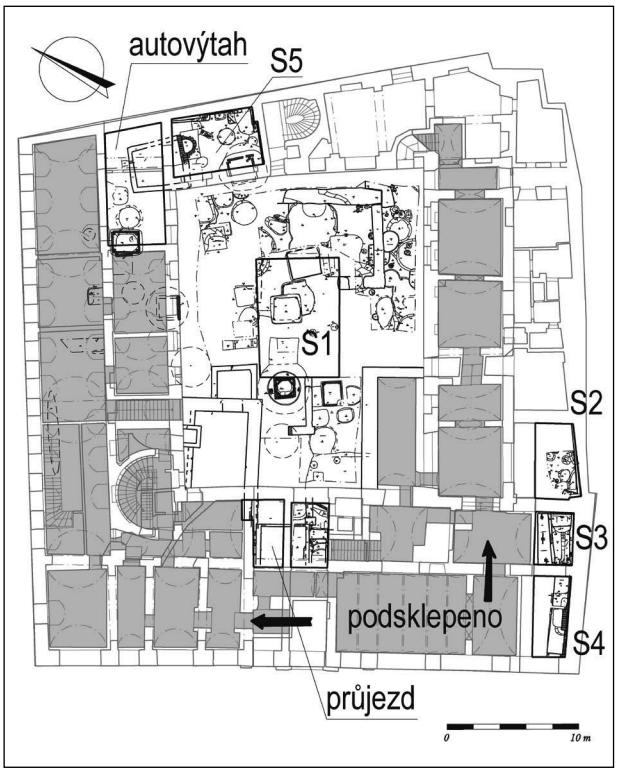

Obr. 9. Česká 6 (A094/2012). Vyznačení jednotlivých zkoumaných ploch.
Abb. 9. *Česká-Straße 6 (A094/2012). Markierung der einzelnen untersuchten Flächen.*

Česká 6, parc. č. 543, 544, 545 (akce A094/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Akce byla vyvolána kompletní rekonstrukcí a částečnou přestavbou objektu Česká 6 (obr. 8) v historickém jádru Brna (Peška, Staněk 2014). Jednalo se o plošný výzkum dvora a většiny nepodsklepených částí interiéru pavlačového domu z poloviny 19. století. Výzkumné práce probíhaly celkem 91 pracovních dní. Postup výzkumu zásadně determinovaly způsob a technologie zakládání stavební jámy (440 m^2). Stávající suterénní prostory byly po celém obvodu dvora nejprve podinjektovány. Již v této fázi byla narušena většina objektů pod úrovní suterénů a po obvodu dvora. Následně bylo nezbytné stavební jámu vytěžit a zajistit, aby se dům nezhroutil. V průběhu těžby byly také realizovány dvě úrovně vrtaných kotev. Archeologie se tedy musela odehrávat v rámci stanovených možností a rychle ustupovat stavbě.

Vlastní výzkum byl rozdělen do několika etap; s přestávkami trval od září 2012 do října 2013 a soustředil se na prostor dvora a nepodsklepených částí (obr. 9). V případě snižování podlah sklepů se přistoupilo pouze k archeologickému dohledu. První etapa byla zaměřena na prostor uprostřed dvora označený jako sonda S1 o rozměrech 6,1×9,6 m. V prozkoumané jámě byl později soustředěn betonový sediment vznikající jako odpad při pilotáži (obr. 10). Výzkum probíhal po dobu 14 dnů počátkem září 2012. V další etapě se výzkum věnoval nepodsklepeným místnostem v přízemí domu při jižním (S2 – S4) a severním (S5) nároží. Po skončení prací na pilotážích byl výzkum koncem listopadu přenesen zpět do prostoru dvora. Zde se postupně prokopávala zbylá plocha kolem jímky pro betonový sediment (obr. 11). Kvalita výzkumu byla limitována podnebnými podmínkami pokročilého zimního období a důsledky podmáčení a vzlínání vody, které byly zapříčiněny neustálým soustředěním zvodnělého odpadu po pilotáži (obr. 12). Dalším negativním faktorem, který se podepsal na kvalitě výzkumu, bylo pomalé předávání zkoumané plochy stavbou. Výzkum dále pokračoval dozkoumáním jednotlivých objektů, které sestupovaly pod úroveň – 3 m od stavební nuly (cca – 7m). Logicky a logisticky nezvládnutou koordinací jednotlivých složek stavby de facto nebyl dán prostor pro realizaci archeologického výzkumu. Přistoupilo se k časově a finančně náročnému řešení, kdy se ve dvou až třech lidech čekalo na skrytí dílčích objektů a po jejich odkrytí k urychlenému celkovému prokopání. Vzhledem k podmáčenému terénu

Obr. 10. Česká 6 (A094/2012). Pohled na zkoumanou plochu dvora domu.
Abb. 10. *Česká-Straße 6 (A094/2012). Blick auf die untersuchte Fläche des Hofs eines Hauses.*

Obr. 11. Česká 6 (A094/2012). Pohled na zkoumanou plochu dvora domu.
Abb. 11. *Česká-Straße 6 (A094/2012). Blick auf die untersuchte Fläche des Hofs eines Hauses.*

musely být jednotlivé objekty prokopány během jednoho dne, jinak by došlo k jejich zatopení vodou a nemožnosti pokračovat ve výzkumu. Všechny tyto faktory negativně ovlivňovaly kvalitu výzkumu. Následovala etapa, kdy byl prozkoumán prostor pod nájezdem bagru a průjezd z ulice České. Poslední fázi výzkumu představovala plocha budoucího autovýtahu. Snižování terénu sklepních prostor bylo pouze průběžně archeologicky dohledováno.

Jak již bylo výše řečeno, dnešní budova byla postavena v polovině 19. století (1858/1859) a vyrostla na ploše čtyř středověkých parcel v nároží ulic České a Jakubské. Nárožní parcela označená na rekonstrukčním plánu Oldřicha Vičara L/86 nesla v letech 1779 a 1806 čísla 447 a 159. Sousední menší parcela L/83 měla čísla 448 (1779) a 158 (1806), druhá vnitřní menší parcela L/81 byla vedena pod čísly 449 (1779) a 157 (1806) a jižní krajní velká parcela L/80 nesla čísla 450 (1779) a 156 (1806). Podoba někdejších domů, které podlehly v polovině 19. století výstavbě nájemního domu, je bohužel neznámá. V úvahách o jejich vzhledu jsme odkázáni na starší ikonografické prameny ze 17. století a na městské plány ze závěru 18. a první poloviny 19. století se schematizovaným a částečně nepřesným zaměřením městišť. Ze starší plánové dokumentace se v Archivu města Brna (AMB) nedochovalo vůbec nic, zejména archiv stavebního úřadu (Fond AMB A 1/37 Stavební úřad Brno 1907–1944) utrpěl značné ztráty za 2. světové války a ani v jeho torzu se k objektu nenachází jediný plán (Neuwirth 2011). Samotná stavba pavlačového domu byla realizována na zcela nových základech a pouze v suterénu jižního křídla dnešního domu jsou zachovány části jednoho z původních gotických sklepů. Tyto fragmenty spolu s konstrukcemi odkrytými archeologickým výzkumem nám slouží k částečné rekonstrukci stavebního vývoje městišť. Posledním vodítkem k úvahám o vzhledu někdejších domů jsou zápisy v městských knihách v 18. a na počátku 19. století, částečně vyexcerpované v rámci stavebně historického

Obr. 12. Česká 6 (A094/2012). Pohled na zkoumanou plochu dvora domu.
Abb. 12. *Česká-Straße 6 (A094/2012). Blick auf die untersuchte Fläche des Hofs eines Hauses.*

Obr. 13. Česká 6 (A094/2012). Pohled na zkoumanou plochu dvora domu.
Abb. 13. *Česká-Straße 6 (094/2012). Blick auf die untersuchte Fläche des Hofs eines Hauses.*

průzkumu (viz Neuwirth 2011). Z písemných pramenů víme, že v průběhu 14. a 15. století v domech nesídlil žádný městský patriciát. Velké jižní městiště vlastnili k polovině 14. století Petr cihlář a jeho syn Jindřich zedník, sousední malý dům (č. 449) nejprve jakýsi Jan ze Žabovřesk a následně Petr z Rouchovan. Druhý vnitřní domek (č. 448) byl před polovinou 14. století v majetku pánů z Rumberka a následně Bertolda z Vestfálska. Nárožní dům do ulice Jakubské vlastnil k polovině 14. století švec Elblin, který měl v nájmu jakéhosi mlynáře Mikuláše. Předpokládané ceny městišť však v této oblasti nebyly v polovině 14. století nikterak vysoké a nejmajetnější měšťané si zakupovali pozemky jinde (Vičar 1965).

Po stavbě nájemního domu v polovině 19. století byla jedinou významnější stavební akcí, která změnila zejména vzhled dvora, výstavba tiskárny Lidových novin po rekonstrukci objektu po roce 1895. Právě od tohoto roku byl dům sídlem redakce Lidových novin.

V blízkosti objektu proběhlo v minulosti pouze několik archeologických výzkumů. V roce 1988 byl realizován výzkum pod budovou Česká 8, dále v roce 1991 proběhl záchranný archeologický výzkum pro stavbu Hotelu Pegas (Jakubská 4). Tyto akce však bohužel nejsou dosud zpracovány. V okolí bylo položeno v roce 2001 několik sond v rámci projektu Sanace brněnského podzemí – Blok 32 (Peška 2002). Drobný výzkum proběhl i přímo v domě v roce 2003 při přestavbě sklepních prostor na restaurační zařízení (Holub a kol. 2005).

Záchranným výzkumem byly odkryty pozůstatky čtyř středověkých zděných objektů (suterénů I a II) a relikty dalších staveb z období novověku. Výzkumem byly odhaleny i pozůstatky pěti suterénů dřevohliněných domů, šest sídlištních objektů, 26 sloupových a kůlových jam, 30 odpadních jímek a dvě kamenné studny. Další dvě středověké dřevěné studny, ze kterých byly odebrány dendrovzorky, byly zcela vyplněny injektáží a pokračovaly pod základovou spáru stavby. Soubor dendrovzorků byl odebrán také z několika odpadních jímek.

Na základě získaných artefaktů a absolutních dat z dendrochronologického určení se podařilo zčásti zachytit prostorový a chronologický vývoj na lokalitě. Nejstarší doklad osídlení zkoumané lokality představoval objekt s. j. 591, který lze na základě keramiky datovat do mladší doby železné. K souvislému osídlení dochází počátkem 13. století. Dokládají to mimo jiné i dva dřevohliněné suterény postavené v 1. polovině 13. století (s. j. 590, 625), které se podařilo zachytit v prostoru průjezdu a dvora a předcházely zděným suterénům I a II. Další objekty z počátku 13. století představuje např. systém kůlových jam (s. j. 501, 502, 581, 587, 607), jenž souvisí se suterénem s. j. 590. Typické pro toto období je malé množství dochovaných artefaktů. Od druhé třetiny 13. století zaznamenáváme nárůst počtu archeologických situací. Jedná se o suterény s. j. 542, 566 a 632, sídlištní objekty s. j. 605, 616, jímky s. j. 520, 525, 589, 592, 593, 597, 603 a 637. Z uvedených objektů byly vyzvednuty artefakty kuchyňské a stolní keramiky.

Na přelomu 13. a 14. století či počátkem 14. století byly postaveny zděné suterény I a II (obr. 13). Suterén I (s. j. 549) byl zničen a zasypán při výstavbě nájemního domu v 19. století. Šlo o obdélný sklepní objekt, u něhož byly částečně zachovány jižní, severní a východní obvodové stěny vyzděné z kamenného zdiva na hrubou oranžovou maltu a sekundárně vložené cihelné náběhy valené klenby. Zachycená podlaha prostory byla dlážděna drobnými říčními valouny. Nejvyšší dochovaná výška zdiva byla 2 m, vnitřní plocha měla rozměry 6× >6 m. Lze odhadnout, že z původního sklepa se zachovala méně než polovina hmoty zdiva. Dochována byla část světlíku z cihel středního formátu. Suterén II (s. j. 551) byl v 19. století začleněn do komplexu nových sklepních prostor a využíván až do současnosti. Jednalo se o obdélnou prostoru, u níž byly částečně zachovány všechny čtyři ob-

vodové stěny. Zdivo nejstarší fáze sklepa bylo kamenné, vyzděné na oranžovou maltu. Zřejmě v novověku byla do místnosti vložena cihelná valená klenba a vnitřní obvodové stěny byly opatřeny cihelnými plentami. Nejvyšší dochovaná výška zdiva je 2 m, vnitřní plocha má rozměry 6× >8,5 m. Také u tohoto sklepa byl dochován světlík armovaný cihlami středního formátu. Na základě analogických situací z Brna a z charakteru zdiva můžeme výstavbu obou suterénů zasadit do období závěru 13. až 1. poloviny 14. století. S velkou pravděpodobností se jednalo o nejstarší zděnou část obou domů, tzv. komoru, která byla původně plochostropá.

Při výzkumu nepodsklepené jižní části domu (parc. č. 543) bylo také zachyceno středověké obvodové zdivo někdejšího sousedního domu Česká 4 (dnes OD Baťa), které je dnes součástí hmoty zdiva jižní zdi domu Česká 6. Pozůstatky starší nadzemní středověké zástavby byly odkryty také v interiéru východní části domu při Jakubské ulici.

Do 14. století lze kromě uvedených zděných budov zařadit i nepovedené založení kamenné studny s. j. 529, která brzy po svém zhotovení začala plnit funkci odpadní jímky. Další studna s. j. 964 z uvedeného období se nacházela pod východní zdí dvora. Dále byly zachyceny jímky s. j. 557, 560, 584, 631 a 636.

Přírodní podmínky dovolily dochovat i značné množství předmětů z organických materiálů. Ucelenější soubor takových předmětů zaznamenáváme právě z odpadních objektů ze 14. a následujícího 15. století. Jedná se o fragmenty dřevěných loubků z misek, ale ojediněle se podařilo získat i části dřevěných pohárů či soustruženého džbánu. Z organických materiálů se také dochovaly fragmenty koženého oblečení - především bot, u nichž lze ve dvou případech provést rekonstrukci jejich podoby.

V 15. století stále stojí zděné domy ze 14. století. Objevují se nové jímky s. j. 509, 517, 622, 626 a studna s. j. 556.

Bohatě jsou zastoupeny i soubory z mladšího období 16. až 18. století, kdy se značným způsobem mění podoba zástavby jednotlivých parcel. V prostoru průjezdu byl učiněn nález substrukcí základových a sklepních zdiv, které předcházely současnému objektu z poloviny 19. století. Původně se jednalo o součást základů a sklepních prostor jednoho z měšťanských domů, jenž stával na předmětné parcele. Za nejstarší můžeme považovat kamenná základová zdiva s. j. 969 a 970 spojovaná tvrdou bílou vápennou maltou, jejichž výstavbu lze časově zasadit do 16., případně 17. století. K těmto základům byl přizděn barokní cihlový sklípek (s. j. 968) s valenou klenbou a základové zdivo z nasucho kladených cihel s. j. 971. Jedná se o běžnou nálezovou situaci z historického jádra Brna. Ani jedna ze zděných konstrukcí není komplexněji zachována a nelze ji krom barokního sklípku přesněji situovat a funkčně interpretovat v rámci původní stavby.

Další dochovanou zděnou konstrukci z období baroka představuje základové zdivo objektu ve východní části dvora (s. j. 915, 941, 943), k němuž vedl chodník dlážděný kameny (komunikace s. j. 922), zachycený v sondě S2. Smíšené zdivo s druhotně využitým materiálem z rozebraných gotických konstrukcí bylo přibližně 0,95 m široké. Jako pojivo byla užita hrubá šedobílá malta. Objekt o obdélném půdorysu, široký přibližně 7,5 m a dlouhý 7,8 m, zaujímal plochu cca 57,7 m^2.

Poslední dokumentovanou budovu, která předcházela domu z 19. století, představují segmenty zdiv v sondě S5 (s. j. 935 a 555) a cihlový sklípek ze sond S5 a S6 (s. j. 981). Do sledovaného období lze zařadit jímky s. j. 523, 569, 623, 624, 627, 628, 631, 633. Pro mladší období byl zachycen především systém kanalizační sítě z 19. století.

I přes značně problematické podmínky výzkumu přispěly nalezené objekty a artefakty k poznání vývoje zástavby a struktury středověkých a novověkých měšťanských parcel.

Koliště, Moravské náměstí; parc. č. 7/1, 10, 11, 13/1, 804/1, 804/2, 805, 807 (akce A107/2012). Novověk. Předměstí, fortifikace. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán rekonstrukcí severní části parku Koliště a východní části parku Moravské náměstí kolem pomníku 10. výročí konce 2. světové války v Brně. Terénní část výzkumu proběhla v září 2012 až říjnu 2013.

Geomorfologicky se lokalita nachází na mírném svahu sklánějícím se na jihovýchod k vodoteči Ponávky (obr. 14). Nadmořská výška prostoru se dnes pohybuje v rozmezí 205,00 až 218,00 m. Stávající pokryv na lokalitě představuje parková výsadba. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí z posledního glaciálu. Na sprašové podloží nasedá holocenní půda, tvořená černohnědou humózní hlínou.

Záchranný archeologický výzkum se soustředil na sledování výkopů inženýrských sítí a skrývky nových komunikací (podrobný historický přehled viz níže – Moravské náměstí, Rooseveltova, akce A001/2013). Svou hloubkou, která se pohybovala v rozmezí od 0,30 do 2,40 m, nenarušovaly z převážné části starší archeologické situace, ale nacházely se v úrovni recentních a raně novověkých navážek, vzniklých především v souvislosti s budováním barokního opevnění v 2. polovině 17. století a jeho demolicemi a parkovými úpravami v 2. polovině 19. století.

Archeologický výzkum ověřil podmínky svrchní části geologického podloží ve východní části Moravského náměstí, při ústí ulice Milady Horákové. Představoval ho cca 0,60 m silný půdní typ, který dosedal na sprašovou návěj. Na základě dokumentovaných situací lze prohlásit, že v minulosti došlo v předmětném prostoru k výrazným úpravám terénu a přesunům velkého množství zeminy.

Obr. 14. Koliště, Moravské náměstí (A107/2012). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 14. *Koliště-Straße, Moravské náměstí (Platz; A107/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Z části je můžeme spojit s výstavbou nového bastionového opevnění ve 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století, z části s jeho demolicí v 19. století. Povrch středověkých a novověkých archeologických situací souvisejících s osídlením brněnského předměstí se nachází v hloubce 1 až 3 m od současného terénu v závislosti na poloze v rámci parku. Nejmocnější novodobé navážkové souvrství se nachází severovýchodně od budovy Janáčkova divadla. Ve východní části Moravského náměstí tyto navážky chybí a geologické podloží se zde nalézá jeden metr pod současným terénem. Na něm byly zachyceny raně novověké sídlištní vrstvy. Prostor pod památníkem byl v 2. polovině 17. století odtěžen při hloubení barokního městského příkopu a zasypán až po polovině 19. století. Nejsvrchnější navážkové vrstvy souvisí s úpravami terénu pro potřeby městského parku (Kolařík 2013c).

Komenského náměstí 6, parc. č. 586 (akce A122/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „JAMU – Stavební úpravy sklepních prostor objektu Komenského náměstí 609/6, Brno“ (obr. 15). Terénní část výzkumu proběhla od 20. 11. 2012 do 9. 4. 2013.

Všechny zemní zásahy stavby se nacházely v prostoru, který od novověku až do 19. století zabíral příkop bastionového opevnění města (stávající dům byl postaven v letech 1860 až 1862). Většina výkopů nepřesáhla úroveň dna příkopu a pohybovala se tudíž v hloubce jeho zásypů z 2. poloviny 19. století. Jako úprava dna byla interpretována uloženina, kterou tvořil hrubý písek o mocnosti 0,20 m (povrch v úrovni 217,90 m n. m.). V místě nově budovaného sklepa v prostoru dvora domu ležela na této vrstvě uloženina o síle 0,50 m, jež se svým charakterem projevovala jako náplavová vrstva. Pokud by se jednalo o náplavovou vrstvu, museli bychom počítat s jistým vodním režimem v příkopu, který by ji nakumuloval. V prostoru stávajících sklepů odpovídalo této vrstvě souvrství, které bylo v dolní partii představováno (druhotně přenesenou) sprašovou hlínou, následovala vrstvička (náplavová?) šedé plastické hlíny a na ní ležela opět vrstva sprašové hlíny.

Zásypy příkopu sestávaly jak z uloženiny s převahou hliněné složky (původem většinou asi přemístěné historické kontexty a geologické podloží), tak z destrukční planýrky zděných konstrukcí. Celková mocnost souvrství dosahovala 4,50 m. Narušeno bylo výkopem jámy na hašení vápna. Zřejmě sloužila k místní úpravě vápna pro jisté stavební počiny či úpravy domu. S odvodem dešťové nebo odpadní vody souvisel kanálek, jehož konstrukce byla tvořena cihlami pojenými maltou. Kanálek byl překryt starším dlážděním dvora.

Jediným místem, kde zemní zásahy stavby přesáhly úroveň dna příkopu bastionového opevnění, byla výtahová šachta v prostoru S23. Pod zmíněnou vrstvou hrubého písku zde byla zaznamenána sekvence čtyř vrstev. Velice pravděpodobně šlo o výplně zahloubené aktivity. Mohlo by se jednat o středověký příkop městského opevnění, který byl zřejmě v době výstavby bastionového opevnění v 2. polovině 17. století zasypán. Keramický materiál získaný ze souvrství byl datován do období novověku (nejspíše 16. – 17. století). Prokázat tuto hypotézu bude úkolem případných dalších archeologických výzkumů v tomto prostoru (Černá, Zůbek 2013e).

Moravské náměstí, Rooseveltova; parc. č. 7/1, 8, 10, 11 (akce A001/2013). Středověk, novověk. Předměstí, výrobní areál, fortifikace, bojiště. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou podzemních garáží na Rooseveltově ulici před vstupem do Janáčkova divadla v Brně (parc. č. 7/1, 8, 10, 11, obr. 16). Terénní část výzkumu proběhla v měsících lednu až září 2013.

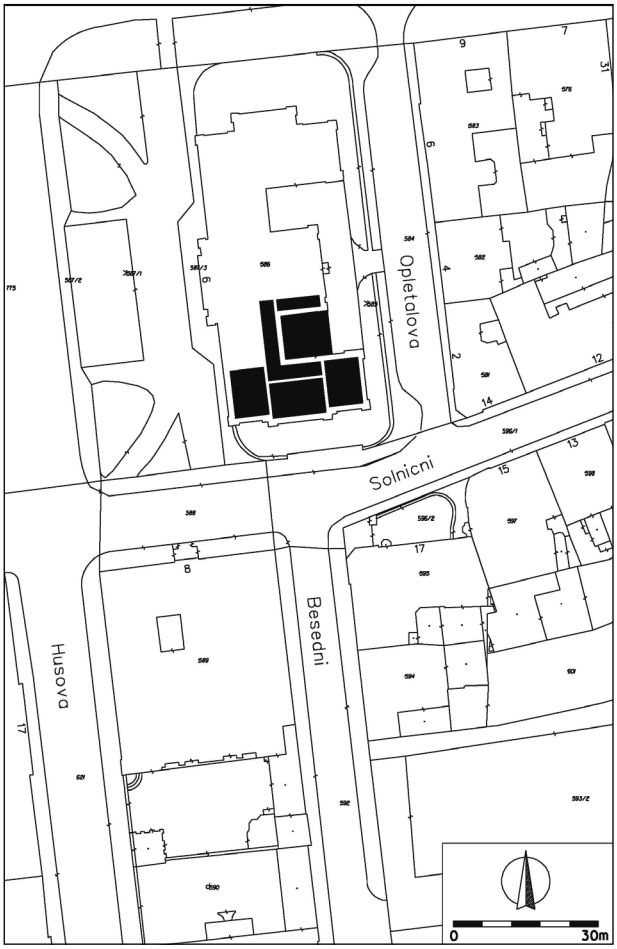

Obr. 15. Komenského náměstí 6 (A122/2012). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 15. *Komenského náměstí (Platz) 6 (A122/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Sledovaný prostor se nachází na katastrálním území Město Brno, při severní části ulice Rooseveltova (parc. č. 7/1, 8, 10, 11), severozápadně od budovy Janáčkova divadla. Z hlediska historického byl prostor od vrcholného středověku součástí zástavby brněnského předměstí (tzv. třetí předměstské čtvrti), v 2. polovině 17. století se stal součástí fortifikačních pozemků barokní bastionové pevnosti a po její definitivní demolici v 60. letech 19. století sloužil jako park.

Geomorfologicky se dnes zkoumaný prostor nachází v nadmořské výšce cca 214,00 až 218,00 m na mírném svahu, který pozvolna klesá východním směrem k bývalému řečišti Ponávky. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Na sprašové podloží nasedá holocénní půda, tvořená černohnědou humózní hlínou tzv. černozemí. Mezi neogenními vápnitými jíly (tzv. tégly) a sprašemi nacházíme v této části historického jádra v hloubce cca 5 až 6 m pod současným povrchem fluviální sedimenty, tj. štěrky a štěrkopísky, přecházející v písčitou a nivní sedimentaci.

V období středověku nebylo předmětné území zahrnuto do vlastního jádra města Brna, nacházelo se vně městských hradeb. Do organismu města však bylo začleněno prostřednictvím předměstí, které na něm vyrostlo. Šlo o třetí předměstskou čtvrť (Tercium quartale extra civitatem), zvanou též Na palouku (Super Anger) či Na hrázi (Super Aggere). V polovině 14. století tu stával mimo jiné dům pekaře Mikuláše Cablera a také dvorec postřihače Konráda Třebíčského. Muselo zde být rovněž mýto, poněvadž tady měli své domy celník Mikuláš a celník Konrád. Severněji se rozkládala skupina 20 dvorců a za nimi začínaly kolonie chudiny, osazené výlučně Němci (Vičar 1966, 231–232). Patnácté století znamenalo pro brněnská předměstí útlum vývoje. V důsledku husitských a pak česko-uherských válek došlo totiž k jejich výraznému poškození a redukci zástavby. V průběhu 16. století sice docházelo postupně k novému rozvoji předměstí, ten ovšem nedosáhl předhusitské úrovně (Kuča 2000, 55–58). Do poloviny 17. století pak bylo pro předměstské osídlení nepříznivé zesilování městského opevnění, avšak naprostou katastrofu představovalo dvojí švédské obléhání v letech 1643 a 1645 a následná přeměna Brna na barokní pevnost. Již před prvním švédským obléháním roku 1643 dalo samo město vypálit a strhnout budovy, které by ztěžovaly přehled obránců a umožňovaly Švédům snaz-

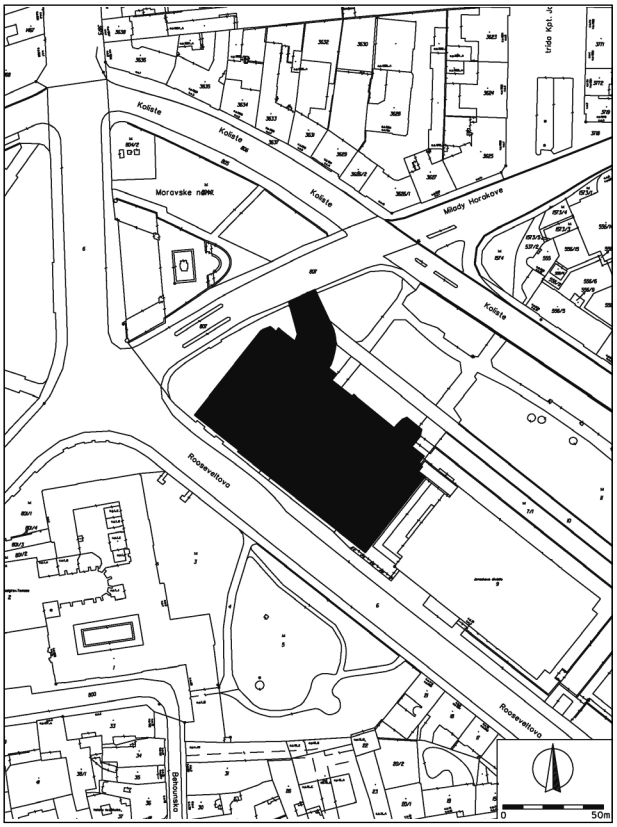

Obr. 16. Moravské náměstí, Rooseveltova (A001/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 16. *Moravské náměstí (Platz), Rooseveltova-Straße (A001/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

ší a krytý přístup. Ještě citelnější byly přípravy na druhé švédské obléhání roku 1645. Vlastní obléhání a vojenské akce pak toto katastrofální postižení předměstí dovršilo. Brno, které se ubránilo obležení Švédů, bylo postupně od poloviny 17. století přestavěno na barokní pevnost, která byla budována ve dvou základních etapách, její výstavba se však především z nedostatku financí značně prodlužovala. Předměstská zástavba byla v barokním období obnovena jen ve větší vzdálenosti od obvodu budovaného barokního opevnění. Námi sledovaná třetí předměstská čtvrť zanikla. Část její plochy zabral vnější bastionový pás (Kuča 2000, 79). Do roku 1700 bylo dokončeno vnitřní vysoké bastionové pásmo. Našeho prostoru se dotýkal hlavně II., tzv. svatotomášský bastion za augustiniánským klášterem. Vně vnitřního pevnostního pásu se rozkládal široký příkop. Před příkopem byl postaven nižší vnější pevnostní pás, budovaný až ve 2. čtvrtině 18. století. Barokní opevnění postupně ztratilo opodstatnění především v průběhu vojenských operací v období napoleonských válek a rovněž brzdilo stavební rozvoj města. Destrukce začaly 28. 9. 1809. V daném prostoru vznikly sady a začal se rozvíjet parkový pás. V roce 1816 byl zrenovován a dále rozvíjen z popudu hraběte Mitrovského. Další úpravy byly provedeny v letech 1835–1843 (Emödiová 1983, 7, 8; Kuča 2000, 93, 95). Svatotomášský bastion byl definitivně zplanýrován roku 1863. Roku 1864 se začalo s výstavbou okružní třídy, k níž přineslo podnět dlouho očekávané rozhodnutí císaře Františka Josefa I. ze dne 25. 12. 1852. Brno tak přestalo být uzavřeným vojenským městem. V letech 1869–1871 byla na místě dnešního Janáčkova divadla postavena novorenesanční budova Vyšší dívčí školy, zničená roku 1945. V letech 1925–1927 byla v parku na místě staršího letního pavilonu Schoppovy kavárny postavena Kavárna J. Zemana. V roce 1955 došlo ve východní části Moravského náměstí k postavení pomníku k 10. výročí ukončení 2. světové války. V rozmezí let 1958–1965 bylo vystavěno Janáčkovo divadlo (Kuča 2000, 107, 119).

Na začátku ledna roku 2013 byla před vstupem do Janáčkova divadla zahájena stavba podzemních garáží. Průběh výzkumu byl ovlivněn dvěma základními faktory. V západní části plochy, která byla po polovině 17. století zničena výkopem příkopu barokního opevnění, se výzkum omezil pouze na dohled nad bagrováním stavební jámy a průběžnou dokumentaci odkrytých situací, které přesahovaly niveletu dna barokního příkopu (především odpadní jímky, studna atd.). Ve východní části plochy staveniště bylo přistoupeno k postupnému předstihovému výzkumu plochy, která v rámci možností s ohledem na bezpečnost práce, zhoršené zimní klimatické podmínky a technologické postupy stavby, pokryla postupně celou zbývající část prostoru projektovaných garáží. Výzkum byl ztížen také úrovní nivelety dochovaných archeologických situací. Ty se nacházely pod poměrně mocnými novověkými a recentními navážkami, které musely být před zahájením výzkumu strojně odtěženy. Vzhledem ke značné rozloze staveniště nebyl však tento povrch dochován ve stejné úrovni, což komplikovalo koordinaci zemních prací stavby s potřebami archeologického výzkumu. Především díky vstřícnosti investora i provádějící firmy bylo tedy možno prozkoumat postupně jednotlivé plochy (A-E) v předpolí barokního příkopu.

V rámci plochy A bylo zkoumáno větší množství sloupových jam, indikujících především ve východní části plochy četnou středověkou zástavbu v podobě dřevohliněných staveb sloupové konstrukce. Další typ zachycené dřevohliněné zástavby v tomto prostoru reprezentují drobné žlábky jako pozůstatky základových trámů rámových konstrukcí staveb.

Nejvýraznější nálezovou situaci odkrytou v rámci plochy A představuje suterén dřevohliněného domu s. j. 547. Do obdélné jámy o rozměrech 6,3×5,1 m ústila ve východní stěně severovýchodního kouta stupňovitá vstupní šíje o dokumentované délce cca 1,4 m. Obvodové stěny vstupní šíje byly vyzděny konstrukcemi. Při obvodových stěnách suterénu došlo k zachycení četných pozůstatků základových trámů rámové konstrukce stěn. Ze shořelých sloupů konstrukce byla získána dendrochronologická data, která ji datují do období po roce 1319. V podlaze zkoumané stavby bylo objeveno množství sloupových a kůlových jam a žlábků, jež naznačují vnitřní členění sklepa. V severovýchodním koutě sklepa ústilo do jeho východní stěny šíjové schodiště, jímž byl přístupný loch s. j. 776. V jihovýchodním rohu sklepa se nacházela téměř v úplnosti zachovaná velká zásobní nádoba, která se sem pravděpodobně propadla z přízemí usedlosti při jejím zničujícím požáru. Při západní straně plochy A byly zaznamenány i další zahloubené stavby v podobě lochů a drobných sklípků; prozkoumat se podařilo i zásobní jámy s podhloubenými stěnami. Z výrobních objektů byla v ploše A zachycena vápenická pec s jedním tahovým kanálem, kterou můžeme datovat snad již do období kolem poloviny 13. století. Oválná vypalovací komora hloubená do sprašového podloží měla stěny zcela slinuté působením velkého žáru při provozu výrobního zařízení. Je možné, že jako předpecní jáma byla využita starší vápenická pec. V zásypech suterénu s. j. 547 byla založena základová zdiva neznámé stavby, pravděpodobně pozdně středověkého stáří. Další průběh konstrukce byl zachycen v ploše C. Jihozápadní hranu zkoumané plochy tvořil výkop příkopu bastionového opevnění města Brna ze závěru 17. století.

Plocha B byla situována v severním rohu staveniště. Mimo četné sloupové jámy, naznačující i zde bohatou dřevohliněnou zástavbu spíše hospodářského charakteru, byly v tomto prostoru zachyceny také žlábky indikující snad původní ohrazení dvorů. Jedním z největších překvapení se stal objev středověkého příkopu, budovaného snad ve dvou fázích, o minimální šířce kolem 3 m. Při západním nároží plochy se podařilo identifikovat přerušení příkopu s množstvím sloupových jam a žlábků, jež lze snad interpretovat jako konstrukční prvky vstupu, resp. brány do ohrazeného areálu. Také v ploše B byly zachyceny zahloubené stavby – lochy – se stupňovitou

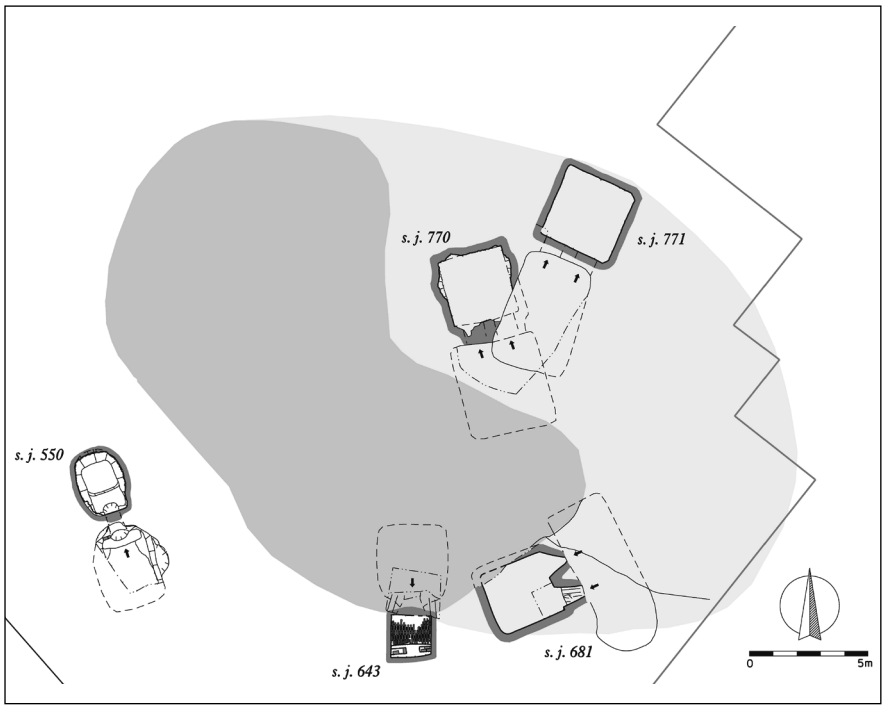

Obr. 17. Moravské náměstí, Rooseveltova (A001/2013). Půdorys výrobního okrsku s vápenkami, cihelnou a hliníkem.
Abb. 17. *Moravské náměstí (Platz), Rooseveltova-Straße (A001/2013). Grundriss des Industriegebiets mit Kalköfen, Ziegelbrennerei und Lehmgrube.*

vstupní šíjí. Přibližně ve směru západ – východ protínal plochu další příkop, interpretovaný tentokrát jako součást švédského obléhacího systému města, konkrétně jako přibližovací zákop. V zásypech tohoto objektu se nacházelo množství předmětů souvisejících s přítomnosti vojska (kulky, fajfky, motyky, atd.). Stratigraficky nad švédským zákopem se nacházel negativ základového zdiva neznámé stavby. Závěr tohoto objektu můžeme hledat na ploše D. Stavbu lze snad datovat do 2. poloviny 17. století a naznačuje pravděpodobně snahu o obnovu zástavby předměstí před zřízením brněnské bastionové pevnosti. Jihozápadní linii plochy tvořila hranice barokního příkopu.

Plocha C se nacházela při jihovýchodní obvodové stěně staveniště. Nálezová situace byla zkoumána ze snížené úrovně vůči ploše A, byly proto zachyceny pouze výrazně zahloubené objekty. Nejzajímavější nálezovou situaci v rámci plochy C představuje množství výrobních objektů – pecí. Šlo především o tři vápenické pece, které můžeme datovat do 13. – 14. století (obr. 17). Pec s. j. 770 měla vypalovací komoru o rozměrech 2,8×2,9 m. Obsluhována byla dvěma tahovými kanály v jižní stěně. Pec s. j. 771 měla vypalovací komoru o rozměrech 3,15 x 3,1 m a dva tahové kanály z jihozápadu, pec s. j. 681 pak měla komoru rozměrů 2,7×2,8 m a dva tahové kanály v severozápadní stěně. Největším překvapením však byl nález cihlářské dvoukomorové pece ze 13. století, která sloužila k vypalování střešních krytin. Rošt pece, vystavěný z cihel nízkého formátu, byl založen na čtyřech cihelných pásech. V horní vypalovací komoře o rozměrech 1,7×1,8 m byly zachyceny pozůstatky nevypálené vsázky střešních tašek. Pec byla obsluhována jedním kónicky se

Obr. 18. Moravské náměstí, Rooseveltova (A001/2013). Pracovní snímek.
Abb. 18. *Moravské náměstí (Platz), Rooseveltova-Straße (A001/2013). Arbeitsaufnahme.*

rozšiřujícím topným kanálem v severní stěně. V rámci plochy C byla dále zachycena ještě jedna pec menších rozměrů. Mimo výrobní zařízení byly na ploše zkoumány dvě studny. Z plochy A pokračovalo do prostoru plochy C základové zdivo s. j. 903. Jihozápadní hranici plochy tvořil opět výkop barokního příkopu, náležející bastionovému opevnění města.

Nálezová situace plochy D (obr. 18) byla velice podobná situaci zachycené v sousední ploše B. Převážnou většinu zkoumaných objektů zde tvořily sloupové jámy konstrukcí dřevohliněných staveb. Výrazné byly také žlábky vymezující snad areál středověkého dvora. V superpozici jako starší byly úsekově zachyceny drobné kůlové jamky indikující zřejmě předcházející lehký plot. Do stejné vývojové fáze jako v případě plochy B, tedy do druhé poloviny 17. století, můžeme zařadit zachycené negativy základových zdiv, tvořící v ploše D polygonální závěr stavby s vnitřními přízedními pilíři. K tomu bylo v ploše D zachyceno ještě zdivo přerušené krátkým úsekem, který můžeme interpretovat jako bránu či jednoduchý vstup do ohrazeného areálu. Jihozápadní hranici plochy tvoří opět výkop barokního příkopu.

Plochu E představovala část staveniště pod dnem barokního příkopu. Většina plochy byla zkoumána ze základové spáry stavby až po odstranění mocné navážky výplní barokního příkopu. Zkoumané nálezové situace tak představují pouze zbytky do původního terénu výrazně zahloubených objektů. Jedná se především o doklady čtvercových i kruhových odpadních jímek a zásobních jam a dále o studnu s kamenným roubením. Pozůstatky středověké architektury jsou reprezentovány reliktem zděného sklepa s. j. 914. V severní části plochy byla zachycena část kontraeskarpy barokního příkopu; v jižní části příkopu nebylo vyzdění nalezeno.

Archeologický výzkum se zařadil mezi plošně největší odkryvy v rámci středověkého Brna. Umožnil v dosud nevídaném rozsahu pohled na část plochy středověkého brněnského předměstí, jeho předchozího využití, postupný vývoj v raném novověku, zánik při švédském obléhání, snad pokus o jeho obnovu v polovině 17. století a definitivní zánik předměstí způsobený výstavbou barokní fortifikace.

První sídelní využití prostoru je nutné zatím spojovat až s obdobím vzniku a existence středověkého města. Území bezprostředně sousedící na severovýchodě s opevněným areálem města sloužilo v počátečních fázích jako výrobní zázemí zásobující vznikající město stavebním materiálem. Ve čtyřech pecích zde docházelo k pálení vápna a jedna menší cihlářská pec vyráběla ploché střešní tašky. Další větší cihlářskou pec předpokládáme vzhledem k přítomnosti rozměrného hliníku v nejbližším okolí staveniště. Funkci těchto pyrotechnologických zařízení předpokládáme především v průběhu 13. století, nemůžeme však vyloučit využití některých z nich i ve století následujícím.

Pravděpodobně již na konci 13. století zde vyrostla jedna z předměstských čtvrtí Brna. Osídlení bylo reprezentováno především sloupovými konstrukcemi nadzemních dřevěných nebo dřevohliněných domů, zahloubenými sklípky, lochy a suterénem; v zázemí usedlostí pak studnami, zásobními jámami, ploty atd. Předměstí bylo pravděpodobně na severní straně opevněno příkopem. Vývoj osídlení je pak dokumentován celou řadou objektů spojených se životem předměstí a s procesy, které se na něm během jeho téměř čtyřsetleté existence odehrály. Mimo jiné dochází k přestavbě některých usedlostí do kamene.

Katastrofu pro vývoj předměstí představovaly vojenské operace v závěru třicetileté války. Před dvojím švédským obléháním Brna v letech 1643 a 1645 nechalo samo město strhnout jeho zástavbu, která by ztěžovala přehled obránců a umožňovala Švédům snazší a krytý přístup k hradbám. Na ploše staveniště se podařilo odkrýt i doklady po válečném konfliktu v podobě přibližovacího příkopu obléhatelů.

Původní předpoklady o nepokračování existence předměstí musíme na základě výsledků záchranného archeologického výzkumu poopravit. Na námi zkoumané ploše se v úzkém časovém rozpětí od roku 1645 do konce 50. let 17. století rozvíjí specifická stavební činnost

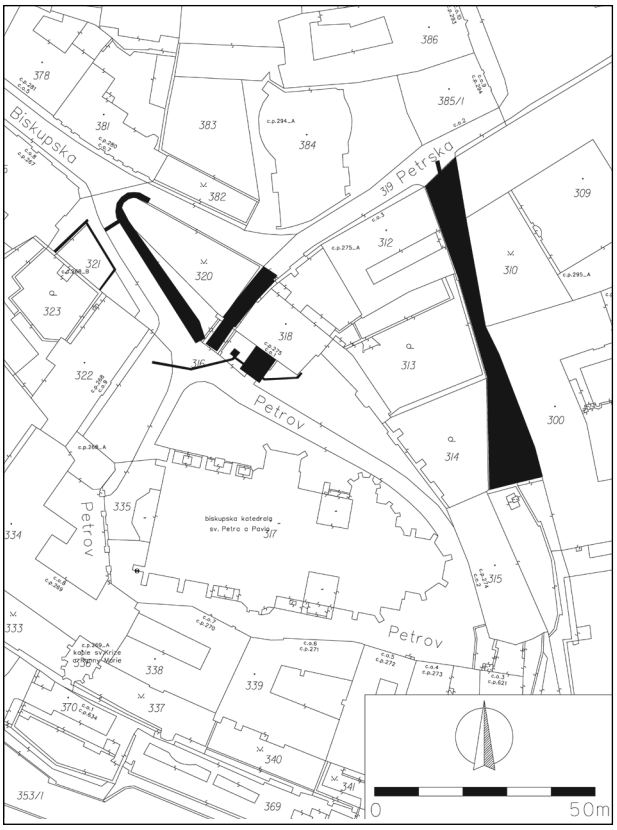

Obr. 19. Petrov, Petrská (A052/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 19. *Petrov, Petrská-Straße (A052/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

reprezentovaná především negativy základových zdiv neznámé stavby. Stavba již nerespektuje původní osnovu středověkého předměstí, ale pravděpodobně reaguje na změněnou komunikační situaci. Zatím nemůžeme říci, zda se jedná o pokus o nové osídlení válkou zničeného prostoru, o objekty skladovacího charakteru nebo objekty sloužící jako zázemí při výstavbě bastionového opevnění.

Polovinu stavební jámy zaujímal výkop rozměrného barokního příkopu, který byl součástí nově budované bastionové pevnosti. Ve svém základu byla vybudována ve 2. polovině 17. století. Dostavby a úpravy byly prováděny také v následujícím věku. Destruované a zplanýrované zbytky předměstí v předpolí příkopu byly upraveny do podoby tzv. glacis (koliště), tedy prostoru určeného k efektivnímu ostřelování z hradeb. Se zrušením opevnění ve 2. polovině 19. století souvisí převážná část novověkých navážek, vzniklá z demolicí pevnostních objektů.

V daném prostoru začaly vznikat sady již v první polovině 19. století. Roku 1864 se po definitivní demolici vnitřního bastionového opevnění začalo s výstavbou okružní třídy a park byl komponován do dnešní podoby. V rozmezí let 1958–1965 byl stavební vývoj prostoru završen výstavbou Janáčkova divadla (Holub, Kolařík 2013).

Petrov, Petrská; parc. č. 311, 316, 319, 320, 321 (akce A052/2012). Středověk, novověk. Město, hřbitov. Záchranný výzkum.

V rámci stavební akce „Komplexní regenerace historického jádra – ostatní komunikace, Úprava v prostoru areálu Petrova“ byl proveden v měsících červnu až říjnu roku 2012 záchranný archeologický výzkum. Výzkum se uskutečnil na katastrálním území Město Brno, na parcelách č. 311, 316, 319, 320 a 321 (ulice Petrská, Petrov), částečně v areálu Národní kulturní památky Petrov v Brně (obr. 19). Probíhal na několika nespojitých plochách v převážné míře v součinnosti se stavebními pracemi, pouze v některých případech se přikročilo k předstihovému výzkumu.

První sledovanou plochou v rámci výzkumu byla rekonstrukce kanalizace v uličce při ulici Petrské (za budovou Moravského zemského muzea; dnes Ulička Václava Havla). Vzhledem k tomu, že výkop nové kanalizace byl v převážné části své délky veden v trase staré kanalizace, omezil se výzkum pouze na dokumentaci jeho profilů. Podařilo se doložit přítomnost výkopů středověkého i novověkého stáří nejrůznějšího účelu. Jednalo se především o odpadní jímky a objekty patrně obytného charakterů (dřevohliněné suterény nadzemních staveb, polozahloubené obytné stavby). U některých výkopů se jejich původní funkci nepodařilo zjistit. Prostor uličky byl nepochybně osídlen nejpozději na přelomu 12. a 13. století. Původně byla alespoň jeho severní část součástí městské parcely, nikoliv veřejné komunikace, jak tomu bylo v období novověku (doloženo reprezentativní kamenné dláždění). V novověku byla rovněž ulička na severní straně opatřena zděnou bránou. Výzkum zde odkryl také pozůstatky kanalizační sítě města z 19. století.

Dále byl dokumentován výkop pro novou opěrnou zeď při domě Petrov 2, kde se podařilo objasnit základové poměry pozdněgotické ohradní zdi dvora domu a zachytit rozměrný středověký objekt zaznamenaný již ve výkopu kanalizace.

Důležité poznatky přinesl výzkum především při rekonstrukci povrchu uličky při ulici Petrské (dnes ulička Václava Havla). V jižní části se podařilo dokumentovat 16 kostrových hrobů dosud neznámého pohřebiště, které můžeme snad datovat do období 11. nebo 12. století. V hrobech orientovaných ve směru západ-jihozápad – východ-severovýchod nebyly zjištěny žádné milodary. Z odkryté situace nelze prozatím rozhodnout, zda hroby náležely k později redukovanému hřbitovu kostela sv. Petra, nebo pocházejí z období před výstavbou kostela, či zda snad nejde o část hřbitova dosud neznámé raně středověké sakrální stavby. Pohřebiště zřejmě na přelomu 12. a 13. století nebo v 1. polovině 13. století zaniklo a na jeho místě došlo ke zdokumentování objektů představujících součásti dřevohliněných konstrukcí obytných nebo hospodářských staveb. Ty byly v 2. polovině 13. nebo 1. polovině 14. století nahrazeny zděnými domy, jejichž konstrukce byly v pozdním středověku a novověku využity při výstavbě biskupského paláce. V období novověku sestával povrch uličky ze štětování kamennými valouny.

Další práce se soustředily do prostoru schodiště při domě Petrov 1 (severozápadně od domu). Schodiště bylo budováno od 16. století v několika vývojových fázích. Jako nejstarší aktivitu se podařilo zdokumentovat objekt zděné cihelné jímky zachycený v prostoru pozdně gotického portálu, který můžeme na základě charakteru zdiva a nálezového materiálu datovat do 16. století či již na přelom 15. a 16. století. Starší archeologické situace zde nebyly zachyceny.

Při rekonstrukci opěrné zdi za domem Biskupská 8 (na jihovýchodní straně) byla při výkopu základového pásu odkryta část západního průčelí kaple sv. Barbory, založeného do výplní dřevohliněného suterénu zaniklého ve 2. polovině 13. století.

Předstihově byl zkoumán výkop pro vodovodní šachtu před domem Petrov 1 (jihozápadně od domu). V něm se podařilo odkrýt kamenné štětování povrchu prostranství před vstupem do domu, související s jeho přestavbou v 17. století. Pod dlažbou se nacházely mohutné navážky novověkého stáří, pod nimiž byly zachyceny pozůstatky svatopetrského hřbitova (dva kostrové hroby). Ve výkopu vodovodní přípojky do šachty bylo zaznamenáno pouze skalní podloží.

Výkopem přípojky dešťové kanalizace při Biskupské ulici byl narušen sklep bývalého kapitulního hostince

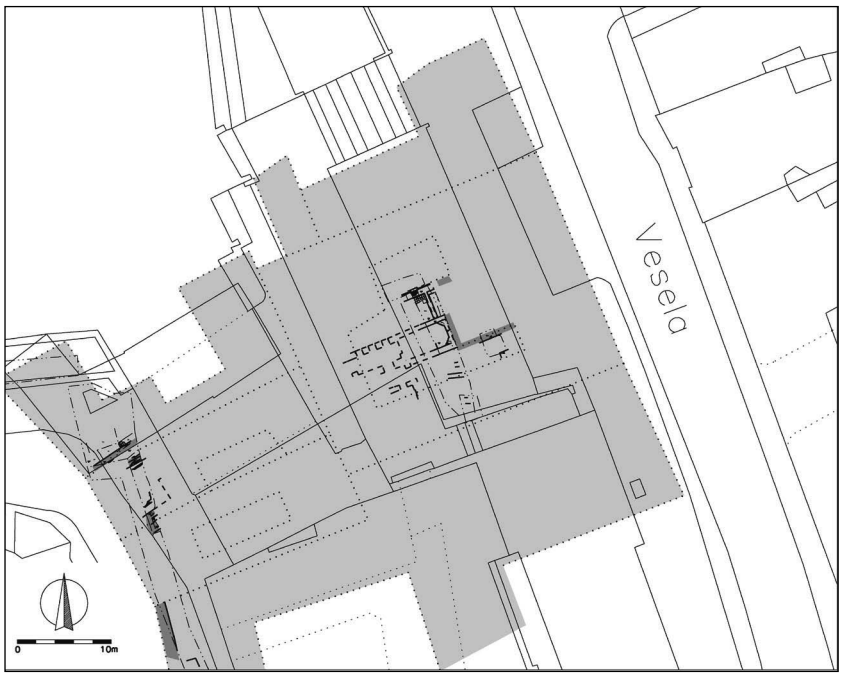

Obr. 20. Veselá, Panenská, teplovod (A058/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 20. *Veselá-Straße, Panenská-Straße, Caliduct (A058/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

„U fajfky“. Konstrukci zdiva i s dochovaným sklepním okénkem můžeme na základě použitého stavebního materiálu datovat do přelomu 15. a 16. století. Uliční fronta na přelomu 19. a 20. století zbořeného domovního bloku (při brance na schodišti) byla dokumentována i při úpravě příjezdové komunikace na Petrov (Kolařík 2012).

Veselá, Panenská (akce A058/2013). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s plánovanou změnou média pro centrální vytápění ve městě Brně je v současné době postupně rekonstruována celá teplovodní síť. V letních měsících roku 2013 zasáhla rekonstrukce teplovodní sítě ulic Veselá a Panenská (obr. 20).

Prostor rekonstruovaného parovodu se nachází v západní části centra města při východním úpatí Špilberka. Celý prostor je tvořen mírným až prudkým svahem spadajícím východním směrem přes centrum města k říčce Ponávce v prostoru dnešního Koliště.

Geologicky se jedná o oblast tvořenou v nejmladších obdobích kvartérní sprašovou návějí s navazujícím vyvinutým půdním horizontem. Dále nasedají antropogenní navážky a recentní situace v podobě podkladů komunikací a vlastních komunikací. Na bázi geologického profilu lze předpokládat horniny brněnského masivu. Nadmořská výška v prostoru dokumentovaných sond se pohybuje od 218,00 po 223,00 m.

Zkoumaný prostor byl od počátku spojen s historií města Brna. Nachází se v intravilánu historického jádra na úpatí Špilberka v prostoru Veselé čtvrti (quartale Letorum). V oblasti Panenské ulice se výkopové práce dotkly i prostoru brněnského středověkého opevnění. Vlastní opevnění města, budované od první poloviny 13. století, tvořila vnitřní hradební zeď zesílená hranolovými a půlválcovými věžemi, dále předsunutá parkánová zeď vymezující prostor parkánu a na ni navazující příkop.

Již od 14. století měla Panenská ulice svůj dnešní název (platea Monialium), související s nárožním „markrabským“ domem tehdy v držbě starobrněnských cisterciaček. V Panenské ulici bylo podle rejstříku z r. 1348 26 domů. Jejich vlastníci byli v opisech rejstříku zřídka uváděni a v letech 1346 a 1350 jsou shrnuti pod označením „pauperes de platea Monialium“. Významným vodítkem při rekonstrukci nám zůstává i stabilní katastr z roku 1825.

Ulice Veselá (Platea Laetorum), která je zmiňována taktéž již od 14. století, dostala svůj název zkomolením původního slova Laeti (Létové – kolonizační obyvatelé Brna) do latinského laetus (veselý, radostný). Původní středověká zástavba v dotčené oblasti pod hotelem International se vyvíjela až do 19. století, kdy byla okolo roku 1900 nahrazena novostavbou v rámci velké asanace. Veškerá zástavba tohoto prostoru pak vzala za své na přelomu 50. a 60. let 20. století.

Nálezová situace zjištěná archeologickým výzkumem v rámci dané akce nebyla složitá. Realizované výkopy zasáhly povětšinou pouze recentní zavážky koryta parovodu. Nicméně i přes výrazné zastoupení recentních aktivit bylo v rámci akce dokumentováno několik pozitivních archeologických situací rozdělených pro přehlednost do tří označených sond.

V rámci sondy S1, představované obdélným výkopem na těleso parovodu, byly dokumentovány dvě konstrukce s. j. 900 a 901. Konstrukce stavěné z pálených cihel tvoří sklepní prostory domu vystavěného kolem roku 1900. Na vnitřním líci byly omítnuty.

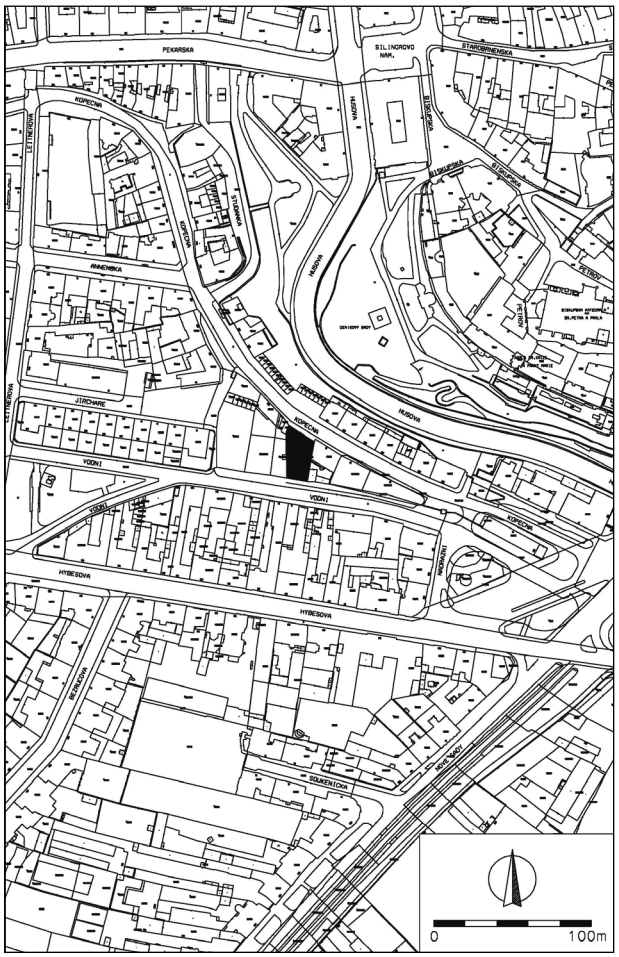

Obr. 21. Kopečná 9 (A003/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 21. *Kopečná-Straße 9 (A003/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

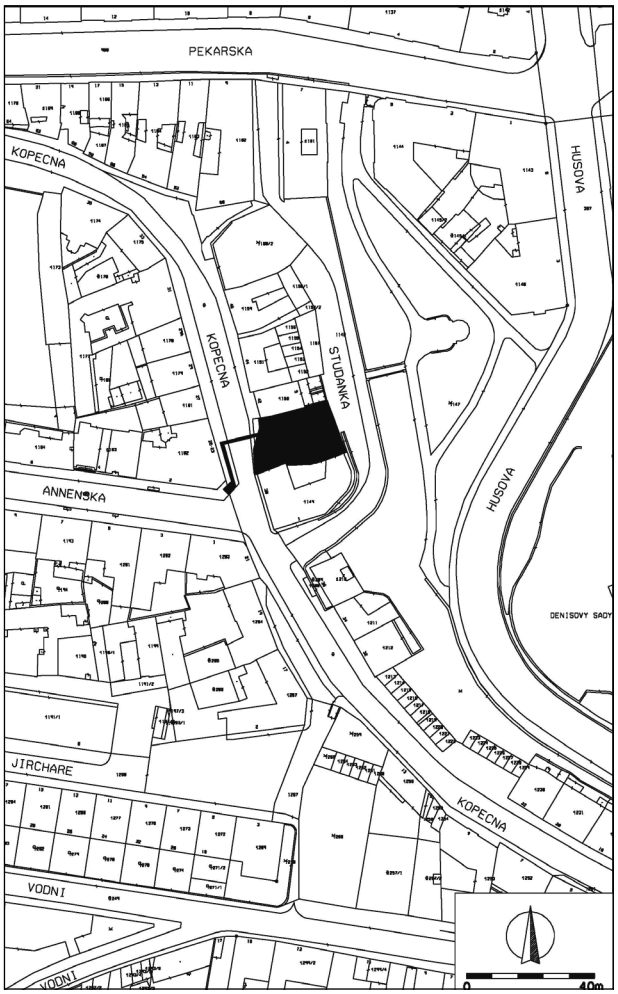

Obr. 22. Kopečná 40/ Studánka 3 (A037/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 22. *Kopečná-Straße 40/ Studánka-Straße 3 (A037/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

V rámci sondy S2 byly odhaleny četné zděné konstrukce tvořící sklepní prostory domu vystavěného okolo roku 1900. Sklepy byly klenuty valenou cihelnou klenbou, zdiva byla na úrovni přízemí izolována izolační vrstvou z térového papíru. V severní stěně bylo zachyceno okno opatřené železnou mříží. V úrovni přízemí byly místnosti dlážděny betonovou dlažbou. Severně zachyceného domu se snad nacházel průjezd či průchod do dvorní části domu.

Nejstarší archeologické situace byly zachyceny v rámci sondy S3. Jednalo se o sklepní prostory domů náležejících uliční zástavbě východní strany ulice Panenská. Jako nejstarší se jeví obvodová zdiva sklepa s. j. 904, 906 a 909. Na základě makroskopického pozorování malty a charakteru zdiva můžeme výstavbu sklepa datovat na přelom 13. a 14. století. Původně plochostropý prostor byl v průběhu pozdního středověku zaklenut klenbou s. j. 905. Jižně ležící konstrukce s. j. 907 představuje základové zdivo domu sousední parcely, stejně tak jako severně ležící konstrukce s. j. 903. Na jejím vnitřním líci byl pozorován náběh vynášecího pásu s. j. 902 dokládající, že se jednalo o podsklepený dům. Celá situace byla založena do staršího rozměrného výkopu (výplně s. j. 100 – 102), snad sklepa dřevohliněného domu. Přítomnost starší dřevohliněné zástavby indikuje také uloženina s. j. 104 tvořená převážně zlomky vypálených mazanic. V jižní části sondy S3 byla zachycena základová zdiva související s dnes snesenými budovami „markraběcího“ domu (Holub 2013c).

K. ú. Staré Brno

Kopečná 9, parc. č. 1253 (akce A003/2013). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Bytový dům Kopečná 9“ v Brně (obr. 21). Terénní část proběhla od 14. 3. do 31. 5. 2013.

Obr. 23. Kopečná 40/ Studánka 3 (A037/2013). Pohled od západu na zkoumanou plochu.
Abb. 23. *Kopečná-Straße 40/ Studánka-Straße 3 (A037/2013). Blick vom Westen her auf die untersuchte Fläche.*

Archeologický výzkum potvrdil prvotní domněnku, že antropogenní součást terénu byla na předmětné parcele zničena již v minulosti. Při ulici Kopečné byl terén snížený dokonce přibližně o 3 m. Tomuto odtěžení terénu lze přisoudit zničení veškerých středověkých a novověkých antropogenních aktivit, které byly na parcele přítomny. Při archeologickém výzkumu se tudíž nepodařilo dokumentovat žádné výraznější situace. Absentovaly rovněž movité nálezy (např. zlomky keramických nádob). Těžené souvrství lze zařadit do kategorie geologického podloží. Dno stavební jámy (197,14 m n. m.) zasahovalo svrchní část říční štěrkopískové terasy. Na ni nasedaly náplavové vrstvy a uloženiny, které je možné spojovat s posuny terénu na svahu Petrova („svahoviny"). Velkou část vrstev lze dát do souvislosti s akumulační činností na dně koryta vodoteče. Jednalo se zřejmě o vedlejší rameno řeky Svratky, které bylo od středověku využito jako mlýnský náhon. Dendrochronologické vzorky z dřevěných prvků (části stromů), které byly v těchto vrstvách hojně zastoupeny, se nepodařilo datovat (Černá, Zůbek 2013c).

Kopečná 40/Studánka 3, parc. č. 1149/3 (akce A037/2013). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Bytový dům Kopečná – Studánka" (obr. 22). Hlavní část terénního výzkumu se uskutečnila v listopadu a prosinci 2013.

Dokumentován byl vývoj středověké a novověké zástavby předmětné parcely (obr. 23 a 24). Přítomny byly zahloubené části staveb, suterény, do podloží ražené sklepy, zásobní jámy a odpadní jímky. Ve starším období náležely objekty k dřevohliněné zástavbě. Se zděnými konstrukcemi lze počítat až v období novověku. Z této éry

Obr. 24. Kopečná 40/ Studánka 3 (A037/2013). Pohled od východu na zkoumanou plochu.
Abb. 24. *Kopečná-Straße 40/ Studánka-Straße 3 (A037/2013). Blick vom Osten her auf die untersuchte Fläche.*

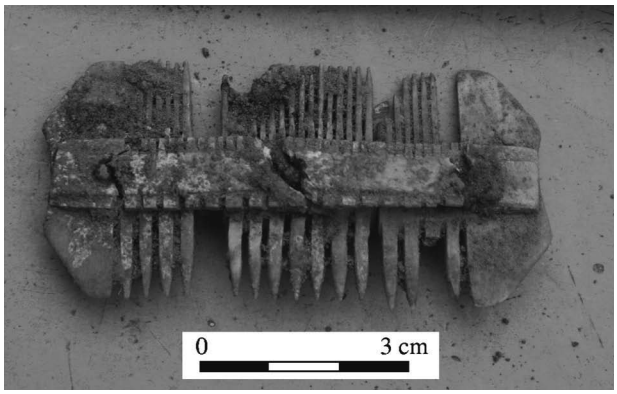

Obr. 25. Kopečná 40/ Studánka 3 (A037/2013). Středověký kostěný hřeben ze zásypu zahloubené části domu.
Abb. 25. *Kopečná-Straße 40/ Studánka-Straße 3 (A037/2013). Mittelalterlicher Knochenkamm aus der Aufschüttung eines Teils des Hauses.*

také pocházela odhalená studna. Výzkumem byl získán pouze skromný soubor nálezů. Vyzdvihnout lze středověký kostěný hřeben (obr. 25; Zůbek 2013a).

Křížová ulice, parc. č. 934/1 (akce A052/2013). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s opravou inženýrské sítě byl 3. 7. 2013 ve vozovce při severovýchodním nároží domu Křížová 4 v Brně (obr. 26) vyhlouben drobný výkop (rozměry 2,60×1,40 m, maximální hloubka 1,20 m – úroveň 201,35 m n. m.). Ke zničení většiny archeologických situací došlo v jeho prostoru již v minulosti výkopy inženýrských sítí. Geologického podloží nebylo dosaženo. Na dně výkopu se podařilo zaznamenat vrstvičku okrové hlíny s udusaným povrchem. Lze ji považovat za komunikační (podlahovou) úroveň v blíže neurčené stavbě. Získány z ní byly dva drobné zlomky keramických nádob, které lze datovat do období středověku. Tato úroveň byla překryta vrstvou komunikačně odpadního charakteru. Následovala komunikačně odpadní vrstvička. Na ní byla uložena destrukční vrstva o síle 0,35 m, která pocházela z dřevohliněné konstrukce blíže neurčené stavby. Překrývala ji vrstva uhlíkatého prachu o síle 0,30 m. Je otázka, zda jde o destrukční planýrku stejné stavby, nebo jejího následovníka. Na ní ležely již jen podkladové vrstvy a povrchová úprava komunikace. Povrch zachovalého archeologického terénu dosahoval úrovně 202,10 m n. m. Další mobiliář nebyl získán (Černá, Zůbek 2013a).

Pekařská, parc. č. 958/1 (akce A083/2013). Středověk (?), novověk. Předměstí, klášter (komenda), hřbitov (?), vodní dílo, komunikace. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán akcí „Sanace podzemí HJmB – ulice Pekařská, úsek Pekařská o. č. 72 – o. č. 61“ (parc. č. 958/1). Terénní část výzkumu proběhla v říjnu a listopadu 2013.

Sledovaný prostor se nachází na katastrálním území Staré Brno, v západní části Pekařské ulice (parc. č. 958/1), mezi domy č. o. 61 a 74 (obr. 27). Z hlediska historického byl prostor od vrcholného středověku součástí tzv. Křižovnického území (Křížová) v dolní (západní) části Pekařské ulice. V bezprostředním sousedství stával ve středověku a raném novověku severním směrem kostel sv. Jana Křtitele a jižním směrem komenda a špitál řádu johanitů. Protékal tudy až do 19. století svratecký mlýnský náhon.

Geomorfologicky se dnes zkoumaný prostor nachází v nadmořské výšce 203,00 – 205,00 m, na mírném svahu, který pozvolna klesá jihozápadním směrem od úpatí Špilberku do inundace Svratky. Geologické podloží je v západní části tvořeno náplavovým souvrstvím, které

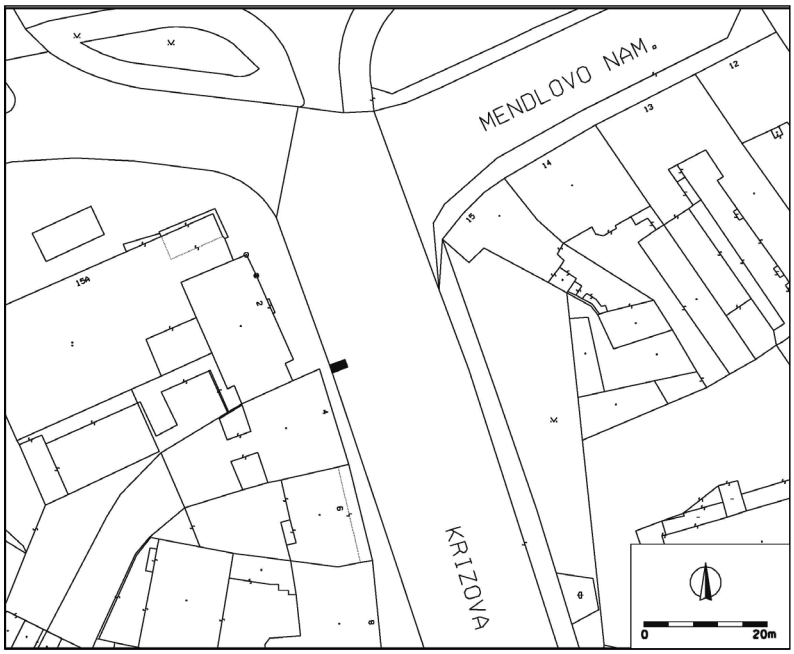

Obr. 26. Křížová ulice (A052/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 26. *Křížová-Straße (A052/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

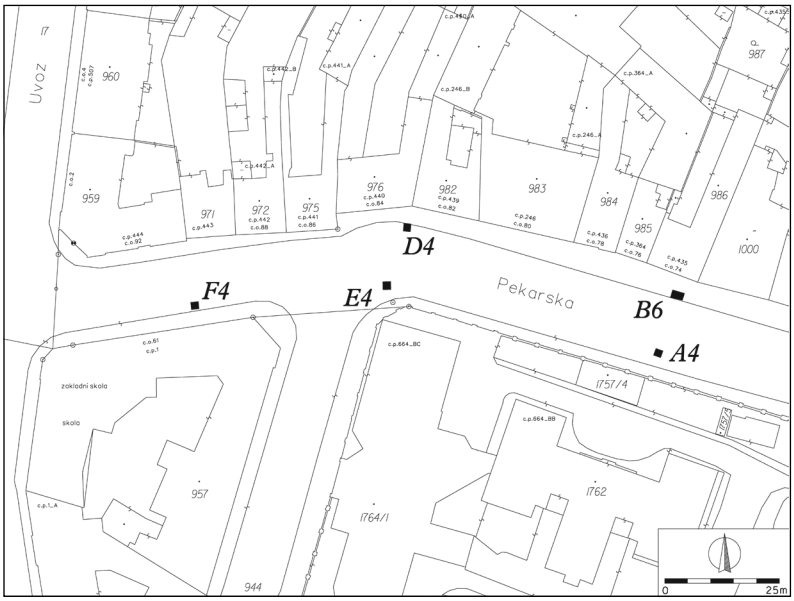

Obr. 27. Pekařská, parc. č. 958/1 (A083/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 27. *Pekařská-Straße, Parz. Nr. 958/1 (A083/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

zřejmě vzniklo akumulační činností vedlejšího ramene řeky Svratky, jež bylo později využito jako mlýnský náhon. Představují ho písčité až hlinitopísčité sedimenty. Ve zvýšené východní části směrem do svahu jde o sprašové hlíny.

Pekařská ulice byla od raného středověku součástí základní komunikace v brněnském prostoru, která sem směřovala od brodu na Starém Brně v trase dnešní Křížové ulice. Její trasa byla dána přírodními podmínkami. Vyhýbala se bažinatému terénu v místech pozdější Hybešovy ulice a příkrým srázům Petrova a Špilberku. Po založení středověkého města Brna toto spojení fungovalo nadále jako spojnice města a řady církevních institucí v prostoru Pekařské ulice a Starého Brna a rovněž jako součást významné obchodní cesty. V prostoru celé Pekařské ulice se ve středověku vyvinuly velmi složité majetkoprávní vztahy, neboť se zde při jednotlivých kostelech a klášterech vyčlenily samostatné správní jednotky. Západní část dnešní Pekařské ulice od Starobrněnského kláštera po západní okraj areálu kláštera dominikánek u sv. Anny se jmenovala Křižovnická (později Křížová, dnešní Křížová ulice je k ní kolmá a leží na původním katastru Starého Brna) a tvořila samostatný johanitský statek – Kreutzhof, Křižovnické území, později katastr Křížová.

Osídlení podél Pekařské ulice existovalo již před lokací města, tedy před 1. třetinou 13. století. Podél dolní části dnešní Pekařské ulice vznikla před rokem 1243 při špitále sv. Ducha, založeném roku 1238 měšťanem Rudgerem a jeho ženou Hodavou, po fundátorově vstupu do řádu sv. Jana Křtitele Jeruzalémského, johanitská komenda. Cesta dělila komendu na dvě části. Špitál stál na jižní straně ulice těsně při mostu přes mlýnský náhon z jeho východní strany. Dále k východu, směrem k městu, byla postavena vlastní johanitská komenda s hospodářským traktem (vlastní curia). Kostel sv. Jana Křtitele s hřbitovem stál naproti, při severní straně Pekařské ulice (na místě domů č. o. 78 a 80) a vznikl pravděpodobně také v letech 1238–1243. Někde v blízkosti stála zřejmě i hospoda vyňatá z pravomoci hradských úředníků a brněn-

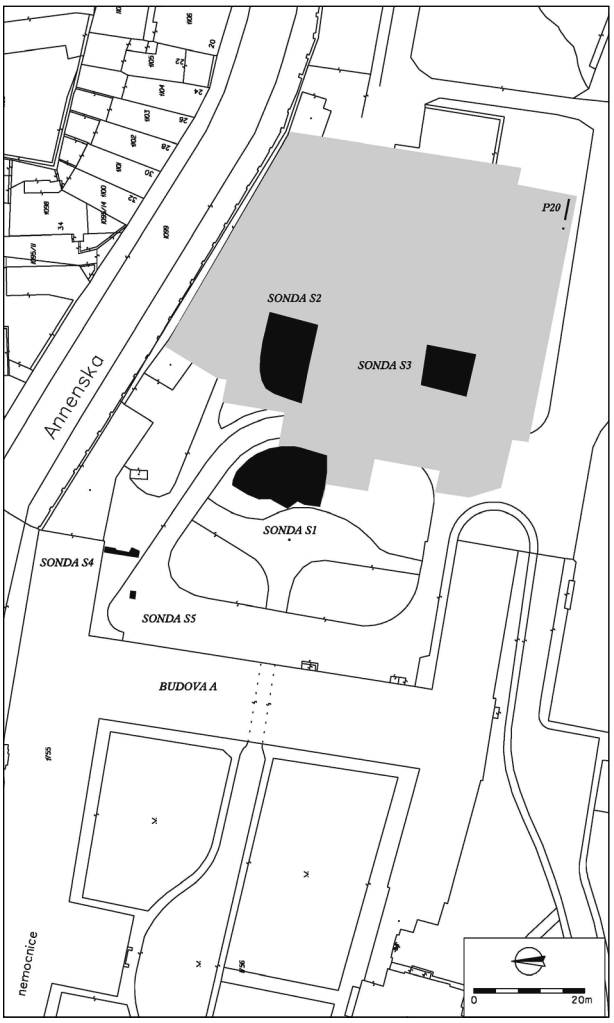

Obr. 28. Pekařská 53 (A036/2012). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 28. *Pekařská-Straße 53 (A036/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Obr. 29. Pekařská 53 (A036/2012). Pohled od východu na plochu během stavebních prací. Vlevo probíhá výzkum sondy S3.
Abb. 29. *Pekařská-Straße 53 (A036/2012). Blick vom Osten her auf die Fläche während der Bauarbeiten. Links verlaufen die Forschungsarbeiten der Sonde S3.*

ských měšťanů, kterou markrabě Přemysl (pozdější český král Přemysl Otakar II.) daroval roku 1251 johanitům. V průběhu 14. a v 15. století získala na činnost špitálu určující vliv brněnská městská rada. Komenda v 15. století spíše živořila a ztratila mnoho statků. Městská rada roku 1481 zabrala špitál, který vrátila až roku 1497. V letech 1520–1600 dali johanité Křížovou ulici do zástavy městu.

Nepříznivě se na předměstí projevovaly válečné konflikty. Husitské období vlastní areál komendy přečkal díky spjatosti s blízkým městem. Poškozen však musel být při dvojím obléhání Špilberku za česko-uherských válek (1467 a 1468/9). Zdaleka nejvíce byl areál poškozen v roce 1645 během švédského obléhání Brna. Vyhořel i špitální kostel a komenda se změnila na pouhý johanitský velkostatek. V letech 1624–1660 spravoval kostel farář od sv. Jakuba. Roku 1760 byl sice kostel znovu zaklenut a postupně rekonstruován, za josefínských reforem však byl v roce 1784 definitivně zrušen. Johanitský velkostatek začal rozprodávat či pronajímat své části. Roku 1802 prodal kostel sv. Jana Křtitele ševci Taslovi, který koupil také křižovnickou hospodu při kapli. Nový majitel kostel přeměnil na stáje pro koně a později zde vznikl pivovar U bílého kříže. Budovy komendy prodal řád roku 1900 zemskému výboru na rozšíření areálu nemocnice U Sv. Anny. Zbourány byly v roce 1910 (Kuča 2000).

Celkem bylo položeno, respektive dokumentováno 6 průzkumných šachtic (A4, B6, C4, D4, E4, F4), rozmístěných v západovýchodní linii, v západní části Pekařské ulice, při jižním i severním okraji vozovky (mezi domy č. o. 61 až 74). Sonda C4 byla s ohledem na přítomnost inženýrských sítí zrušena v úrovni prvního postupu těžby, v rámci recentních výplní a navážek. Sondy prováděla kvalifikovaná stavební firma. Těžba terénu byla dohledována archeologickým specialistou. Průběžně byly dokumentovány odkryté profily, popřípadě v ploše odkryté archeologické situace.

Od počátků města Brna se jednalo o důležitou komunikační osu daného prostoru. Spojovala vlastní město s osídlením na Starém Brně. Ve středověku zkoumaná partie probíhala kolem špitálu a komendy johanitů (dnes areál Fakultní nemocnice U Sv. Anny) a kostela sv. Jana Křtitele se hřbitovem (založení na přelomu 30. a 40. let 13. století). Pekařská ulice ve zkoumaném prostoru mírně stoupá směrem k východu. Stávající povrch komunikace se pohybuje od 203,23 m n. m. (sonda F4) do 205,08 m n. m. (sonda B6). Původní výškový rozdíl byl na základě zjištění výzkumu přibližně dvojnásobný.

Archeologický výzkum nedosáhl ani v jedné ze sond geologického podloží. V sondách B6 (201,86 m n. m.), D4 (201,70 m n. m.) a F4 (200,05 m n. m.) se na dně objevila podzemní voda. Minimálně v případě sond B6 a D4 se pravděpodobně jednalo pouze o průsak povrchové vody nebo vody z havarijních inženýrských sítí.

V sondě A4 výzkum odkryl část přízemní místnosti objektu náležejícího areálu komendy johanitů. Vzhledem k přítomnosti kamenné valounové dlažby můžeme uvažovat, že se sonda nacházela v průjezdu do dvora, případně v některé z prostor hospodářské části komendy. Celou situaci datujeme na základě informací ze sousedních sond a výzkumů do raného novověku, vzhledem na dendrodata spíše až za polovinu 17. století (Černá, Zůbek 2011; sonda J6). S úrovní povrchu dlažby s. j. 901 (201,80 m n. m.) souvisí pravděpodobně dlažby s. j. 907 v sondě B6 (202,50 m n. m.) a s. j. 903 v sondě D4 (201,75 m n. m.). Terén Pekařské ulice byl v jednorázových akcích postupně navyšován tak, že zkoumané přízemí prostory sondy A4 se nejpozději v průběhu 19. století ocitly částečně nebo zcela pod úrovní okolního terénu. Ve východní části (A4, B6) za poměrně krátkou dobu (cca 300 let) narostl terén o 3,2 m na jižní, respektive 2,40 m na severní straně ulice. Poměrně značný výškový rozdíl mezi severní a jižní stranou v této oblasti odpovídá informacím o příčném

profilu Pekařské ulice ještě v 19. století na ikonografických pramenech.

Výzkumu situací z období středověku zabránily terénní podmínky (především podzemní voda). Existence komunikace nejpozději v 1. polovině 13. století přitom jednoznačně dokládá přítomnost několika církevních staveb z tohoto období. Na základě informací z okolních výzkumů si můžeme klást otázku, zda nemohly být případné starší situace odstraněny při terénních úpravách (Černá, Zůbek 2011).

V sondách B6 a D4 byl zachycen průběh kanalizační stoky, která byla vybudována až po navýšení terénu přibližně na dnešní úroveň snad někdy koncem 19. století. V sondě D4 byl rovněž zachycen původní březovský vodovod z roku 1913, jehož havárie v roce 1976 s největší pravděpodobností způsobila tragický propad nástupního ostrůvku před průčelím Fakultní nemocnice U Sv. Anny. Sonda F4 položená do prostoru mlýnského náhonu odkryla především jeho zavážky z konce 19. století. Pouze na dně sondy byly dokumentovány i funkční výplně tohoto významného vodního prvku Starého Brna (Kolařík 2013a).

Pekařská 53, parc. č. 1752/1, 1752/2 (akce A036/2012). Středověk, novověk. Město, klášter. Záchranný výzkum.

Výzkum byl vyvolán II. etapou výstavby Mezinárodního centra klinického výzkumu (International Clinical Research Center - ICRC) v prostoru Fakultní nemocnice U Sv. Anny (obr. 28 a 29). Terénní část započala 20. 4. 2012 a ukončena byla 31. 5. 2013. O první fázi výzkumu (obr. 30), která se uskutečnila v roce 2012, byla podána stručná zpráva již dříve (Dejmal a kol. 2014, v tisku).

Archeologický výzkum dokumentoval složení terénu v prostoru staveniště od stávající úrovně (v průměru 202,50 m n. m.) do hloubky 5,30 m (197,20 m n. m.). Spodní část dokumentovaného souvrství byla tvořena náplavovými vrstvami (cca 3 m), svrchní uloženinami antropogenního původu (cca 2 m). V náplavovém souvrství byly patrné tři základní úrovně. Nejstarší byla tvořena rezavě okrovým pískem; její povrch dosahoval 198,00 m n. m. Na ni dosedala vrstva tmavě modrošedé písčité hlíny až hlinitého písku, dosahující úrovně 198,80 m n. m. Následovalo souvrství tvořené hnědošedou písčitou hlínou. Obsahovalo možnou (uhlíky, zvířecí kosti, zlomky vypálené hlíny/mazanice?), ale také zcela jednoznačnou (keramické fragmenty) antropogenní příměs. Zčásti samozřejmě asi byla již původní příměsí uloženou společně se sedimenty, zčásti byla však zřejmě výsledkem dodatečného „zkulturnění“ vrstev lidskou činností přímo na lokalitě (zemědělství? apod.). Obecně lze říci, že s rostoucí hloubkou příměsí ubývalo. Svrchní část poskytla keramické zlomky datované do středověku (cca 14.–15. století) a novověku.

Při porovnání výsledků v jednotlivých sondách je možné vyslovit domněnku, že prostor při sondě S1 mohl být ve středověku mírně vyvýšen a další náplavová akumulace se ho již nedotkla. Nejsvrchnější část náplav zde již projevovala znaky proměny v „klasický půdní horizont“ a obsahovala pouze zlomky středověké keramiky. Ve stejné úrovni (povrch 200,60 m n. m.) byl v sondách S2 a především S3 nacházen novověký keramický materiál a charakter vrstev nebyl výrazněji odlišný od zbytku náplavového souvrství, ale zřejmě se alespoň zčásti jednalo spíše o navážky. Dále se terén zvyšoval navážkovou činností. Během novověku dosáhl jeho povrch úrovně 201,20 m n. m. Je otázkou, zda šlo o jednorázovou záležitost, či byl terén navyšován postupně. Většina uloženin svým charakterem nevylučovala své využití k zahradním či zemědělským účelům. Během 19. století narostl terén na úroveň 201,80 m n. m. Navýšení na povrch, ze kterého byla zahájena stavební činnost (202,50 – 204,00 m n. m.), se uskutečnilo až ve 20. století.

Obr. 30. Pekařská 53 (A036/2012). Pohled od severozápadu na sondu S1. Patrná je betonová konstrukce protileteckého krytu.
Abb. 30. *Pekařská-Straße 53 (A036/2012). Blick vom Nordwesten her auf die Sonde S1. Die Luftschutzkeller aus Beton sind erkennbar.*

Antropogenní činnost se v dokumentovaných sondách neprojevovala jen „zkulturňováním“ náplavového souvrství a navážkami, ale byly zaznamenány také výkopové aktivity. Do období středověku lze ovšem pouze s otazníkem zařadit jednu jámu neznámé funkce. Jako novověké (zřejmě 18. století) byly určeny dva liniové výkopy, zřejmě příkopy, jejichž přesný účel však nebyl objasněn. Probíhaly v severojižním směru a teoreticky je možné, že vznikly až v 19. století. Rozhodně však byly v tomto období (zřejmě na samém počátku věku) zasypány. Obdobné je to rovněž s datací jedné jámy neznámé funkce. Podobný charakter jako jmenované příkopy měl další liniový výkop; jeho zásypy však obsahovaly materiál datovatelný do 19. – 20. století. Z dalších aktivit se podařilo v sondách S4 a S5 zachytit pozůstatky základových zdiv a suterénních prostor, souvisejících s někdejším klášterem dominikánek. Datovat je lze do období novověku. V 19. století byla vybudována stavba, jejíž segment zachytila sonda S1. Je zanesena na plánech z počátku 20. století. V tomto století byla zbudována nemocniční budova B. V její těsné blízkosti byly nalezeny relikty betonových protileteckých krytů, jejichž výstavbu lze zřejmě spojovat s druhou světovou válkou (Černá, Zůbek 2013d).

Poříčí 7, parc. č. 1682 (A077/2013). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti se zemními pracemi akce „Realizace stavebních úprav v rámci vytvoření bezbariérových přístupů do objektů a uvnitř objektů vybraných fakult a zařízení Masarykovy univerzity“ se v květnu 2013 uskutečnil záchranný archeologický výzkum (obr. 31). Výzkum formou dohledu nad zemními pracemi realizovala společnost Archaia Brno, o. p. s.

Geomorfologicky se lokalita nachází na levobřeží Svratky na břehu, který byl nově vytvořen regulací koryta řeky po polovině 19. století (Kuča 2000). Lokalita leží v katastrálním území Staré Brno na parcele č. 1682. Podloží zde tvoří náplavové hlíny. Vlastní výzkum probíhal v severozápadním koutě dvora areálu, při ulici Ypsilantiho.

Ve sledovaném prostoru a jeho nejbližším okolí se uskutečnilo větší množství archeologických výzkumů různého rozsahu (Merta 2012), některé z nich doložily takřka kontinuální osídlení s počátky od 11. století (Cejnková, Loskotová 1993; Jordánková, Loskotová 2006; Procházka, Wihoda, Zapletalová 2011).

V rámci archeologického dohledu byly sledovány výkopy pro základy, které ale nedosáhly archeologických terénů. Pohybovaly se v celém rozsahu v navážkách, respektive v terénu upraveném v souvislosti s regulací toku Svratky v 50. letech 19. století (max. hloubka 2,5 m). Nejvýznamnějším prvkem, který určoval možnosti antropogenních aktivit, byla v tomto prostoru Svratka. Její regulace v polovině 19. století pak zřejmě zničila všechny

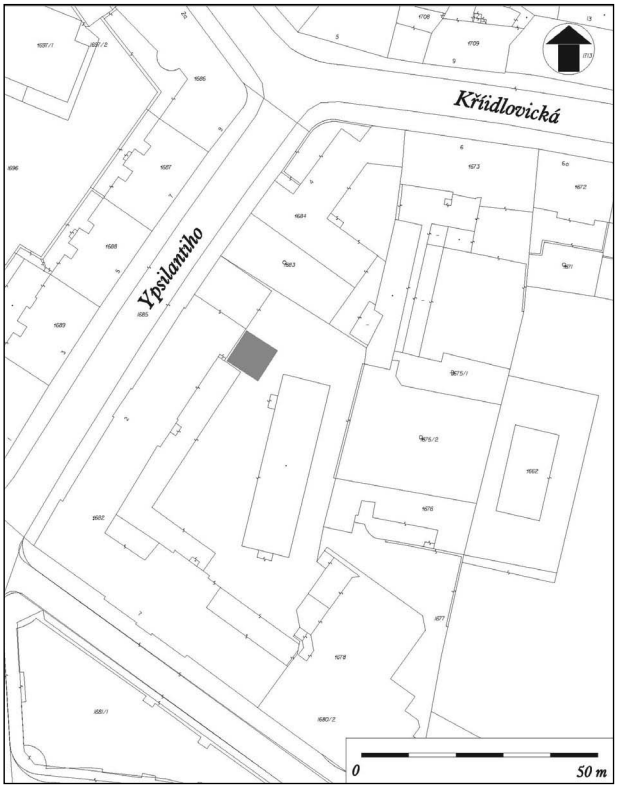

Obr. 31. Poříčí 7 (A077/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 31. *Poříčí-Straße 7 (A077/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

archeologizované stopy lidské činnosti ve svém nejbližším okolí, případně došlo k jejich masivnímu převrstvení (Merta 2013c).

Ypsilantiho, parc. č. 1685 (akce A014/2013). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Brno, Ypsilantiho – oprava havárie kanalizace“ (obr. 32). Terénní část výzkumu se uskutečnila během jarních a letních měsíců roku 2013.

V trase sledovaného výkopu byla drtivá většina archeologických terénů zničena již v minulosti při instalaci předchůdců nově pokládaných trativodů. Podrobněji byly dokumentovány dva vybrané profily v jižním úseku výkopu kanalizace. Přibližně v hloubce 3,50 m (198,95 m n. m.) se nacházel povrch štěrkové vrstvy, která představovala někdejší říční terasu Svratky. Následovalo souvrství, které sestávalo z jemnozrnnějších písčitých uloženin. Dosahovalo mocnosti 1,50 m a makroskopicky se dalo rozčlenit na 6 dílčích jednotek. Souvrství lze označit za výsledek akumulační sedimentace řeky. Je otázka, zda se tato činnost podílela také na vzniku následujících vrstev. Představovaly je barevně tmavší vrstvy šedých a hnědých odstínů. Ve spodních partiích by je bylo mož-

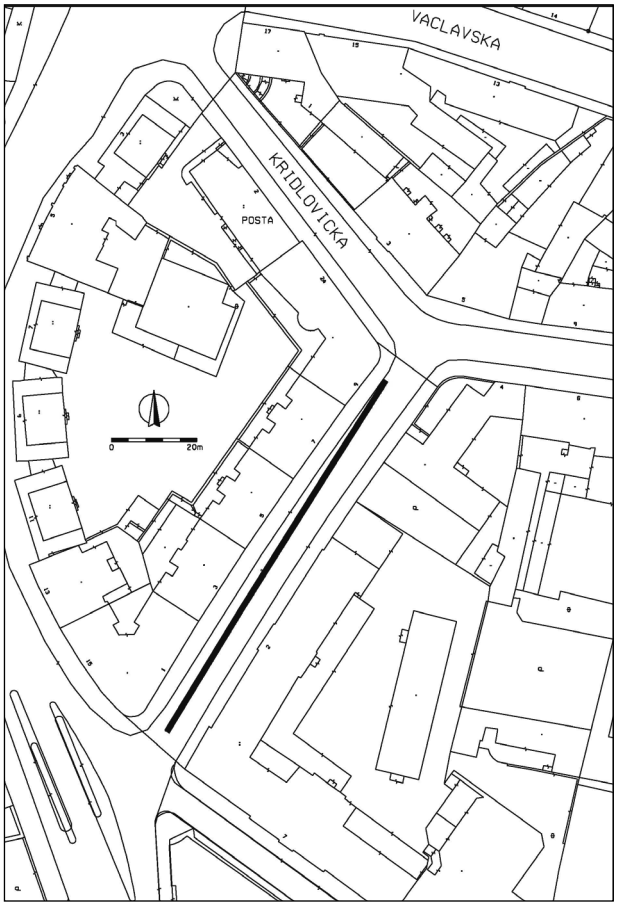

Obr. 32. Ypsilantiho ulice (A014/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 32. *Ypsilantiho-Straße (A014/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

né označit za půdní horizont částečně „zkulturněný“ lidskou činností. Vrstvy totiž obsahovaly nahodilou příměs antropogenního původu. Představovaly ji drobné („omleté“) zlomky keramických nádob. Není však vyloučeno, že se v případě náplavového původu vrstev tato příměs mohla dostat na místo společně s uloženým sedimentem. Datování zlomků bylo problematické, mohly mít pravěký či raně středověký původ. Do období 11. – 12. století je možné zařadit větší zdobený keramický fragment, který byl ovšem nalezen v nestratifikované poloze jako součást zásypu někdejšího výkopu kanalizace (Černá, Zůbek 2013b).

K. ú. Štýřice

Vídeňská 6 - 8, parc. č. 687/1, 688/1, 688/2, 688/3, 688/4, 688/5, 690 (akce A113/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán chystanou výstavbou polyfunkčního objektu na parcelách někdejších domů Vídeňské 6 a 8 (obr. 33). První (předstihová) část výzkumu proběhla v dubnu až červnu 2013. Druhá etapa by se měla uskutečnit v roce 2014.

Archeologický výzkum dokumentoval několik zahloubených aktivit z období 10. – 12. století. Nejvýraznější z nich byl příkop, kterému je při jeho parametrech možné přisoudit fortifikační funkci. Dále lze jmenovat dvě pece, zřejmě související s nějakým potravinářským procesem. Pro období 13. – 20. století výzkum doložil postupný vývoj zástavby předmětných parcel. Zachovány byly většinou jen zahloubené aktivity. Výrazné byly především suterény dřevohliněných staveb, do podloží ražené sklepy, zásobní jámy a řada jam neznámé funkce – často snad hliníků (obr. 34–36). První zděný sklep lze klást snad do závěru středověku; využit a rozšířen byl v 19. století (Zůbek 2013b).

K. ú. Trnitá

Dornych, parc. č. 725 (akce A041/2013). Středověk, novověk. Předměstí. Zjišťovací výzkum.

Zjišťovací archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s plánovanou výstavbou objektu DORN v ulici Dornych v Brně.

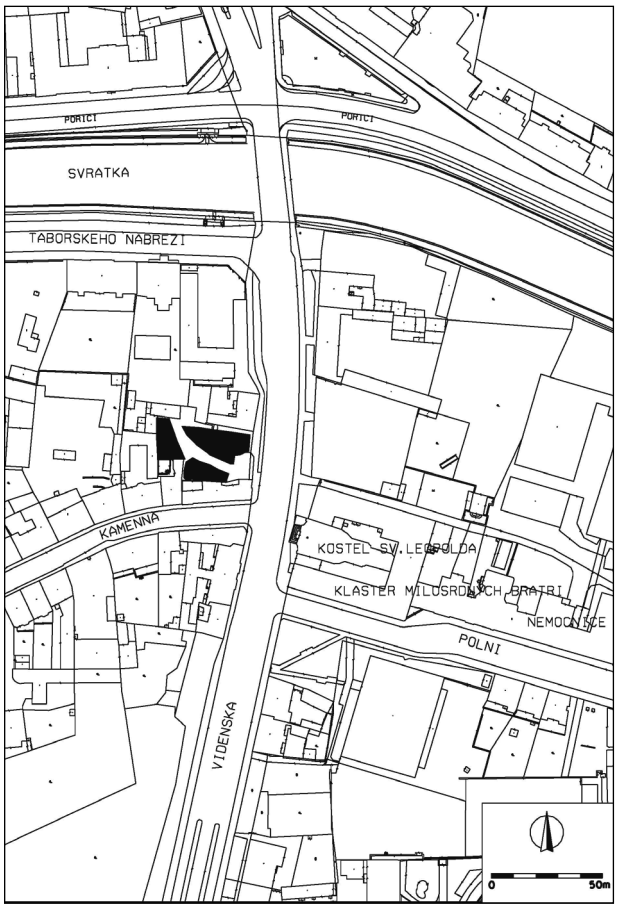

Obr. 33. Vídeňská 6 - 8 (A113/2012). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 33. *Vídeňská-Straße 6 - 8 (A113/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Obr. 34. Vídeňská 6 - 8 (A113/2012). Pohled na plochu zkoumanou v severovýchodní části parcely.
Abb. 34. *Vídeňská-Straße 6 - 8 (A113/2012). Blick auf die untersuchte Fläche im nordöstlichen Teil der Parzelle.*

Plocha výzkumu se nachází v ploché říční nivě při soutoku Ponávky a tzv. Svrateckého a Svitavského náhonu, které jsou patrně bývalými říčními rameny. V současné době se jedná o nezastavěné území v cípu sevřeném ulicemi Dornych a Plotní.

Hydrogeologická situace daného území v minulosti je velice složitá a v současné době ji lze postihnout pouze v hrubé kostře. Jedná se o dříve periodicky zaplavované nivní území tvořené toky a vedlejšími rameny tří řek. Osu území tvoří tok Ponávky, který se v prostoru Dornychu v minulosti stékal s tzv. Svrateckým a Svitavským náhonem. U obou těchto děl je na místě se domnívat, že jejich základ je položen v přírodní podobě zaniklých říčních ramen Svratky a Svitavy.

V rámci skladby geologického podloží je toto tvořeno především mladými nivními sedimenty naléhajícími na písčité a štěrkopísčité fluviální horizonty. Lokálně jsou v nivě patrná mírně vyvýšená území vhodná pro osídlení. Lokalizace těchto „ostrovů“ je však v současné době, kdy je celý prostor dorovnán do jednotné výšky mocnou vrstvou novověkých a recentních navážek, poměrně složitá. Budoucí rozřešení této situace tak mohou přinést pouze realizované archeologické a geologické výzkumy na ploše četných staveništ v dané oblasti. Nadmořská výška povrchu zkoumaného území se pohybuje okolo 199,60 m.

Archeologicky jde o terén velice proměnlivý s lokálně doloženým osídlením od pozdní doby kamenné – eneolitu. Z archeologických výzkumů realizovaných severně od budoucího staveniště jsou známy četné stopy osídlení doby bronzové, doby železné a raného středověku. Celá stratigrafická sekvence je uzavřena antropogenním terénním nárůstem náležejícím období vrcholného středověku a novověku.

Ulice Dornych převzala starý název bývalé předměstské obce, připojené k Brnu v roce 1850 (Flodrová 1997, 57). Půda podél Svrateckého náhonu od dnešní Přízovy ulice patřila ještě před vznikem Brna panovníkovi, který později přenechal většinu pozemků nejmenovanému brněnskému měšťanovi, jenž zřídil na soutoku náhonu s Ponávkou mlýn zvaný Dornych. Jméno je odvozeno od německého názvu pro trní. U mlýna vznikla stejnojmenná ves, spravovaná vlastním rychtářem, která nepodléhala pravomoci městské jurisdikce. Nejstarší konkrétní zmínky o dané oblasti máme z počátku 14. století, kdy roku 1304 přikoupili Reynher, Apard a Cyno z Florencie ke

Obr. 35. Vídeňská 6 - 8 (A113/2012). Pohled na relikty zděné zástavby.
Abb. 35. *Vídeňská-Straße 6 - 8 (A113/2012). Blick auf die Relikte eines Mauerwerkbaus.*

Obr. 36. Vídeňská 6 - 8 (A113/2012). Pohled od severu na suterén dřevohliněné stavby se vstupní částí.
Abb. 36. *Vídeňská-Straße 6 - 8 (A113/2012). Blick vom Norden her auf das Untergeschoss des Holz-Erde-Baus mit Eingangsbereich.*

svým statkům ještě mlýn na řece Svratce s vesnicí „Dorneho, která se rozkládá u samotného mlýna“, od brněnského měšťana Heiniga. Nejstarší části dnešní ulice Dornych a jejího okolí byly tak zcela jistě osídleny již v průběhu 13. století. Roku 1375 koupil majetek na Dornychu a Trnité markrabě Jan Jindřich a celý jej daroval nově založenému klášteru v Králově Poli. Po husitských válkách odkoupili mlýn augustiniáni od sv. Tomáše a Dornych se od té doby dělil mezi dvě vrchnosti. Roku 1850 byl Dornych připojen k Brnu. Archeologicky nebyla tato osada dosud zachycena. V roce 1784 tvořilo vlastní Dornych jen šest domů; jeho středověký rozsah, pravděpodobně větší, není však dosud znám (Kuča 2000, 340). Z výše uvedeného vyplývá, že území staveniště se nachází v archeologicky poměrně složitém terénu s bohatou historií. I když se známé pravěké osídlení prozatím koncentruje spíše severněji od sledované lokality, nemůžeme jeho rozsah jižním směrem k zájmovému území v současné době přesně vymezit. V rámci realizace archeologického výzkumu však musíme také počítat s dochováním archeologických situací souvisejících s předměstskou vsí Dornych, která vznikla již v průběhu 13. století a jejíž osídlení trvá kontinuálně dodnes.

Ulice Plotní vznikla v 19. století. Původně však nebyla tvořena zástavbou, ale jak samotný název naznačuje, vedla mezi ploty zahrad domů na Dornychu i na ulici Trnité *(Flodrová 1997, 182)*.

V červnu 2013 byly v ploše budoucího staveniště položeny dvě mechanizací hloubené sondy o rozměru cca 10×5 m (obr. 37). Sonda S1 byla položena na severní hranici budoucí stavební jámy do prostoru těsně přiléhajícího k ulici Dornych. Z terénní nálezové situace vyplývá, že oblast sondy S1 byla v minulosti osídlena. Lidské aktivity dokládají kromě nálezů keramiky i sporé objekty (např. sloupová jáma s. j. 500). Geologicky je v rámci sondy S1 postižitelná říční terasa s povrchem zachyceným na niveletě cca 197,10 m n. m. Ta v tomto místě tvoří pravděpodobně vůči říční nivě mírně vyvýšený prostor vhodný k historickému osídlení. Doloženo bylo osídlení pravěké i středověké. Vrstva obsahující pra-

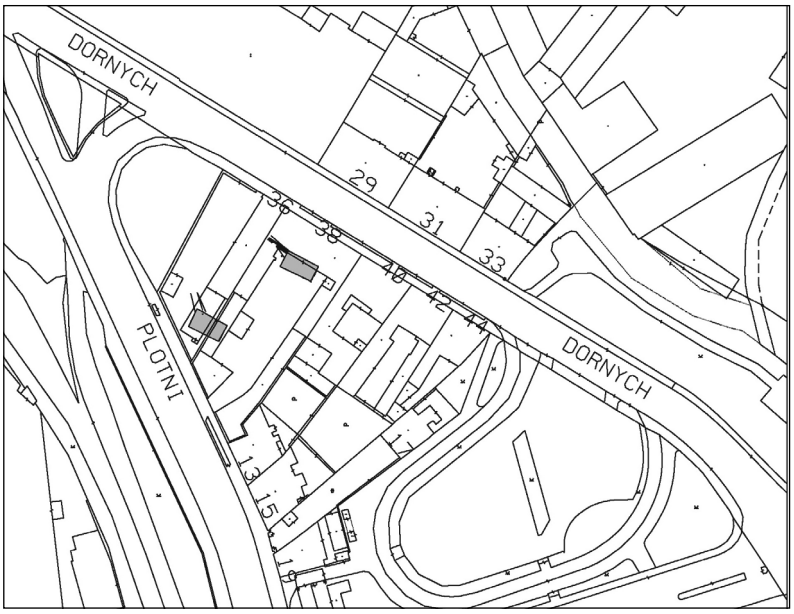

Obr. 37. Dornych, DORN, zjišťovací výzkum (A041/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 37. *Dornych-Straße, DORN, Erkundungsforschung (A041/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

věké nálezy (s. j. 107=129) se nacházela na niveletě cca 197,50 m n. m. Vrstva s obsahem vrcholně středověké keramiky (s. j. 105=127) pak na niveletě cca 198,00 m n. m. V rámci sondy S2 nebylo zachyceno tak výrazné osídlení jako v případě sondy S1. Stěžejní část nálezového fondu zde spadá do období 18. – 19. století. Říční terasa srovnatelná se situací v sondě S1 nebyla zachycena ani na niveletě 196,70 m n. m. Sporé nálezy středověké a pravěké keramiky lze přičíst fluviální činnosti v dané oblasti (Holub 2013b).

Na základě výsledků zjišťovacího výzkumu bylo v září 2013 přistoupeno k plošnějšímu odkryvu v oblasti při ulici Dornych (viz dále).

Dornych 38, parc. č. 725/1 (akce A072/2013). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán chystanou výstavbou polyfunkčního domu DORN (obr. 38 a 39). Předmětem objednaného výzkumu byla exkavace a dokumentace archeologických památek ohrožených zemními pracemi stavby v prostoru, ve kterém byla sondami prokázána přítomnost pravěkých a středověkých situací (viz předchozí).

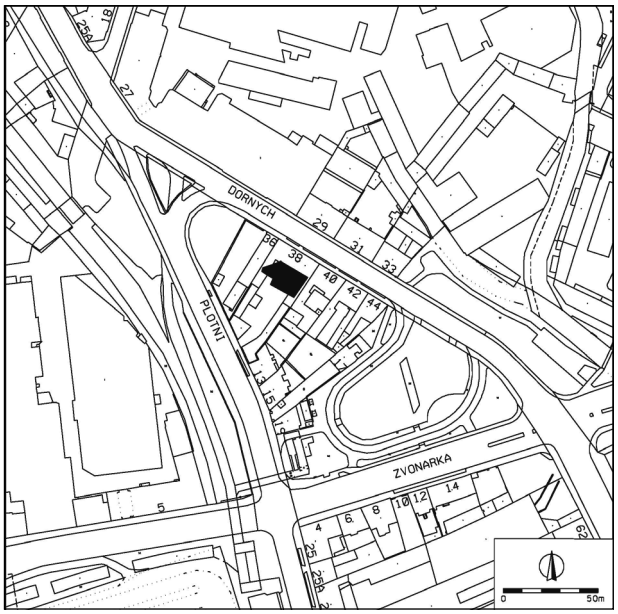

Obr. 38. Dornych 38 (A072/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 38. *Dornych-Straße 38 (A072/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

Archeologický výzkum ověřil podmínky nejsvrchnější úrovně geologického podloží. V nejhlubší dosažené úrovni dosáhl povrchu, který byl tvořen rezavě šedým hrubým pískem, oblázky a valouny. Pravděpodobně jde o geologicky velmi mladou říční terasu. Na její povrch nasedala vrstva o síle cca 0,15 m, kterou lze interpretovat jako náplavový sediment. Měla výrazně jemnozrnnější charakter, tvořena byla hlavně šedým (místy okrovým či rezavým) hlinitým pískem. Následovala tmavá vrstva, která pravděpodobně vznikla sedimentační činností, za přispění půdotvorných procesů a snad mohla být využívána („zkulturňována“ – zemědělstvím apod.) lidskou populací pravěké éry. Na tuto uloženinu dosedalo makroskopicky odlišné souvrství, které bylo tvořeno hlavně šedou písčitou hlínou až hlinitým pískem. Souvrství se jevilo jako jednolité bez patrných výraznějších úrovní. Při exkavaci bylo mechanicky členěno na několik úrovní. Souvrství obsahovalo zlomky zvířecích kostí, keramických a skleněných nádob a kovových předmětů (především železných). Jasně patrná byla tendence ve zvyšování četnosti nálezů směrem ke svrchním partiím souvrství, zatímco dolní část byla nálezově velice chudá. Většinu získaného keramického materiálu lze klást do vrcholného středověku (14. – 15. století), směrem k povrchu přibývá nálezů z období novověku. Velká část souvrství s novověkými nálezy byla odstraněna mechanizací, poněvadž bylo snahou započít exkavaci až z úrovně středověkého povrchu (cca 198,00 m n. m.).

Původ souvrství snad lze hledat opět v náplavové činnosti, zřejmě však již během historického období. Území

Obr. 39. Dornych 38 (A072/2013). Letecký snímek zkoumané plochy.
Abb. 39. *Dornych-Straße 38 (A072/2013). Luftaufnahme der untersuchten Fläche.*

se stále nacházelo v inundační zóně vodotečí. Terén tak mohl stále narůstat akumulační a sedimentační činností v době záplav. V nejstarším období snad nemuselo docházet k intenzivnímu využívání prostoru lidskou populací k takovým aktivitám, aby tyto výrazně obohatily nálezový fond uložený v půdě. Později v období 14. a 15. století se však již kvantita nálezového fondu zvyšuje. Není vyloučeno, že i v této době dochází k zaplavování území a část materiálu tudíž mohla být přinesena a uložena společně se sedimentem transportovaným proudem řeky. Pravděpodobnější se však jeví interpretace, že prostor je již intenzivněji využíván člověkem a získané nálezy souvisejí s jeho činností. Výzkum nezachytil žádné zahloubené ani povrchové situace (např. odpadní jámy, studny, pozůstatky obydlí, výrobní činnosti apod.), které by mohly být datovány do středověkého období. Při malé rozloze zkoumané plochy nelze zcela zavrhnout variantu, že se jednalo o nezastavěný prostor v těsné blízkosti zástavby osady Dornych (první zmínka roku 1304); spíše však šlo o součást širšího zázemí vesnice (polnosti). Nálezy se do prostoru dostaly asi v souvislosti s hospodářskými (zemědělskými) aktivitami. V tomto směru je možné, že původní středověký povrch mohl dosahovat vyšší úrovně než uvedených 198,00 m n. m. Novověké nálezy se mohly do hlubších partií dostat prostřednictvím orby.

Pro novověké období (snad ovšem až jeho mladší fázi) lze počítat s alespoň dílčí zástavbou prostoru. S ní lze spojovat relikty základových zdiv blíže neurčené stavby či staveb, dokumentované při východní hranici zkoumané plochy. Svůj původ v novověku mohou mít také části asanované zástavby, jejíž relikty výzkum rovněž zachytil. V době 19. a 20. století byla zkoumaná plocha součástí dvorní partie domu, který stával při jižní linii ulice Dornych. Obecně lze do období novověku až 19., případně 20. století začlenit dvě výkopové aktivity neznámé funkce a studnu, ze které však byl zachycen pouze segment jejího kamenného roubení při jižní hranici zkoumané plochy (Černá, Zůbek 2013f).

Obr. 40. Cihlářská (A026/2013). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 40. *Cihlářská-Straße (A026/2013). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

K. ú. Veveří

Cihlářská, parc. č. 1215 (akce A026/2013). Středověk, novověk. Předměstí. Záchranný výzkum.

V souvislosti s výstavbou objektu v ulici Cihlářská 6 (obr. 40) byl v měsíci únoru 2013 realizován záchranný archeologický výzkum.

Cihlářská ulice se nachází severně historického jádra města a tvoří v půdoryse velmi výraznou úhlopříčnou dominantu jinak pravoúhle rozparcelované části města. Zkoumaná lokalita se nachází na mírném východním svahu spadajícím k toku říčky Ponávky v prostoru Lužáneckého parku. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí a naléhajícím půdním pokryvem v podobě vyvinutého holocenního půdního typu. Zkoumaná plocha se nachází na katastru bývalého středověkého brněnského předměstí tzv. Nové ulice (později Velká Nová ulice, Grosse Neugasse, dnešní Lidická). Ta vznikla patrně již ve 13. století usazováním brněnských měšťanů na královské půdě severně od osídlení před Běhounskou bránou.

Archeologický výzkum dokumentoval v prostoru staveniště situaci geologického podloží, jež je tvořeno sprašovou návějí s naléhajícím holocenním půdním typem. To bylo patrné především na severním řezu stavební jámou.

Přibližně ve středu dotčené plochy byl archeologickým výzkumem zjištěn do sprašového podloží (s. j. 100) zahloubený objekt, vyplněný uloženinou s. j. 101. Ze zásypu objektu byly získány keramické zlomky dovolující datovat zánik objektu do 18. století (Holub 2013a).

Lucie Černá, Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška, Lenka Sedláčková, Antonín Zůbek

Literatura

Borský, P. 2005: Farní budova čp. 268 (k. ú. Město Brno) na Petrově č. 9. Stavebněhistorická dokumentace k zástavbě Biskupské ulice. Brno. Nepublikovaný rkp. stavebněhistorického průzkumu. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Cejnková, D., Loskotová, I. 1993: Archeologické výzkumy na Starém Brně. *Brno v minulosti a dnes 11*, 23–28.

Čáda, F. 1950: Plány stavebního vývoje města Brna v letech kolem 1230–1914. Měřítko 1:2880, 6 listů s doplňky. Uloženo: Městské muzeum v Brně (Muzeum města Brna). Technický referát ÚNV v Brně.

Černá, L., Zůbek, A. 2011: Sanace podzemí HJmB-ZAV-blok 88, 91 a 92. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 22/10. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013a: Brno – Křížová ulice, oprava inženýrské sítě. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 35/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013b: Brno, Ypsilantiho, oprava havárie kanalizace. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 34/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013c: Bytový dům Kopečná 9, Brno. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 33/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013d: Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně – stavba ICRC – 2. etapa. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 23/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013e: JAMU – Stavební úpravy sklepních prostor objektu Komenského náměstí 609/6, Brno. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 7/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Černá, L., Zůbek, A. 2013f: Brno – Dornych 38. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 25/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Dejmal, M., Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Sedláčková, L., Zbranek, H., Zůbek, A. 2014, v tisku: Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 54-2*.

Emödiová, R. 1983: *Historický vývoj zeleně v městě Brně*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna.

Flodrová, M. 1997: *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek.* Brno: Magistrát města Brna.

Holub, P. 2013a: Brno, Cihlářská 6. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 16/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Holub, P. 2013b: Brno, Plotní – Dornych. DORN – polyfunkční objekt. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 19/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Holub, P. 2013c: Brno, ulice Veselá a Panenská. Rekonstrukce parovodu. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 23/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Holub, P. 2014: Brno – Královo Pole, Božetěchova 13. Bytový dům Kadetka. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 01/14. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Holub, P., Kolařík, V. 2013: Brno. Parkovací garáže u Janáčkova divadla v Brně. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 28/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Holub, P., Kolařík, V., Kováčik, P., Merta, D., Peška, M., Procházka, R., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2003: Systematický archeologický výzkum města Brna. *Forum urbes medii aevi I*, 57–97.

Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Sedláčková, L., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2009: Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 50*, 345–376.

Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2005: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2004. *Přehled výzkumů 46*, 124–125.

Jordánková, H., Loskotová, I. 2006: K předlokačnímu osídlení Brna. *Archaeologia historica 31*, 119–130.

Kolařík, V. 2012: Komplexní regenerace historického jádra – ostatní komunikace, úprava v prostoru areálu Petrova – zpráva o provedení výzkumu. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 120/12. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Kolařík, V. 2013a: Brno, sanace podzemí HJmB – ulice Pekařská o. č. 74 – o. č. 61. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 30/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Kolařík, V. 2013b: Sanace podzemí HJmB – ul. Bašty – ZAV. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 31/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Kolařík, V. 2013c: Revitalizace městských parků, II. etapa - Koliště. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 26/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic.* Praha, Brno: Baset.

Merta, D. 2012: Charakteristika archeologických situací v rámci jednotlivých záchranných výzkumů v zájmové oblasti (Staré Brno). Nepublikovaný rkp. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Merta, D. 2013a: Brno, Biskupská 5. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 64/13 Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Merta, D. 2013b: Brno, Milady Horákové 23 – 25, zjišťovací sondy. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 29/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Merta, D. 2013c: Brno, Poříčí 7. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 63/13. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Merta, D., Peška, M. 2006: Městská archeologie, památková péče a žijící město. *Zprávy památkové péče 66/2*, 123–126.

Neuwirth, D. N. 2011: Nájemní dům Česká 6 – „Anenský dvůr“ v Brně. Nepublikovaný rkp. stavebně historického průzkumu. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Peška, M. 2002: Sanace brněnského podzemí, Blok 32. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 26/02. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Peška, M., Staněk, P. 2014: Brno, Česká 6 – rekonstrukce objektu. Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 15/14. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Procházka, R., Wihoda, M., Zapletalová, D. 2011: V raném středověku. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, 448–560.

Salaš, M., Stuchlík, S. 2011: Civilizace doby bronzové. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, 229–318.

Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovici 14. století. (Prostor uvnitř městských hradeb.) *Brno v minulosti a dnes 7*, 242–283.

Vičar, O. 1966: Místopis Brna v polovici 14. století. (Předměstí.) *Brno v minulosti a dnes 8,* 226–273.

Zůbek, A. 2013a: Brno, Kopečná 40/ Studánka 3 – akce A37/2013. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Zůbek, A. 2013b: Brno, Vídeňská 6-8 – akce A113/2012. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

Brno (Bez. Brno-Stadt)

Katastralgebiet Černá Pole

Milady Horákové-Straβe 23 - 25, Parz. Nr. 3789, 3790/1 (Aktion A094/2013). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit der Vorbereitung eines Baus auf den Parzellen Milady Horákové 23 und 25 wurden archäologische Erkundungsforschungsarbeiten durchgeführt, deren Ziel darin bestand, die archäologische Stratigraphie festzustellen. Es wurden vier Sonden in einer, der Nivellierungslinie des Baus entsprechenden Tiefe eingesetzt, die sich allesamt auf dem gesamten Gelände befanden, das im Zusammenhang mit dem Bau von Miethäusern in den 50er Jahren des 19. Jahrhunderts umgestaltet wurde. Die Häuser wurden in den Raum hinter den Damm des sog. Hutterteichs (Hutterův rybník) erbaut, der im 13. Jahrhundert angelegt und gegen Ende des 18. Jahrhunderts wieder aufgegeben wurde. Im Verlauf der Bauarbeiten wurden bereits die gemauerten Fundamente/Keller mit Stadtabfall zugeschüttet, wodurch das Gelände auf das Niveau der ursprünglichen Dammkrone des Teichs gebracht wurde.

Katastralgebiet Královo Pole

Božetěchova-Straβe 13 (Aktion A049/2013). Mittelalter, Neuzeit. Dorf. Rettungsgrabung.

Noch vor der Aufnahme der Bauarbeiten auf den Parz. Nr. 560, 561 und 562 auf dem Katastralgebiet Královo Pole wurden kleine archäologische Forschungsarbeiten in den Monaten Juni und Juli 2013 durchgeführt. Auf der freigelegten Fläche wurden vor allem deutlich vertiefte Kellerobjekte sowie Mauerwerkkonstruktionen der Fundamente von Bauten dokumentiert. Darüber hinaus konnten Planierschichten aus der jüngsten Mauerbebauung, das Bodenniveau der Bauten, ein mittelalterlicher Keller/Lochkeller und eine Vorratsgrube festgestellt werden. Die Abfolge der Schichten stellt wohl das Wachstum des Geländes nach wesentlichen Eingriffen in dieses Gebiet im Laufe des Mittelalters dar.

Katastralgebiet Stadt Brno

Bašty-Straβe, Nádražní-Straβe; Parz. Nr. 286/1, 352, 353/1 (Aktion A048/2013). Mittelalter, Neuzeit. Befestigung. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit einem Sanierungsprojekt der Stadt Brno fanden archäologische Rettungsgrabungsarbeiten mit Hilfe von fünf Forschungssonden in der Straße Bašty statt. Die Forschungsarbeiten ergänzten die Erkenntnisse über die archäologischen Fundplätze im Raum der Straße Bašty. In Hinblick auf die Platzierung der meisten Sonden in den Raum des mittelalterlichen Stadtgrabens wurden weder der geologische Untergrund noch das mittelalterliche Geländeniveau erreicht. Der mittelalterliche Graben wurde im Zusammenhang mit dem Bau der barocken Bastionsbefestigung in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts zugeschüttet. Die Sonden B4 und C6 ermöglichten es, einen kurzen Ausschnitt von dieser Befestigung sichtbar zu machen, an deren Innenseite sich Aufschüttungen eines Festungsgraben und an deren Außenseite Aufschüttungen eines barocken Grabens aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts befanden.

Biskupská-Straβe 7, Parz. Nr. 381 (Aktion A104/2013). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Bei den Renovierungsarbeiten am Haus Biskupská 7 kam es im Raum 1.10 zur Freilegung eines aus Ziegeln bestehenden Abwasserstollens. Der aus Ziegelwerk erbaute Stollen mit den Maßen 30×6,5×15 cm verläuft in einer Achse durch den Raum, die Konstruktion ist mit dem Fundament des Hauses verbunden. Der Höhepunkt der Wölbung befindet sich ca. 0,8 m unterhalb des Bodenniveaus und 2,55 m unterhalb des Grundes. Die innere lichte Weite erreicht 0,9 m bei einer Breite von 0,6 m. An der Südseite ist der Stollen heutzutage durch eine Vermauerung in der Höhe der Vorderseite des Hauses zur Straße hin verschlossen. An der Nordseite führt er weiter in den Raum der Parzelle hinein. Neben der Verblendung wurde der Stollen durch einen Durchbruch an der Nordwand des Raums beschädigt. In dem untersuchten Raum wurden keinerlei archäologische Fundplätze festgestellt, die älter als das Haus selbst wären.

Česká-Straβe 6, Parz. Nr. 543, 544, 545 (Aktion A094/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die Aktion wurde durch die komplette Renovierung und den teilweisen Umbau des Hauses Nr. 6 in der Česká-Straße im historischen Stadtkern von Brno hervorgerufen. Das heutige Gebäude wurde Mitte des 19. Jahrhunderts (1858/1859) erbaut, und zwar auf der Fläche von vier mittelalterlichen Parzellen an der Straßenecke Česká-Straße und Jakubská-Straße. Die Gestalt der damaligen Häuser, die Mitte des 19. Jahrhunderts einem Miethaus weichen mussten, ist nicht bekannt. Der Neubau der Mietpawlatsche wurde auf völlig neuen Fundamenten erbaut, nur im Untergeschoss des Südflügels blieben Teile eines der ursprünglichen gotischen Keller erhalten. Durch die Rettungsgrabungsarbeiten konnten die Überreste von vier mittelalterlichen Mauerwerkobjekten (Untergeschoss I und II) sowie Relikte weiterer Bauten aus der Neuzeit freigelegt werden. Dank der Forschung wurden die Überreste von fünf Untergeschossen von Holz-Erde-Häusern aus dem Hochmittelalter, sechs Siedlungsobjekte, eine höhere Anzahl von Säulen- und Pfahlgruben, 30 Abwassergruben und 2 Steinbrunnen entdeckt. Zwei weitere mittelalterliche Holzbrunnen, aus denen Dendroproben entnommen wurden, wurden durch die Injektierung zerstört und führten unter der Funda-

mentfuge des Baus weiter. Weitere Dendroproben wurden aus den Abwassergruben entnommen.

Der älteste Beleg für die Besiedlung der untersuchten Lokalität stellte ein Objekt dar, dessen Entstehung auf die jüngere Eisenzeit datiert wird. Zu einer komplexen Besiedlung kam es zu Beginn des 13. Jahrhunderts. Dies belegen zwei Holz-Erde-Untergeschosse, die in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts erbaut wurden, sowie ein Pfahlgrubensystem. Ab dem zweiten Drittel des 13. Jahrhunderts kann ein Anstieg der archäologischen Fundplätze verzeichnet werden. Es handelt sich um Untergeschosse, Siedlungsobjekte und Gruben. Zur Jahrhundertwende vom 13. zum 14. Jahrhundert oder zu Beginn des 14. Jahrhunderts wurden die Mauerwerkuntergeschosse I und II erbaut. Bei den Forschungsarbeiten an dem nicht unterkellerten südlichen Teil des Hauses wurde das mittelalterliche Mantelmauerwerk des ehemaligen Nachbarhauses Nr. 4 in der Česká-Straße gefunden, das heutzutage Bestandteil des Mauerwerks der südlichen Mauer des Hauses Nr. 6 in der Česká-Straße ist. Die Überreste des älteren überirdischen mittelalterlichen Baus wurden im Innenraum des östlichen Teils des Hauses an der Jakubská-Straße freigelegt. Dem 14. Jahrhundert kann auch das erfolglose Anlegen eines Steinbrunnens zugeordnet werden, der relativ schnell die Funktion einer Abwassergrube übernahm. Diesem Zeitraum sind auch Gruben und weitere Brunnen zuzuordnen, die sich unterhalb der östlichen Mauer des Hofs befanden. Im 15. Jahrhundert standen noch die Mauerwerkhäuser aus dem 14. Jahrhundert, es wurden neue Gruben angelegt und Brunnen gebaut. Es gibt zahlreiche Funde aus der jüngeren Zeit (16. bis 18. Jahrhundert), in der sich die Gestalt der Bauten auf den einzelnen Parzellen wesentlich veränderte.

Koliště-Straße, Moravské náměstí (Platz); Parz. Nr. 7/1, 10, 11, 13/1, 804/1, 804/2, 805, 807 (Aktion A107/2012). Neuzeit. Vorstadt, Befestigung. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Rettungsgrabungsarbeiten wurden durch die Renovierung des nördlichen Teils des Parks Koliště sowie des östlichen Teils des Parks Moravské náměstí hervorgerufen. Einen Schwerpunkt stellte das Verfolgen der Aushubarbeiten für die technischen Netze und die Abdeckarbeiten der neuen Kommunikationen dar. Die Forschungsarbeiten überprüften die Bedingungen des oberen Teils des geologischen Untergrunds im östlichen Teil des Parks Moravské náměstí bei der Einmündung der Straße Milada Horáková. Dieser wies einen ca. 0,6 m starken Bodentyp auf, der auf Lössboden aufsaß. Auf der Grundlage der dokumentierten Lage kann gesagt werden, dass es in der Vergangenheit in dem untersuchten Raum zu wesentlichen Umgestaltungen des Geländes sowie zur Verschiebung einer großen Menge an Erdmasse gekommen sein muss. Teilweise kann dies mit dem Bau der neuen Bastionsbefestigung aus der 2. Hälfte des 17. und aus der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts in Verbindung gebracht werden, teilweise auch mit deren Abriss im 19. Jahrhundert. Die obersten Aufschüttungsschichten hängen mit der Umgestaltung des Geländes zum Anlegen eines Stadtparks (2. Hälfte des 19. Jahrhunderts) zusammen.

Komenského náměstí (Platz) 6, Parz. Nr. 586 (Aktion A122/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Forschungsarbeiten wurde durch den Umbau der Keller des Hauses Nr. 609/6 am Platz Komenského náměstí hervorgerufen. Alle durch den Bau durchgeführten Eingriffe in die Erde befinden sich in einem Raum, der von der Neuzeit bis ins 19. Jahrhundert vom Graben der Bastionsbefestigung der Stadt eingenommen wurde (das dort momentan bestehende Haus wurde in den Jahren 1860 bis 1862 erbaut). Die meisten Aushubarbeiten überstiegen nicht das Bodenniveau des Grabens und bewegten sich dementsprechend auf dem Niveau von dessen Zuschüttung aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts. Auf dem umgestalteten Boden (Schicht aus grobem Sand) an dem Ort des neu erbauten Kellers im Raum des Hofs des Hauses lag eine Schuttschicht. Die Aufschüttung des Grabens weisen eine Gesteinfolge von Ablagerungen mehrheitlich mit Lehmanteil (ihren Ursprung stellen zumeist wahrscheinlich historische Kontexte und der geologische Untergrund dar) auf und zeugt von Abriss- und Planierarbeiten von Mauerwerkkonstruktionen. Unterhalb des Bodens des barocken Grabens wurde eine Sequenz von Schichten festgestellt, die als Aufschüttung des mittelalterlichen Stadtgrabens zu verstehen sein kann, der anscheinend zurzeit des Baus der Bastionsbefestigung zugeschüttet wurde.

Moravské náměstí (Platz), Rooseveltova-Straße; Parz. Nr. 7/1, 8, 10, 11 (Aktion A001/2013). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt, Industriezone, Befestigung, Kriegsschauplatz. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Rettungsgrabungsarbeiten wurden durch den Bau von Tiefgaragen an der Roosevelt-Straße vor dem Eingang ins Janáček-Theater in Brno hervorgerufen. Die erste Besiedlung lässt sich mit dem Zeitraum der Entstehung und des Bestehens der mittelalterlichen Stadt in Verbindung bringen. Das Gebiet, das sich im Nordosten in unmittelbarer Nachbarschaft zum Befestigungsgebiet der Stadt befand, diente in der Anfangszeit (13. Jahrhundert) als eine Art Industriezone, welche die entstehende Stadt mit Baumaterial versorgte (vier Kalköfen, ein kleinerer Ziegelofen für flache Dachtaschen, ausgedehnte Lehmgrube). Wahrscheinlich entstand bereits gegen Ende des 13. Jahrhunderts an dieser Stelle eines der Vorstadtviertel von Brno. Die Besiedlung dokumentierten insbesondere Säulenkonstruktionen von oberirdischen Holz- oder Holz-Erde-Häusern, vertiefte Kellerräume, Lochkeller und Untergeschosse sowie Brunnen, Vorratsgruben, Zäune usw. Die Vorstadt war vermutlich an der nördlichen Seite durch einen Graben befestigt. Die Entwicklung der Vorstadt bezeugt eine ganze Reihe von Objekten, die mit dem Leben in der Vorstadt sowie mit den Prozessen verbunden waren, die dort

im Laufe des fast vierhundertjährigen Bestehens stattfanden. Unter anderem kam es zum Umbau von einigen gebauten Anwesen in Steinbauten.

Vor der zweifachen Belagerung Brnos durch die Schweden in den Jahren 1643 und 1645 ließ der Stadtrat die Bauten der Vorstadt an solchen Stellen niederreißen, an denen sie den freien Blick der Verteidiger auf die Angreifer einschränkten und somit den Schweden einen leichteren Zugang zu den Stadtmauern ermöglichten. Auf der Baufläche konnte ein Teil des Zugangsgrabens der Belagerer freigelegt werden.

Auf der untersuchten Fläche entwickelte sich in der kurzen Zeitspanne von 1645 bis Ende der 50er Jahre des 17. Jahrhunderts eine spezifische Bautätigkeit, die vor allem anhand von Negativen der Grundmauerwerke eines unbekannten Gebäudes belegt werden kann. Der Bau respektiert nicht mehr das ursprüngliche Konzept von mittelalterlichen Vorstädten, er reagiert womöglich auf die veränderte Straßenkommunikationssituation.

Die Hälfte der Baugrube nahm ein ausgedehnter barocker Graben ein, der ein Bestandteil der neu erbauten Bastionsfestung (2. Hälfte des 17. Jahrhunderts) war. Die abgerissenen und planierten Überreste der Vorstadt mit dem Graben im Vorfeld wurden in die Form eines sog. Glacis (tschechisch: koliště) umgebaut, also in einen Raum, der zum effektiven Beschießen von den Mauern aus diente. Mit der Aufhebung der Befestigung in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts hängt der überwiegende Teil der neuzeitlichen Aufschüttungen aus dem Abrissmaterial der Festungsobjekte zusammen. In dem entsprechenden Gebiet wurden bereits in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts Gärten angelegt. Im Jahre 1864 wurde nach dem endgültigen Abriss der inneren Bastionsbefestigung mit dem Bau einer Ringstraße begonnen und der Park wurde in die heutige Gestalt gebracht. Im Zeitraum zwischen den Jahren 1958 und 1965 wurde die Bauentwicklung mit dem Bau des Janáček-Theaters gekrönt.

Petrov, Petrská-Straβe; Parz. Nr. 311, 316, 319, 320, 321 (Aktion A052/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Friedhof. Rettungsgrabung.

Im Rahmen der Bauarbeiten im Raum des Areals um die Petrov-Straße wurden an einigen unverbundenen Flächen archäologische Rettungsgrabungsarbeiten durchgeführt. Die Renovierung der Kanalisation in der kleinen Straße an der Petrská-Straße (hinter dem Gebäude des Mährischen Landesmuseums); heute Ulička Václava Havla genannt) verlief zum großen Teil parallel zur alten Kanalisation. Es ist gelungen, an dieser Stelle das Vorhandensein von Aushubarbeiten aus dem Mittelalter und der Neuzeit zu unterschiedlichsten Zwecken zu belegen. Es handelte sich vor allem um Abwassergruben und Bauten, die Wohncharakter aufwiesen (Holz-Erde--Untergeschosse von oberirdischen Bauten, halbvertiefte Wohnbauten). Aus der Neuzeit konnte eine Straßenkommunikation mit Steinpflaster und ein Mauerwerktor an der nördlichen Seite belegt werden. Freigelegt wurden die Überreste des Kanalisationsnetzes der Stadt im 19. Jahrhundert. Die Aushubarbeiten für die neue Stützmauer am Haus Nr. 2 an der Petrov-Straße erklärten die Grundverhältnisse der spätgotischen Einfriedigungsmauer des Hofes des Hauses auf derselben Parzelle und stellten auch ein umfassendes mittelalterliches Objekt fest, das bei den Aushubarbeiten für die Kanalisation dokumentiert wurde. Bei der Renovierung der Oberfläche der kleinen Straße bei der Petrská-Straße konnten im südlichen Teil Relikte von mindestens 16 Skelettgräbern von einem bisher unbekannten Teil des Friedhofs dokumentiert werden, der anscheinend zur Pfarrkirche Hl. Peter und Paul gehörte, die auf das 11. oder 12. Jahrhundert zu datieren sind. Nach der Auflösung der Begräbnisstätte (12./13. oder 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts) entstanden an deren Stelle Holz-Erde-Konstruktionen von Wohn- oder Wirtschaftsgebäuden, die in der 2. Hälfte des 13. oder in der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts durch Mauerwerkhäuser ersetzt wurden, deren Konstruktion im späten Mittelalter und in der Neuzeit zum Bau des Bischofspalastes genutzt wurden. In der Neuzeit wurde die Oberfläche der kleinen Straße mit einer Packlage versehen. Die Forschungsarbeiten verliefen auch an den Treppen am Haus Nr. 1 in der Petrov-Straße. Diese wurden ab dem 16. Jahrhundert in mehreren Entwicklungsphasen erbaut. Die gemauerte Ziegelgrube, die im Raum unter dem spätgotischen Portal entdeckt wurde, stellt die älteste nachweisbare Aktivität dar (um die Jahrhundertwende 15./16. oder 16. Jahrhundert). Bei der Renovierung der Stützmauer hinter dem Haus Nr.8 in der Biskupská-Straße (an der südöstlichen Seite) wurde ein Teil der westlichen Fassade der Kapelle Hl. Barbara freigelegt, die in ein Holz-Erde-Untergeschoss eingelassen wurde, das in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts aufgegeben wurde. Die Aushubarbeiten vor dem Haus Nr. 1 in der Petrov-Straße (südwestlich vom Haus) ergaben Packlagen der Oberfläche des untersuchten Gebiets vor dem Eingang in das Haus, was mit dessen Umbau im 17. Jahrhundert zusammenhängt. Unterhalb des Straßenpflasters konnten mächtige Aufschüttungen aus der Neuzeit freigelegt werden, unter denen die Überreste des Friedhofs Hl. Peter (zwei Skelettgräber) zum Vorschein kamen. Durch die Aushubarbeiten bei der Biskupská-Straße wurde der Keller des ehemaligen Kapitelwirtshauses „U fajfky“ aus der Jahrhundertwendezeit 15./16. Jahrhundert in Mitleidenschaft gezogen. Außerdem wurde die Straßenfront aus der Zeit der Jahrhundertwende 19./20. Jahrhundert des abgerissenen Hausblocks (beim Tor an der Treppe) bei der Umgestaltung des Anfahrtswegs zum Petrov dokumentiert.

Veselá-Straβe, Panenská-Straβe (Aktion A058/2013). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit den Arbeiten am Wärmeleitungsnetz in den Straßen Veselá und Panenská betrafen die Aushubarbeiten zumeist die derzeitigen Aufschüttungen der Dampfleitungsrinne. Einige positive archäologische

Fundplätze wurden auf drei Sonden aufgeteilt. Dank der Sonde S1 wurden zwei Mauern aus gebrannten Ziegeln dokumentiert, welche die Kellerräume eines um das Jahr 1900 erbauten Hauses bildeten. Im Rahmen der Sonde S2 wurden zahlreiche Mauerwerkkonstruktionen entdeckt, die die Kellerräume eines zur selben Zeit entstandenen Hauses bildeten. Nördlich vom diesem Haus befand sich wohl eine Durchfahrt oder ein Durchgang in den Hofbereich des Hauses. Der älteste archäologische Fundplatz wurde mit Hilfe der Sonde S3 festgestellt. Es handelte sich um Kellerräume eines Hauses, das zur Straßenbebauung an der östlichen Seite der Panenská-Straße gehörte (die ältesten wahrscheinlich aus dem 13./14. Jahrhundert). An der südlichen Seite wurde das Grundmauerwerk eines Hauses der angrenzenden Parzelle dokumentiert, ähnlich auch an der nördlichen Seite, an der die Mauer in einen älteren ausgedehnten Aushub eingelassen wurde, wahrscheinlich ein Keller eines Holz-Erde-Hauses. Im südlichen Teil der Sonde S3 wurden Grundmauerwerke entdeckt, die mit den heutzutage aufgelösten Gebäuden des Markgrafenhauses zusammenhängen.

Katastralgebiet Staré Brno

Kopečná-Straße 9, Parz. Nr. 1253 (Aktion A003/2013). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Forschungsarbeiten wurden durch den Neubau auf der Parzelle Kopečná 9 hervorgerufen. Die Forschungsarbeiten bestätigten die erste Annahme, dass der anthropogene Teil des Geländes auf der Parzelle bereits in der Vergangenheit zerstört wurde. Es ist nicht gelungen, wesentliche Fundplätze zu dokumentieren, es fehlten ebenfalls bewegliche Funde. Die abgebaute Gesteinfolge kann in die Kategorie geologischer Untergrund eingeordnet werden. Ein großer Teil der Schichten kann mit der Akkumulationstätigkeit auf dem Boden der Wasserlaufrinne verbunden werden – es handelte sich wohl um einen Nebenarm des Flusses Svratka, der ab dem Mittelalter als Mühlenwassergraben verwendet wurde.

Kopečná-Straße 40/ Studánka-Straße 3, Parz. Nr. 1149/3 (Aktion A037/2013). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Forschungsarbeiten wurden durch einen geplanten Neubau hervorgerufen. Dokumentiert wurde die Entwicklung von mittelalterlichen und neuzeitlichen Bauten auf der entsprechenden Parzelle. Festgehalten wurden dabei die Überreste von einigen Bauphasen der Vorstadtbauten aus Holz und Lehm im Hochmittelalter. Es handelte sich um vertiefte Gebäudeteile, Untergeschosse, in den Untergrund eingelassene Keller, Vorrats- und Abwassergruben. In der älteren Zeit gehörten die Objekte zu den Holz-Erde-Bauten. Mit Mauerwerkkonstruktionen kann erst in der Neuzeit gerechnet werden. Aus diesem Zeitraum stammte auch der entdeckte Brunnen und der gemauerte Keller, der von der benachbarten Parzelle bis hierüber reichte.

Křížová-Straße, Parz. Nr. 934/1 (Aktion A052/2013). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit der Reparatur der Versorgungsleitungen wurden an der nordöstlichen Ecke des Hauses Nr. 4 in der Křížová-Straße in Brno leichte Aushubarbeiten durchgeführt, bei denen die meisten archäologischen Fundplätze bereits in der Vergangenheit zerstört wurden. Der geologische Untergrund wurde nicht erreicht, am Boden des Aushubs wurde eine mittelalterliche kleine Schicht aus Ockerlehm mit festgestampfter Oberfläche verzeichnet (Kommunikations-/Bodenniveau in einem nicht näher bestimmten Bau). Dieses Niveau wurde durch eine Schicht von straßenkommunikationsabfallartigem Charakter sowie einer straßenkommunikationsabfallartigen feinen Schicht überdeckt, auf der sich eine Destruktionsschicht gebildet hatte, die aus einer Holz--Erde-Konstruktion eines nicht näher bestimmten Baus (Hauses) stammt. Sie wurde von einer Schicht kohlenhaltigen Staubs überdeckt (Abriss- und Planierarbeiten an demselben Bau oder an dem darauf folgenden Bau). Darauf lagen bereits lediglich Unterbauschichten und die Oberflächengestaltung der Straßenkommunikation.

Pekařská-Straße, Parz. Nr. 958/1 (Aktion A083/2013). Mittelalter (?), Neuzeit. Vorstadt, Kloster (Kommende), Friedhof (?), Wasserwerk, Straßenkommunikation. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Rettungsgrabungsarbeiten begleiteten die Sanierung des Untergrundes im westlichen Teil der Pekařská-Straße. Dokumentiert wurden 6 Forschungsschächte. Die Forschungsarbeiten erreichten aber bei keiner Sonde den geologischen Untergrund. Freigelegt wurde ein frühneuzeitlicher Teil eines erdgeschossigen Raums eines Objekts, das zum Areal der Johanniterkommende gehörte. Das steinerne Pflaster mit Packlage machte die Platzierung einer Sonde in der Durchfahrt zum Hof, ggf. in einem der Räume des Wirtschaftsbereichs der Kommende erforderlich. Das Gelände der Pekářská-Straße wurde mit Hilfe von einmaligen Maßnahmen allmählich angehoben. Im östlichen Teil erhöhte sich das Gelände innerhalb von relativ kurzer Zeit (ca. 300 Jahre) um 3,2 Meter an der Südseite bzw. 2,40 Meter an der Nordseite der Straße. Dank der Sonden konnte der Verlauf des Kanalisationskanals vom Ende des 19. Jahrhunderts, die ursprüngliche Wasserleitung aus der Nähe von Březová nad Svitavou aus dem Jahre 1913 sowie Aufschüttungen des Mühlenwassergrabens vom Ende des 19. Jahrhunderts festgestellt werden.

Pekařská-Straße 53, Parz. Nr. 1752/1, 1752/2 (Aktion A036/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Kloster. Rettungsgrabung.

Die Forschung wurde durch die II. Etappe des Baus des International Clinical Research Center (ICRC) auf dem Gebiet des Fakultätskrankenhauses Hl. Anna hervorgerufen. Die archäologischen Forschungsarbeiten

dokumentierten die Zusammensetzung des Geländes im Raum der Baustelle von dem bestehenden Niveau bis zu einer Tiefe von 5,30 m. Den unteren Teil der dokumentierten Gesteinfolge bilden angehäufte Schichten (ca. 3 m), die oberen Ablagerungen sind anthropogenen Ursprungs (ca. 2 m). In der angehäuften Gesteinfolge waren drei Grundniveaus zu erkennen. Allgemein bestand die Tendenz, dass die Beimischungen mit wachsender Tiefe zurückgingen. Der obere Teil offenbarte Keramikbruchstücke, die auf das Mittelalter (ca. 14. bis 15. Jahrhundert) und die Neuzeit datiert werden können. Als neuzeitlich (Entstehung wohl um das 18. Jahrhundert, zugeschüttet im 19. Jahrhundert) konnten zwei Zeilenaushubarbeiten, offensichtlich Gräben, eingestuft werden. Einen ähnlichen Charakter hatte ein weiterer Zeilenaushub, dessen Zuschüttung Material aus dem 19. und 20. Jahrhundert enthielt. Es ist gelungen, neuzeitliche Überreste von einem Grundmauerwerk sowie unterirdische Räume freizulegen, die mit dem damaligen Dominikanerkloster zusammenhingen. Ganz in der Nähe des Krankenhausgebäudes B wurden Relikte von Luftschutzkellern aus Beton entdeckt, die wohl mit dem Ende des Zweiten Weltkriegs in Verbindung gebracht werden können.

Poříčí-Straβe 7, Parz. Nr. 1682 (Aktion A077/2013). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit den Erdarbeiten im Hof des Hauses Nr. 7 in der Poříčí-Straße wurden die Aushubarbeiten für das Treppenfundament beobachtet. Die Aushubarbeiten erreichten keinen archäologischen Untergrund. Sie bewegten sich im gesamten Umfang in den Aufschüttungen bzw. auf dem Gelände, das im Zusammenhang mit der Regulierung des Flusses Svratka in den 50er Jahren des 19. Jahrhunderts umgestaltet wurde. Diese Regulierung hat alle Spuren menschlicher Tätigkeit in der näheren Umgebung zerstört, ggf. kam es zu einer starken Überschichtung dieser Spuren.

Ypsilantiho-Straße, Parz. Nr. 1685 (Aktion A014/2013). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Forschungsarbeiten wurden durch den Bau und die Renovierung der Kanalisation in der Ypsilantiho-Straße hervorgerufen. Entlang des untersuchten Aushubs wurde die Mehrheit des archäologischen Untergrunds bereits in der Vergangenheit zerstört. In einer Tiefe von etwa 3,50 m (198,95 m über dem Meeresspiegel) befand sich an der Oberfläche eine Schotterschicht, die eine ehemalige Flussterrasse des Flusses Svratka darstellte. Es folgte eine Gesteinfolge, die aus feinkörnigen Sandablagerungen bestand. Sie erreichte eine Dicke von 1,50 m, makroskopisch konnten 6 Teileinheiten untergliedert werden. Die Gesteinfolge kann als Ergebnis der Akkumulationssedimentation des Flusses betrachtet werden. Es stellt sich die Frage, ob diese Tätigkeit auch an der Entstehung der weiteren Schichten beteiligt war. In den unteren Teilen könnten diese als Bodenhorizont eingestuft werden, der teilweise durch menschliche Tätigkeit „kultiviert“ wurde. Die Schichten enthalten zufällige Beimischungen anthropogener Herkunft (feine „abgeriebene“ Keramikbruchstücke). Es ist jedoch nicht ausgeschlossen, dass diese Beimischungen gemeinsam mit dem abgelagerten Sediment an diesen Ort geraten sind. Die Datierung der Keramik war problematisch, sie könnte altertümlicher oder frühmittelalterlicher Herkunft sein.

Katastralgebiet Štýřice

Vídeňská-Straβe 6 - 8, Parz. Nr. 687/1, 688/1, 688/2, 688/3, 688/4, 688/5, 690 (Aktion A113/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Forschungsarbeiten wurden durch den geplanten Bau eines Mehrzweckgebäudes auf den Parzellen der ehemaligen Häuser Nr. 6 und 8 in der Vídeňská-Straße hervorgerufen. Die Forschung dokumentierte einige Aushubarbeiten vom 10. bis 12. Jahrhundert. Der markanteste Aushub war ein Graben, dem dank seiner Parameter die Funktion als Befestigungbestandteil zugeschrieben werden kann. Des Weiteren können zwei Öfen genannt werden, die offenbar mit der Lebensmittelverarbeitung zusammenhingen. Für die Zeitspanne vom 13. bis 20. Jahrhundert belegten die Forschungsarbeiten eine kontinuierliche Entwicklung der Bautätigkeit auf den Parzellen. Erhalten blieben zumeist nur Aktivitäten, die in der Tiefe standfanden. Auffallend waren vor allem die Untergeschosse von Holz-Erde-Bauten, in den Untergrund eingelassene Keller, Vorratsgruben und eine Reihe von weiteren Gruben, deren Funktion nicht bekannt ist. Vermutlich handelte es sich um Lehmgruben. Der erste gemauerte Keller aus großformatigen Ziegeln stammt wohl aus dem endenden Mittelalter. Er wurde im 19. Jahrhundert erweitert und in einen jüngeren Kellerkomplex eingegliedert.

Kastastralgebiet Trnitá

Dornych-Straβe, Parz. Nr. 725 (Aktion A041/2013). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt. Probegrabung.

Die archäologischen Erkundungsforschungsarbeiten wurden im Zusammenhang mit dem geplanten Bau an diesem Ort mit Hilfe von zwei Tiefenuntersuchungen durchgeführt. Die spärlichen Funde mittelalterlicher und altertümlicher Keramik können der fluvialen Tätigkeit in diesem Gebiet zugeschrieben werden.

Dornych-Straβe 38, Parz. Nr. 725/1 (Aktion A072/2013). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologischen Rettungsarbeiten knüpften an die Ergebnisse vorheriger Erkundungsforschungsarbeiten an, bei denen das Vorhandensein von altertümlichen und mittelalterlichen Fundplätzen bewiesen wurde. In der am tiefsten erreichten Ebene kam eine sehr junge Flussterrasse zum Vorschein. Auf deren Oberfläche lag

eine Schicht angehäufter Sedimente sowie eine weitere, die vielleicht von der menschlichen Bevölkerung im Altertum genutzt wurde. Auf dieser Ablagerung lag eine makroskopisch abweichende Gesteinfolge, die Bruchstücke von Tiergebeinen, von keramischen und gläsernen Gefäßen sowie von Metallgegenständen enthielt. Die Häufigkeit der Funde (vom Hochmittelalter bis zur Neuzeit) steigt mit Richtung nach oben. Diese Funde hängen mit der intensiven Nutzung dieses Raums durch den Menschen zusammen, können aber auch zusammen mit Sedimenten des Flusses angespült worden sein. Die Forschung konnte keine Tiefen- oder Oberflächenfundplätze feststellen, die auf die mittelalterliche Zeit datiert werden können. Es handelt sich also um unbebauten Raum ganz in der Nähe der Bauten der Siedlung Dornych oder um einen Bestandteil der weiteren Dorfumgebung (Ländereien). Was die Neuzeit betrifft, so kann zumindest von einer teilweisen Bebauung des Raums ausgegangen werden. Damit sind auch die Relikte von Mauergrundwerken eines nicht näher bestimmten Baus bzw. von nicht näher bestimmten Bauten verbunden, die an der östlichen Grenze der untersuchten Fläche dokumentiert wurden. Im 19. und 20. Jahrhundert war die untersuchte Fläche ein Bestandteil des Hofs eines Hauses, das an der südlichen Linie der Dornych-Straße stand. Allgemein können zwei Aushübe mit unbekannter Funktion sowie ein Brunnen der Neuzeit bis zum 19. Jahrhundert, ggf. bis ins 20. Jahrhundert zugeordnet werden.

Katastralgebiet Veveří

Cihlářská-Straβe, Parz. Nr. 1215 (Aktion A026/2013). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Bau des Hauses Nr. 6 in der Cihlářská-Straße wurden archäologische Rettungsgrabungsarbeiten durchgeführt, die im Raum der Baustelle geologischen Untergrund dokumentierten, der aus Lössböden und anschließend aus einem Bodentyp aus dem Holozän gebildet wurde. Dank der Forschung wurde ein einzigartiges, in den Lössboden eingelassenes Objekt entdeckt. Aus dessen Zuschüttung wurden Keramikbruchstücke gewonnen, die eine Datierung auf dessen Zerfall im 18. Jahrhundert zulassen.

Brno (k. ú. Chrlice, okr. Brno-město)

Zámecká ulice č. p. 42a, parc. č. 212/1. Středověk. Hrob. Záchranný výzkum.

Při úpravě dvora domu č. p. 754/42A na ulici Zámecké - Autoservis Leflík Zdeněk (souřadnice WGS-84, Loc: 49°8’0.899”N, 16°38’55.992”E), došlo pod podlahou severovýchodního křídla objektu k náhodnému nálezu pohřbu lidské kostry spočívající v natažené poloze na zádech v mělké hrobové jámě hlavou k jihozápadu. Kromě pozůstatků staršího pravěkého objektu z doby bronzové, který hrob porušoval, byl získán jeden okrajový zlomek nádoby, jež by mohla být staroslovanského původu.

Petr Kos

Resumé

Brno (Kat. Chrlice, Bez. Brno-město), Zámecká-Straβe, Haus Nr. 42A, Parz. Nr. 212/1. Mittelalter. Körpergrab. Rettungsgrabung.

Bučovice (okr. Vyškov)

Zámek. Novověk. Zdivo. Záchranný výzkum.

V říjnu 2013 provedlo Muzeum Vyškovska záchranný archeologický výzkum v prostoru předzámčí bučovického zámku. Zkoumaná plocha se nachází v nadmořské výšce 218 – 220 m a na ZM ČR 1:10 000, list 24-44-06, je vymezena body 026:253, 038:247 mm od Z:J s. č.

Při budování nového chodníku, který vede od Zámecké ulice k chodníku spojujícímu autobusové nádraží s náměstím Svobody, byly odkryty dva fragmenty zdiva. První relikt se nacházel v jihovýchodní části stavby (vlevo od chodníku vedoucího na náměstí), druhý v severozápadní části (vpravo od chodníku spojujícího zámek se Zámeckou ulicí).

K výstavbě prvního reliktu (nároží na východní straně doplněné o opěrný pilíř) byly použity cihly (16×32×6 cm, ojediněle i 12-13×28×6 cm) spojované písčitou maltou. Druhý relikt tvořily v základové části šedé lomové kameny a nad nimi se nacházely dvě řady cihel (16×32×6 cm) poskládané kolmo na sebe.

Oba zbytky zdí souvisely se zámeckým areálem – předzámčím, které bylo dokončeno v roce 1623. První z nich je pozůstatkem severovýchodního bastionu, který byl částečně zbořen v roce 1825 a jeho zbytky potom v 80. letech 20. století. Druhý je pravděpodobně torzem po zídce, která obklopovala východní budovu severního křídla předzámčí a je zachycena ještě na nejstarší fotografii zámku vzniklé kolem roku 1860 (Slabý 1940).

Klára Rybářová

Literatura

Slabý, F. 1940: *Příspěvky k dějinám Bučovic.* Bučovice: Městská spořitelna.

Resumé

Bučovice (Bez. Vyškov), Schloss. Neuzeit. Mauerung. Rettungsgrabung.

Obr. 41. Dětkovice, okr. Prostějov, „Za zahradama“. Hrob 126, skelet II a detail garnitury náhrdelníku vyrobeného z karneolu a křišťálu.
Abb. 41. *Dětkovice, Bez. Prostějov, “Za zahradama”. Grab 126, Skellet II und Detailblick auf die Halskettegarnitur, hergestellt aus Karneol und Bergkristall.*

Dětkovice (k. ú. Dětkovice u Prostějova, okr. Prostějov)

„Za zahradama“. Mladší doba hradištní. Pohřebiště. Záchranný výzkum.

V měsíci srpnu a na počátku měsíce září 2013 proběhla další etapa záchranných archeologických výzkumů realizovaných v poloze „Za zahradama“, k. ú. Dětkovice, okr. Prostějov (ZM ČR, 1:10 000, list 24-24-17, širší okolí bodu o souřadnicích 163 mm od Z a 185 mm od J sekční čáry). Na odkryté ploše (parc. č. 2159/1, určené k výstavbě rodinného domu MUDr. D. Hepnara), bylo zachyceno pokračování řadového venkovského pohřebiště Slovanů mladší doby hradištní (např. Fojtík, Šmíd 2008, 65–68, tab. 52, 83:1; k novějším odkryvům Fojtík 2011) a dva „pravěké“ sídlištní objekty.

Významnými jsou zde zejména zmíněné kostrové hroby z konce 10. a z průběhu 11. století, konkrétně H 123 až H 132, a mimořádně cenným objevem pak garnitura náhrdelníku (H 126/pohřeb II., zde spolu s 10 esovitými záušnicemi, obr. 41) sestávajícího z kovového košíčkovitého korálu/závěsku a 20 řezaných polodrahokamů (11 karneolů a 9 křišťálů). Výzkum této pro raný

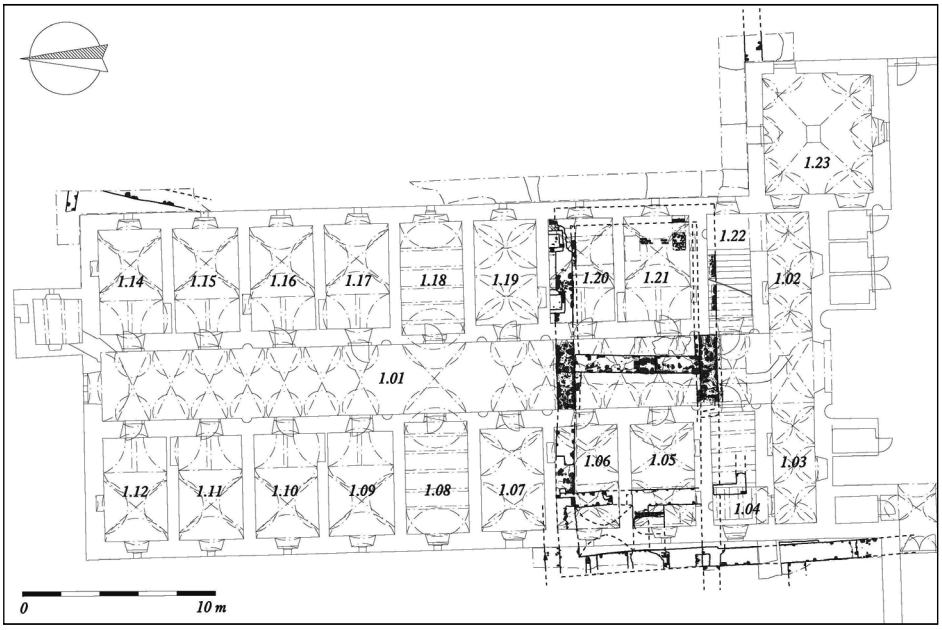

Obr. 42. Dolní Kounice, klášter Rosa Coeli. Čísla místností a odkryté situace v rámci barokního konventu.
Abb. 42. *Dolní Kounice, Kloster Rosa Coeli. Nummern der Räume und freigelegten Fundplätze im Rahmen des Barockkonvents.*

středověk českých zemí přínosné lokality byl veden s důrazem na metodiku a s ohledem na (v rámci starších etap již probíhající) interdisciplinární spolupráci - za koordinace pracovníků Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně (doc. RNDr. Miroslav Králík, Ph.D., a kolektiv) bylo prováděno zejména sterilní vyzvednutí vzorků pro analýzy DNA, odebírány byly též vzorky výplní hrobů za účelem analýz pylových a parazitologických.

Pavel Fojtík, Miroslav Králík

Literatura

Fojtík, P. 2011: Dětkovice (okr. Prostějov), „Za zahradama“. *Přehled výzkumů 52-2*, 142–143, obr. 48–49.

Fojtík, P., Šmíd, M. 2008: *Slovanské hroby a pohřebiště na Prostějovsku. Pravěk - Supplementum 18*. Brno: Ústav archeologické památkové péče.

Resumé

Dětkovice (Kat. Dětkovice u Prostějova, Bez. Prostějov), Flur „Za zahradama“. Jüngere Burgwallzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.

Dolní Kounice (okr. Brno-venkov)

Dolní Kounice, klášter Rosa Coeli, č. p. 156, parc. č. 108/26 (akce A49/2012). Středověk, novověk. Klášter. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí objektu barokního konventu někdejšího kláštera premonstrátek v Dolních Kounicích byl v průběhu let 2012 a 2013 proveden záchranný archeologický výzkum (obr. 42). Realizoval se formou dohledu nad zemními pracemi kombinovaného s hloubením zjišťovacích sond (Merta, Peška 2013). Vlastní areál se nachází na východním okraji historického intravilánu obce Dolní Kounice, objekt barokního konventu je situován severně gotické křížové chodby.

Klášter byl založen v říční nivě na pravém břehu řeky Jihlavy. Tradiční příhodnost říční terasy pro osídlení dokládají i nečetné pravěké nálezy získané v průběhu výzkumu. Zakladatelem kláštera premonstrátek, který dostal jméno Rosa Coeli – Růže nebeská, byl podle kronikáře Jarlocha Vilém z Pulína; mělo se tak stát roku 1181. Období jeho prosperity skončilo husitskými válkami, roku 1423 byl klášter vypálen. Po husitských válkách se situace kláštera částečně stabilizovala. Od počátku 16. století znovu upadal, což vedlo až k jeho prodeji v roce 1537 Žabkovi z Limberka českým králem Ferdinandem I. Od té doby byl klášter využíván k hospodářským účelům. Nová etapa řeholního života nastala až po roce 1699, kdy postoupil majitel panství Ferdinand z Dietrichsteina klášter strahovské kanonii, která se na počátku 18. století snažila o jeho obnovu (další podrobnosti viz Foltýn 2005).

Pro romantický vzhled celého areálu a středověkou autenticitu byl klášter v hledáčku vlastivědců, uměnovědců a historiků již od 19. století. Teprve v letech 1926 až 1933 zde proběhly první zabezpečovací práce dochovaných ruin (Benešovská a kol. 2001; Foltýn 2005; Líbal 2001; Samek 1994; Sedlák 2000). V roce 1990 až 1993 se v křížové chodbě a v kostelní lodi uskutečnil sondážní výzkum, který měl ověřit hypotézy týkající se stavebního vývoje kláštera. V zásadě se jednalo o výzkum archeologický, ale v tomto případě byl nazván podpovrchový stavebně historický průzkum, jelikož byl proveden Ústavem dějin umění Filozofické faktulty Masarykovy univerzity (Konečný, Borský, Hořínek 1994). Cílem sondáží bylo doložit stavebně historická pozorování, respektive jejich závěry s ohledem na nejstarší podobu konventního kostela, jehož pozůstatek (presbytář) byl spatřován v konventní kapli sv. Jana Křtitele. Ve východní části kaple byly odkryty základy konstrukce, jež je dodnes interpretována jako apsida kostela. V souvislosti s dalšími pozorováními byla celá situace vyhodnocena jako pozůstatek baziliky s tím, že substrukce jejího zdiva se doposud dochovala ve zdivu kvadratury. Tyto závěry doposud bez kritiky přebírá veškerá odborná literatura (Foltýn a kol. 2005; Samek 1994). V roce 2005 byl Evou Keberlovou na objektech

Obr. 43. Dolní Kounice, klášter Rosa Coeli. Poloha a čísla sond v rámci barokního konventu.

Abb. 43. *Dolní Kounice, Kloster Rosa Coeli. Lage und Nummer der Sonden im Rahmen des Barockkonvents.*

Obr. 44. Dolní Kounice, klášter Rosa Coeli. Celkový pohled od severu na archeologické situace odkryté v chodbě. Foto archiv Archaia Brno, o. p. s., inv. č. 14529-2013.
Abb. 44. *Dolní Kounice, Kloster Rosa Coeli. Gesamtüberblick aus nördlicher Richtung über die freigelegten archäologischen Fundplätze im Gang. Foto Archiv Archaia Brno, o. p. s., Identifizierungsnummer14529-2013.*

kostela, přilehlé kvadratury a barokního konventu proveden stavebně historický průzkum pro potřeby rehabilitace areálu plánované Biskupstvím brněnským (Keberlová 2005). Drobné archeologické sondážní práce vedl také Josef Unger v letech 2002 a 2013 (Unger 2002; Kovář 2013).

Záchranný archeologický výzkum pod objektem barokního konventu byl realizován formou archeologického dohledu nad zemními pracemi doprovázeného zjišťovacími sondami (obr. 43). Položení sond bylo zcela nezbytné provázat s dokumentovanými a narušenými situacemi, které byly samostatně jen obtížně interpretovatelné. Jako hlavní cíle výzkumu jsme si vytkli ověření rozsahu archeologických terénů a rámcové osvětlení stavebního vývoje této části kláštera. V případě, že by výzkumné práce byly omezeny pouze na dohled, nebylo by v budoucnu možné lokalitu z hlediska archeologie dostatečně ochránit. Navíc bychom se připravili o řadu zásadních poznatků k počátkům kláštera. Práce probíhaly s přestávkami od května 2012 do září 2013, kdy byl výzkum ukončen.

Začištěna a zdokumentována byla jižní část chodby (1.01) s přilehlými místnostmi 1.04 až 1.07, 1.22 až 1.19. V tomto prostoru byla také položena většina zjišťovacích sond (S1, S2, S7, S8, S11 až S15), které byly situovány při odhalených korunách zdí starších stavebních horizontů tak, aby bylo možno ověřit jejich rozsah, průběh i stáří (obr. 44). V severní polovině konventu nebyly až na místnost 1.16 stavbou žádné pozůstatky starší zděné konstrukce odkryty, což souvisí se skutečností, že zde geologické podloží klesá směrem k řece Jihlavě. Je zde tedy mocnější souvrství, jež srovnalo terén před výstavbou barokního konventu. Tato skutečnost byla dokumentována na řezech výkopů pro odvlhčení při východní (S16) a západní stěně konventu. Severní část výkopu při západní stěně protínala recentní a barokní souvrství, dno výkopu pro odvlhčení nedosahovalo úrovně středověkého terénu. Pro lepší orientaci v rámci dokumentace byly jako sondy formálně označeny i některé místnosti, jež jsme snížili pod úroveň podkladu pro nově budovanou podlahu. Jak již bylo naznačeno, při výkopech pro odvlhčení zdiva při západní a východní venkovní stěně barokního konventu a v interiéru jeho jižní části byly při snižování úrovní podlah zachyceny pozůstatky zdiva několika stavebních fází zaniklých středověkých klášterních budov, o jejichž existenci nebylo doposud nic známo.

Výzkumem nejstarší zachycené osídlení pochází z období pravěku (obecně doba bronzová). Vyvýšená část říční terasy zde byla již tehdy intenzivně osídlená, což nám na několika místech dokládají kulturní vrstvy uložené na půdním černozemním typu. Po zániku pravěkého sídliště byla na dlouhou dobu sídelní kontinuita přerušena. Její další etapa je spojena až s počátky kláštera v závěru 12. století. Hlavním výsledkem výzkumu bylo odhalení rozsáhlých a dosud neznámých základů zaniklého středověkého konventu. Substrukce zdiv se povětšinou podařilo interpretovat a následně rozčlenit do pěti stavebních fází pokrývajících dlouhé období od konce 12. do 17. století. Nejstarším odhaleným objektem (fáze 1) byl podsklepený románský jednotrakt ze závěru 12. století, jehož líc sestával z nepravidelně opracovaných kamenných kvádříků. Plocha podsklepeného objektu zaujímala 23,4 m^2 (17,0×6,4 m). Další stavební fáze ze 13. až 15. století dokumentují přestavby románské konventní budovy a přístavby dalších objektů. V průběhu 16. a 17. století konvent chátral. Zůstává otázkou, zda z jednotlivých staveb nebyl odvážen stavební materiál pro výstavbu a opravy domů v městečku. Z tohoto období snad pochází některé rozměrné novověké jámy. Po postoupení areálu kláštera tehdejším majitelem Ferdinandem z Dietrichštejna strahovské kanonii byla zahájena jeho postupná obnova. Samotná stavba tzv. barokního konventu (fáze 5) byla dokončena k roku 1714 (Foltýn 2005, 281; Bartáková 2006, 30).

Závěrem lze konstatovat, že výsledky záchranného archeologického výzkumu přinesly informace, které zcela zásadním způsobem ovlivní dosavadní pohled na stavební dějiny kláštera. Všechny, byť sebemenší výkopy v celém areálu by měly být v budoucnu sledovány a pečlivě dokumentovány archeologem, a to ve vztahu k stojící architektuře.

David Merta, Marek Peška

Literatura

Bartáková, A. 2006: Stavební vývoj kláštera Rosa Coeli v Dolních Kounicích na pozadí historických událostí. Rkp. nepublikované bakalářské diplomové práce. Uloženo: Ústav hudební vědy, sdružená uměnovědná studia Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Benešovská, K., Chotěbor, P., Durdík, T., Plaček, M., Prix, D., Razím, V. 2001: *Architektura gotická*. Praha: Správa Pražského hradu.

Foltýn, D. a kol. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri.

Kebrlová, E. 2005: Zřícenina kláštera s kostelem Rosa Coeli, Dolní Kounice. Stavebněhistorický průzkum. Rkp. stavebněhistorického průzkumu. Uloženo: archiv Stavebního odboru Biskupství brněnského, Petrov 269/8, Brno.

Konečný, L., Borský, P., Hořínek, J. 1994: K nejstarším stavebním dějinám kláštera Rosa Coeli v Dolních Kounicích. *Jižní Morava 30*, 264–273.

Kovář, J. 2013: Zjišťovací archeologický výzkum, Dolní Kounice – klášter Rosa Coeli (křížová chodba). Rkp. nálezové zprávy, č. j. 62/2013. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Líbal, D. 2001: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha: Unicornis.

Merta, D., Peška, M. 2013: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu, Dolní Kounice, klášter Rosa Coeli – barokní konvent. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 65/2013. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.

Plaček, M. 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí.* Praha: Libri.

Samek, B. 1994: *Umělecké památky Moravy a Slezska. I. díl, A-J.* Praha: Academia.

Unger, J. 2002: Dolní Kounice 2002. Klášter Rosa Coeli – odvodnění. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 195/02. Uloženo: archiv Ústavu archeologické památkové péče v Brně.

Sedlák, J. 2000: Architektura na Moravě a ve Slezsku za vlády lucemburských markrabat. In: J. Vaněk (ed.): *Moravští Lucemburkové 1350–1411, Sborník prací Muzea města Brna.* Brno: Muzeum města Brna.

Resumé

Im Zusammenhang mit der Renovierung des Objekts des Barockkovents des ehemaligen Prämonstratenserklosters in Dolní Kounice fand in den Jahren 2012 und 2013 eine archäologische Rettungsforschung statt. Diese wurde in Form einer Beobachtung der Erdarbeiten sowie einer Tiefenforschung mit Hilfe von Sonden (Merta, Peška 2013) durchgeführt. Das Kloster wurde in einer Flussaue am rechten Ufer des Flusses Jihlava gegründet. Die allgemein bekannte günstige Lage an Flussterrassen zur Besiedlung belegen auch zahlreiche altertümliche Funde, die während der Forschungsarbeiten ans Licht kamen. Der Gründer des Prämonstratenserklosters, das den Namen Rosa Coeli – Himmlische Rose – trägt, war dem Chronikschreiber nach Jarloch Vilém z Pulína (Vilem von Pulín). Das Gründungsjahr wird auf das Jahr 1181 datiert. Die früheste Besiedlung, die dank der Forschungsarbeiten festgestellt werden konnte, stammt aus dem Altertum (im Allgemeinen aus der Bronzezeit). Das erhöhte Flussterrassengebiet war damals bereits intensiv besiedelt. Nach dem Zerfall des altertümlichen Siedlungsgebiets wurde die dauerhafte Besiedlung für lange Zeit unterbrochen. Erst gegen Ende des 12. Jahrhunderts wurde durch die Anfänge des Klosters an diese Phase angeknüpft. Das wichtigste Ergebnis der Forschungsarbeiten bestand darin, umfangreiche und bisher unbekannte Fundamente aus dem zerfallenen mittelalterlichen Konvent freizulegen. Das aus Mauerwerk bestehende Fundament konnte weitestgehend interpretiert und anschließend in fünf Bauphasen aufgegliedert werden, die den langen Zeitraum vom 12. bis zum 17. Jahrhundert abdecken. Das älteste freigelegte Objekt (Phase 1) stellt ein unterkellertes, romanisches, aus einem Trakt bestehendes Gebäude vom Ende des 12. Jahrhunderts dar, dessen Vorderseite aus unregelmäßig bearbeiteten Steinquadern besteht. Die Fläche des unterkellerten Objekts beläuft sich auf 23,4 m2 (17,0×6,4 m). Eine weitere Bauphase aus dem 13. bis 15. Jahrhundert stellen die Umbauten des romanischen Konventgebäudes und die Anbauten weiterer Objekte dar. Im Laufe des 16. und 17. Jahrhunderts verfiel der Konvent. Aus dieser Zeit stammen wohl einige ausgedehnte neuzeitliche Gruben. Nach der Abtretung des Klostergeländes durch den damaligen Besitzer Ferdinand von Dietrichstein an die Kanonie vom Strahov wurde dessen allmählicher Wiederaufbau eingeleitet. Der Bau selbst, der sog. Barockkonvent (Phase 5), wurde um das Jahr 1714 abgeschlossen (Foltýn 2005, 281; Bartáková 2006, 30).

Drahanovice (k. ú. Ludéřov, okr. Olomouc)

Ludéřov - intravilán, „barokní sýpka“. Středověk, novověk. Hospodářský dvůr, tvrz. Povrchový sběr.

V Ludéřově (část obce Drahanovice) se v blízkosti návsi nachází objekt tvz. barokní sýpky. Jedná se o dvoupatrovou budovu s valbovou střechou, která má na půdorysu tvar písmene L. Na ZM ČR 1:25 000, list 24-223, její polohu určují souřadnice 143 mm od Z s. č. a 197 mm od S s. č. Tento objekt se v nedávné době podařilo opravit členům místního sdružení U nás (k tomu Žáková 2008, 156–157). V rámci uvedené rekonstrukce byla získána

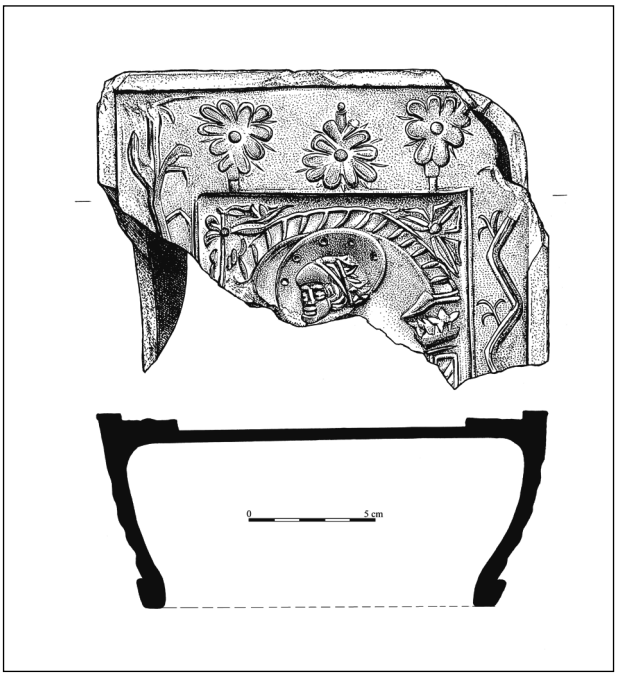

Obr. 45. Drahanovice, k. ú. Ludéřov. Fragment komorového kachle. Kresba I. Hradilová.
Abb. 45. *Drahanovice, Kat. Ludéřov. Fragment einer Blattnapfkachel. Zeichnung I. Hradilová.*

menší kolekce nálezů, které můžeme vročit do období vrcholného středověku a raného novověku.

Do středověku lze klást dva fragmenty okrajů ve tvaru okruží, dva zlomky poklic, páskové ucho džbánu zdobené prstováním, dvě výdutě, dvě dna nádob a pět střepů ze zásobnic. Hrnčina má častěji redukční výpal s drobným ostřivem, méně četný je výskyt oxidačně vypálených exemplářů s příměsí ostřiva. V souboru raně novověké keramiky jsou zastoupeny jednoduché zaoblené okraje nádob, čtyři ucha džbánů, zlomky ze tří pokliček, čtyřicet kusů nezdobených výdutí a šest kusů den nádob. Celkově lze konstatovat, že v druhém případě byla hlína na výrobu pečlivěji připravena; hrnčina má téměř ve všech případech oxidační výpal, minimální množství ostřiva a často byla užita glazura v barvě světle hnědé, zelené nebo žluté.

Z objektu pochází také tři kusy kamnářské keramiky. Jedná se o trojici fragmentů komorových kachlů, z nichž jeden je opatřen zelenou glazurou, zbylé dva jsou režné. Nejlépe se dochoval téměř intaktní režný exemplář obdélného formátu postavený na delší stranu, jehož čelní vyhřívací stěnu (dále jen ČVS) zdobí kosočtverečná mřížka. Druhý režný kachel náleží ke skupině portrétních kachlů. Na jeho ČVS zaznamenáváme část ženské postavy neznámé šlechtičny v architektuře (obr. 45). Ze zeleně glazovaného exempláře se zachovala jen část rohu s nožičkami andílka (?). Všechny zmíněné komorové kachle můžeme přiřadit k renesančním kamnářským výrobkům. Kolekci nálezů doplňují zlomky cihel, pět kusů střešních prejz, neúplná podkova s hmatcem a tři architektonické články.

Během omítání fasády byl objeven v mase zdiva objektu další architektonický článek, který se podařilo vyjmout ze zdi. Je velmi pravděpodobné, že se původně jednalo o horní překlad dveří. Zhruba v jeho polovině se nachází šlechtický erb. Na ploše částečně dochovaného štítu je vidět část kolmo postavené střely. Patrně se může jednat o znak pánů z Kremže. Jeden z příslušníků tohoto rodu se stal roku 1447 majitelem zdejší tvrze a dvora (např. Koudela, Navrátil 1999, 12). Podle dochované písemné zprávy Smil z Kremže koupil „kopec“, s největší pravděpodobností se jednalo o pozůstatek tvrze. Roku 1482 byla navíc zapsána ludéřovská tvrz do zemských desek hned dvakrát; v roce 1490 je pak opět uváděna pouze jako kopec (Plaček 2001, 361).

Můžeme tedy konstatovat, že na základě výše popsaných nálezů lze předpokládat středověké stáří celého objektu tzv. barokní sýpky. Patrně zde ve středověku byl situovaný v písmenných pramenech zmiňovaný dvůr. V souvislosti s již uvedeným zápisem do zemských desek z konce 15. století nelze zcela vyloučit možnou úpravu hospodářského dvora na objekt druhé tvrze v Ludéřově.

Lukáš Hlubek

Literatura

Koudela, M., Navrátil, P. 1999: *Paměti obce Ludéřova*. Olomouc: Danal.
Plaček, M. 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri.
Žáková, Z. 2008: Barokní sýpka v Ludéřově. *Hanácký kalendář 2008*, 156–157.

Resumé

Drahanovice (Kat. Ludéřov, Bez. Olomouc), Ludéřov – Intravillan. Mittelalter, Neuzeit. Wirtschaftlicher Hof, Festung. Oberflächensammlung.

Držovice (k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov)

„Pastviska“, parc. č. 701/7, výstavba komunikace a inženýrských sítí. Mladší doba hradištní. Sídliště. Záchranný výzkum.

V měsíci dubnu 2013 proběhla první etapa záchranného archeologického výzkumu v trase nově budované místní komunikace budoucí ulice Levandulová, k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov (ZM ČR, 1:10 000, list 24-24-07, polygon vymezený souřadnicemi 456:281, 455:281; 453:282, 465:298, 464:298, 455:283, 454:283 a 453 mm od Z a 282 mm od J sekční čáry). Odkrytý ojedinělý sídlištní objekt poskytl reprezentativní kolekci keramiky mladší doby hradištní, a to spolu s četnými

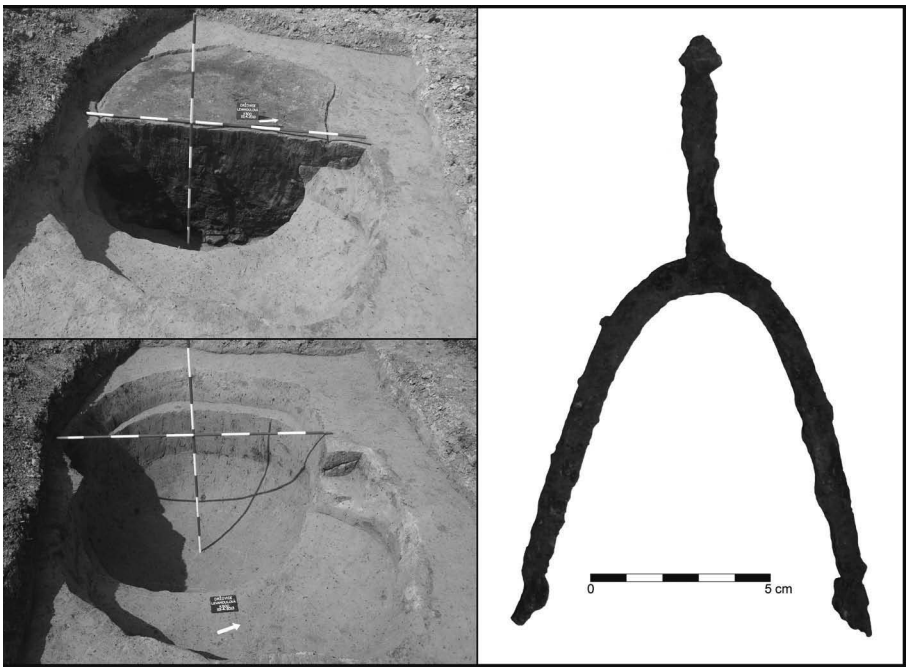

Obr. 46. Držovice, okr. Prostějov, „Pastviska“. Jeden z prozkoumaných mladohradištních objektů a železná ostruha získaná z jeho výplně.
Abb. 46. *Držovice, Bez. Prostějov, “Pastviska”. Ein von erforschten jungburgwallzeitlichen Objekte und ein Eisensporn aus seiner Verfüllung.*

zvířecími kostmi, železnou ostruhou a denárovou mincí náležející k nepřiděleným ražbám 90. let 10. století (obr. 46). Ze dna jámy byly vyzvednuty trosky velkého hliněného pekáče - tzv. „pánve klučovského typu“ - specifického druhu (nejen) raně středověké keramiky, sloužícího patrně při úpravě zrna po sklizni, a to k jeho čištění od plev a osin nebo k dosoušení před vlastním semletím (Mařík 1997). Jedná se o dosud neregistrované raně středověké osídlení, jehož význam podtrhuje i nabízející se úzká souvislost s nedalekou dlouhodoběji užívanou slovanskou nekropolí v prostoru bývalé cihelny Konečného a Nedělníka, která je známa již od 90. let 19. století (např. Fojtík, Šmíd 2008, 19, 51–54, 79–80, 103–104, tab. 1:1-2, 37–41, 59:1-10; 73:1). Na konci měsíce července 2013 opětovně došlo ke skrývce ornice a byly tak zjištěny další archeologické objekty. V jednom případě se jednalo o charakteristickou obilní jámu Slovanů mladší doby hradištní.

„Pastviska“, parc. č. 701/5, výstavba rodinného domu manželů Šindelářových. Časně slovanské období. Sídliště. Záchranný výzkum.

V deštivých dnech druhé poloviny měsíce září 2013 byl realizován archeologický výzkum vyvolaný výstavbou prvního z rodinných domů tvořících vznikající ulici Levandulová, k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov (ZM ČR, 1:10 000, list 24-24-07, okolí bodu o souřadnicích 460 mm od Z a 287 mm od J sekční čáry). Skrytá plocha, určená k následným výkopům základových pásů, poskytla hned šest archeologických objektů, z nich jeden můžeme spolehlivě interpretovat jako časně slovanskou chatu s destrukcí otopného zařízení ve svém severovýchodním rohu (obr. 47). Zachycená terénní situace cenným způsobem doplnila naše poznatky o již tak intenzivním osídlení teras, které od severu lemují akumulační roviny Romžské nivy, ve své rozšířené části označované jako Prostějovská kotlina (k definici a přírodnímu prostředí podrobněji Švécarová 2000, 18–19).

Obr. 47. Držovice, okr. Prostějov, „Pastviska“. Časněslovanská chata.
Abb. 47. *Držovice, Bez. Prostějov, “Pastviska”. Frühslawische Hütte.*

„Pastviska“, parc. č. 701/4, výstavba rodinného domu pana I. Čižmára. Mladší doba hradištní. Sídliště. Záchranný výzkum.

Na sklonku měsíce září 2013 proběhl drobný odkryv spojený s výstavbou dalšího z rodinných domů v ulici Levandulová, k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov (ZM ČR, 1:10 000, list 24-24-07, okolí bodu o souřadnicích 461 mm od Z a 291 mm od J sekční čáry). Na skryté ploše byly zjištěny dva archeologické objekty v podobě charakteristických zásobních jam souvisejících opět se slovanskou osadou pokročilého 10. století. Jedna z výplní poskytla reprezentativní soubor keramiky, fragmenty mazanicové pražnice, kolekci zvířecích kostí (s převahou drůbeže) a též tři železné předměty - nůž, lyrovitou ocílku s očky a drobnou železnou jehlu. Teprve nedávno zachycené sídliště leží v blízkosti již vzpomenutého slovanského pohřebiště v držovické cihelně, které je často diskutováno v souvislosti s dosud nevyjasněnými otázkami historického vývoje Moravy v 10. století, a to díky možné kontinuitě jeho užívání od věku Velké Moravy až k plně rozvinutému období mladohradištnímu (např. Měřínský 1986, obr. 1, lokalita 17; týž 1997, 91; aj.). Podrobné zpracování a komparace pramenného materiálu ze sídlišť - poloha „Díly odvrahoviční“, výstavba areálu NEKR v roce 1998 (Čižmář, Šmíd 1999, 369–370) a poloha „Pastviska“ s aktuálně realizovanými odkryvy - a zmíněného pohřebiště, by tak v budoucnu mohla vnést pověstné nové světlo do problematiky střední Moravy v době tzv. „historického temna”.

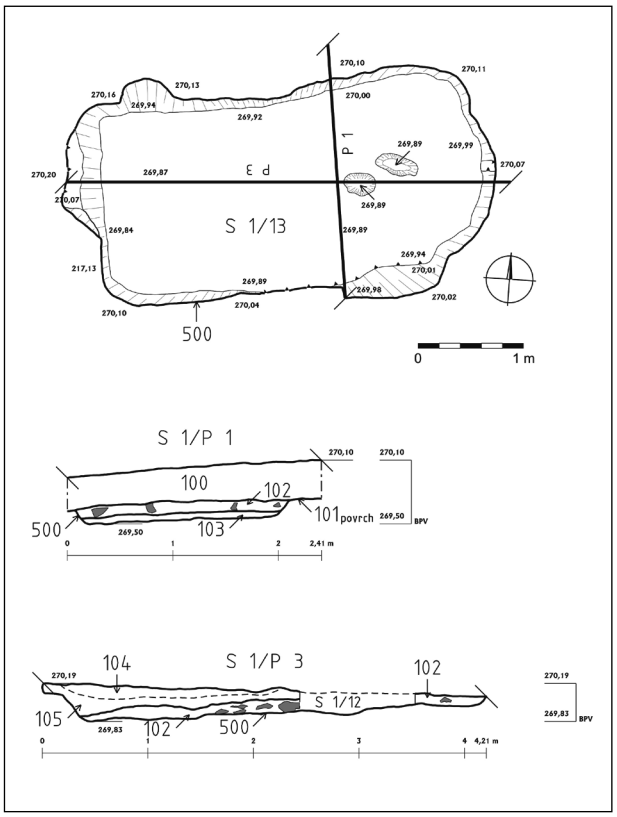

Obr. 48. Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Objekt 500 s profily P1 a P3. Terénní dokumentace K. Faltýnek, digitalizace V. Tomka.

Abb. 48. *Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Der Gesamtplan des Objektes 500 mit den Seitenansichten P1 und P3. Zeichnung K. Faltýnek, Digitalisierung V. Tomka.*

Pavel Fojtík

Literatura

Čižmář, Z., Šmíd, M. 1999: Prostějov - Držovice (okr. Prostějov), „U hřbitova“, výzkum 1998. *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*, 218–219, 247, 276, 369–370.

Fojtík, P., Šmíd, M 2008: *Slovanské hroby a pohřebiště na Prostějovsku. Pravěk - Supplementum 18*. Brno: Ústav archeologické památkové péče.

Mařík, J. 1997: *Pánve klučovského typu. Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 32*. Praha: Česká archeologická společnost.

Měřínský, Z. 1986: Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů (Mähren in 10. Jahrhundert im Lichte der archäologischen Funde). *Památky archeologické 77*, 18–80.

Měřínský, Z. 1997: K problematice nekropolí druhé poloviny 10. až počátku 13. století na Moravě. In: P. Michna, R. Nekuda, J. Unger (eds.): *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, Moravské zemské muzeum, 87–94.

Švécarová, A. 2000: Geografická charakteristika. In: L. Grůzová et al.: *Prostějov. Dějiny města (1)*. Prostějov: Město Prostějov, 17–22.

Resumé

Držovice (Kat. Držovice na Moravě, Bez. Prostějov). Flur „Pastviska“. Frühslawische Zeit, Jüngere Burgwallzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Haňovice (okr. Olomouc)

„Nad Kamenným rybníkem“, č. p. 150/16. Raný středověk. Sídlištní objekt, výrobní zařízení. Záchranný výzkum.

Lokalizace: bod: Y = 562025,39, X = 1110138,21(S-JTSK)

Lokalita byla objevena při povrchové prospekci v měsíci březnu roku 2012, kdy byl identifikován orbou a erozí narušený archeologický objekt. Následnou sondáží bylo získáno několik kusů železné rudy, zlomky dvou dyzen a početná kolekce keramiky. Druhá etapa záchranného archeologického výzkumu provedená na podzim roku 2013 prokázala přítomnost mělce zahloubeného objektu (k. 500) o půdorysu 4,5×2 m (obr. 48). Výplň o mocnosti 0,25 – 0,3 m byla tvořena tmavě zbarvenou hlinitou uloženinou s četným obsahem kamenů, z nichž část byla přepálena. Získány byly také další zlomky železné rudy (celkem 53 malých až středních fragmentů o úhrnné hmotnosti 1 460 g, v několika případech přepálených), skleněný korálek, zlomek přeslenu a keramické frag-

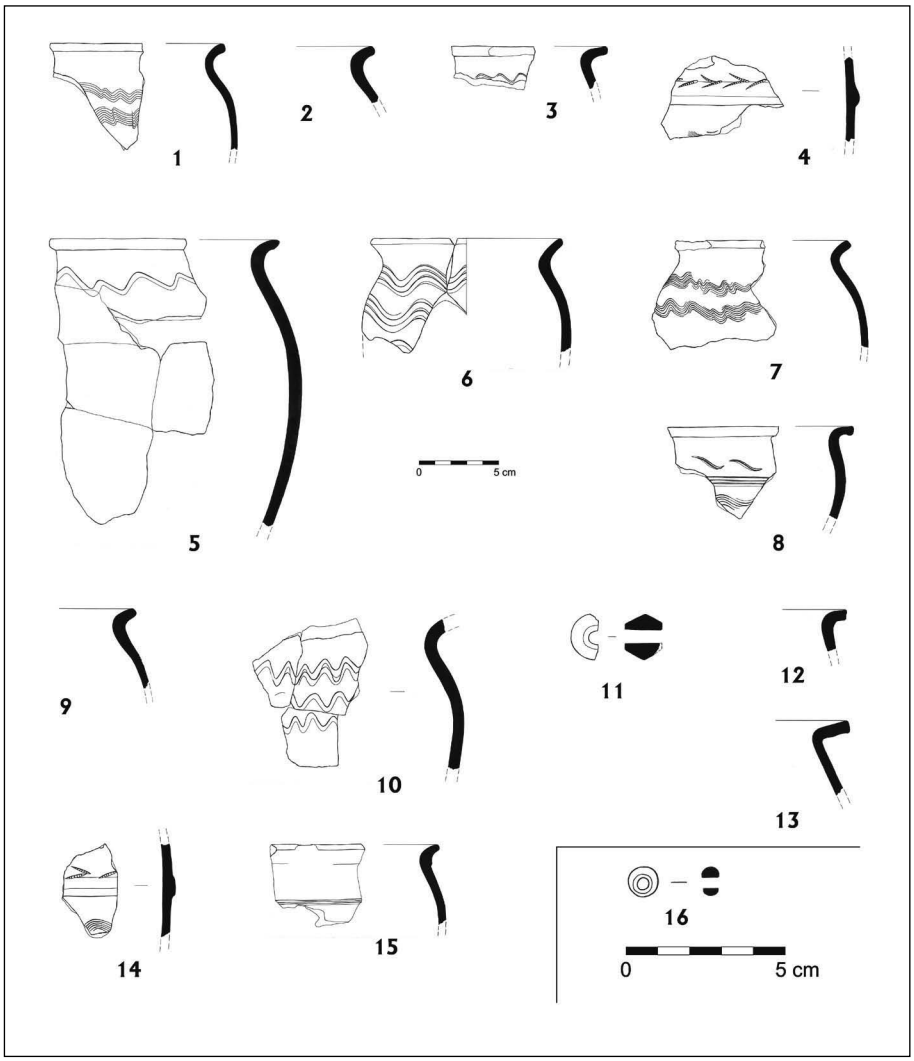

Obr. 49. Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Keramické nálezy. Kresba M. Schindlerová.
Abb. 49. *Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Keramikfunde. Zeichnung M. Schindlerová.*

menty, jejichž celkový počet dosáhl přibližně padesáti kusů (obr. 49). Poměrně homogenní soubor keramiky sestával převážně z pozůstatků nádob se značnou příměsí tuhy ve hmotě, pouze ve dvou případech se jednalo o keramiku s příměsí jemného písku vypálenou oxidačně (obr. 49:5). U všech keramických fragmentů je patrná výzdoba odpovídající středohradištním tradicím a lze ji datovat do průběhu 10. století, pravděpodobně do jeho druhé poloviny (obr. 50).

Následný důkladný povrchový průzkum neobjevil v okolí žádné další zahloubené objekty a ani zlomky raně středověké keramiky na povrchu pole. Prozkoumaný objekt tedy s největší pravděpodobností stál izolovaně, přičemž charakter získaných nálezů svědčí o jeho blízkém vztahu k železářské výrobě a zároveň o sídlištní či přímo sídelní funkci. S největší pravděpodobností se tedy jednalo o sezonní příbytek hutníků, kteří produkovali železo v pecích u blízkého potoka Loučky. Hutnické pracoviště, jež bylo indikováno četnými povrchovými nálezy strusky, lze lokalizovat do trati „Za Kluzovem“, asi 250 m níže po toku Loučky.

Velmi blízkou analogii má výše popsaný objekt z Haňovic v Želechovicích (jáma č. 8). Jedná se rovněž o téměř totožnou stavbu obdélného půdorysu se zaoblenými rohy a jen mírně zahloubenou do podloží. V severovýchodním rohu byla zjištěna kotlovitá jáma a nejspíše se zde nacházelo také ohniště či pec (srov. Pleiner 1955, 13–14, obr. 4). I v tomto případě měl objekt tmavou výplň s obsahem přepálených kamenů, železné rudy, strusky a ke-

Obr. 50. Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Železářské dyzny. Foto P. Večeřa.
Abb. 50. *Haňovice, „Nad Kamenným rybníkem“. Eisen Tondüssen. Foto P. Večeřa.*

Obr. 51. Holešov – zámek. Komorové kachle nalezené při průzkumu nádvoří.
Abb. 51. *Holešov – Schloss. Die Blattnapfkacheln gefundeten bei Untersuchung des Vorhofes.*

ramiky, což naznačuje přímou souvislost s hutnickými zařízeními. Prostorově byl želechovický objekt situován do vzdálenosti 150 m od železářských pecí. R. Pleiner interpretuje objekt č. 8 jako „základ polozahloubeného, snad srubového přístřešku s ohništěm nebo krbem v rohu, který nepochybně souvisel s prací v železářské huti“ (Pleiner 1955, 14).

Karel Faltýnek, Pavel Šlézar

Literatura

Pleiner, R. 1955: *Výroba železa ve Slovanské huti u Želechovic na Uničovsku. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd, sešit 65/6*. Praha: Československá akademie věd.

Resumé

Haňovice (Bez. Olomouc), „Nad Kamenným rybníkem“, Parz. Nr. 150/16. Frühmittelalter. Produktionsareal (Eisen). Rettungsgrabung.

Holešov (okr. Kroměříž)

Zámek. Středověk, novověk. Tvrz. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum probíhal při rekonstrukci nádvoří holešovského zámku. Po skrývce recentních nadložních vrstev bylo postupně odkryto, začištěno a zdokumentováno celkem 19 kamenných nebo cihlových konstrukcí. Za nejmladší lze považovat tři pozůstatky cihlových trativodů překrytých plochými kameny, svádějících vodu ze střechy do novověké jímky v jihovýchodní části nádvoří. Chronologicky je možné je zařadit snad do období pozdního baroka, jisté však je, že byly využívány až do počátku 20. století.

Během výzkumu byly při západní straně nádvoří (u vjezdu) zachyceny dvě paralelně vedoucí a spolu související cihlové zdi interpretované jako obvodové stěny chodby, která se zřejmě svažovala severovýchodním směrem (případně se zde také mohlo nacházet schodiště). Část klenby byla později ubourána novodobými zásahy a chodba byla zasypána. Tento předpoklad se následně potvrdil nečekaným propadem cihlové klenuté chodby poblíž středu nádvoří, která byla zasypána, avšak sedlá zemina vytvořila pod klenbou kavernu. V propadlé chodbě se po dvou metrech nacházela novější cihlová zazdívka a nebylo možné dále pokračovat v průzkumu. Datovat tuto chodbu lze snad do období pozdní renesance či baroka (rozhodně však nesouvisí se stavbou nynějšího zámku).

Se stavbou renesančního zámku lze zřejmě ztotožnit kamenné zdivo nacházející se při západní stěně nádvoří. Byly u něj zjištěny zbytky klenby a jedná se tak patrně o součást suterénu renesančního zámku. Další kumulace konstrukcí se nacházela v jižní části zámeckého nádvoří a její účel se dá dnes již jen těžko zjistit. Je však patrné, že se zde nacházela chodba zakončená točitým schodištěm, jehož stěny byly opatřeny bílou omítkou. Zánik těchto prostor lze datovat na základě velkého množství novověké keramiky nalezené v prostoru mezi zdmi (především se jedná o kachle; obr. 51, 52) do první poloviny 17. století. Kamennou konstrukci, která tvoří nároží zděné budovy poblíž severního rohu nádvoří, lze také snad přiřadit ke staršímu období (renesance), vzhledem k torzovitosti zdiva však nelze zrekonstruovat půdorysnou dispozici stavby.

Velice důležitým zjištěním bylo odkrytí zbytků středověkého souvrství v severním rohu nádvoří (po celé zbylé ploše nádvoří se nacházely novověké až recentní navážky se zlomky cihel a nahodilé novověké keramiky). Provedenou sondáží bylo získáno větší množství materiálu, který lze zařadit do období 14. – 15. století, a vrstva tak poukazuje na středověké aktivity právě v tomto prostoru (patrně zbytky středověké tvrze). Při dalších pokusech o rekonstrukci prostoru holešovského zámku v období 14. – 16. století je nutné vzít v úvahu otázky, zda středověká tvrz nebyla původně rozsáhlejší, než se

Obr. 52. Holešov – zámek. Půdorys renesanční stavby v jižní části nádvoří.
Abb. 52. *Holešov – Schloss. Grundriss des Renaissancen-Gebäudes im Südteil des Vorhofes.*

soudilo (nezasahovala do severní části dnešního zámku), nebo zda skutečně renesanční zámek respektoval její původní půdorys (zbytky zdiva starého zámku se nacházejí hlavně v jižní části stavby).

Ivan Čižmář

Resumé

Holešov (Bez. Kroměříž), Schloss. Mittelalter, Neuzeit. Festung. Rettungsgrabung.

Holešov (okr. Kroměříž)

Náměstí Svobody, ulice U potoka. Novověk. Synagoga, město. Záchranný výzkum.

Stavební práce byly prováděny v centru Holešova, v ulicích Sušilova, Malá, U potoka a na náměstí Svobody. Jednalo se o položení nových nízkonapěťových kabelů do liniového výkopu. Přibližnou trasu liniových výkopů, ve kterých byly zachyceny archeologické situace, lze pak určit na ZM ČR 1:10 000 (list 25-31-04) v linii mezi koordináty 317/10, 322/12 a 313/8, 315/7 mm od Z/J s. č.

Ve výkopech na náměstí Svobody se podařilo začistit a zdokumentovat základy tzv. Nové synagogy, která byla slavnostně vysvěcena 3. září 1893, a upřesnit tak její lokalizaci. Podle archivních pramenů se jednalo o samostatně stojící zděnou budovu s valbovou střechou, jejíž vnější rozměry činily 28×17 m, výška po hlavní střechu 11 m a po špičky věží 18 m. První pokus o vypálení synagogy proběhl 24. 7. 1941, ale zárodek ohně byl včas uhašen. V noci z 11. na 12. 8. roku 1941 synagogu zachvátil další požár, při kterém měli místní hasiči zakázáno hasit. Po rozebrání zbytků základu synagogy v první polovině roku 1942 byl terén zplanýrován na niveletu o cca 0,5 m vyšší než dříve.

Další archeologické situace se objevily v ulici U potoka, kde se podařilo zdokumentovat klenbu barokního sklepa, zbytky cihlového zdiva a dlažby rámcově novověkého stáří.

Ivan Čižmář

Resumé

Holešov (Bez. Kroměříž), náměstí Svobody (Platz), U potoka-Straβe. Neuzeit. Synagoge, Stadt. Rettungsgrabung.

Hostěnice (okr. Brno-venkov)

„V Srdci“. Středověk, novověk. Vápenické pece. Povrchový průzkum.

Na konci roku 2013 jsem provedl v rámci svého interního projektu na Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., dotovaného Jihomoravským krajem, terénní průzkum dosud neznámého výrobního okrsku

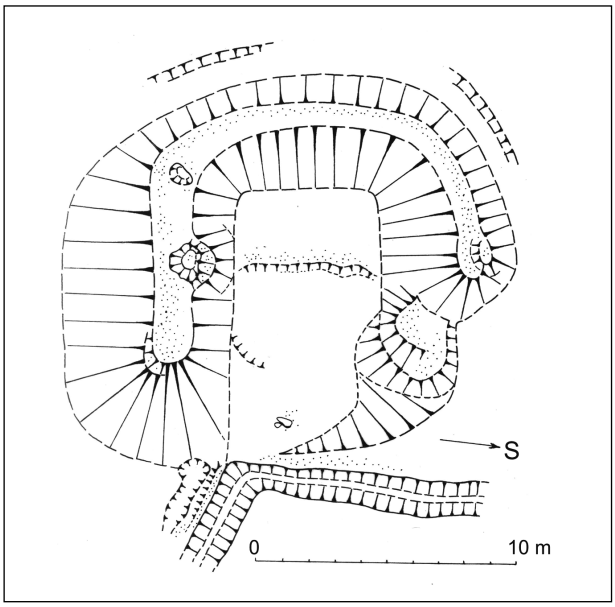

Obr. 53. Hostěnice (okr. Brno-venkov), V Srdci. Půdorys středověké vápenické pece II.
Abb. 53. *Hostěnice (Bez. Brno-venkov), V Srdci. Grundriss des mittelalterlichen Kalkofens II.*

Obr. 54. Hovorany (okr. Hodonín). Dřevěná studna ze 13. století.
Fig. 54. *Hovorany (Hodonín District). A wooden well from a 13th century.*

ležícího severně Hostěnic v jihozápadní části Hornoříčské vrchoviny (souřadnice WGS-84, Loc: 49°14‘41.867“N, 16°46‘13.524“E). K mému překvapení se mi podařilo v poměrně přehledném lesnatém terénu identifikovat 3 – 4 pyrotechnologické objekty (obr. 53) a dva menší svahové lomy na hádsko-říčské vápence.

Dvě velké kvadratické kanálové pece situované v pravém svahu údolí jsou nepochybně středověké vápenky, které využívaly suroviny ze zdejšího drobného karbonátového ložiska. Další dvě menší pece, z nichž jedna by mohla být dvoukanálová a druhá s jedním kanálem, lze jen rámcově spojit s obdobím pozdního středověku až raného novověku. Jejich pozice je v severním svahu nad cestou u objektu vodárny, kde jsou zadlabány do nevysokého terénního stupně. V okolí pecí je mnoho aktivit z období 2. světové války, které zasahují takřka až do vlastních prohlubní pecí. Nelze dokonce vyloučit ani sekundární novověké (vojenské) využití obvalů vápenek, které mohly sloužit jako příležitostné kryty. Neobvyklé umístění středověkých pecí by ve svém typologickém schématu mohlo skrývat vývojové cykly v intervalech 13. – 14. století, kdy ves Hostěnice příslušela k vildenberskému panství s rozestavěným rozlehlým hradem (srv. např. Kovář, Macháňová, Endlicherová 2011).

Petr Kos

Literatura

Kovář, J. J., Macháňová, L., Endlicherová, M. 2011: Analýza archeologických nálezů z nelegálního výkopu cisterny na hradě Vildenberk u Pozořic (okr. Brno-venkov). *Acta Musei Moraviae, Scientiae Sociales XCVI/2*, 61–76.

Resumé

Hostěnice (Bez. Brno-venkov), „V Srdci“. Mittelalter, Neuzeit. Kalkofen. Oberflächensammlung.

Hovorany (okr. Hodonín)

„Mokroňovsko“. 13. století. Sídliště, zaniklá středověká ves. Záchranný výzkum.

Během stavební akce „Hovorany: mokřady v RBC 12“ byla zjištěna archeologicky pozitivní situace a zahájen záchranný archeologický výzkum, který probíhal pouze v prostoru budoucích tůní, tedy v místech, kde byly archeologické situace narušeny. V jednotné trigonometrické síti (S-JTSK) je místo výzkumu dáno souřadnicemi: Y = 568492, X = 1191442. Prozkoumáno zde bylo celkem 32 objektů, z nichž většinu tvořily menší kůlové jamky a několik různorodých sídlištních jam menších rozměrů. Ojediněle byly dokumentovány i menší žlabové objekty. V celém zkoumaném prostoru se rovněž nacházela cca 10–15 cm mocná kulturní vrstva s keramikou předběžně datovanou do 2. poloviny 13. století. Do tohoto období spadají i všechny ostatní získané nálezy. Nejvýznamnějším objevem je bezpochyby studna s poměrně dobře dochovaným bedněním (obr. 54). Tato přibližně čtvercová (cca 80×80 cm) vnitřní konstrukce byla tvořena čtyřmi nahrubo otesanými kůly v rozích studniční jámy. Mezi kůly byly pevně vsunuté ploché fošny, které zabraňovaly zborcení okolních písčitých stěn dovnitř této studny. Přibližně půl metru nade dnem byl vně bednění dochován i proutěný koš, který mohl sloužit jako provizorní ochrana proti posuvu písku během stavby pevnější konstrukce. U dna studny se rovněž nacházela středověká keramika a několik částí železných předmětů.

Uvedené nálezy náleží zaniklé středověké vsi Mokroňovice (Mokronosy), která se rozkládala ve východní části hovoranského katastru, asi 1600 m jihovýchodně od Šardic na břehu Šardického potoka. Tímto záchranným výzkumem se podařilo potvrdit její lokalizaci a získat soubor nálezů důležitých pro další odborné zpracování.

Marek Lečbych

Resumé

Hovorany (Hodonín District). There were settlement features and a wooden well from a 13th century deserted village excavated.

Hranice (okr. Přerov)

Jiráskova ulice. Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl zapříčiněn výstavbou polyfunkčního domu na pozemcích parc. č. 2623, 2689 a 2690 na Jiráskově ulici v Hranicích; probíhal od 23. 5. do 3. 6. 2013. Identifikace lokality na mapě ZM ČR (M 1 : 10 000), číslo listu 25-12-22: Z:18-J:145; Z:19-J:145; Z:18-J:142; Z:20-J:142. Vzdálenosti jsou uvedeny v milimetrech od západní (Z) a jižní (J) sekční čáry.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán výstavbou polyfunkčního objektu v prostoru volné proluky na Jiráskově ulici v blízkosti zámeckého areálu. Proluka vznikla v 90. letech 20. století, kdy zde byla zbourána zástavba pocházející z 19. století, proto bylo během odtěžování zeminy zjištěno množství zděných konstrukcí z tohoto období, které však nebyly podrobněji zkoumány. Před zahájením stavby bylo staveniště s předstihem zplanýrováno. Samotná výstavba byla zahájena zaražením železných pilotů, které byly do země dány po celém obvodu budoucí stavební jámy. Po zabezpečení proti sesuvu okolní půdy bylo přikročeno k vyhloubení velké stavební jámy, jejíž hloubka nepřesáhla 4,50 m. Výzkum probíhal za plného běhu stavby a byl převážně prováděn formou archeologického dohledu, který byl zaměřen především na vizuální kontrolu prováděných výkopů. Pokud na ploše stavby bylo zjištěno narušení archeologických situací, tak byla provedena dokumentace zjištěných okolností. Povrch zplanýrovaného staveniště pokrývaly vrstvy stavební sutě, pod kterými byly částečně relikty zděných konstrukcí zbouraných staveb a přírodní podloží, které tvořila vrstva žlutého jílu a pod ní se nacházející mocná vrstva říčních valounů se žlutým pískem.

Během výkopových prací byla odkryta dochovaná část novověkého městského opevnění. Podél východní hranice zkoumané plochy byla zdokumentována část parkánové hradby, která dále navazovala na dodnes stojící parkánovou baštu. Částečně byl také prozkoumán příkop, který zde navazoval na městské opevnění a vyděloval tak město Hranice od okolí ze severní strany.

Jakub Vrána

Resumé

Hranice (Bez. Přerov), Jiráskova-Straße. Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Ivančice (okr. Brno-venkov)

Intravilán obce, ulice Hornická. Středověk (?). Pohřebiště. Záchranný výzkum.

Při úpravách dvora rodinného domu č. p. 17 bylo na dvou místech vzdálených od sebe cca 10 m objeveno větší množství lidských kostí. Při záchranném výzkumu byla v těchto sondách nalezena torza dvou ženských kostrových hrobů. Skelety spočívaly v natažené poloze na zádech s hlavou k západu, bez jakýchkoliv doprovodných artefaktů. V zásypu byly nalezeny pravěké i středověké keramické fragmenty a zlomky kostí dalších jedinců. Přes zřetelný příklon ke křesťanskému pohřebnímu ritu nelze prozatím o dataci dosud neznámého pohřebiště říci nic přesnějšího.

Jiří Kala

Resumé

Ivančice (Brno-venkov District). During the rescue excavation the two graves were revealed. Because of their christian burial rite they were probably dated back to the Middle Ages.

Jedovnice (okr. Blansko)

Havlíčkovo náměstí a ulice Záměstí. Vrcholný středověk, novověk. Intravilán, hutnický areál (?). Záchranný výzkum.

Záchranný výzkum provedený při příležitosti výměny vodovodu na Havlíčkově náměstí a v ulici Záměstí sledoval rýhy, které začínaly u nároží Úřadu městyse Jedovnice (č. p. 71) a končily na ulici Olšovecké. Kontrolovat nebylo možné pouze úsek pod obecní silnicí, který byl překlenut protlakem mezi šachtami.

Zachovalé antropogenní vrstvy většího stáří se nacházely pouze na náměstí, v Záměstí převažovaly fluviální štěrky a písky, které zasahovaly nehluboko pod současný povrch. Dokumentovány byly profily před č. p. 71 (souřadnice WGS-84, Loc: 49°20’40.270”N, 16°45’21.559”E) a 128 (49°20’38.640”N, 16°45’19.592”E). Na obou řezech se podařilo zachytit požárovou vrstvu, která byla datována zlomky cihel a novějšími struskami do rozmezí cca 17. a 18. století. Na tuto vrstvu nasedaly situace, které již náležely pokročilejšímu novověku (cca 19. století) a obsahovaly stavební suť (zlomky omítek, sklo, cihly nového formátu). Požár je snad možné spojit s rokem 1826, který je z Jedovnic doložen historicky (sdělení J. Plcha z Jedovnic ze dne 25. 4. 2013).

Vlastní tzv. „požárové“ vrstvy byly tvořeny početnými zlomky dočervena propálené hlíny, mazanicí a struskami, jež spočívaly nad vrstvou, kterou tvořily převážně uhlíky; jejich datace však byla díky absenci nálezů problematická. Před domem č. p. 71 spočívala uhlíkatá vrstva na výrazném horizontu zpevněném štětem (valouny a oblázky), který by mohl být pozůstatkem bývalé komunikace (dlažby náměstí/cesty?). J. Plch vyzvedl

z blízkého výhozu několik zlomků novověké a pozdně středověké keramiky, která by opravňovala její existenci či založení klást nejdříve do rozmezí 15. – 16. století.

Před domem č. p. 128 lze datovat rozpoznanou „požárovou“ vrstvu relativně podobně jako před úřadem, jen s tím rozdílem, že do ní byl zahlouben novověký objekt z 18. – 20. století, čemuž jasně napovídají strusky původem z nedaleké Hugovy huti u Rudického propadání. Poněkud rozdílnější stavby jsou strusky, které se začaly vyskytovat níže. Jejich výskyt je možné spojit s intruzí, která se dostala do požárové vrstvy pozdější kontaminací s horizontem, který zůstal zachován pod požárovou vrstvou v mělké prohlubni. Není vyloučeno, že prohlubeň může představovat pozůstatek podstatně rozměrnějšího hutnického objektu, který byl porušen pozdějším snížením terénu v novověku, kdy se část artefaktů dostala následně do mladší terénní dorovnávky.

Původně se zdálo, že nálezovou vrstvu tvoří podobně jako na profilu jen říční oblázky, ukázalo se však, že veškerá hrubší klastika tvoří převážně hutnické strusky a části železných lup. Kromě tuhové keramiky, hlásící se k období 13., eventuálně již 14. století, se vyskytly natavené zlomky mazanice (snad pozůstatky hutnické keramiky) a jeden zlomek kachle nebo technické keramiky (?), jejíž účel nebylo pro značnou fragmentárnost zlomku možné stanovit.

Bylo zřejmé, že původní terén, než byl osídlen, tvořily „nivní“ oglejené hlíny bohaté místy na organické (zbytky dřev) a minerální látky (oxidy železa), které se tu usazovaly nejspíše v prostředí se zvýšenou vlhkostí. Nikterak však přičiněním tekoucí vody, která by po sobě zanechala fluviální usazeniny s laminárním sledem sedimentace, ale spíše přičiněním mělce podpovrchové vody vzlínající čas od času z podložních štěrků zásobených spodními vodami (srv. Plch 2001, obr. 1–2). Z těchto důvodů mohl být terén zpevňován štětem, který je doložen nad bahnitou vrstvou také z parcely ppč. 448 (č. p. 631).

Toto zjištění se dosti liší od informací J. Plcha, který zmiňuje nálezy starých bahenních vrstev se zbytky rákosu a masivních dřevěných pilotů pod navážkou na parcelách ppč. 1090/1 a 1090/2 (č. p. 26) na jihovýchodním okraji Havlíčkova náměstí (Plch 2001), které by mohly být např. dokladem mostu přes původní tok Kotvrdovického potoka.

Díky J. Plchovi a dosavadním archeologickým výzkumům v intravilánu obce se dovídáme o nejstarším osídlení (12./13. – 14. století), které se koncentrovalo do jihozápadní části městysu (u České pošty Jedovnice, č. p. 631) a jihozápadní části dnešního Havlíčkova náměstí (ppč. 288/8, před č. p. 128, prodejna lahůdek). Chronologická souvislost s „dlážděním“ zvodnělých vrstev před Českou poštou a Obecním úřadem je nejistá, nicméně hypoteticky není vyloučena. Doklady hutnictví železa jsou v intravilánu Jedovnic zatím jedinými indiciemi specializovaného výrobního areálu z období vrcholného středověku.

Totéž se týká polohy „Za kostelem“ („Na valech“) a několika dalších míst, kam je historicky umísťována poloha středověké tvrze (k roku 1251 uváděný Bohuš z Jedovnic) s nálezy keramiky od 2. poloviny 13. století (Nekuda, Unger 1981, 142; Plch 2001 s další literaturou).

Petr Kos

Literatura

Nekuda, V., Unger, J. 1981: *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno: Blok.

Plch, J. 2001: Jedovnická tvrz, rybníky a valy aneb laskavý čtenář promine. In: E. Nečasová et al.: *Sborník Muzea Blansko 2001*. Blansko: Muzeum Blansko, 142–150.

Resumé

Jedovnice (Bez. Blansko), Havlíčkovo náměstí (Platz) und Záměstí-Straβe. Hochmittelalter, Neuzeit. Intravilan, Verhüttungsareal (?). Rettungsgrabung.

Jevíčko (k. ú. Jevíčko-Předměstí, okr. Svitavy)

Pražský typ. Zlomek keramiky. Povrchový sběr.

Při povrchovém sběru v listopadu 2013 sebral autor na lokalitě Jevíčko-Předměstí 3 okrajový zlomek vět-

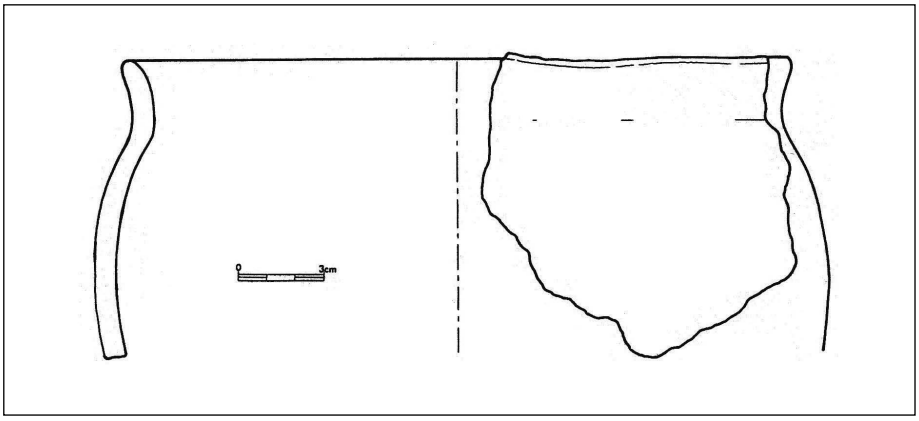

Obr. 55. Jevíčko. Zlomek hrncovité nádoby pražského typu.
Abb. 55. *Jevíčko. Fragment eines topfartigen Gefäßes des Prager Typus.*

Obr. 56. Jihlava, Masarykovo náměstí 15 a 16. Umístění parcel v rámci historického jádra Jihlavy.
Abb. 56. *Situierung der Parzellen im Rahmen des historischen Kerns von Jihlava.*

ší hrncovité nádoby (obr. 55). Zlomek nese ven mírně vyhnutý vodorovně seříznutý okraj. Keramická hmota obsahující jemně drcené slídovité ostřivo je černé barvy, na vnějším povrchu v podhrdlí nádoby přechází v hnědou. Vnitřní strana nese stopy dotáčení na kruhu (?). Zlomek náleží kultuře pražského typu, přičemž nálezy keramiky tohoto období, získané v dané lokalitě povrchovými sběry, byly již představeny veřejnosti (Profantová, Vích 2008, 144). Prezentovaný zlomek představuje dosud největší a nejvýraznější zlomek kultury pražského typu získaný na lokalitě, vzhledem k obtížnosti identifikace keramiky pražského typu ve sběrových souborech (což by neměl být problém dané lokality, protože osídlení pozdní doby římské zde přes intenzivní povrchovou prospekci postrádáme) však bude třeba vyčkat získání dostatečně reprezentativního souboru včetně nemovitých nálezů archeologickým odkryvem. Zlomek je uložen v muzeu v Litomyšli.

David Vích

Literatura

Profantová, N., Vích, D. 2008: Raně středověké osídlení Malé Hané na pomezí Čech a Moravy. *Přehled výzkumů 49*, 133–164.

Resumé

Jevíčko (Kat. Jevíčko-předměstí, Bez. Svitavy). Prager Typus. Randscherbe. Lesefund.

Jihlava (okr. Jihlava)

Masarykovo náměstí 15. a 16., č. p. 67 a 65, parc. č. 103, 100 (akce A04/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán kompletní rekonstrukcí a přístavbou domů Masarykovo náměstí č. 15 a 16 (č. p. 67 a 65, obr. 56) v Jihlavě pro potřeby Základní umělecké školy (ZUŠ). Oba v současnosti funkčně spojené historické domy spoluvytvářejí východní frontu stejnojmenného jihlavského náměstí, které ve středověku neslo název Dolní rynk (Circulo Inferiori).

Z hlediska historické topografie náležely domy do II. městské čtvrti a byly situovány na jednom z nejexponovanějších míst ve městě. Městské knihy ze 13. a 14. století se v Jihlavě nedochovaly, nejstarší majitele známe až k polovině 15. století díky práci Františka Hoffmanna (Hoffmann 2004a; 2004b). Prvním známým vlastníkem nárožního domu č. 16 byl přední jihlavský patricij Hašek, který dům v závěti odkázal své ženě Anně, jež ho získala v roce 1418 (Hoffmann 1994, 106–107). Z této skutečnosti lze soudit, že se již ve středověku jednalo o větší reprezentativní stavbu. Pro 16. až 18. století nemáme prozatím majitele zpracovány. V novodobých dějinách bývá dům č. 16 zmiňován jako Gast und Einkehrwirthaus – hostinský dům a zájezdní hostinec a Bierverlegerhaus – sladovnický právovárečný dům, a je známý jako dům s vývěsním štítem „Zlatého lva“ (Goldener Loewenschild). Podobně i dům č. 15 je v pramenech uváděn jako Bierverlegerhaus i se sladovnou (Malzhaus). Po roce 1945 se oba domy shodou šťastných náhod vyhnuly demolici, k jejich spojení došlo až v roce 1964 pro potřeby Lidové školy umění (Merta, Peška 2013, 176; zde i další literatura).

Vlastní archeologický výzkum byl spolu se standardním a doplňkovým stavebně historickým průzkumem (SHP) součástí komplexního průzkumu probíhajícího v několika časových etapách. Průzkumy prováděli pracovníci společnosti Archaia Brno, o. p. s., což vedlo k jejich synchronizaci a společné strategii. Nejprve byl v roce 2009 zhotoven standardní stavebně historický průzkum, jehož výsledky však nebyly přímým podnětem k dalším

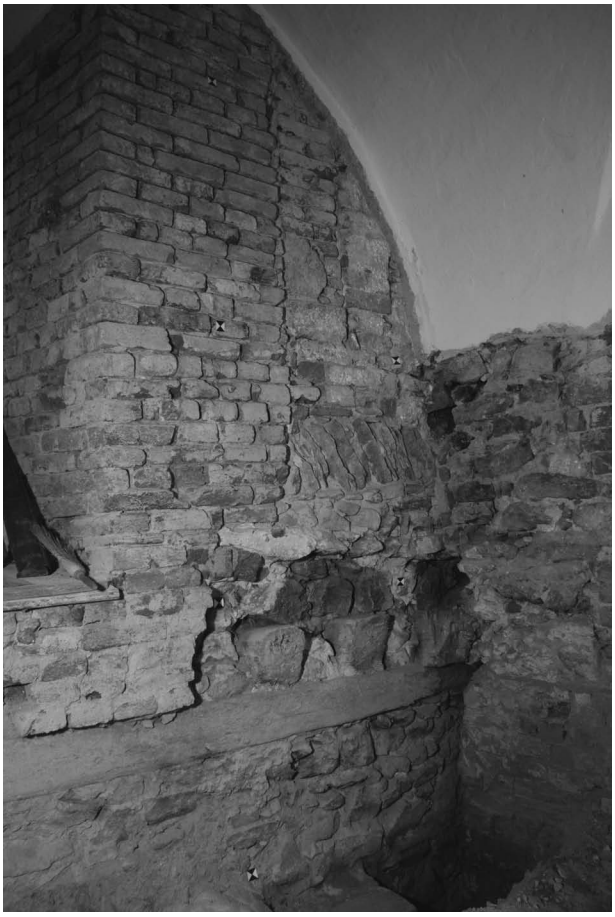

Obr. 57. Jihlava, Masarykovo náměstí 15 a 16. Odkryté zhlaví stropních trámů gotického suterénu domu č. 16 (r. 1259/1260, fáze III). Archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s., foto i. č. 352-2012.
Abb. 57. *Freigelegter Kopf der Deckenbalken des gotischen Untergeschosses des Hauses Nr. 16 (J. 1259/1260, Phase III). Archiv Archaia Brno o.p.s., Foto Inv.Nr. 352-2012.*

výzkumným aktivitám v obou historických domech (Merta 2009). Impulzem k hloubkovému a doplňkovému SHP se stalo odhalení původních dřevěných stropních konstrukcí gotického suterénu v č. 16 na počátku roku 2012 pracovníky Muzea Vysočiny Jihlava, v souvislosti s počáteční fází rekonstrukce domu (obr. 57). Archeologický výzkum probíhal průběžně v měsících lednu až září 2012. Všechny zemní práce v interiéru objektu byly dokumentovány, a pokud to situace umožnila, tak i plošně preparovány. Na některých místech byly výkopy pro odvlhčení rozšířeny, aby pomohly zodpovědět otázky spojené se stavebním vývojem domu a doplnily informace získané dokumentací konstrukcí přízemí a suterénu. Poměrně záhy vyvstal problém se stávajícím zaměřením objektu, které bylo zhotoveno pro potřeby realizace stavby za využití starší plánové dokumentace. Na základě předchozích zkušeností z jihlavského kostela Povýšení sv. Kříže jsme tedy přistoupili ke kompletnímu 3D scanu interiéru obou domů. Z něho pak byla vyhotovena nová plánová dokumentace pro potřeby výzkumu. Po nálezu trámového zastropení nárožního gotického suterénu byl patrně největší důraz kladen na odebírání vzorků dřev, ze kterých máme v současnosti k dispozici několik desítek absolutních dat (Merta, Peška 2013, 175–177; Peška 2012).

Archeologický výzkum doprovázel veškeré zemní práce spojené především s odvlhčením objektu. Jednalo se o cca 0,6 m široké a 1 až 1,2 m hluboké výkopy při většině stěn v interiéru (výkopy byly označeny jako S1 až S20, obr. 58). Dokumentovány byly převážně vzniklé řezy. Plošnému výzkumu byly podrobeny pouze vybrané situace, které jsme na základě aktuálních potřeb rozšířili. Archeologické práce byly prováděny i v rámci snižování suterénních prostor (místnosti 0.02, 0.06, 0.07, 0.09), částečně také formou plošného výzkumu (obr. 59). V exteriéru objektu byl dokumentován ještě výkop pro odvlhčení

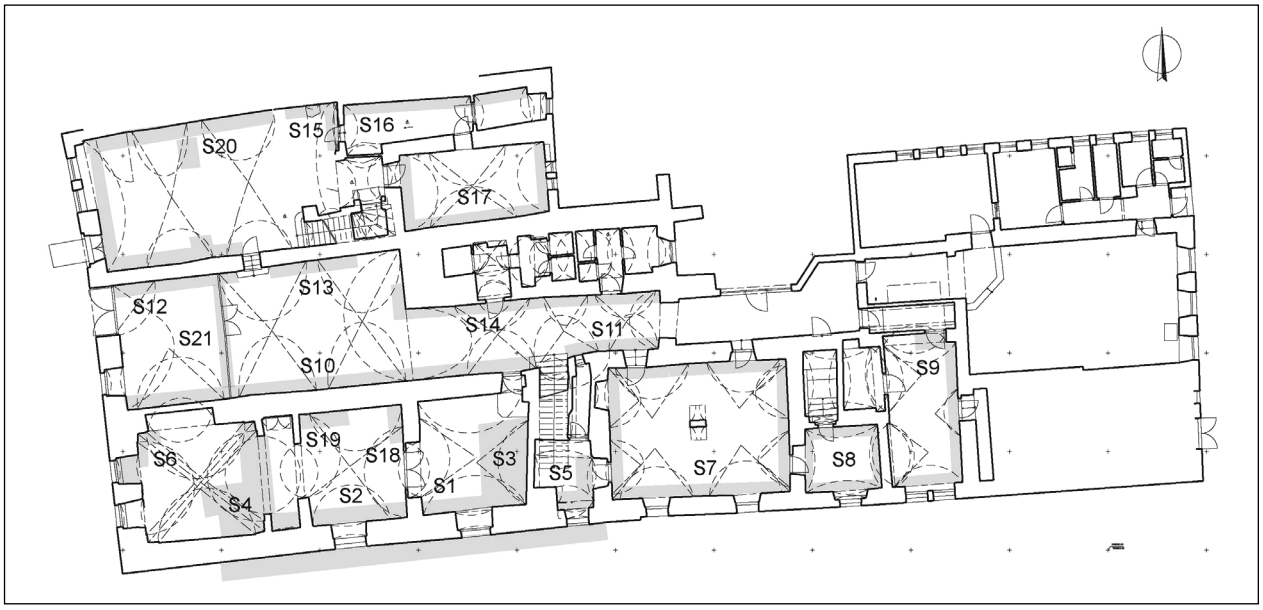

Obr. 58. Jihlava, Masarykovo náměstí 15 a 16. Umístění sond S1 až S20 v přízemí (1. NP).
Abb. 58. *Situierung der Suchschnitte S1 bis S20 im Erdgeschoss.*

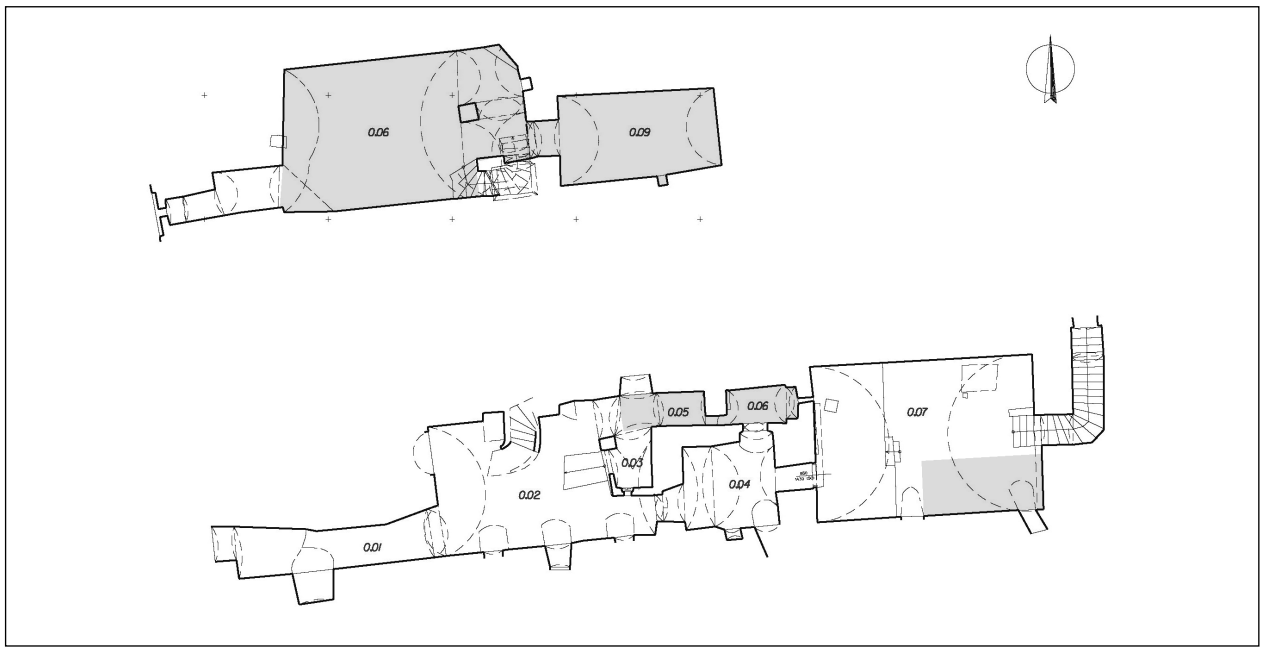

Obr. 59. Jihlava, Masarykovo náměstí 15 a 16. Zkoumané části v suterénu (1. PP).
Abb. 59. *Erforschte Teile in Untergeschoss.*

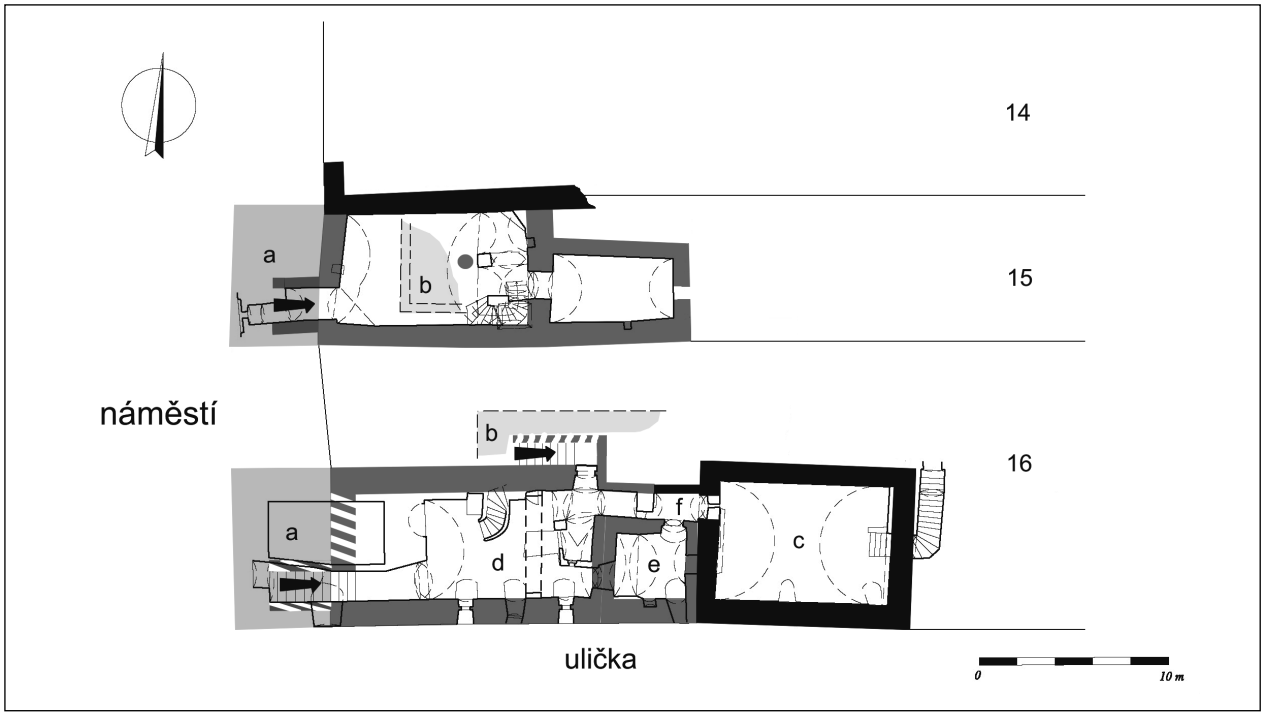

Obr. 60. Jihlava, Masarykovo náměstí 15 a 16. Rozsah středověkých domů III. stavební fáze (v obou případech) promítnutý do půdorysu suterénu. Černá – nejstarší zděné stavby; tmavě šedá – zástavba ze 2. poloviny 13. až počátku 14. století; a – předpokládané loubí; b – pozůstatky dřevohliněné zástavby z 1. poloviny 13. století; c – zadní suterén/kamenate (po roce 1235); d – přední suterén (po roce 1259/1260); e – střední sklípek – trezor (po roce 1259/1260); f – spojovací chodba (po roce 1259/1260); g – průjezd.
Abb. 60. *Umfang der mittelalterlichen Häuser der III. Bauphase, (in beiden Fällen) in den Grundriss des Untergeschosses projiziert. Schwarz – die ältesten gemauerten Bauten; dunkelgrau – Bebauung aus der 2. Hälfte des 13. bis Anfang des 14. Jahrhunderts; a – angenommene Laube; b – Überreste der holzlehmigen Bebauung aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts; c – hinteres Untergeschoss/Kemenate (nach dem J. 1235); d – vorderes Untergeschoss (nach dem J. 1259/1260); e – mittlerer Keller - Tresor (nach dem J. 1259/1260); f – Verbindungskorridor (nach dem J. 1259/1260); g – Durchfahrt.*

v uličce z náměstí a výkopy pro základové pásy nové přístavby ve dvoře při ulici Lazebnické (SI až SVII).

Zásadním přínosem archeologického výzkumu a stavebně historického průzkumu byla interpretace vývoje parcel od 13. století po „současnost“. V případě obou domů se archeologicky podařilo prokázat existenci dřevohliněných staveb, které považujeme za součást nejstarších měšťanských domů postavených někdy před rokem 1240 (obdobné stopy po dřevohliněných domech byly doloženy výzkumem domovního bloku radnice). Jejich součástí byla přinejmenším u domu č. 16 zděná stavba (komora, kamenate, steinwerk), v týle navazující na dřevohliněnou stavbu. V mladších obdobích se domy vyvíjely odlišně. Jejich další stavební vývoj byl zásadně ovlivněn rozdílnou velikostí parcel, když parcela domu 16 (14,5 m) byla oproti domu č. 15 (8 m) takřka dvojnásobně široká. Od této skutečnosti se pak odvíjely možnosti umístění jednotlivých funkčních dílů domů v zastavěném prostoru, a tedy i jejich vzhled (obr. 60). U domu 16 tak tyto možnosti byly takřka neomezené, zatímco u domu 15 se muselo prostoru využít naprosto precizně (Merta, Peška 2013, 186–187).

Dřevohliněná stavba na parcele domu č. 15 byla zděným objektem nahrazena až ve 14. století. Již v této době vznikla stavba zděná v rozsahu sklepů i patra. V přední části se v celé ploše přízemí nacházel mázhauz, v jihovýchodním koutě byla komora, vedle ní chodba do dvora. Vyjma chodby byl celý dům podsklepen.

U domu č. 16 na dřevohliněný stavební horizont organicky navazovaly stavební aktivity realizované v 60. letech 13. století, kdy byly přinejmenším suterénní prostory domu zděné (datace dřevěných konstrukčních prvků podlahy k rokům 1259/1260). Dům z 60. let 13. století byl trojdílný, hloubkově orientovaný. Ve střední části přízemí byla umístěna kuchyně a zřejmě schodišťový aparát. Její severní část, zaujímající téměř polovinu parcely, zabíral nekrytý průjezd. Dům byl podsklepen v celém rozsahu. Další přestavba se uskutečnila po požáru na sklonku 20. let 14. století (cca 1329/30 – datace podlahy přízemí komory). Došlo k zakomponování průjezdu do stavby, čímž vznikla varianta na mázhaus. Byla také zbourána komora/kamenate, kterou nahradil komfortnější srub. Stavba byla v této stavební fázi v celém rozsahu zděná. Do renesanční podoby byl dům přestavěn ve 40. letech 16. století (datováno archeologicky). Dům byl v úrovni přízemí částečně zaklenut, zároveň bylo vystavěno druhé patro, přičemž v centrální části chodby vznikla vysoká síň (Merta, Peška 2013, 187).

Další dřevohliněný suterén ze 13. století byl dokumentován i při ulici Lazebnické v rámci budování základových pásů pro novou přístavbu, po svém zániku však neměl odpovídajícího následníka ve zděné zástavbě.

Dosavadními výzkumy bylo spolehlivě doloženo, že se po většinu existence obou domů jednalo o dvě parcely, které si zachovaly svoji původní velikost. Pouze v případě domu č. 15 se mohlo zpočátku jednat o společnou parcelu s domem č. 14 rozdělenou v závěru 13., případně v průběhu 14. století (pro tuto hypotézu však chybí relevantní informace z parcely domu č. 14). I když nelze výsledky archeologického výzkumu prvotní dřevohliněné zástavby pro jeho torzovitost přeceňovat, lze předpokládat, že jednotlivá městiště byla zpočátku zastavována nepravidelně. K regulaci domovní zástavby dochází až po polovině 13. století s rozvojem zděných domů, jehož využívají jihlavští patriciové k úpravě prvotní překotné výstavby ve vnitřním městě, která vyvrcholila 12. ledna 1270 udělením stavebního řádu městu Jihlava Přemyslem Otakarem II (viz Novotná 2011, zvl. 12–13, 23–26).

Záchranný archeologický výzkum a s ním souběžně realizovaný doplňkový stavebně historický průzkum domů Masarykovo náměstí č. 15 a 16 představuje jeden z nejvýznamnějších počinů, které se v dané oblasti v historickém jádru Jihlavy uskutečnily. Z dnešního pohledu se ukazuje nezastupitelná role archeologie, která kromě radnice u starších akcí ve vztahu k historické zástavbě zcela absentovala. Archeologie je zcela nenahraditelná především pro nejstarší stavební horizonty, kde bychom mohli hovořit z pohledu stavebně historických průzkumů o průzkumu neexistujícího, podobně jako v archeologii o archeologii nenalézaného. Pro výsledky prezentovaného výzkumu je důležitou skutečností to, že se ve stavbě dochovalo relativně velké množství dřevěných stavebních prvků, které umožnily za využití dendrochronologie jednotlivé identifikované stavební fáze domů pro období středověku datovat absolutně (Merta, Peška 2013, 187).

David Merta, Marek Peška

Literatura

Hoffmann, F. 1994: Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce. In: *Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře 6*. Tábor: Okresní archiv v Táboře, 47–144.

Hoffmann, F. 2004a: *Místopis města Jihlavy v první polovině 15. století*. Jihlava: Státní okresní archiv ve spolupráci s Archivem Akademie věd ČR.

Hoffmann, F. 2004b: *Rejstříky městské sbírky jihlavské z let 1425–1442. Sv. I-II. Edice Archiv český, sv. XL/1-2*. Praha: Archiv Akademie věd ČR.

Merta, D. 2009: Stavebně-historický průzkum, Jihlava – Masarykovo náměstí 15 a 16. Nepublikovaný rkp. Uloženo: archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s.

Merta, D., Peška, M. 2013: Stavební vývoj domu Masarykovo náměstí č. 15 a 16. v Jihlavě. Předběžná zpráva o stavebně historickém průzkumu. In: P. Rožmberský (ed.): *Dějiny staveb 2013*. Plzeň: Klub Augusta Sedláčka a Sdružení pro stavebně historický průzkum, 175–189.

Novotná, D. 2011: *Městské stavební řády: kritická edice pramenů stavebního práva s komentářem a příklady*

aplikace. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně.

Peška, M. 2013: Doplňující hloubkový stavebně historický průzkum při realizaci akce „Rekonstrukce a rozvoj umělecké školy Jihlava, Masarykovo nám. č. 15 a 16, Jihlava. Rkp. stavebně historického průzkumu. Uloženo: archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

Zwei gegenwärtig funktionell verknüpfte historische Häuser am Masarykovo náměstí (Platz) Nr. 15 und 16 bilden die östliche Front des obengenannten Platzes in Jihlava (Iglau), der im Mittelalter Dolní rynk (Unterer Ringplatz) genannt wurde.

Bis zum Jahre 2009 wurde hier außer einer archäologischen Aufsicht bei Rekonstruktion einer Sozialeinrichtung keine Untersuchung durchgeführt. Eine standardmäßige bauhistorische Untersuchung im Jahre 2009 ist erst dem geplanten Umbau des Objektes vorangegangen. Im Rahmen der baulichen Änderungen verlief im Jahre 2012 außer einer archäologischen Ausgrabung auch eine anschließende zusätzliche Tiefuntersuchung des ganzen Baus.

Die Ausgrabung verlief im Januar bis September 2012. Sämtliche Erdarbeiten im Interieur des Objektes wurden dokumentiert und wenn es die Situation erlaubt hat, auch flächig präpariert. Aufgrund voriger Erfahrungen aus der Kreuzerhöhungskirche in Jihlava haben wir also einen kompletten 3D-Scan des Interieurs der beiden Häuser gemacht. Daraus wurden dann neue Pläne für die Bedürfnisse der Ausgrabung erstellt. Nach der Entdekkung einer Balkenüberdachung des gotischen Souterrains legte man den größten Schwerpunkt auf die Entnahme der Holzproben (von 87 Proben wurden 52 datiert).

Aus archäologischer Sicht konnte man die Existenz von Holz-Erde-Bauten bestätigen, die wir als einen Teil der ältesten bürgerlichen Häuser betrachten können. Diese sind irgendwann vor dem Jahre 1240 entstanden (Spuren der Holz-Erde-Häuser belegte man auch bei der Untersuchung des Hausblocks des Rathauses). Deren Bestandteil, wenigstens im Fall des Hauses Nr. 16, bildete ein gemauerter Bau (Kammer, Kemenate, Steinwerk), der im Nackenteil an ein Holz-Erde-Haus angeschlossen hat. An diesen Bauhorizont knüpften dann beim Haus Nr. 16 organisch die Bauaktivitäten in den 1260er Jahren an, als das Haus bereits vorwiegend gemauert war (Dendrodaten 1259/1260; beinahe identisch wurden die verbrannten Decken in archäologischen Situationen im Rathaus datiert – 1257). Ein weiterer Umbau wurde nach einem Brand am Ende der 1320er Jahre vollbracht (Dendrodaten 1327). Danach folgten die hundert Jahre später, in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts durchgeführten Hausänderungen (Dendrodaten 1486). In die Renaissancegestalt wurden die Häuser im Laufe des 16. Jahrhunderts umgeändert. Ein großer Renaissanceumbau verlief dann irgendwann nach 1610 (Dendrodaten 1611). Die umrissene bauliche Entwicklung ist auf den beiden Parzellen beinahe identisch, jede von ihnen liefert uns jedoch für die eine oder andere Zeitperiode qualitativ abweichende Informationen. Heutzutage kann man sagen, dass eine sehr ähnliche, zeitlich beinahe identische bauliche Entwicklung auch während der obengenannten Rekonstruktion von vier mittelalterlichen Stadtparzellen, die gegenwärtig den Rathausblock darstellen, beobachtet wurde.

Durch die bisherigen Ausgrabungen wurde es zuverlässig belegt, dass es sich während der Existenz der beiden Häuser größtenteils um zwei Parzellen handelte, die ihre ursprüngliche Größe beibehalten haben. Bloß im Fall der Nr. 15 könnte es sich anfangs um eine gemeinsame Parzelle mit Haus Nr. 14 gehandelt haben, die am Ende des 13. oder im Laufe des 14. Jahrhunderts geteilt wurde. Auch wenn die Ergebnisse der archäologischen Untersuchung der ursprünglichen Holz-Erde-Bebauung wegen ihrem fragmentarischen Charakter nicht überbewertet sein sollten, dennoch sieht es so aus, als wären einzelne Stadtparzellen anfangs unregelmäßig bebaut worden. Zur Regulierung der Hausbaus kam es erst nach der Mitte des 13. Jahrhunderts mit der Entwicklung der gemauerten Häuser.

Ketkovice (okr. Brno-venkov)

Pod "Zavřelovou Panorámou", "Pod Borovinou", "U Ketkovského mlýna". Středověk, novověk. Vápenické pece a lomy. Povrchový průzkum.

Na konci roku 2013 byl proveden společně s V. Aldorfem (starostou Oslavan) povrchový průzkum v areálu Přírodního parku Oslava v oblasti severně od soutoku řeky Oslavy s Chvojnicí. Byly zjištěny celkem tři výrobní okrsky s vazbou na zdroje místních krystalických vápenců. První z nich (okrsek I) leží cca 1,2 km jiho-jihozápadně Ketkovic v okolí opuštěného většího vápencového stěnového lomu pod „Zavřelovou Panorámou" (souřadnice WGS-84, Loc: 49°8‘50.489"N, 16°14‘56.194"E). Do jeho blízkosti lze lokalizovat několik drobných polních vápenek a jednu rozměrnou kvadratickou kanálovou pec, která by mohla svým stářím souviset s vrcholně středověkým hradem Levnovem, vzdáleným od pece cca necelý 1 km jiho-jihozápadním směrem.

Druhý vápenický okrsek (okrsek II) lze lokalizovat k rozcestí „Pod Borovinou" (souřadnice WGS-84, Loc: 49°8‘50.113"N, 16°14‘43.053"E), kde jsou patrné pozůstatky minimálně tří vápenických pecí, z nichž největší patří k vertikálnímu milířovacímu typu (snad z konce středověku) a dvě zbývající jsou nejspíše horizontální kanálové - jedna stabilního subtypu, pravděpodobně ze 17. – 18. století.

Posledním výrobním okrskem (okrsek III) je poloha jihozápadně trati „U Ketkovského mlýna" (souřadnice WGS-84, Loc: 49°8‘59.214"N, 16°14‘24.916"E), kde se

nachází větší stěnový lom s pozůstatky dvou pecí vyzděných z kamene a pálených cihel.

Na mapách I. vojenského mapování z let 1764 – 1783 (listy č. 75 a 76) je znázorněna rozlehlá osada vápeníků u okrsku I a dvě usedlosti u okrsku II. Při II. vojenském mapování z let 1836–1852 (list W_10_I) byly zachyceny dva okrsky – okrsek II a další směrem ke Kuroslepům.

Lze předpokládat, že velké vápenické pece z okrsků I a II mohly pálit vápno pro velké středověké stavby, jejichž výstavba byla prováděna v okolí v rozmezí 13. – 15. století. Vzhledem ke značné výrobní kapacitě vápenek se mohlo jednat jedině o hrady Levnov (okrsek I) a Kraví Horu (okrsek II). Vápenické osady u Ketkovic a Kuroslep zanikly ještě během 19. století. Zdejší vápenický areál představuje důležitou oblast s doklady rozvoje tohoto tradičního dnes již zcela zapomenutého řemesla, které bylo ve zdejším mikroregionu ovlivněno stavebními hutěmi benediktinů kláštera v Třebíči a cisterciáků z nedalekých Oslavan.

Petr Kos

Resumé

Ketkovice (Bez. Brno-venkov). Pod „Zavřelovou Panorámou", "Pod Borovinou", "U Ketkovského mlýna". Mittelalter, Neuzeit. Kalöfen und Steinbrüchen. Oberflächensammlung.

Klobouky u Brna (okr. Břeclav)

Náměstí Míru, ulice Bří Mrštíků, Masarykova. Raný středověk, středověk. Město. Záchranný výzkum.

Možnosti záchranného výzkumu při výstavbě přestupního uzlu na náměstí byly limitovány především technickými důvody, plošný výzkum se snižováním objektů pod úroveň skrývek nebyl možný. Výzkum z let 2012 – 2013 se tedy zaměřil především na dokumentaci a vzorkování narušených situací, přičemž potvrdil velký archeologický potenciál vybraných ploch v okolí náměstí. Především je zřejmé, že se v tomto prostoru nacházejí doklady intenzivního pravěkého osídlení z mladší doby bronzové a pozdní doby halštatské či spíše časné doby laténské. Ojediněle byly zachyceny keramické zlomky rámcově raně středověkého stáří, v menší souvisle dokumentované ploše v jižní části náměstí jsou pak spolehlivě přítomny zahloubené objekty datované do 1. poloviny a dalšího průběhu 13. století. Další objekty, mezi nimi pravděpodobně jímky a spolehlivě i dvě obilná sila, lze datovat do průběhu 14. – 15. století, část objektů je nejspíše ještě mladší, až z průběhu 16. století. Vzhledem k tomu, že objekty většinou nebyly vybírány, nelze je ani jasně funkčně interpretovat, nicméně indikují spíše běžné hospodářské využití než přítomnost veřejného prostoru.

David Parma

Resumé

Klobouky u Brna (Bez. Břeclav), náměstí Míru (Platz), Bří Mrštíků-Straβe, Masarykova-Straβe. Frühmittelalter, Mittelalter. Stadt. Rettungsgrabung.

Kunštát (k. ú. Kunštát na Moravě, okr. Blansko)

Zámek Kunštát č. p. 1, parc. č. 1226. Středověk. Hrad, sklepení. Geodetické práce.

V rámci subdodávky pro Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, bylo provedeno geodetické zaměření sond na horním zámeckém nádvoří a sklepních prostor původního románsko-gotického paláce (souřadnice WGS-84, Loc: 49°30'7.987"N, 16°30'39.734"E, obr. 61).

Dana Vitulová, Petr Kos

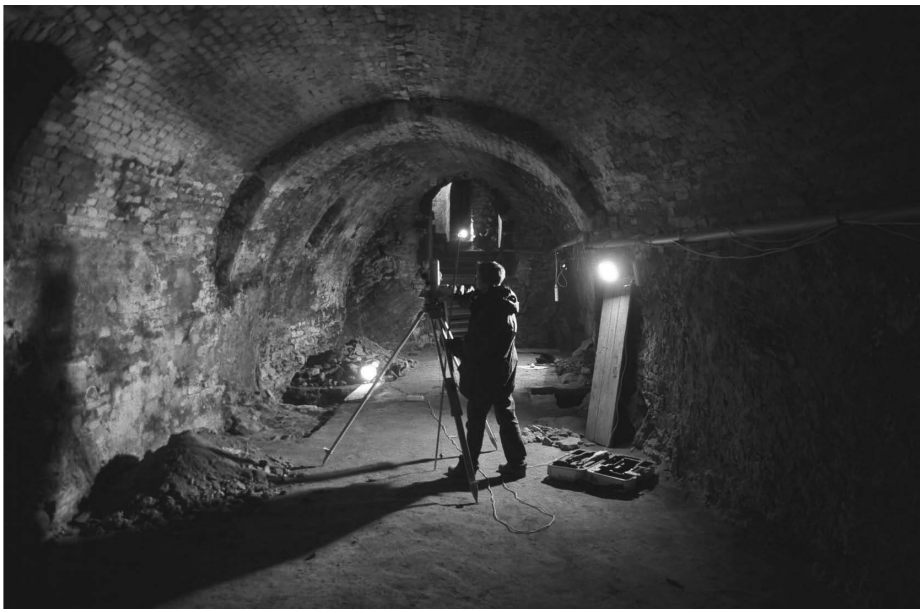

Resumé

Kunštát (Kat. Kunštát na Moravě, Bez. Blansko), Schloss Kunštát Nr. 1, Parz. Nr. 1226. Burg, Kellerei. Vermessungsarbeiten.

Obr. 61. Kunštát – zámek. Geodetické práce ve sklepení hradu.
Abb. 61. *Kunštát – Schloss. Vermessung in dem Burgkeller.*

Obr. 62. Lednice – zámecké jízdárny. Pohled od severu do suterénu v sondě 19. Foto Archaia Brno, o. p. s., č. 15119-2012.
Abb. 62. *Lednice – Schlossreithalle. Blick in das Souterrain von Norden in der Sonde 19. Photo Archaia Brno, o. p. s., Nr. 15119-2012.*

Lednice (k. ú. Lednice na Moravě, okr. Břeclav)

Zámecké jízdárny v Lednici. Vrcholný středověk, novověk. Stavební vývoj. Záchranný archeologický výzkum, GPR.

Záchranný archeologický výzkum zámecké jízdárny v Lednici, která je součástí areálu NKP Zámek Lednice a památky UNESCO Lednicko-valtický areál, byl v roce 2012 vyvolán adaptací objektu na multifunkční centrum. Samotný výzkum, který byl realizován obecně prospěšnou společností Archaia Brno pokračoval i v roce 2013. Cílem výzkumu byla dokumentace veškerých ohrožených archeologických situací a vyzvednutí movitých archeologických nálezů především z nádvoří jízdáren. Záchranný archeologický výzkum (dále jen ZAV) byl prováděn formou plošného odkryvu (v místech nově budovaných suterénů, komunikací aj.), doplněného o dohled při stavbou prováděných výkopových pracích (inženýrské sítě aj.). Plošný odkryv bezprostředně kopíroval rozsah realizované stavby.

Širší zájmové území je součástí Valtické pahorkatiny a Dolnomoravského úvalu, který je nejsevernějším výběžkem Vídeňské pánve. Jde o nížinné území s plochým reliéfem mělkých tvarů, jehož hlavní osou je řeka Dyje; její údolní niva tvoří nejnižší část terénu. Vlastní areál jízdárny se nachází na pravobřežní terase ramena Dyje v nadmořské výšce 167,5 – 168,5 m se sklonem v severním směru. Terén přechází poměrně příkře do údolní nivy ramena Dyje v nadmořské výšce 161,5 m. Vlastní prostor jízdárny se nachází cca 200 m severně od dnešního centra obce Lednice a jihovýchodně od něj se stojí lednický zámek. Zkoumaná oblast je klimaticky extrémním územím, neboť patří k nejsušším a nejteplejším částem republiky. Svrchní geologický kryt na lokalitě byl tvořen kvartérní půdou, která se zachovala v mocnosti 20 – 50 cm. Pod ní se nacházely v jižní části lokality dále od řeky naváté spraše, které zde mohly být druhotně deponovány řekou Dyjí. Ve střední a severní části lokality pak bylo podloží tvořeno písčitými fluviálními sedimenty (Čtyroký, Havlíček 2004, 9–15).

Hlavním cílem záchranného výzkumu bylo zachytit podobu a stáří pravěkého osídlení a středověkého osídlení, ověřit hypotézu o lokalizaci tvrze v těchto místech, zdokumentovat stavební a urbanistický vývoj areálu v návaznosti na přilehlé městečko Lednice, a také objasnit stavební vývoj barokních jízdáren. Prostorově byl ZAV rozčleněn do pěti ploch: plocha A (východní část jižního křídla), plocha B (západní část jižního křídla), plocha C (severní část východního křídla), plocha D (jižní část východního křídla) a plocha E (nádvoří). Tyto plochy byly dále členěny na čtverce nebo sondy. Na vybraných archeologických situacích byly kromě standartní dokumentace využity i nejnovější 3D technologie. Aplikováno bylo jednak skenování pozemním laserovým skenerem, provedené firmou Bilfinger Babcock CZ, s. r. o., tak i vytváření 3D modelů za pomocí šikmých fotografií. Celý výzkum byl pak propojen do geografického informačního systému.

První středověké nálezy lze datovat do mladohradištního období, jedná se ale pouze o několik keramických fragmentů především z druhotných poloh. Počátek vrcholně středověkého osídlení lze klást na počátek 13. století (nálezy keramických fragmentů s radélkovou výzdobou), kdy byla patrně jižní část prostoru dnešních jízdáren součástí středověké vesnice Lednice a následně zde vesnická zástavba pokračovala i ve 14. století. Dokládají to zahloubené suterény nadzemních dřevo-hliněných domů (obr. 62) v sondách 19 (zachycené rozměry 4,2×3,6 m), 50 (4,6×1,2 m) a na profilu v sondě 74. Další zahloubené větší objekty se podařilo zachytit v sondách

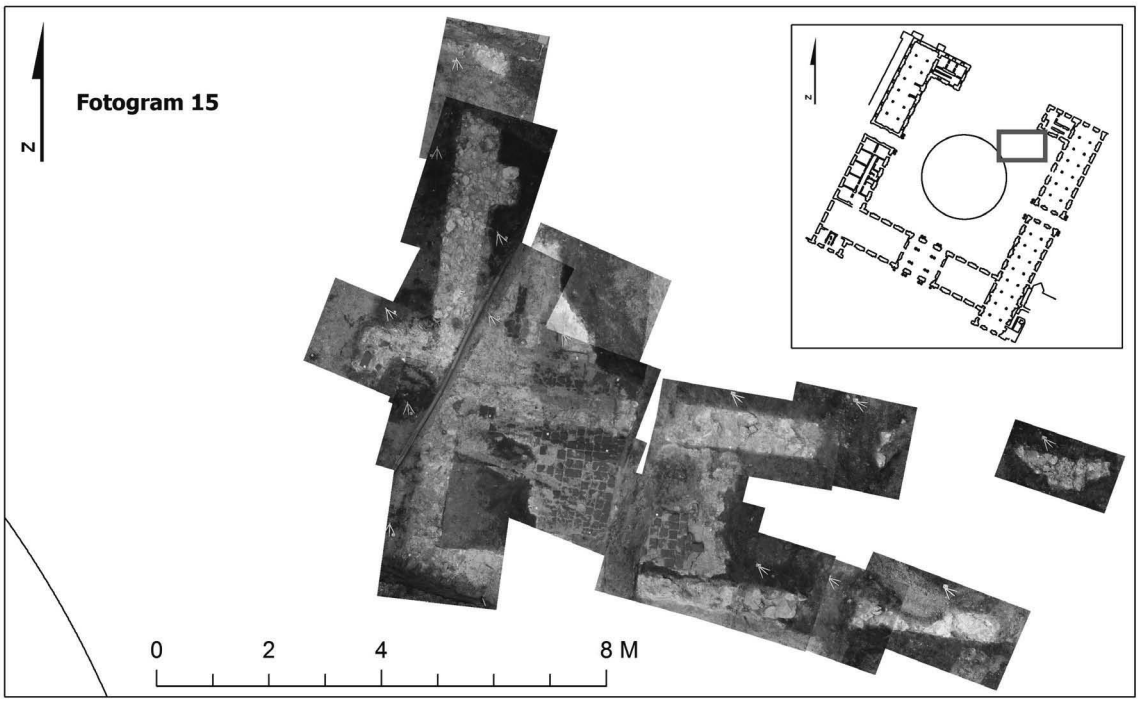

Obr. 63. Lednice – zámecké jízdárny. Nálezová situace na nádvoří jízdárny zachycená na fotogramu 15.
Abb 63. *Lednice – Schlossreithalle. Fundsituation der Fundamentmauer von einem wirtschaftlichen Gebäude im Hof der Reithalle auf Fotogramm 15.*

1 a 74 (snad chodba/ loch 2×1,6 m), 56 (sklípek se vstupní šíjí o rozměrech 2,4×2,2 m). Zdokumentovat se podařilo i množstvím dalších drobných objektů. Zánik osídlení v tomto prostoru nastal patrně na konci 14. století, či spíše na počátku 15. století (zásypy suterénu a sklípků). Nabízí se scénář o násilném konci osídlení v tomto prostoru (zánik suterénu dřevo-hliněného domu požárem v sondě 19). V jihozápadním rohu nádvoří se podařilo zdokumentovat v délce 9 m část středověké cesty, skládající se z vyjetých kolejí od vozů a směřující zřejmě k přívozu přes rameno řeky Dyje a pak dál na Podivín. Přívoz je zmíněn v 16. století v lichtenštejnském urbáři (Kuča 2000, 383). Cesta vznikla patrně až po zániku osídlení v prostoru dnešní zámecké jízdárny v 15. století. Osídlení v prostoru dnešní jízdárny pokračuje již jen sporadicky a patrně se koncentrovalo jižním směrem, v dnešním centru obce Lednice.

Obecně do raného novověku (2. polovina 16. – 17. století) lze datovat odkryté historické konstrukce základových zdí na nádvoří jízdárny v sondách 68, 71, 73, 75 a 76. V sondě 71 byly zachyceny základy domu či hospodářského stavení s částečně dochovanou cihelnou podlahou (obr. 63) o rozměrech 13,6×9,6 m, dochovaný byl i pozůstatek po prahu dveří mezi místnostmi. V sondě 73 pak byly odkryty základy patrně velké hospodářské stavby o rozměrech minimálně 14×9 m, se základovými patkami na ose mezi obvodovými zdmi; část zdiva byla vybrána a zachoval se pouze negativ zdiva. V sondách 68, 75 a 76 bylo odkryto základové zdivo vynášecích pásů a část nároží neznámé stavby, patrně také hospodářského charakteru. Dalším důležitým nálezem byl pak systém základových patek, zřejmě starší hospodářské budovy, odkrytý na ploše B. Jednalo se o osm patek (do výkopu lité kamenné zdivo) stavby o rozměrech minimálně 18×6,5 m, orientované ve směru sever – jih. Všechny stavby byly patrně součástí knížecího hospodářského dvora, který zanikl ve sledovaném prostoru nejspíše až v souvislosti s výstavbou nové jízdárny.

Jedním z dílčích cílů ZAV bylo ověření přítomnosti brodidla pro koně za pomoci georadaru. Brodidlo se mělo v minulosti nacházet, podle rytiny J. A. Delsenbacha (Schram 1909, sign. 324), ve středovém kruhu na nádvoří jízdárny. Výsledky měření georadarem (Grünseisen, Vágner 2013, 5) však jeho přítomnost či relikty zdiva v tomto prostoru neprokázaly. V rámci vlastní výstavby zámecké jízdárny byly nejspíše provedeny i některé projektové změny, dokládá to nalezená 2 m široká a min. 1,5 m hluboká mohutná do výkopu litá kamenná základová zeď s dochovanou cihelnou příčkou v západní části jižního křídla jízdárny (plocha B). Základová zeď je provázaná s obvodovými zdmi jízdárny, došlo tedy k úpravě dispozice této části jízdárny. Dalším příkladem je mohutná 2 m široká i hluboká základová zeď z litého kamenného zdiva, nalezená v sondách 42 a 74. Nejspíše se jedná o základové zdivo nikdy nerealizovaného uzavření prostoru nádvoří ze severní strany, vyobrazené na mědirytině J. A. Delsenbacha (Schram 1909, sign 323). Toto vyobrazení společně s vyobrazením brodidla pro koně ve středu nádvoří představovalo patrně ideální vizi

zámeckých jízdáren, k jejímuž naplnění však nikdy nedošlo.

Rekonstrukce historických štol nám poodkryla důmyslný systém odvodňovacích a kanalizačních kanálků v celém prostoru zámecké jízdárny. Odvodnění areálu bylo řešeno pomocí dvou hlavních štol (na nádvoří u západního křídla a pod plochou B, také na nádvoří u východního křídla a pod plochou A), do kterých ústily menší odvodňovací kanálky, např. pro odvod koňské močky ze stájí (plocha C a D), nebo kanálky pro zachytávání vody při jižní straně jízdáren. Zajímavým nálezem byl pozůstatek staršího odvodňovacího systému, objevený při vyústění východní štoly do ramene řeky Dyje (sonda 44). Jednalo se o vydřevené koryto, kdy za dřevěné piloty byly vloženy dřevěné fošny. Tohoto původního vyústění patrně z 18. století bylo v dalším století využito jako podpěr (pilot) při budování mladší cihelné štoly a jejího vyústění.

Vlastním vývojem patrně prošly i podlahové úrovně v jízdárnách. Ve východní části jižního křídla byl zachycen původní povrch zbrázděný koňskými kopyty; zřejmě se jedná o doložení krátkého časového úseku po výstavbě, kdy nebyl povrch uvnitř jízdárny nijak upravován. V severní části východního křídla (plocha C) se pod mladší úpravou povrchu středové části formou dubových a modřínových špalíků, která je zachycena na mědirytině J. A. Delsenbacha (Schram 1909, sign. 325), podařilo zachytit část starší (původní?) podlahy, kterou tvořila cihelná dlažba. Ve stáních pro koně pak byla zdokumentována původní podlaha z cihel na kant a také tzv. mostiště určené pro březí kobyly. Změnu dispozice ve východní části jižního křídla (plocha A) indikuje nalezená základová zeď patrně pro balkon; plocha původně sloužila zprvu jako jízdárna, následně byla využita patrně jako kočárovna. Tuto změnu dispozice dokládá i systém sloupových jam, patrně forma vnitřního členění prostoru do stání pro kočáry, a také zachycený zbytek cihelného chodníku při severní stěně místnosti. Nejmladšími nálezy jsou dvě cihelné jímky nalezené severně od jízdárny, datované do 19. – 20. století.

Záchranný archeologický výzkum, provedený na ploše více než 5000 m^2, přinesl množství důležitých a nenahraditelných informací o lokalitě a celý výzkum se díky svému rozsahu řadí k největším realizovaným akcím v rámci širšího okolí Lednice. Získáno bylo svědectví o osídlení prostoru nejstaršími zemědělci v mladší době kamenné, zjištěny byly pozůstatky vesnic z doby laténské, římské i z doby stěhování národů, a především z období vrcholného středověku a novověku. Poodkrýt se podařilo nejen vývoj obce Lednice ve sledovaném prostoru, ale i zachytit relikty staveb, které předcházely vybudování zámecké jízdárny na sklonku 17. století. Zdokumentovány byly také doklady změny projektu a dispozice jízdárny během výstavby i proměna vlastní funkce v době jejího užívání.

Hynek Zbranek

Literatura

Čtyroký, P., Havlíček, P. 2004: Geologická minulost Lednice a jejího okolí. In: E. Kordiovský (ed.): *Městečko Lednice*. Brno: pro obec Lednice vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 9–20.

Grünseisen, J., Vágner, M. 2013: Geofyzikální průzkum – georadar. Závěrečná zpráva. Zámek Lednice- jízdárna – dvůr 2012. Brno.

Kuča, K. 2000: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III. díl, Kolí-Mi*. Praha: Libri.

Schram, W. 1909: *Die Ansichtensammlung der mährischen Landesbibliothek*. Moravská zemská knihovna, oddělení starých tisků, skř. 1-91416, sign. 323–325.

Zbranek, H. 2013: Zámecká jízdárna v Lednici – multifukční centrum. Rkp. nálezové zprávy 22/2013. Uloženo: archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

In den Jahren 2012 – 2013 hat man eine archäologische Rettungsgrabung in der Reithalle am Schloss Lednice durchgeführt. Sie befindet sich in der Kulturlandschaft Lednice-Valtice, die zum nationalen Kulturdenkmal erklärt und in die UNESCO-Welterbeliste eingetragen wurde. Die Ausgrabung war in mehrere Flächen aufgeteilt (A–E), die weiter in einzelne Grabungsschnitte oder Quadrate gegliedert wurden. Angewandt wurden auch zerstörungsfreie Methoden (Bodenradar) und die eigentliche Datenbearbeitung verlief im GIS-Umfeld. Man konnte die Entwicklung der Fundstelle von der frühesten Besiedlung durch die neolithischen Bauern über die latēnezeitliche, römisch-kaiserzeitliche und völkerwanderungszeitliche Besiedlung dokumentieren. Im Hochmittelalter wuchs die Siedlungsdichte im Raum der Reithalle von Anfang des 13. bis Ende des 14. Jahrhunderts, als sich die Besiedlung vermutlich infolge gewaltiger Ereignisse ins heutige Zentrum der Gemeinde Lednice verschob. Erfassen konnte man das Relikt einer Straße aus der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts, die aus heutigem Zentrum von Lednice vermutlich zu einer Furt in Richtung Podivín führte. Im Rahmen der archäologischen Rettungsgrabung wurden auch Fundamentmauern von einigen bisher unbekannten neuzeitlichen Gebäuden freigelegt, die wahrscheinlich im Zusammenhang mit dem Bau der Reithalle untergegangen sind. Belegt hat man auch die veränderte Raumverteilung des Baus sowie den Fund einer mächtigen Fundamentmauer im südwestlichen Flügel und einer weiteren Fundamentmauer von dem Nordflügel der Reithalle, der nie fertiggebaut wurde. Das auf einem Kupferstich von J. A. Delsenbach (Schram 1909, Sign. 324) abgebildete Durchtreibebecken für Pferde in der Hofmitte konnte man jedoch nicht finden. Erfasst wurden auch historische Fußböden im Pferdestall und Überreste der ursprünglichen Holzkonstruktion zur Entwässerung des Areals. Diese archäologische Rettungsgrabung hat die Siedlungs- und bauliche Entwicklung im Raum des nationalen Kulturdenkmals und

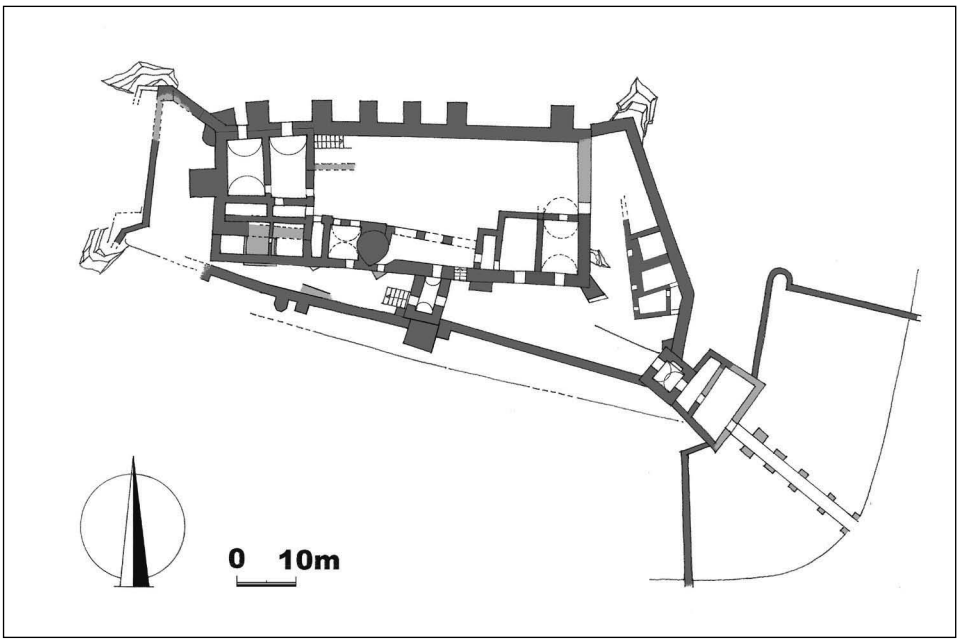

Obr. 64. Lukov, Horní hrad. Vyznačení polohy východního paláce.
Abb. 64. *Lukov, Horní hrad (Oberburg). Bezeichnung des Ostpalastes.*

der UNESCO-Welterbestätte, der Reithalle am Schloss Lednice, freigelegt und gründlich dokumentiert.

Lukov (k. ú. Lukov u Zlína, okr. Zlín)

Horní hrad. Středověk, novověk. Kulturní vrstva. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum probíhal na Horním hradě v prostoru tzv. východního paláce (obr. 64), který byl ještě v dobách před stavebně rekonstrukčními pracemi na hradě zasypán do výšky více než dva metry od nynější úrovně terénu. Sutiny byly v průběhu dřívějších let odklizeny až na úroveň dnešního terénu a v roce 2013 byl prostor paláce upravován tak, aby zde mohla vzniknout nová nezastřešená kaple sv. Jana Křtitele. Ta by měla připomínat kapli starší, která je na hradě doložena podle písemných zpráv již v druhé polovině 14. století a je dokonce připomínána papežem Bonifácem IX.

Sonda o rozměrech 5,5×1,5 m byla položena v jihovýchodním rohu paláce podél jeho východní stěny. V téměř celé své délce byla těsně pod povrchem odkryta novověká kamenná dlažba (obr. 65), která však byla v jihovýchodním rohu místnosti narušena mladším výkopem. V tomto místě bylo proto možné bez zničení dlažby vykopat sondu do hloubky více než 2,5 m. Následně však musely být práce zastaveny kvůli nebezpečí sesuvu nesourodých profilů a kamenných stěn. Ani v této hloubce se nepodařilo dosáhnout vrstev starších než cca 16. – 17. století. Zajímavé poznatky přinesl průzkum sondou obnažených stěn paláce. Jižní dodnes dochovanou nepřestavěnou zeď se podařilo již v dřívějších letech zařadit do pozdně románského období, ostatní stěny paláce vystupující na povrch však odpovídají až o poznání mladšímu datování. Nyní byly však téměř u dna sondy nalezeny zbytky původní východní stěny, tvořící s jižní stěnou nároží, a podařilo se tak prokázat, že stěny východního paláce stojí alespoň

Obr. 65. Lukov, Horní hrad. Pohled na novověkou dlažbu zachycenou při výzkumu.
Abb. 65. *Lukov, Horní hrad (Oberburg). Anblick auf die neuzeitliche Pflasterung, die bei Grabung entdeckt wurde.*

částečně na půdorysu pozdně románské stavby tvořící zřejmě původní nejstarší jádro hradu (vřelý dík za konzultaci patří R. Vrlovi z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži).

Ivan Čižmář

Resumé

Lukov (Kat. Lukov u Zlína, Bez. Zlín), Burg Lukov. Mittelalter, Neuzeit. Burg. Rettungsgrabung.

Malá Morava (okr. Šumperk)

Parc. č. 1344. Raný středověk. Železná sekerka. Ojedinělý nález. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum Šumperk.

Na konci prosince roku 2013 nalezl P. Vašek (bytem v Hanušovicích) na katastru Malé Moravy (okr. Šumperk) pomocí detektoru kovů železnou sekerku (obr. 66). Nález ohlásil a 10. 1. 2014 mě jako archeologa územně příslušného muzea zavedl na místo nálezu. Jedná se o svah jihozápadního sklonu, spadající ze hřbetu od vrcholu Srázné (1074 m n. m.). Sekerka byla objevena jen několik metrů od křižovatky zpevněné úboční cesty a svážnice, v kamenité půdě, cca 15 cm hluboko. Místo jsem zaměřil s GPS přístrojem (zn. Garmin 60CSx): N50 06.283, E16 50.902 (souřadnice v systému WGS-84). Místo se nachází na západním okraji parc. č. 1344, poblíž hranice s parc. č. 1151, v nadmořské výšce ca 655 m. Západně od místa nálezu stávala v novověku vesnice Krondörfel, opuštěná po druhé světové válce.

Popis: železná úzká sekerka má mírně rozšířené ostří, krátce protažený zesílený týl s obdélnou ploškou a ostny kolem okrouhlého násadního otvoru. Délka – 176 mm, šířka břitu – 62 mm, průměr násadního otvoru 33×30 mm, výška ostnů – 43–45 mm, váha cca 580 g.

Nález typologicky odpovídá sekerám II. typu v třídění moravských středohradištních seker B. Dostála (1966, 71, obr. 15:9), který dále rozpracoval starší třídění J. Poulíka a V. Hrubého. Analogie nalézáme např. na lokalitách Držovice (Dostál 1966, 125, Tab. 14:11,13), Hradisko u Kroměříže (Dostál 1966, 130, Tab. 16:8), Luhačovice (Dostál 1966, 142, Tab. 26:1-3), Pěnčín (Dostál 1966, 152, Tab. 32:11), Staré Město u Uh. Hradiště – Písečnice (Dostál 1966, 169, Tab. 45:6), Žlutava (Dostál 1966, 196, Tab. 65:17) nebo Dačice (Dostál 1966, 123, Tab. 74:14). Z nověji publikovaného materiálu ze slovanských hrobů ze střední Moravy lze zmínit nález z Prostějova – Držovic (Fojtík, Šmíd 2008, 53, Tab. 41:2-3). Na Moravě se sekery typu II vyskytovaly v celém průběhu 9. století (s možným přesahem do 10. století), spodní hranice je však časově těžko zachytitelná; prototypy lze sledovat i v časnějších obdobích. Funkčně jsou považovány za zbraně (Dostál 1966, 71).

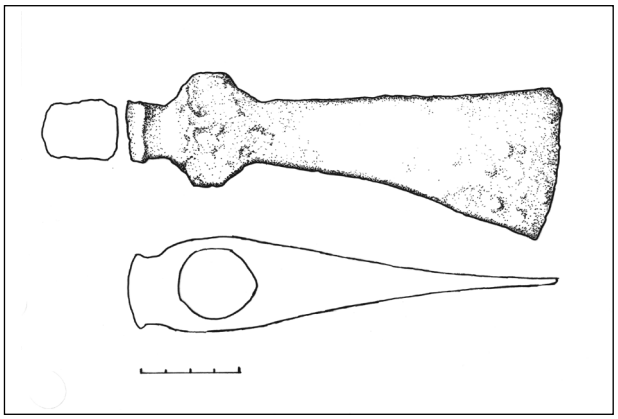

Obr. 66. Malá Morava (okr. Šumperk). Nález sekerky. Kresba G. Halama-Leite.
Abb. 66. *Malá Morava (Bez. Šumperk). Der Axt-Fund. Zeichnung G. Halama-Leite.*

Nejzajímavější na celém nálezu tohoto artefaktu je jeho geografická poloha a značná nadmořská výška. Horopisně se zde nacházíme v jižní části celku Králického Sněžníku (Melzer, Schulz 1993, 18–21, tab. 2). Nověji také disponujeme nálezem jiné raně středověké sekerky (typ I C dle B. Dostála), která byla nalezena v jižním podhůří jesenického pohoří (na katastru Plečí u Jindřichova, okr. Šumperk), rozkládajícího se východně masivu Králického Sněžníku (Halama 2014).

Oba nálezy sekerek jsou tak naprosto vysunuty mimo známé raně středověké osídlení, které na severní Moravě končí na Mohelnicku, kde je zachycena struktura lokalit ze středohradištního a mladohradištního období, starší doba hradištní byla zatím zachycena pouze sídlištěm v Moravičanech (Goš 1988).

Jakub Halama

Literatura

Dostál, B. 1966: *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha: Academia.

Fojtík, P., Šmíd, M. 2008: *Slovanské hroby a pohřebiště na Prostějovsku. Pravěk – Supplementum 18*. Brno: Ústav archeologické památkové péče.

Goš, V. 1988: Slovanské osídlení severní Moravy. In: V. Frolec (ed.): *Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 181–190.

Halama, J. 2014, v tisku: Raně středověká sekerka z podhůří Jeseníků. In: Z. Beneš, M. Popelka, R. Šmidtová (eds.): *Od Skandzy k Dunaji, od Rýna k Paslęce. Sborník k 70. narozeninám Lubomíra Košnara. Praehistorica 32/2*.

Obr. 67. Hradiště Mikulčice-Valy, „Těšický les“ v podhradí, výzkum č. 101. Celková situace 6. kostela – dvouapsidové rotundy – po odtěžení zavážek starého výzkumu a začištění situace dosažené v roce 1960.
Abb. 67. *Burgwall Mikulčice-Valy, „Těšický les“ im Suburbium, Revisionsgrabung Nr. 101. Gesamtsituation der 6. Kirche – der zweiapsidigen Rotunde nach dem Beseitigung der Verschüttung der alten Grabung und dem Zaubermachen der Fundsituation aus dem Jahr 1960.*

Melzer, M., Schulz, J. 1993: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní úřad a Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku.

Resumé

Malá Morava (Bez. Šumperk). Parz. Nr. 1344. Frühmittelalter. Lesefund. VM Šumperk.

Mikulčice (okr. Hodonín)

Terénní výzkum hradiště „Valy“ v roce 2013

Rok 2013 byl z hlediska terénního výzkumu v Mikulčicích další exponovanou sezonou. Opět šlo převážně o předstihové nebo záchranné výzkumy vyvolané stavební činností Masarykova muzea v Hodoníně jako správce Národní kulturní památky Mikulčice nebo jeho zřizovatele – Jihomoravského kraje. Stejně jako v předchozím roce vystupoval Archeologický ústav AV ČR, Brno při těchto akcích jako subdodavatel stavebních firem, což do značné míry určovalo finanční a časové podmínky výzkumu. Přes tyto negativní faktory znamenaly realizované terénní práce podstatný přínos pro řešení zásadních otázek mikulčického výzkumu. Terénní práce probíhaly v roce 2013 v rámci dvou stavebních akcí označených pracovně jako „kostely“ a „předhradí“; pouze dvě menší akce měly čistě badatelský charakter.

Hradiště Mikulčice-Valy, podhradí, výzkum „VI. kostel 2013“ (č. 101). Středohradištní období. Sakrální architektura. Ověřovací výzkum.

Z předchozích let pokračoval v roce 2013 projekt „Archeologický park Mikulčice-Kopčany, aktivita Vyzdvižení kopií základů kostelů“. Záměrem projektu bylo vyzdvižení půdorysů zděných staveb v Mikulčicích do podoby nízkých zídek a tím zatraktivnění těchto objektů pro návštěvníky. Na slovenské straně projekt přispěl k památkové obnově a nové prezentaci kostela sv. Margity Antiochijské v Kopčanech. Mikulčické pracoviště Archeologického ústavu zajišťovalo u každého z objektů archeologickou přípravu pro stavební práce. Cílem ověřovacího archeologického výzkumu byla revize a doplnění výsledků původního výzkumu z 50. – 60. let minulého století. Dílčími úkoly byly ověření a detailní dokumentace reliktů staveb, řešení statigrafických, chronologických, stavebně-historických a stavebně-technologických otázek. Archeologická část prací končila překrytím reliktů staveb geotextilií a opětovným zahrnutím. Poté byly na povrchu terénu, přesně nad původními půdorysy (ale na dostatečné mezivrstvě), založeny nové stavby v podobě nízkých kamenných podezdívek. V roce 2013 byl takto archeologicky zkoumán a posléze stavebně upravován 6. kostel (výzkum č. 101). Touto akcí byl dotčený projekt z hlediska archeologie ukončen. Následovat bude celkové vyhodnocení a publikace výsledků výzkumu, a to v závislosti na náplni budoucích projektů a dlouhodobých programů mikulčického pracoviště Archeologického ústavu AV ČR, Brno.

Kostel č. 6 neboli dvouapsidová rotunda, situovaná v podhradí v blízkosti severovýchodní brány akropole a 3. mostu představuje mezi mikulčickými kostely poměrně výjimečnou stavbu. Pozoruhodné jsou na kostele především dispozice stavby, relativně vysoká kvalita užitých stavebních technologií, nákladně vybavené pohřebiště a doklady povelkomoravského osídlení. Mezi mikulčickými kostely je stavba výjimkou i z hlediska stavu publikace – dočkala se již dvou komplexních zpracování (Poulík 1963; Profantová 2003) a je předmětem řady dílčích archeologických studií zaměřených na pohřebištní nebo sídlištní problematiku (viz např. Klanica 1985; Poláček 1999; Galuška, Poláček 2006; Poláček et al. 2007; Košta 2008). Výjimečně zachovaná východní apsida kostela je patrně nejrozsáhlejším torzem intaktního základového zdiva doloženého v Mikulčicích (viz Poláček 2006, 14–15, obr. 4, 6).

Terénní výzkum v roce 2013 postupoval metodicky stejně jako u předchozích revizních odkryvů mikulčických kostelů (obr. 67). Po začištění a zdokumentování terénu dosaženého při původním odkryvu v roce 1960 muselo být bohužel konstatováno, že se dochovalo jen minimum intaktních stratigrafických situací v kontaktu se stavbou – většina terénu byla původním terénním výzkumem odtěžena po úroveň povrchu podložního písku nebo spíše ještě hlouběji. Dochované intaktní stratigrafické situace se týkaly především kůlových jam s kamenným obložením v interiéru stavby a částečně „negativu" zdiva, který ovšem jako celek představuje produkt vybírání originálního základového zdiva v průběhu středověku a novověku. Při novém výzkumu nebyly nalezeny žádné sídlištní objekty ani hroby v superpozici se stavbou.

Revizní výzkum se tak zaměřil na ověření a dokumentaci reliktů stavby – především základové rýhy a bloků intaktního zdiva. Originální zdivo se zachovalo zhruba ve třech místech obvodu stavby – nejrozsáhleji na východní apsidě, v menších útržcích v lodi a na západní apsidě. Pomocí těchto útržků a průběhu základových rýh mohla být v hrubých rysech potvrzena platnost stávajícího, mnohokrát publikovaného půdorysu kostela. Po odebrání vzorků pro exaktní analýzy a řadě detailních stratigrafických a stavebně-technologických pozorování byly relikty stavby překryty geotextilií a opětovně zavezeny zeminou. Na povrchu byl poté v rámci stavební části projektu vyzdvižen půdorys stavby v podobě nízké kamenné zídky.

Hradiště Mikulčice-Valy, předhradí, návštěvnické centrum muzea, výzkum č. 103–105, 107–109. Středohradištní období. Sídliště. Záchranný výzkum.

V roce 2013 započal objemově nejrozsáhlejší terénní výzkum od roku 1989 v Mikulčicích. Výzkum byl vyvolán celkovou přestavbou „návštěvnického centra" Masarykova muzea v Hodoníně v areálu Národní kulturní památky Slovanské hradiště v Mikulčicích, které se nachází v jihovýchodní části opevněného předhradí mikulčické raně středověké akropole. Jedná se o místo s bohatou sídlištní stratigrafií, která mezi velkomoravskými nalezišti nemá zatím obdoby. Opevněné předhradí jako rezidenční útvar 9. století patří k nejcennějším areálům lokality. Bohužel je právě tento historický útvar nejvýrazněji poškozen moderní zástavbou – návštěvnickým centrem, vodárnou, montovanými buňkami, parkovištěm a dalšími zpevněnými plochami. Nové stavební práce znamenají další zatížení tohoto prostoru jak z hlediska porušení autenticity památky, tak poškození intaktních archeologických terénů ať už vlastní stavbou nebo těžkou mechanizací pohybující se v neprokopaných terénech kolem ní. Archeologický ústav AV ČR, Brno přes snahu přimět správu Národní kulturní památky Mikulčice a investora akce k minimalizaci stavebních prací v jádrovém území památky byl nakonec postaven před hotovou věc: během cca 15 měsíců provést záchranný archeologický výzkum všech stavbou dotčených archeologických terénů v exteriéru a částečně i interiéru stávající budovy návštěvnického centra. První etapa výzkumu byla zahájena v červenci 2013 a trvala nepřetržitě až do ledna 2014. Ukončení celé akce je plánováno na podzim 2014.

Předem definovaná ohrožená plocha zkoumaná v roce 2013 reprezentovala 378,5 m^2, přičemž složité stratigrafie zde dosahovaly hloubky až 1 m. Terén byl zkoumán v návaznosti na probíhající stavební činnosti – podle předběžné dohody, ale i aktuálních požadavků stavebníka. Takto docházelo k „rozdrobení" celého zkoumaného prostoru

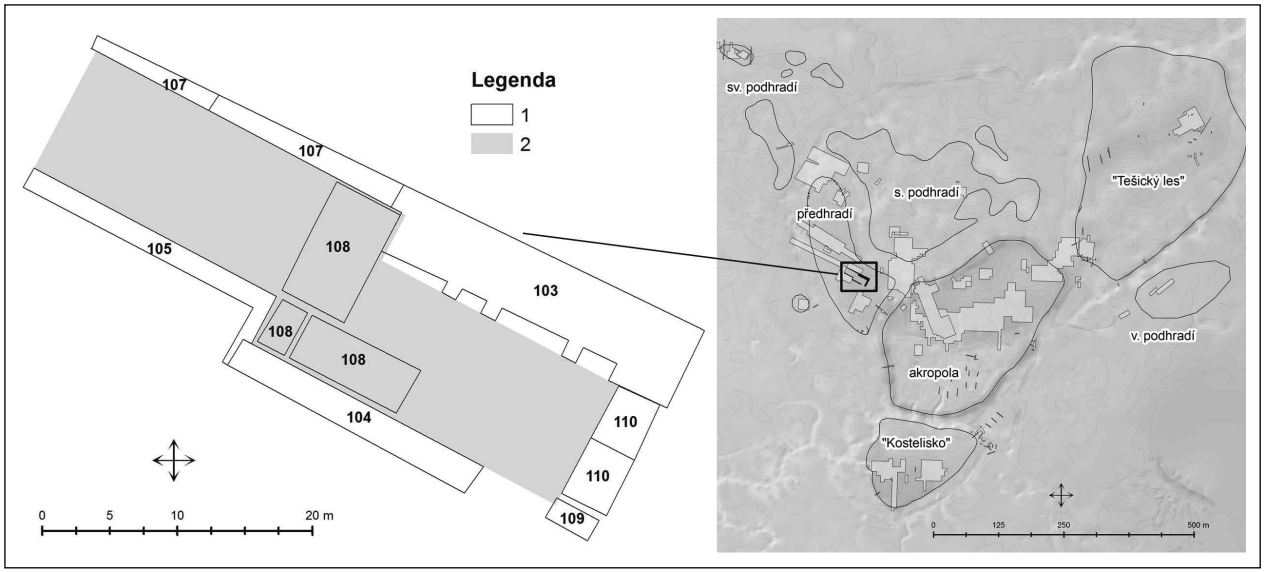

Obr. 68. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Lokalizace výzkumu a celkový plán zkoumaných ploch. Legenda: 1 – plochy zkoumané v roce 2013, 2 – budova muzea.
Abb. 68. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Lokalisierung der Grabung und der Gesamtplan der Grabungsflächen. Legende: 1 – die im Jahr 2013 erforschten Flächen, 2 – Museumsgebäude.*

Obr. 69. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Písčitá podlahová úprava, plocha 103, čtverce L4 a M4, kontext 11.

Abb. 69. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Sandiger Fußbodenaufschüttung, Grabungsfläche 103, Quadrate L4 und M4, Kontext 11.*

na několik dílčích ploch, samostatně číslovaných jako jednotlivé akce (obr. 68). Největší plocha č. 103 ležela východně od vchodu do budovy na severovýchodní straně a zahrnovala 5 standardních mikulčických čtverců 5×5 m – J4 až N4. Na protilehlé straně budovy byla prozkoumána plocha 104 (prostor v šíři 2 m od zdi stavby a délce 20 m), v horní polovině zničená moderními inženýrskými sítěmi. Terén západně od plochy 104, který byl již dříve zkoumán, byl revidován (zejména kvůli ověření, zda byl prostor v rámci původního výzkumu P 1982-83-II v úplnosti prozkoumán) a zahrnut celkově pod číslo 105. Sonda podél severovýchodní strany budovy byla označena jako 107. Další sondy – podél kratší jihovýchodní strany muzea – nesou čísla 109 a 110 a konečně členitá plocha v interiéru budovy byla označena jako „108“. S výjimkou plochy 103 nemohl být terénní výzkum prováděn v rámci zavedené měřičské sítě mikulčického předhradí, ale musel se přizpůsobovat požadavkům stavby. Během výzkumu se potvrdilo, že okolí stavby podobně jako její interiér jsou prakticky ve všech nově zkoumaných úsecích silně narušeny recentními zásahy nejrůznějšího typu (inženýrské sítě, hromosvody, jímky, betonové bloky, jámy s odpadem atd.).

V okolí budovy muzea bylo prováděno už dříve – v 70. a 80. letech – několik terénních akcí. Nově zkoumaná plocha navazuje v severozápadním rohu na zkoumanou plochu P 1971 (nálezová zpráva Poláček, Marek 1993; příp. 2005, 204), další plochy P 1972 (dosud nevyhodnocena), P 1982-83 I (dokumentaci neoprávněně drží B. Klíma jr.; v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno, ani v archivu mikulčického pracoviště se od konce 80. let nenachází ani kopie), P 1982-83 II (nálezová zpráva viz Kavánová 1985) byly zkoumány jihozápadně od budovy památníku (přehledně všechny plochy, viz Poláček, Marek 2005, 213).

Nálezová situace zjištěná v plochách zkoumaných v bezprostředním okolí muzea v 70. a 80. letech dokládá existenci sídliště s hustou domovní (patrně roubenou) zástavbou, situovanou na písčitých nebo jílovitých podlahových navážkách („úpravách“) pravoúhlých tvarů. Na těchto podlahách – vesměs v „centrálních“ polohách domů – byla situována otopná zařízení. Vše nasvědčovalo velké intenzitě osídlení a rezidenčnímu charakteru areálu. To spolu s výskytem luxusních předmětů (ovšem ne ve všech polohách) přispělo k interpretaci areálu na západním předhradí jako sídliště vojenské družiny (Poulík 1975). Tento areál se mimo jiné proslavil i svou „bohatou“ stratigrafií, která byla ze značné části kladena již do předvelkomoravského období (např. Klanica 1986).

Metodika terénních prací se řídila interním dokumentačním a evidenčním systémem zaváděným na mikulčickém pracovišti Archeologického ústavu AV ČR, Brno postupně od roku 2005 (teoreticky Mazuch 2005, dále rozšířeno o použití fotogrammetrie). Standardní kontextuální metodu odkryvu v půdních a stratigrafických podmínkách mikulčické lokality (nejasným barevným přechodům uloženin, zejména v rámci mocné kulturní vrstvy, a problematickému rozlišení konzistence uloženin) doplňuje postup snižování terénu v tenkých mechanických vrstvách, a to zejména v případě mocnějších a plošně rozsáhlejších kontextů. Jednotlivé čtverce 5×5 m jsou děleny na 25 čtvercových sektorů o straně 1 m.

Na základě starších výzkumů se dala předpokládat obdobná situace: složitá stratigrafie tvořená i několika podlahovými (písčitými či jílovitými) úpravami v superpozicích, prokládanými tmavými intencionálně vzniklými mezivrstvami s množstvím odpadu, především kostí a střepů. To se plně potvrdilo. Pro lepší postižení chronologie nálezového materiálu (keramiky) byla tmavá vrstva s odpadem situovaná vůči podlahám „nad“, „vedle“ nebo „pod“ rozdělována na pomocné úseky a horizonty tak, že nálezy z úseku tmavého kontextu převrstveného jakoukoliv z podlahových úprav byly odděleny od nálezů z úseku mezi těmito podlahami. Takto bylo možné postihnout shora uzavřené nálezové celky a oddělit je od

Obr. 70. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Jílová vrstva s vysokým obsahem přepáleného organického materiálu, nejstarší horizont osídlení na jílovém podloží, plocha 103, čtverec L4, kontext 86.
Abb. 70. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Tonige holzkohlenartige Schicht auf dem Liegende als der älteste Horizont der Ansiedlung, Grabungsfläche 103, Quadrat L4, Kontext 86.*

potencionálně kontaminovaných úseků mezi podlahami a nad nimi.

Z prostoru všech zkoumaných ploch se systematicky odebíraly vzorky na environmentální analýzy. Aby byly výsledky těchto analýz co nejprůkaznější, byla ve všech plochách používána jednotná metodika odběru vzorků. Kromě rozboru rostlinných makrozbytků a pylů mají být analyzovány u jednotlivých uloženin mikrostruktury a chemické složení.

Podlahové úpravy svrchního horizontu byly značně narušeny recentní zemědělskou činností, zajímavé je ovšem to, že šlo především o úpravy jílové. Níže uložené podlahové navážky (někdy i dvě až tři nad sebou) byly již tvořeny žlutým pískem (obr. 69). Nejnižší podlahy byly zakládány na vrstvě, která reprezentovala téměř ve všech zkoumaných místech nejstarší kulturní uloženinu. Pro tuto jílovitou vrstvu byl charakteristický vysoký obsah uhlíků nebo větších kusů zuhelnatělého dřeva; sporadicky se v ní objevovaly kůlové jámy (obr. 70). Ani v jednom případě však míra dochování dřevěných konstrukcí neumožnila jejich podrobnější popis a interpretaci. Jílovitá vrstva na podloží je s největší pravděpodobností pozůstatkem po úmyslném zplanýrování staršího sídliště. Jde o vrstvu označovanou ve starší literatuře jako „šedá uhlíkovitá vrstva na podloží“ a interpretovanou jako součást „předvelkomoravského“ horizontu. Tato vrstva obsahovala v nově zkoumané ploše paradoxně jen minimum nálezů, žádné lité bronzy ani další blíže datovatelné drobné nálezy (obzvláště ty datovatelné do předvelkomoravského období). K novému datování této vrstvy by mělo přispět jednak celkové vyhodnocení výzkumu, jednak výsledky exaktních analýz (např. data C^{14} z rostlinných makrozbytků). V celém zkoumaném prostoru se pod touto vrstvou nacházelo sterilní jílové podloží.

Ačkoliv podlahové „úpravy“ nemohly být vesměs odkrývány v celém svém rozsahu, není pochyb o tom, že šlo o intencionálně vzniklé navážky pravoúhlých půdorysů.

Obr. 71. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Destruovaná kamenná pec, plocha 103, čtverec L4, kontext 23.
Abb. 71. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Ein eingestürzter Steinoffen, Grabungsfläche 103, Quadrat L4, Kontext 23.*

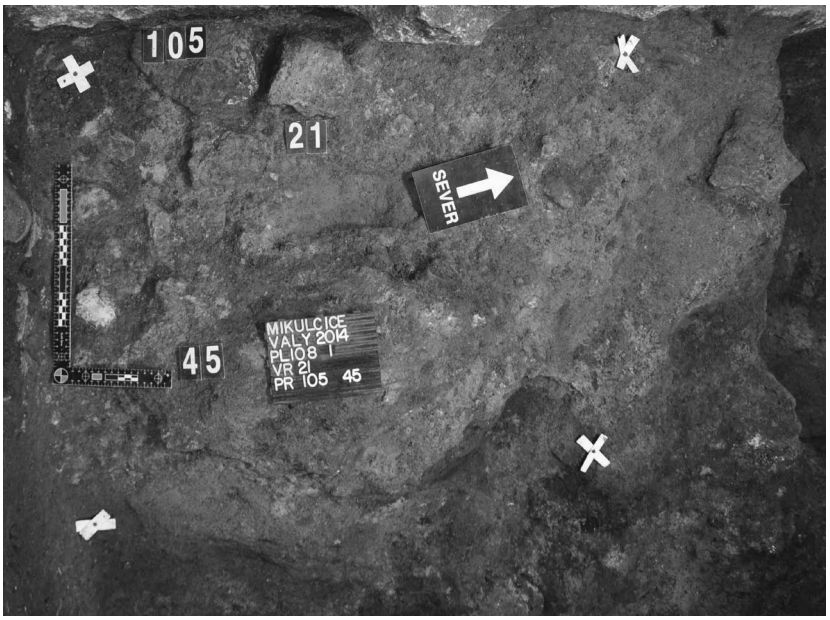

Obr. 72. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Hliněná pec, plocha 108, kontext 45, ortofoto.
Abb. 72. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Ein erdiger Offen, Grabungsfläche 108, Kontext 45, Ortofoto.*

Podstatné je i to, že orientace podlah v jednotlivých horizontech nebyla stejnoměrná a že podlahy nacházející se v přímé superpozici nad sebou nebyly většinou shodné ani rozměrově. Bohužel rozsah zkoumaných úseků sídliště omezený dispozicí stavby muzea patrně nedovolí řešit zásadním způsobem strukturální otázky zástavby. K tomu by bylo nutné odkrýt větší plochu, blížící se v ideálním případě čtverci o rozloze alespoň 625 m^2. V této chvíli – před komplexním vyhodnocením dokumentace (GIS, statistika, stratigrafické matice) a realizovaných environmentálních analýz – není možné představit nálezovou situaci na grafických plánech ani přesně kvantifikovat podlahové úpravy a k nim přináležející obytné nebo hospodářské objekty.

Kromě velkého množství písčitých a jílovitých vrstev (podlahových úprav) se ve složitých stratigrafických situacích zkoumaného prostoru objevily různé koncentrace kamenů. V některých případech je můžeme ve funkční rovině považovat za pozůstatky ohnišť nebo pecí (obr. 71). Ty se podobně jako podlahové úpravy nacházely buď ve vzájemných superpozicích, nebo v superpozici s jinými kontexty, především podlahovými úpravami. Kromě pozůstatků kamenných pecí se podařilo prozkoumat i fragmenty pecí budovaných z hlíny. Nejlepším dochovaným příkladem je pec objevená v pološe 108 (obr. 72). V rámci mikulčické aglomerace jde o unikátně zachovanou konstrukci hliněné pece z velkomoravského období.

Podobně jako na jiných sídlištích aglomerace (na akropoli i na předhradí) se mezi sídlištními objekty nacházely lidské pozůstatky (obr. 73). Je problematické rozhodnout, zda šlo o regulérní pohřby nebo pozůstatky těl zanechaných na místě bez pietního/rituálního uložení. Vzhledem ke skutečnosti, že lidské pozůstatky se nacházely především v prostoru nad nejmladšími podlaho-

Obr. 73. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Lidské ostatky ležící v kulturní vrstvě sídliště, kontext 131.
Abb. 73. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Ein in der Siedlungsschicht liegendes Menschenskelett, Kontext 131.*

Obr. 74. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, plochy 103-105, 107-110, rok 2013. Zahloubený sídlištní objekt (kontext 31) porušující starší písčitou podlahovou úpravu (kontext 34), plocha 103, čtverec K4. Situace porušená recentním výkopem.

Abb. 74. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsflächen 103-105, 107-110, Jahr 2013. Ein eingetieftes Siedlungsobjekt (Kontext 31), das eine ältere sandige Aufschüttung stört (Kontext 34), Grabungsfläche 103, Quadrat K4. Eine durch rezenten Eingriff zerstörte Situation.*

vými úpravami a že nejmladší horizonty vykazovaly celkový destrukční charakter, přikláníme se spíše k pracovní hypotéze o nepietním ponechání lidských těl v prostoru destruovaného sídliště.

Posledním druhem archeologického kontextu evidovaného ve zkoumaném prostoru byly zahloubené objekty (obr. 74). Tyto jámy nepravidelných tvarů se nacházely mezi podlahovými úpravami, v některých případech je však i porušovaly.

Mezi movitými nálezy ze zkoumané plochy dominují fragmenty keramiky; pozoruhodné je poměrně velké množství zvířecích kostí. Zajímavým jevem je naopak skrovné zastoupení tzv. drobných nálezů, což je v kontrastu s dosud alespoň částečně zpracovanými plochami v prostoru předhradí. Z celého zkoumaného prostoru evidujeme pouze několik železných předmětů, přeslenů nebo výrobků z kosti. Tento fakt se může ukázat jako velmi důležitý při pokusu o interpretaci funkce sídliště v rámci aglomerace. Do konkrétních úvah se budeme moci pustit až po podrobném vyhodnocení výzkumu.

Hradiště Mikulčice-Valy, podhradí, poloha „Kostelisko“, výzkum č. 102. Středohradištní období. Sídliště, pohřebiště. Systematický výzkum.

V rámci badatelského programu mikulčického pracoviště proběhly v roce 2013 dvě drobné terénní akce. Jednou z nich byl zjišťovací výzkum v prostoru „vrcholové“ části písečné duny Kostelisko v podhradí mikulčického hradiště. Zkoumaná plocha se nacházela v okrajové části rozsáhlého pohřebiště odkrytého v 80. letech minulého století a označovaného pracovně jako „Kostelisko“ (viz Poláček, Marek 2005 s lit.; Velemínský et al. 2005). Výzkumný záměr je součástí dlouhodobého programu archeologických terénních praxí pro studenty antropologie, organizovaných ve spolupráci s Katedrou antropologie a genetiky člověka Univerzity Karlovy Praha a Národním muzeem v Praze. Cílem výzkumu je ověřit rozsah pohřebiště, jehož centrální část s více než 400 hroby byla již prozkoumána, dále sledovat stratigrafické vztahy k sídlištním aktivitám v daném prostoru a za pomoci exaktních analytických a nových dokumentačních metod řešit konkrétní archeologické a bioarcheologické otázky. Výzkum v ploše 5×3 m (čtverec -14/+67) dosáhl v rámci tří mechanicky odebraných horizontů homogenizované

Obr. 75. Hradiště Mikulčice-Valy, opevněné předhradí, výzkum č. 106. Palisáda při patě svahu před čelem hradby.

Abb. 75. *Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabung Nr. 106 – Schnitt durch die Befestigung. Überreste einer Holzpalisade am Fuß des Abhangs vor dem Stirn der Befestigungsmauer.*

sídlištní vrstvy z 9. století hloubky 50 cm a takto byl zakonzervován pro další práce v roce 2014.

Hradiště Mikulčice-Valy, předhradí, výzkum P 2013-II (č. 106). Středohradištní období. Fortifikace. Zjišťovací výzkum.

Druhou drobnou akcí badatelského charakteru byl terénní výzkum č. 106 na západním obvodu předhradí. Zde – v návaznosti na záchranný výzkum P 1998 (č. 72) při výkopu pro telefonní kabel v roce 1998 – byla na podzim 2013 vedena sonda s rozměry 550×100 cm přes čelní partii hradby (obr. 75). Cílem akce bylo odebrání vzorků dřev z palisády probíhající při úpatí „svahu" před čelní kamennou zdí fortifikace předhradí (srov. např. Hladík 2012). Tato palisáda se dochovala v podobě značně stráveného mokrého dřeva (4 kůly) a jedné kůlové jámy. Horní úroveň kůlů byla zastižena v hloubce cca 180 cm pod dnešním povrchem. Vzdálenost mezi jednotlivými kůly se v této úrovni pohybovala mezi 10 – 20 cm. Podařilo se vyzvednout kůly č. 3 a 4, z nichž byly vyseparovány letokruhy pro datování C^{14} (laboratoř Gliwice); pro dendrochronologické datování však dřeva nedostačují. Akce je součástí výzkumného programu revize a exaktního datování fortifikace mikulčického hradiště.

Lumír Poláček, Marian Mazuch, Marek Hladík, Libor Kalčík, Jaroslav Škojec

Literatura

Galuška, L., Poláček, L. 2006: Církevní architektura v centrální oblasti velkomoravského státu. In: P. Sommer (ed.): *České země v raném středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 92–153.

Hladík, M. 2012: Severozápadná brána a opevnenie na predhradí včasnostredovekého centra Mikulčice-Valy. *Přehled výzkumů 53-2*, 39–67.

Kavánová, B. 1985: Mikulčice-Valy (okr. Hodonín). Plocha P 1981-82, sv. I-II. Rkp. nálezové zprávy č. j. 64/85. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR, Brno.

Klanica, Z. 1985: Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech. In: J. Poulík, B. Chropovský a kol.: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. Praha-Bratislava: Academia Praha, Obzor Bratislava, 107–140.

Klanica, Z. 1986: *Počátky slovanského osídlení našich zemí*. Praha: Academia.

Košta, J. 2008: Několik poznámek k chronologii pohřebiště u VI. kostela v Mikulčicích. *Studia mediaevalia Pragensia 8*, 277–296.

Mazuch, M. 2005: Mikulčice-Valy (okr. Hodonín). Plocha P 2005 (č. 79) v severním podhradí. Rkp. nálezové zprávy č. j. 128/06. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR Brno.

Poláček, L. 1999: Raná grafitová keramika a otázka osídlení Mikulčic v 10. století. *Archeologické rozhledy 51*, 740–759.

Poláček, L. 2006: *Terénní výzkum v Mikulčicích. Mikulčice – průvodce I*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno (2. doplněné vydání).

Poláček, L., Marek, O. 1993: Mikulčice-Valy (okr. Hodonín). Plocha P 1971. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 533/94. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR Brno.

Poláček, L., Marek, O. 2005: Grundlagen der Topographie des Burgwalls von Mikulčice. Die Grabungaflächen 1954–1992. In: L. Poláček (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice VII*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 9–358.

Poláček, L., Mazuch, M., Hladík, M., Bartošková, A. 2007: Stav a perspektivy výzkumu podhradí mikulčického hradiště. *Přehled výzkumů 48*, 119–142.

Poulík, J. 1963: *Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

Poulík, J. 1975: *Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských*. Praha: Academia Praha.

Profantová, N. 2003: Mikulčice – pohřebiště u 6. kostela: Pokus o chronologické a sociální zhodnocení. In: P. Kouřil (ed.): *Mikulčice – pohřebiště u 6. a 12. kostela*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 7–209.

Velemínský, P., Likovský, J., Trefný, P., Dobisíková, M., Velemínská, J., Poláček, L., Hanáková, H. 2005: Anthropologische Analyse des großmährischen Gräberfeldes Kostelisko im Suburbium des Burgwalls von Mikulčice. In: L. Poláček (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice VI*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, 539–633.

Resumé

Mikulčice (Bez. Hodonín)

Burgwall Mikulčice-Valy, Suburbium, Grabungsfläche „VI. Kirche 2013" (Nr. 101). Mittelburgwallzeit. Sakralarchitektur. Revisionsgrabung.

Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Besucherzentrum des Museums, Grabungsflächen Nr. 103–105 und 107–109. Mittelburgwallzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Burgwall Mikulčice-Valy, Suburbium, Lage „Kostelisko", Grabungsfläche Nr. 102. Mittelburgwallzeit. Siedlung, Gräberfeld. Systematische Grabung.

Burgwall Mikulčice-Valy, Vorburg, Grabungsfläche P 2013-II (Nr. 106). Mittelburgwallzeit. Befestigung. Testgrabung.

Obr. 76. Modrá, „Hrubý díl“. Čtverec A, pohled od severu.
Abb. 76. *Modrá, “Hrubý díl”. Quadrat A, Anblick von Norden.*

Mladeč (okr. Olomouc)

Místní část Nové Zámky. Novověk. Zámek. Záchranný výzkum.

Záchranný výzkum byl vyvolán částečnou rekonstrukcí zámecké budovy, která slouží jako Domov pro osoby se zdravotním postižením. Identifikace lokality na mapě ZM ČR (M 1:10 000) – číslo listu 14–44–21: Z:220-J:149; Z:227-J:145.

Výzkum byl nejdříve realizován formou dohledu, teprve při zjištění archeologické situace byla provedena její následná dokumentace. Během dohledu byly pozorovány výkopy realizované v zámeckém parku i v bezprostředním okolí zámecké budovy. Při hloubení nových inženýrských sítí byly objeveny před jižním průčelím dvě zaklenuté zděné konstrukce – kontexty 0900, 0901.

Kontext 0900 byl zjištěn u východní poloviny jižního průčelí. Zdi tohoto kontextu byly postaveny z lomového kamene na vápennou maltu, klenba byla vystavěna z cihel také na vápennou maltu. Orientace kontextu 0900 je severo-severozápad – jiho-jihovýchod, vnitřní rozměry jsou: výška 1,82 m a šířka 0,62 m, mocnost klenby 0,42 m.

Kontext 0901 byl zjištěn u západní poloviny jižního průčelí, zdi i klenba tohoto kontextu byly postaveny z cihel na vápennou maltu. Kontext 0901 měl půdorys do písmene L, kdy kratší rameno vedlo v délce 3,87 m podél zámecké budovy a poté se kolmo lomilo směrem od zámku do parku. Orientace delšího ramene je severovýchod – jihozápad. Vnitřní rozměry kontextu 0901 jsou: výška 1,42 m a maximální šířka 0,72 m, mocnost klenby 0,30 m. Kontext 0901 byl zčásti porušen a zasypán, když přes něj v minulosti bylo vedeno vodovodní potrubí do objektu zámku.

Oba kontexty 0900 a 0901 byly postaveny v podobě zděných kanálů sloužících k odvodu dešťové a odpadní vody směrem od zámku k blízké vodoteči, v tomto případě řeky Moravy či jejího ramene.

Jakub Vrána

Modrá (k. ú. Modrá u Velehradu, okr. Uherské Hradiště)

„Hrubý díl“. Raný středověk. Sídliště. Předstihový výzkum.

V roce 2013 pokračoval výzkum v areálu archeoskanzenu na polykulturním sídlišti (viz Chrástek 2009; 2011; 2012; Vaškových 2004; 2006). Výzkum byl vyvolán nálezem mladohradištních střepů a mazanic objevených při ručním kopání rýhy pro uložení elektrického kabelu přes plochu archeoskanzenu. Zkoumaná plocha se nacházela ve východní části skanzenu, v ohradě pro hospodářská zvířata, jihovýchodně od okraje ochranného pásma Národní kulturní památky.

Na zkoumané ploše byly vytyčeny celkem tři čtverce (A, B, C) o rozměrech 5×5 m. Plocha výzkumu byla postupně skrývána po jednotlivých vrstvách až na sprašové podloží. Pouze ve čtverci A se podařilo zachytit pozůstatky sídlištního objektu z mladší doby hradištní s nepočetnými nálezy keramiky a úlomky mazanice s bílou maltovou omítkou (obr. 76). S největší pravděpodobností se jednalo o destrukci pece a část zahloubeného objektu – chaty, zasahující do profilu. Jak se nakonec ukázalo, mladohradištní objekt byl v superpozici se starším objektem laténským, který již nebyl v daném roce zkoumán. Výzkum bude pokračovat v roce 2014.

Miroslav Vaškových

Resumé

Mladeč (Bez. Olomouc), Ortsteil Nové Zámky. Schloss. Neuzeit. Rettungsgrabung.

Literatura

Chrástek, T. 2009: Archeologický výzkum na katastru obce Modrá – Hrubý díl. *Slovácko 2009*, 167–184.

Chrástek, T. 2011: Modrá (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 52-1*, 212.
Chrástek, T. 2012: Modrá (k. ú. Modrá u Velehradu, okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 53-2*, 157–158.
Vaškových, M. 2004: Modrá (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 45*, Brno, 184.
Vaškových, M. 2006: Modrá (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 47*, Brno, 165.

Resumé

Modrá (Kat. Modrá u Velehradu, Bez. Uherské Hradiště), „Hrubý díl“. Frühmittelalter. Siedlung. Rettungsgrabung.

Mohelnice (okr. Šumperk)

Lazebnická ulice. Pozdní středověk (14. století), novověk (15. – 18. století). Sídliště. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí MS NTL plynovodu v ulicích Hradební, Lazebnická a Zámečnická byl v dubnu až květnu 2013 proveden záchranný archeologický výzkum společností Archaia Olomouc, o. p. s. Jednalo se o ulice nacházející se v historickém centru města, jižně od náměstí Svobody.

V rámci dokumentace profilů výkopů tras plynovodu byly v ulici Lazebnická zaznamenány úrovně pozdně středověkých a raně novověkých terénních úprav a kulturních vrstev (14.–16. století). Řadu z nich můžeme interpretovat jako doklady planýrky terénu, související s úklidem města po ničivých požárech v letech 1424, 1433, 1568 a 1642 nebo s nějakou lokální záležitostí v nejbližším okolí – např. přestavba měšťanského domu, výměna kamen apod. Pro datování těchto stratigrafických situací jsou důležité zejména nálezy keramických fragmentů tuhovaných zásobnic s masivním kyjovitým okrajem, zdobené horizontálním rýhováním či několika málo střepů loštických pohárů. Největší soubor keramiky tvořily zlomky raně novověkých nádob zdobené červeným malováním, žlutě, hnědě nebo zeleně glazované střepy hrnců, džbánů, mís a trojnožek nebo ojedinělé zlomky renesančních režných kachlů. Sortiment doplňují atypické skleněné zlomky, zkorodované železné předměty (hřebíky, skoby) a zvířecí kosti.

V květnu 2013 následovala po rekonstrukci plynovodu kompletní úprava povrchu ulice Lazebnická. Byla odstraněna vrchní vrstva navážek a kostkového dláždění (cca 50 cm), pod níž byly dokumentovány novověké kulturní a odpadní vrstvy (16.–18. století) s ojedinělými nálezy pozdně středověké keramiky. Kromě běžných nálezů byla získána také jedna mince. Podle určení D. Grossmannové (Moravské zemské muzeum) jde o měděné falzum krejcaru Ferdinanda II. z roku 1626. Jedná se o známé falzifikátorské působení Baltazara Zwingera v Hradci u Opavy, který jako správce mincovny nechal v době dánského vpádu na Moravu v letech 1626–1627 razit pro dánské vojsko falešné mince z měděných pivovar-

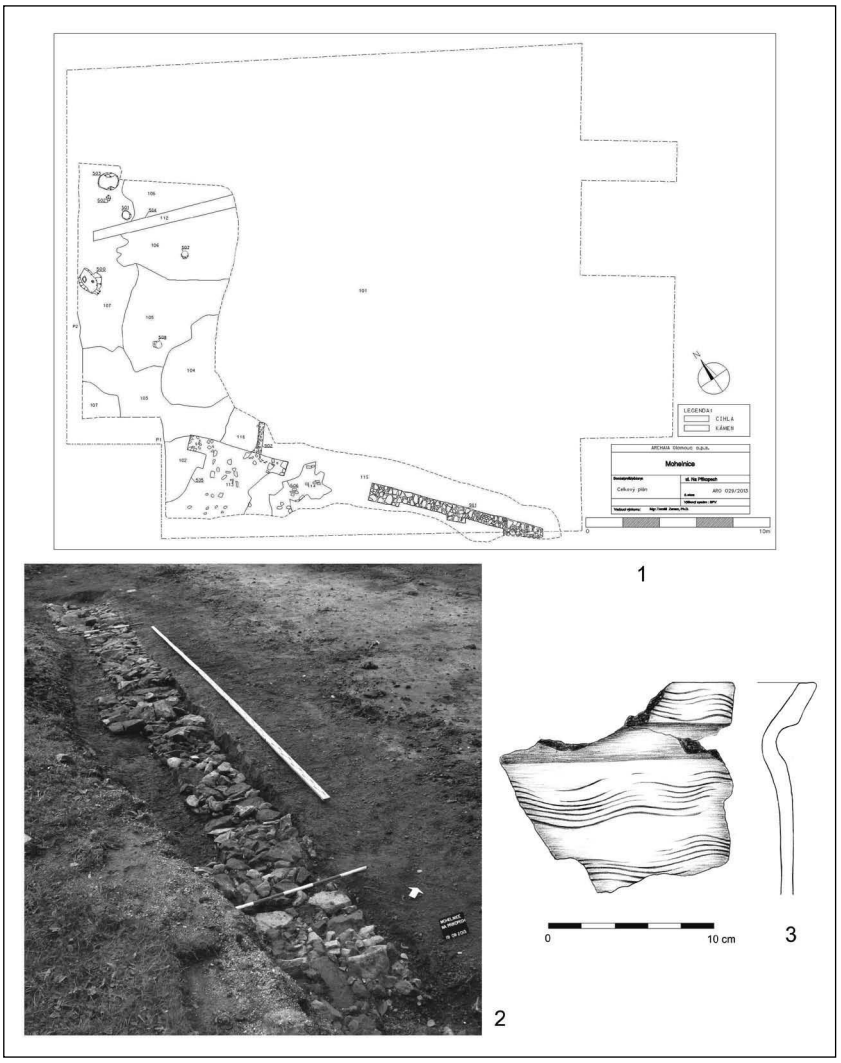

Obr. 77. Mohelnice, Na Příkopech. 1 – celkový plán zkoumané plochy, 2 – hradba či ohradní zeď (?), 3 – hrnec z objektu 500.
Abb. 77. *Mohelnice, Na Příkopech-Straße. 1 – Gesamtplan der Ausgrabung Fläche, 2 – Ringmauer oder Umfassung (?), 3 – Topf aus dem Objekt 500.*

nických pánví. Na profilu pod domem č. p. 7 byla dále dokumentována cihlová klenba barokního sklepa, z jehož zásypu pochází množství glazované keramiky, kachlů, střepů skleněných nádob i zvířecích kostí.

Ulice Na Příkopech. Raný středověk, vrcholný středověk, raný novověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

V souvislosti s budováním nového parkoviště na parc. č. 1495/14 a 1508/1 v ulici Na Příkopech byl v září 2013 proveden záchranný archeologický výzkum společností Archaia Olomouc, o. p. s. Jednalo se o zatravněnou plochu mezi panelovými domy na pravobřežní terase říčky Mírovky, vzdálenou zhruba 200 m severovýchodně od historického centra města.

Na zkoumané ploše, která byla stavební mechanizací snížena na úroveň podorniční vrstvy a novodobých navážek, byl zjištěn relikt rovinného sídliště – předlokační osady. Tvořilo jej 6 zahloubených objektů (2 mělké odpadní jámy 500 a 503 a 4 kůlové jamky bez sledovatelného uspořádání; obr. 77:1). Tyto jámy obsahovaly zejména keramický inventář. Podle nálezů zlomků hrnců s římsovitě vytaženým okrajem zdobených několika pásy vícenásobných vlnic (obr. 77:3) lze toto sídliště datovat do 1. poloviny 13. století. Jeho počátky jsou však pravděpodobně starší, v kulturních vrstvách byly nalezeny také vzhůru vytažené profilované okraje bezuchých hrubých hrnců vypálených do šedavých až hnědých odstínů, které by se hlásily ještě do mladohradištního období, obecně do 12. století (Goš 1977, 293–294). Jednalo by se tedy o zjištění druhé předlokační osady na okraji historického centra Mohelnice (založení středověkého města je podle písemných pramenů kladeno do období kolem roku 1247). Podobná slovanská osada řemeslnicko-tržního charakteru, existující od 9. století do poloviny 13. století, se nacházela na jihozápadním okraji města, v prostoru bývalých garáží ČSAD a dálničního sjezdu (Goš 1973, 9–11; 1984).

Při jihovýchodním okraji zkoumané plochy byla půdorysně zdokumentována kamenná zeď zpevněná pilíři s přerušením pro vchod o celkové délce 19 m a šířce až 0,75 m (obr. 77:2). Zdivo z lomového kamene bylo částečně spojované vápennou maltou, částečně na sucho kladené. Její interpretace je nejednoznačná. Mohlo se jednat o zbytek nějakého předsunutého městského opevnění, které se však neodrazilo ani v mapách I. a II. vojenského mapování, ani v zákresu ve stabilním katastru města z roku 1834. V 19. století se v řešeném prostoru nachází rozptýlená předměstská domovní zástavba; je tedy možné, že může také jít pouze o vnější ohradní zeď některé z usedlostí.

Z kulturních vrstev na ploše pochází dále režná vrcholně středověká keramika 14.–15. století, reprezentovaná zásobnicemi nebo hrnci s rytou výzdobou v podobě linií, hrubých vlnic, krátkých protisměrných rýžek nebo s výzdobou radélkem, a raně novověká hnědě glazovaná keramika nebo drobné železné předměty.

Tomáš Zeman

Literatura

Goš, V. 1973: Pravěký a slovanský vývoj Mohelnice. In: V. Křupka (ed.): *Mohelnice včera a dnes.* Mohelnice: Komise pro oslavy 700. výročí povýšení Mohelnice na město.

Goš, V. 1977: Slovanská keramika 10.–13. století na severní Moravě. *Vlastivědný věstník moravský XXIX*, 291–303.

Goš, V. 1984: Sídlištní objekty slovanské osady v Mohelnici. *Časopis Slezského zemského muzea, série B, ročník 33*, 221–240.

Resumé

Mohelnice (Bez. Šumperk), Lazebnická-Straβe. Spätmittelalter, Frühneuzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Mohelnice (Bez. Šumperk), Na Příkopech-Straβe. Früh- und Hochmittelalter, Frühneuzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Mokrá-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov)

„U Horákovské hájovny“. Vrcholný a pozdní středověk. Zaniklá středověká osada (?). Povrchový sběr.

Roku 2013 jsem provedl povrchovou prospekci v prostoru lesa západně od Horákovské hájovny v okolí pramene u památníku Mitrovských (souřadnice WGS-84, Loc: 49°12‘51.970“N, 16°43‘58.916“E). V úseku zahrad a cesty k prameni „Samostřídka“ byly zjištěny uměle navršené objekty s několika prohlubněmi obsahujícími větší kameny (místní karbonské horniny). V místě novověké výpusti z objektu zahrad za hájovnou byly zjištěny odvaly kolem odvodňovacího příkopu, který prořízl bahnitou vrstvu bohatou na početné zlomky dočervena vypálených mazanic s otisky prutů, nově vypadající cihly a dále keramiku, jejíž část se hlásí evidentně ještě k období pravěku (mladší neolit) a vrcholného a pozdního středověku. Ojediněle zastoupená tuhová keramika naznačuje snad příslušnost k počátku 13. století.

V okolí naleziště se nacházejí pozůstatky starých vozových cest, svahového lůmku a plužin. Nelze vyloučit, že k lokalitě patřil původně ještě malý rybník, který je dnes majitelem postupně zavážen. Nálezová vrstva leží v místě výpustě přibližně 1,5 – 2 m hluboko pod novověkými navážkami, které mohou skrývat další podobné situace. Zdá se, že se nebude jednat o žádnou pseudolokalitu, ale spíše o zaniklou středověkou usedlost nebo osadu, která zde existovala delší dobu, než „zanikla požárem“; vyloučen však není ani objekt, který původně sloužil k pyrotechnologické činnosti.

Petr Kos

Obr. 78. Mokrá – U lomu. Výzkum středověké vápenky.
Abb. 78. *Mokrá – U lomu. Freilegung einer mittelalterlichen Kalkofen.*

Resumé

Mokrá-Horákov (Kat. Horákov, Bez. Brno-venkov), „Za Horákovskou hájovnou“. Mittelalter. Mittelalterliche Ortswüstung (?).Oberflächensammlung.

Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov)

„U lomu“. Vrcholný středověk. Vápenická pec. Záchranný výzkum.

V roce 2013 proběhla další etapa výzkumu na nalezišti Mokrá-lom X (souřadnice WGS-84, Loc: 49°14‘0.883“N, 16°45‘36.526“E), kde byla v minulosti odkryta rozměrná kvadratická kanálová vápenka z období vrcholného středověku (Kos 2005; 2006). Tentokráte se výzkum zaměřil na dokončení odkryvu zbývající jihovýchodní části peciště a poměrně rozsáhlého předpolí kolem celého obvodu objektu, který nebyl dosud kompletně prozkoumán (obr. 78).

Za pomoci pásového bagru byl odstraněn z okolí pece náletový porost a provedena mělká skrývka související s odstraněním starších deponií a drnů. Postupně byly odkryty části peciště se dvěma tahovými kanály, které měly jinou podobu nežli čtyři dříve odkryté kanály, jež se lišily jednoznačně svou menší délkou a sklonem plenty. Také v předpecí byly zjištěny náznaky superpozice obslužných jam, které naznačily, že se podařilo zachytit starší fázi objektu, ve které měla vápenka zbudovány pouze dva tahové kanály. Datace období funkce starší pece se nakonec zdařila díky nalezeným fragmentům jediné nádoby, která ji klade do třetí čtvrtiny 13. století (za odborné určení děkuji L. Sedláčkové a R. Procházkovi ze společnosti Archaia Brno, o. p. s., a Archeologického ústavu AV ČR v Brně).

Po začištění plochy na podložní sprašovou hlínu se vyrýsovaly zásypy objektů tvořené tmavší hlínou a vápencovými kameny; některé obsahovaly i koncentrace drobných uhlíků, mazanic a vápna. Ačkoliv se zdálo, že se může jednat i o objekty pravěké, tento předpoklad se nepotvrdil. Pravěké nálezy pocházely vesměs jen z vrstvy, která byla výrazně oslabená o humusové složky a plynule přecházela do podložních hlín, kde ji provázely zlomky keramiky (MMK), broušená a štípaná industrie; část nálezů štípané industrie z podloží bylo možné přisoudit spolehlivě období paleolitu.

K objektu středověké vápenky bylo možné přiřadit pozůstatky žlábků závětrného obvodového hrazení peciště a půdorysů dřevěných staveb. Za poněkud neobvyklý lze označit nález pozůstatků shořelého dřevěného objektu, který souvisel evidentně s manipulací s horkým vápnem po jeho vybrání z pece nebo procesem hašení. Jiné situace naznačily přítomnost dřevěných zavážecích ramp, kterými byl zavážen materiál z vnějšího obvodu do vnitřního prostoru pece. Jiné objekty snad naznačují existenci staveb/ohrad pro ustájení koně či jiného menšího domácího zvířectva.

Petr Kos

Literatura

Kos, P. 2005: Mokrá (okr. Brno-venkov), Mokrá-lom X. Rkp. nálezové zprávy, č.j. 100/05. Uloženo: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Kos, P. 2006: Mokrá (okr. Brno-venkov), Mokrá-lom X. Rkp. nálezové zprávy, č.j. 237/06. Uloženo: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Resumé

Mokrá-Horákov (Kat. Mokrá u Brna, Bez. Brno-venkov), „U lomu“. Mittelalter. Kalkofen. Rettungsgrabung.

Moutnice (okr. Brno-venkov)

„Louky“. Vrcholný středověk. Kulturní vrstva. Záchranný výzkum.

V květnu roku 2013 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranný archeologický výzkum v polní trati „Louky“ v katastrálním území Moutnic v souvislosti s výstavbou polních cest HC 10 a VC 22. Při této příležitosti byla v severní části uvedené tratě, ležící západně od obce mezi silnicí III/41611 Moutnice – Jalovisko, Moutnickým potokem a hranicí s katastrálním územím Měnín, zjištěna patrně dosti mocná kulturní vrstva. Dosud neznámá lokalita se rozkládá v nadmořské výšce okolo 190 m, v inundačním terénu po levé straně koryta Moutnického potoka. Její přesná poloha je na ZM ČR 1:10 000, list 24-43-21 určena body o souřadnicích 416:346, 431:325, 437:320, 455:306 a 453:299 mm od Z:J s.č.

Na povrchu skryté trasy polních cest i na hromadách zeminy vytěžené z rýh pro podélnou drenáž a zasakovacích jam, bylo objeveno několik zlomků keramických nádob, z nichž část je možné datovat do vrcholného středověku.

Michal Přichystal

Resumé

Moutnice (Bez. Brno-venkov). Bei der Rettungsgrabung in der Flur „Louky“ wurde die Schicht mit der mittelalterlichen Keramikscherben entdeckt.

Nový Jičín (k. ú. Nový Jičín-Horní Předměstí, okr. Nový Jičín)

Ulice Zborovská, parcela č. 183/2. Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Na konci měsíce dubna byla pracovníky benzinové stanice Shell oznámena událost, kdy se ve svahu u hlavní silnice na ulici Zborovská propadla zemina a ve vzniklé jámě byla zaznamenána kamenná zeď (lokalizace místa v souřadnicích JTSK: X=1126820,28; Y=492253,85). Jednalo se o cca 2 m hluboký propad zeminy do novověké kamenné studny kruhového půdorysu, vybudované z lícovaného lomového kamene kladeného na maltu (obr. 79). Vnitřní průměr studny činil 1,55 m, po odebrání části zásypu byl následně dokumentován 1 m řádkovaného zdiva, překrytého zhruba 1,4 m mocnou vrstvou zeminy promíchané s drobnou stavební sutí a s fragmenty novověké keramiky.

Lokalita se nachází již mimo středověké hrazené město, a to v blízkosti původní cesty do Valašského Meziříčí (č. akce NPÚ 49/13).

Pavel Malík

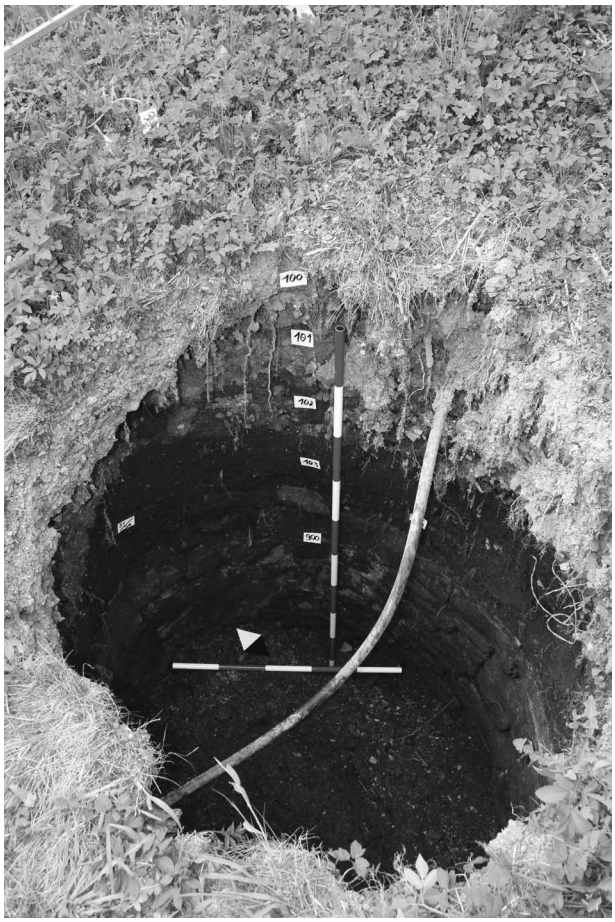

Obr. 79. Nový Jičín, Zborovská ulice. Studna.
Abb. 79. *Nový Jičín, Zborovská-Straße. Der Brunnen.*

Resumé

Nový Jičín (Kat. Nový Jičín-Horní Předměstí, Bez. Nový Jičín), Zborovská-Straße, Parz. Nr. 183/2. Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Nový Malín (okr. Šumperk)

Hrádek Burgstein. Vrcholný středověk. Fortifikace. Povrchový průzkum. Uložení nálezů: Vlastivědné muzeum Šumperk, přír. č. 12/2011, 5/2013.

Tato vrcholně středověká fortifikace neznámého jména leží na skalnaté ostrožně na severní straně Malínské rokle, v nadmořské výšce cca 620 m (SAS: 14-42-12/2). K lokalitě nejsou dochovány žádné písemné prameny, vznik hrádku se předpokládá nejpozději okolo přelomu 13. a 14. století (Plaček 2003, 152–153). Patrné jsou příkopy, valy a vrcholová plošina (pouze 31×17 m). Plocha obytného areálu není pročleněna stopami po zástavbě, která s největší pravděpodobností nebyla zděná na maltu a vzhledem ke skalnatému podloží ani zahloubená.

V areálu hrádku a blízkém okolí byly uskutečněny dvě detektorové prospekce (18. 11. 2011 a 14. 4. 2013). Na vrcholové plošině hrádku bylo nalezeno jen málo železných předmětů (vše zaměřeno ručním GPS přístrojem) – vrcholně středověký hrot šípu s trnem, hrot šípu s tulejkou a různé ručně kované hřeby, které se až na výjimky koncentrovaly v severovýchodní a severní části vrcholové plošiny (existence dřevěné stavby?). Z žádného výkopku na vrcholové plošině však nebyl získán keramický materiál, což by mohlo svědčit o krátkém trvání fortifikace. Kolem příkopů a valů byly nalezeny pouze dva špatně datovatelné klínky, významnější je nález vrcholně středověké podkovy těsně pod reliktem valu a přístupové cesty jihozápadně od vrcholové plošiny. Další nálezy se koncentrovaly na plošinu severně od fortifikace; některé nálezy by mohly svědčit o užívání i této neopevněné severní plošiny (předhradí?).

Dle F. Spurného a M. Plačka mohl hrádek na Burgsteinu sloužit k zajištění běžné kolonizace, ale i k ochraně těžby. Tuto druhou variantu podporují nová zjištění učiněná V. Flášarem na vrcholu Kopky (protější, jižní strana Malínské rokle, 692 m n. m.). Podařilo se mu zde totiž objevit areál s pozůstatky těžby (SAS: 14-42-17/3), kterou by parvus J. Lucemburského, nalezený v odvalu kolem jedné důlní šachty, mohl datovat do 1. poloviny 14. století.

Jakub Halama

Literatura

Plaček, M. 2003: Povrchová prospekce reliktů některých šlechtických sídel na Šumpersku. *Přehled výzkumů 44*, 151–156.

Resumé

Nový Malín (Bez. Šumperk), Burgstein. Hochmittelalter. Die Festung. Die Terrainuntersuchung. Einlagerung der Funden: Heimatkundenmuseum im Šumperk, Zuwachs. Nr. 12/2011, 5/2013.

Okřešice (k. ú. Okřešice u Třebíče, okr. Třebíč)

Intravilán (parc. č. 1669/1). Vrcholný středověk (?), pozdní středověk až raný novověk. Vesnice. Záchranný výzkum.

V červnu roku 2013 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranný archeologický výzkum v intravilánu obce Okřešice v souvislosti s výstavbou nové kanalizace. Při této příležitosti došlo na jihozápadní straně návsi, před vyústěním příjezdové cesty k domu č. p. 5, k odkrytí archeologických situací. Lokalita je situována v nadmořské výšce okolo 512 m, na pravém břehu jižní zdrojnice Okřešického potoka, která se zařezává do jihovýchodního svahu návrší Strážnice (573,9 m n. m.). Její přesná poloha je na ZM ČR 1:10 000, listu 23-42-18, určena bodem o souřadnicích 397:344 mm od Z:J s.č.

Na profilu výkopu pro kanalizaci byl objeven zahloubený objekt neznámého stáří a účelu, který překrývala sídlištní vrstva obsahující keramický materiál zařaditelný většinou jen rámcově do pozdního středověku až raného novověku, tedy zhruba do období první písemné zmínky o této osadě (1556: Dvorský 1906, 306). Několik střepů z této vrstvy lze však datovat do 14. až 15. století. Uvedená starší intruze by mohla spolu s objeveným objektem posouvat počátky Okřešic hlouběji do vlastního středověku.

Michal Přichystal

Literatura

Dvorský, F. 1906: *Vlastivěda moravská. II, Místopis. Třebický okres.* Brno: Musejní spolek.

Resumé

Okřešice (k. ú. Okřešice u Třebíče, okr. Třebíč). Bei der Rettungsgrabung im Zentralteil der Gemeinde wurden eine neuzeitli-

Obr. 80. Olomouc, výstaviště Flora. Cihlářská pec.
Abb. 80. *Olomouc, Messegelände Flora. Ziegelofen.*

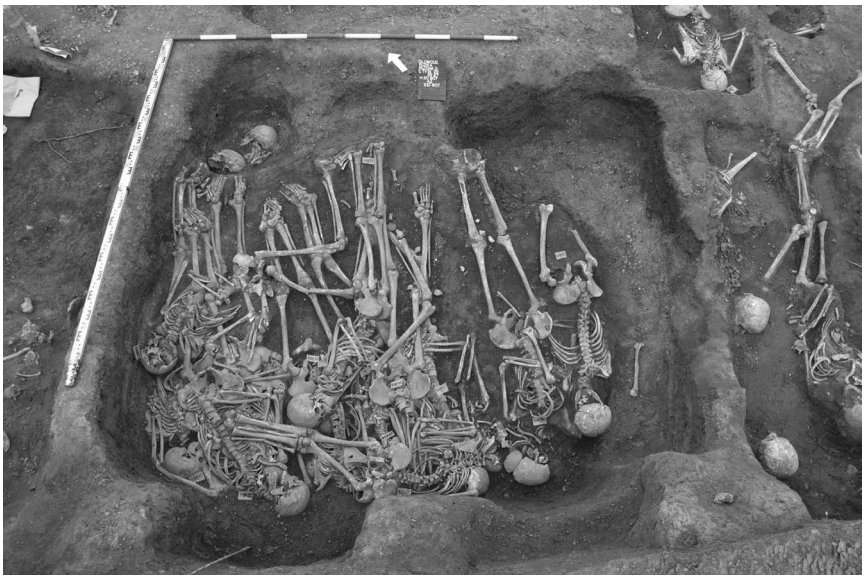

Obr. 81. Olomouc, výstaviště Flora. Hromadný hrob z vojenského hřbitova.
Abb. 81. *Olomouc, Messegelände Flora. Massengrab aus der Militär-Friedhof.*

che Schicht und eine nicht näher datierbare Siedlungsgrube entdeckt. In der Schicht wurden auch die mittelalterliche Keramikscherben gefunden.

Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Výstaviště Flora, ulice Wolkerova a Zamenhofova. Pozdní středověk, novověk. Hřbitov. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum, realizovaný Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm Olomouc a společností Archaia Olomouc, o. p. s., probíhá v prostoru výstaviště Flora A (parc. č. 105/75, 105/76, 105/89, 264/8, 264/9) od léta roku 2012. Podařilo se zde odkrýt doklady osídlení předměstských částí královského města Olomouc v období pozdního středověku, a to např. relikt cihlářské pece konstruované z pozdně středověkých cihel a dlaždic pojených hlínou (obr. 80), výhoz nepodařené vsázky cihel, exploatační jámy na hlínu a další zahloubené objekty.

Mnohem výrazněji však tato místa zasáhly antropogenní aktivity spojené s existencí čtyř městských hřbitovů z období 1. poloviny 19. a počátku 20. století. Hned v sezoně 2012 bylo prozkoumáno cca 800 hrobů patřících k někdejšímu katolickému hřbitovu, situovanému v místech kolem stávajícího pavilonu A.

V roce 2013 pokračoval výzkum jižněji, v prostoru někdejšího vojenského hřbitova, kde se podařilo zachytit cca 260 pohřbů. Hroby zde byly velmi často masové, obsahující cca 10–40 převážně mužských jedinců bez milodarů a předmětů osobní výbavy (obr. 81). V závěrečné fázi existence, po přeložení vojenského hřbitova, se i zde objevují civilní hroby včetně žen a dětí, což je dokladem využívání těchto míst k pohřbívání civilistů, pro které na sousedním katolickém hřbitově nebylo místo. Kromě toho bylo i v tomto roce na místě někdejšího katolického hřbitova odkryto dalších 265 solitérních hrobů.

V souvislosti s hloubením kanalizačních přípojek byl objeven rovněž hromadný nález druhotně uložených lidských pozůstatků, pocházející zřejmě z období výstavby původního pavilonu A v 70. letech minulého století. Po zběžném antropologickém průzkumu těchto pozůstatků zhruba 2500 jedinců byly tyto pietně uloženy na Městském hřbitově v Olomouci-Neředíně.

Naprosto nečekaným nálezem se pak stal objev zbytků protileteckého krytu z konce 2. světové války v prostoru před vstupní halou do pavilonu A z ulice Wolkerova.

Vít Hadrava, Peter Kováčik,
Táňa Moskalíková, Pavel Šlézar

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Messegelände Flora, Wolkerova- und Zamenhofova-Straβe. Spätmittelalter, Neuzeit. Friedhof. Rettungsausgrabung.

Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Dolní náměstí, parc. č. 116/14. Středověk, novověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Vzhledem k tomu, že projekt „Stavební úpravy Dolního náměstí v Olomouci“ se realizoval v Městské památkové rezervaci Olomouc, vznikl oprávněný požadavek na archeologický výzkum ohrožené památky, který od září 2011 do června 2013 provedl odbor archeologie Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Vlastní archeologický výzkum byl rozdělen na několik částí: plocha „A“ před Neptunovou kašnou (509 m^2), která byla vymezena souřadnicemi: Y= 547 089,10;

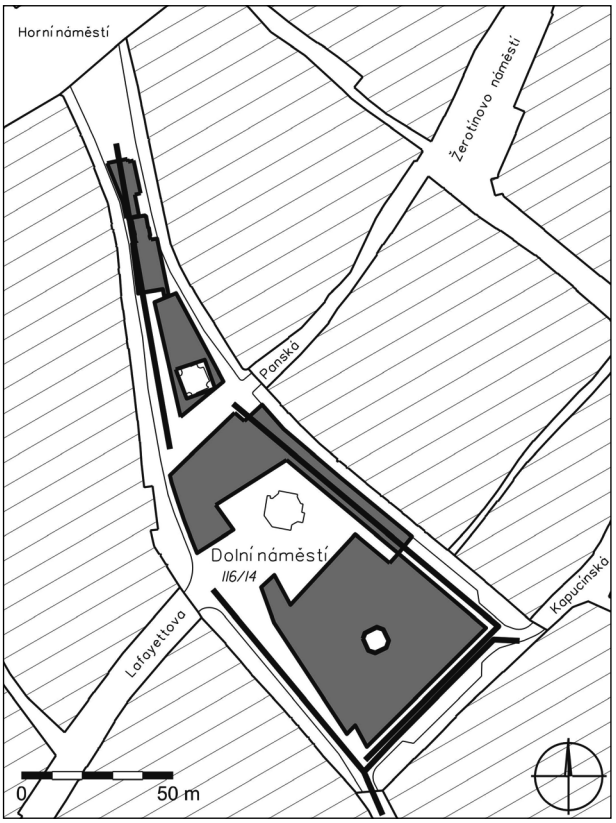

Obr. 82. Olomouc, Dolní náměstí. Výřez z digitální katastrální mapy Olomouce s vyznačenými plochami archeologického výzkumu.
Abb. 82. *Olomouc, Dolní náměstí (Platz). Schnitt aus digital Katastralkarte der Stadt Olomouc mit Bezeichnung der Grabungsfläche.*

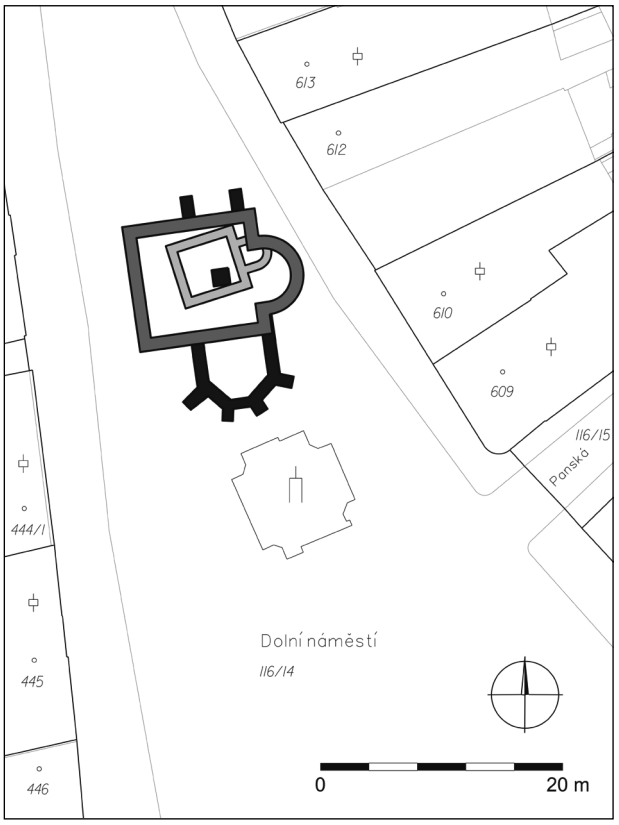

Obr. 83. Olomouc, Dolní náměstí. Vzájemná poloha všech objevených kostelů.
Abb. 83. *Olomouc, Dolní náměstí (Platz). Gemeinsamlage aller entdeckten Kirchen.*

X=1 121 598,46; Y= 547 081,98; X=1 121 595,50; Y= 547 066,32; X=1 121 624,58; Y= 547 080,51; X=1 121 636,27, plocha „B“ před mariánským morovým sloupem (333 m^2), která byla vymezena souřadnicemi: Y= 547 079,04; X=1 121 650,68; Y= 547 062,44; X=1 121 634,68; Y= 547 045,42; X=1 121 650,26; Y= 547 068,72; X=1 121 665,12 a plocha „C“ (43 m^2); ty byly probádány formou předstihového výzkumu až na geologické podloží, plocha „D“ byla prozkoumána pomocí selektivních sond pouze do hloubky dané stavebním projektem (maximálně -1,10 m), plocha „E“ byla prozkoumána pomocí detektorů, neboť se zde skrývalo do hloubky jen -0,40 m (obr. 82). Pravěká (KLPP) a středověká archeologická souvrství leží přímo pod skladbou současné kamenné dlažby a sahají do hloubky 1,10–2,50 m, tj. na úroveň povrchu geologického podloží. Zvrstvení nerespektuje přirozený spád náměstí od severovýchodu k jihozápadu, ale narůstá směrem k úpatí svahu.

Nejvýznamnější archeologické objevy se podařily v oblasti kolem Neptunovy kašny, kde byly nalezeny předpokládané základy kaple sv. Markéty, poprvé zmíněné v písemných pramenech v roce 1417 (Nešpor 1936, 36; Richter 1959, 122; Bláhová 1993, 51). Protože v tomto prostoru bylo v 90. letech minulého století zjištěno kostrové pohřebiště z 11.–12. století (Bláha 2003, 22), měli jsme určité indicie, že by zde mohla stát i románská stavba. Rovněž tento předpoklad se podařilo potvrdit, protože 6. října 2011 byl objeven jihozápadní roh kamenné zděné stavby románského stáří. Postupně se podařilo odkrýt půdorys malého jednolodního kostela zakončeného apsidou (obr. 83). Románský kostel byl vložen do již existujícího kostrového pohřebiště, proto jeho stavbu klademe do druhé poloviny 12. století. Z kostela se zachovalo nejen základové (podzemní) zdivo, ale na dvou místech jsme zachytili dokonce jeden řádek nadzemního kvádříkového zdiva. Nepochybně nejunikátnějším nálezem je objev fragmentu románské terakotové dlažby dochované in situ uvnitř lodi kostela. Dlažba byla v terénu zpevněna a v celku odebrána, aby mohla být v budoucnu prezentována pravděpodobně v Arcidiecézním muzeu Olomouc. Existence kamenného románského kostela svědčí o významu místa před udělením městských práv a privilegií.

Někdy na přelomu 12. a 13. století přestal románský kostel svou velikostí vyhovovat, proto byl obestavěn větším románsko–gotickým kostelem obdobného půdorysu, tj. obdélná loď zakončená apsidou (obr. 83). Druhý kostel

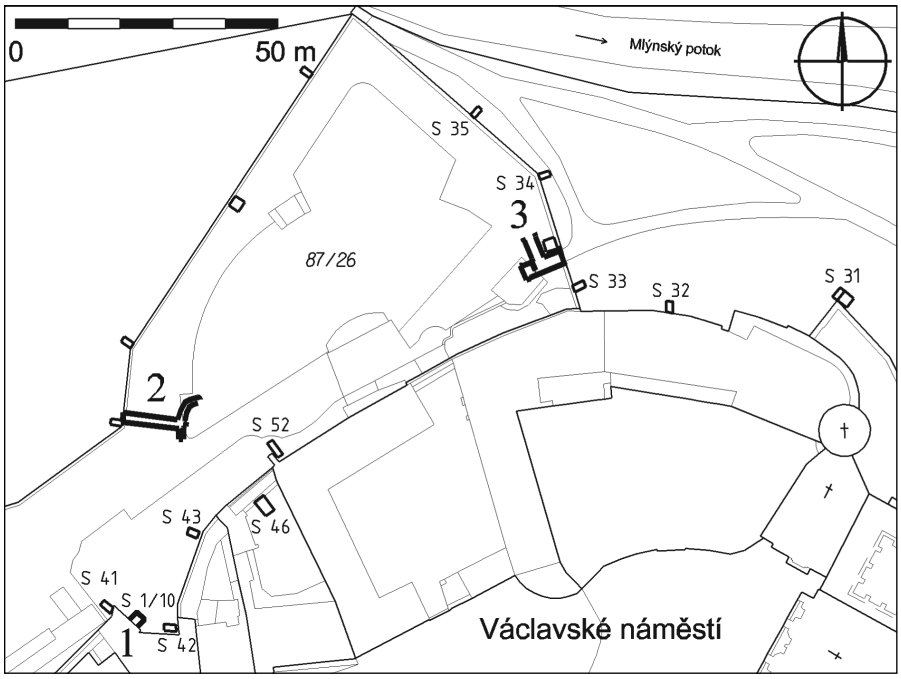

Obr. 84. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Poloha archeologických sond na digitální katastrální mapě Olomouce.
Abb. 84. *Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Die Lage der archäologischen Sonden in digitaler Katasterkarte.*

byl postaven na počátku 13. století, nejpozději do 40. let 13. století, tzn. před lokací města Olomouc. Kostel měl podlahu vyhotovenou z břidlicových desek, která ležela prakticky ve stejné úrovni jako původní románská terakotová dlažba. V některých místech ale došlo k poklesu románské dlažby, a proto pod novou břidlicovou podlahou zůstala zachována. Románsko–gotický kostel přetrval do počátku 15. století, kdy k němu byla přistavěna kaple sv. Markéty (1417). Při této příležitosti byl původně plochostropý kostel zaklenut, proto byl do jeho lodi vložen pilíř a po obvodu bylo přistavěno několik opěráků (obr. 83). Kostel i s kaplí sv. Markéty chátral, jak o tom svědčí upozornění bratrům kramářům z roku 1465, kterým se zavázali, že budou kapli lépe udržovati. Jejich snaha zřejmě nebyla dostatečná, a tak kostel s kaplí ve 20. letech 16. století zcela zanikl, jeho zdivo bylo zčásti vyrabováno a použito jako stavební materiál.

Dalším významným objevem byl nález několika (tří až čtyř) úrovní štěrkového dláždění, které představuje povrch tržiště ve 14. století. Štěrkovou dlažbu jsme detekovali v celé ploše Dolního náměstí, takže je možné konstatovat velmi vysokou úroveň péče o veřejná prostranství již ve středověku. K terénním úpravám docházelo i později v novověku, kdy máme z pramenů doloženo např. budování obranného příkopu v roce 1758.

Protože geologické podloží Dolního náměstí je tvořeno jíly, udržuje se v archeologických vrstvách vysoká vlhkost, která přirozeným způsobem napomáhá uchovávání organických, ale i kovových předmětů. Proto se podařilo nalézat velké množství např. dřevěných předmětů, resp. jejich fragmentů, popřípadě odřezky kůží. Během archeologického výzkumu Dolního náměstí v Olomouci bylo nalezeno osm poutních odznaků (čtyři takřka kompletní, čtyři fragmentární) ze 13.–14. století. Z území České republiky je známo cca 13 poutních odznaků, přičemž jeden z nich je rovněž z Dolního náměstí z výzkumu v roce 1997. Jedná se tedy o zcela mimořádný soubor, který v České republice nemá obdoby. Podařilo se již dohledat místa původu nalezených odznaků – tři exempláře s trůnící P. Marií s Ježíškem pocházejí z Cách, odznak s biskupskou postavou představuje sv. Serváce, který byl do Olomouce dopraven z Maastrichtu. Větší fragmenty poutních odznaků zřejmě pochází rovněž z Cách (pravděpodobně s motivem vystavování tuniky Panny Marie), menší fragmenty nebyly dosud určeny.

Mlčochova 5, Dobrovského ulice – Locatelliho bastion, parc. č. 146, 87/23, 87/26. Středověk, novověk. Městská brána, bastion. Záchranný výzkum.

V rámci přípravných prací pro projekt „Olomoucký hrad“ byl Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, osloven zpracovatelem Studiem PRAK, s. r. o., aby provedl archeologickou sondáž, dokumentaci a archivní rešerši brány Všech svatých, průzkumu hradebního vnitřního prostoru za brankou mezi Locatelliho bastionem a kurtinou a rešerši literatury k Cikánské brance (Zatloukal 2010). Terénnímu výzkumu předcházely archivní rešerše v barokních plánech pevnosti, uložených v Rakouském státním archivu – Válečném archivu ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien), skupina 11, Ženijní a plánový archiv (Karten-und Plansammlung, Genie-und Planarchiv Inland, C IV, Olmütz alpha), přičemž bylo především využito dosud nepublikovaných výsledků řešení výzkumného projektu P. Michny (1997; 1998; 2000).

V popisovaném prostoru probíhaly v letech 1972–1975 rozsáhlé sondážní práce, kdy bylo v rámci programu „Sanace dómských hradeb“ vykopáno 53 statických sond (Dohnal 1974, 106–111, tab. 111–113; 1975, 86–91). V bezprostřední blízkosti brány Všech svatých byly

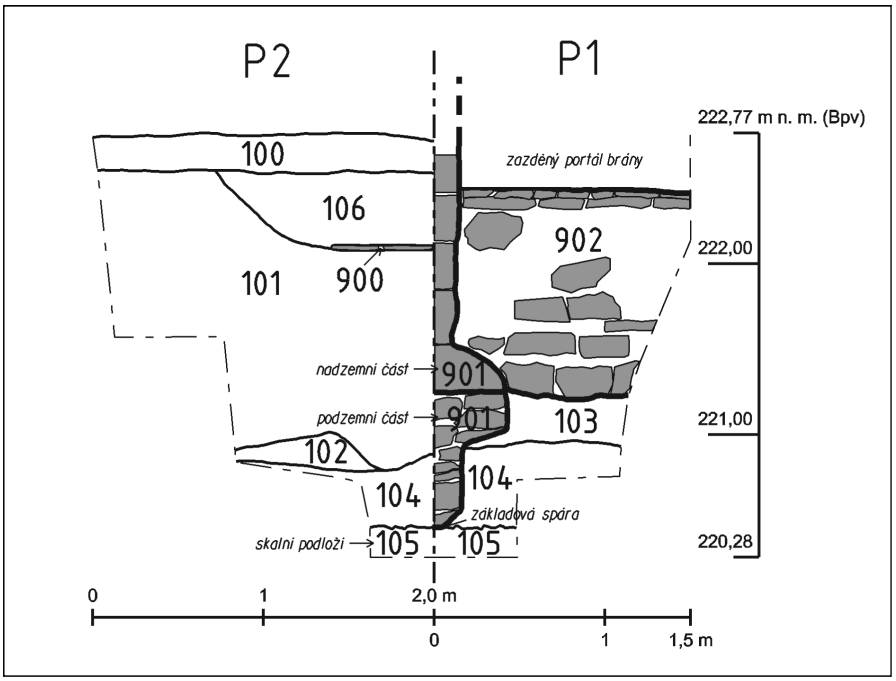

Obr. 85. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Sonda S 1/10 u městské brány Všech svatých, profily P 1 – 2.

Abb. 85. *Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Sonde S 1/10 an der Stadttor des Allerheiligen, Profile P 1 – 2.*

vyhloubeny tři statické sondy 41/73, 42/73 a 43/73 (Dohnal 1987, 83–87). Sonda 41/73 (obr. 84) byla vykopána u západní stěny brány Všech svatých do hloubky 1,60 m, kde se objevilo podloží (Dohnal 1987, 83). Základy brány však nebyly tímto výkopem ověřeny, stejně tak není napsáno, zdali bylo zjištěno skalní nebo písčité podloží. Sonda 42/73 (obr. 84) byla vykopána do hloubky 1,20 m, kde se objevilo písčité podloží (Dohnal 1987, 85). Sonda 43/73 (obr. 84) nebyla z důvodu přesunu pracovníků na výzkum obchodního domu Prior dokončena (Dohnal 1987, 86).

Sonda S 1/10 o rozměrech 2,00×2,00 m a hloubce až 2,30 m byla situována přímo před zazděný portál brány Všech svatých tak (střed sondy S 1/10: X=1121094,01, Y=546442,38), aby byla odkryta jihovýchodní polovina brány (obr. 84). Sonda S 1/10 měla zjistit stav a hloubku základů (ozn. k. 901) na severovýchodní straně brány Všech svatých. Původně nadzemní zdivo brány sahá dnes až do hloubky 1,50 m pod úroveň současného terénu (221,27 m n. m.), který byl o tuto mocnost navýšen (obr. 85). Nadzemní zdivo je budováno z kvádříků o rozměrech 0,25×0,40×0,20 m, spojovaných poměrně kvalitní bílou vápennou maltou. Spáry mezi kvádříky jsou podřezané. Nadzemní zdivo je ukončeno nárožním kamenem – odrazníkem o rozměrech 0,45×0,32×? (hloubka) m. Pod kamenicky opracovaným odrazníkem leží vlastní základové zdivo vybudované ze zhruba osekaných nepravidelných kamenů cca 0,24×0,10×? (hloubka) m, rovněž pojených poměrně kvalitní bílou vápennou maltou, která vyhřezává ze spár. Základové zdivo je vysoké jen 0,80 m a postupně se směrem dolů zužuje. Základová spára je

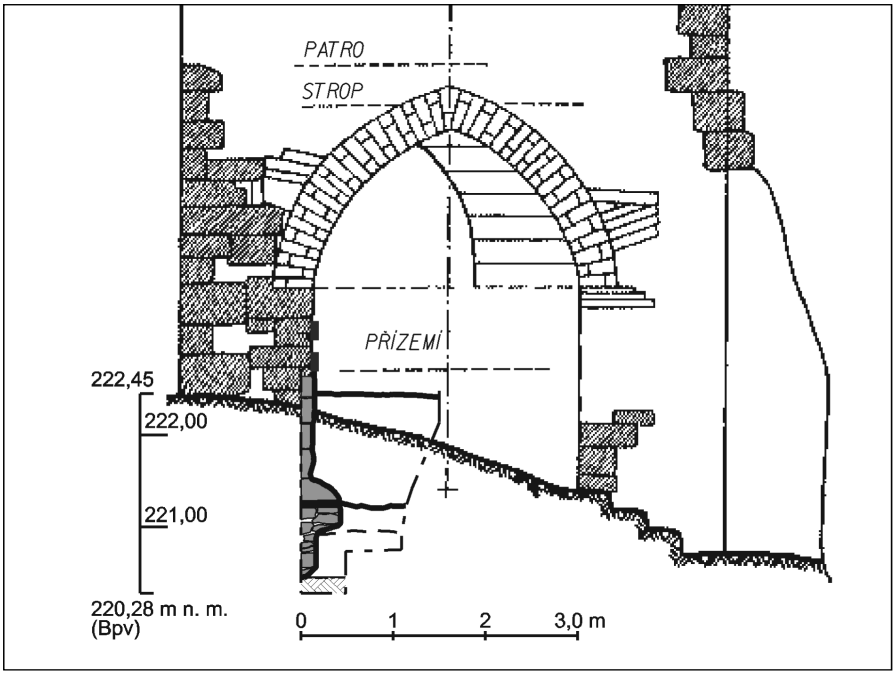

Obr. 86. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Detail soutisku profilu P 1 s nárysem severozápadní stěny brány Všech svatých (podle Kšír 1967, 54).

Abb. 86. *Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Abgrenzung der Profil P 1 mit einer nordwestlichen Mauer an der Stadttor des Allerheiligen (nach Kšír 1967, 54).*

přímo na skalním podloží k. 105, úrovni 220,46 m n. m. (obr. 85).

Celou situaci lze interpretovat následujícím způsobem – věž byla založena na skalním podloží na dvou rovnoběžných podlouhlých patkách orientovaných ve směru severovýchod – jihozápad. Podařilo se rovněž zjistit původní rozměry brány ve věži, která měla šířku 2,90 m a výšku 4,15 m (obr. 86). Zcela jednoznačně se tak podařilo potvrdit hypotézu J. Kšíra (1967, 50), že brána Všech svatých – navzdory skepsi V. Richtra (1959, 64) – stále stojí a je velice dobře dochovaná.

Průzkum prostoru za poternou Locatelliho bastionu – Cikánským výpadem – se omezil na zaměření a fotodokumentaci. Poloha středu branky se nachází na souřadnicích X=1121055,62, Y=546445,12. Průzkum prostoru za zazděnou brankou v severozápadním boku Locatelliho bastionu (střed branky: X=1121025,05, Y=546361,21), přístupnou ze sadu Pionýrů, měl pomoci odpovědět na nejasnosti ohledně funkce a doby vzniku. Podzemní chodby byly zaměřeny speleologickými metodami, přičemž byl vytyčen volný polygon se sedmi body o celkové délce záměrů 44,96 m. Protože polygon zůstal otevřený, mohlo dojít k jeho natočení. V místech polygonových bodů byly vyhotoveny řezy chodbou. Archivní rešerší se jednoznačně nepodařilo najít odpověď na nastolenou otázku účelu podzemní chodby. Jako nejpravděpodobnější interpretace se ale jeví funkce kanalizační stoky z 19. století.

Richard Zatloukal

Literatura

Bláha, J. 2003: K raně středověké topografii Olomouce se zvláštním zřetelem k oblasti tzv. Předhradí. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31 - 2002, Sborník prací historických XIX.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 13–28.

Bláhová, Z. 1993: Historická analýza Horního a Dolního náměstí v Olomouci. In: *Památkový ústav v Olomouci 1992. Výroční zpráva.* Olomouc: Památkový ústav v Olomouci, 49–66.

Dohnal, V. 1974: Sondáž na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1973*, 106–111, tab. 111–113.

Dohnal, V. 1975: Pokračování sondáže na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1974*, 86–91.

Dohnal, V. 1987: Systematický archeologický výzkum, Zpráva o 1. etapě (1972–1974). Rkp. nálezové zprávy. Uloženo: archiv Vlastivědného muzea v Olomouci.

Kšír, J. 1967: Dvě neznámé a dosud existující středověké brány v Olomouci. *Památková péče: orgán Československé památkové péče, ročník 27*, 50–56.

Michna, P. 1997: *Bastionová pevnost Olomouc. Od opevněného města k tereziánské pevnosti. Průvodce dějinami a expozicí.* Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Michna, P., 1998: Bastionová pevnost Olomouc – památková dokumentace. Výsledky Projektu výzkumu a vývoje č. 99. In: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1997.* Olomouc: Památkový ústav, 94–95.

Michna, P. 1999: Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace. Etapová výzkumná zpráva č. 1. Rkp. výzkumné zprávy, ev. č. D-434. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Michna, P. 2000: Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace. Rkp. závěrečné výzkumné zprávy, ev. č. D-432. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Nešpor, V. 1936: *Dějiny města Olomouce.* Brno: Musejní spolek.

Richter, V. 1959: *Raněstředověká Olomouc. Stavební dějiny vzniku města.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Zatloukal, R. 2010: Olomouc, Mlčochova 5, Dobrovského ulice – Locatelliho bastion, akce NPU011/10; 26. duben 2010 – 30. duben 2010. Rkp. nálezové zprávy, ev. č. D-820. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Dolní Platz, Parz. Nr. 116/14. Mittelalter, Neuzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Mlčochova- und Dobrovského-Straβen – Locatelli Bastion, Parz. Nr. 146, 87/23, 87/26. Mittelalter, Neuzeit. Stadttor, Bastion. Rettungsgrabung.

Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)

Arbesova ulice. Pozdní středověk až novověk. Cesta. Záchranný výzkum.

Lokalizace: S-JSTK (X:Y) – 1123706: 548488; 1123720: 548455; 1123639: 548420; 1123626: 548453

V srpnu a září 2013 uskutečnili pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., průzkum polykulturního sídliště (viz oddíly Eneolit a Doba bronzová) pod nově budovanými rodinnými domky na Arbesově ulici v Olomouci-Slavoníně (parc. č. 533/95 – 533/102). Lokalita je situovaná na mírném svahu obráceném k východu nad inundací řeky Moravy s nadmořskou výškou 218–220 m n. m. Na ploše skryté stavby o velikosti 0,31 ha bylo zkoumáno 74 objektů.

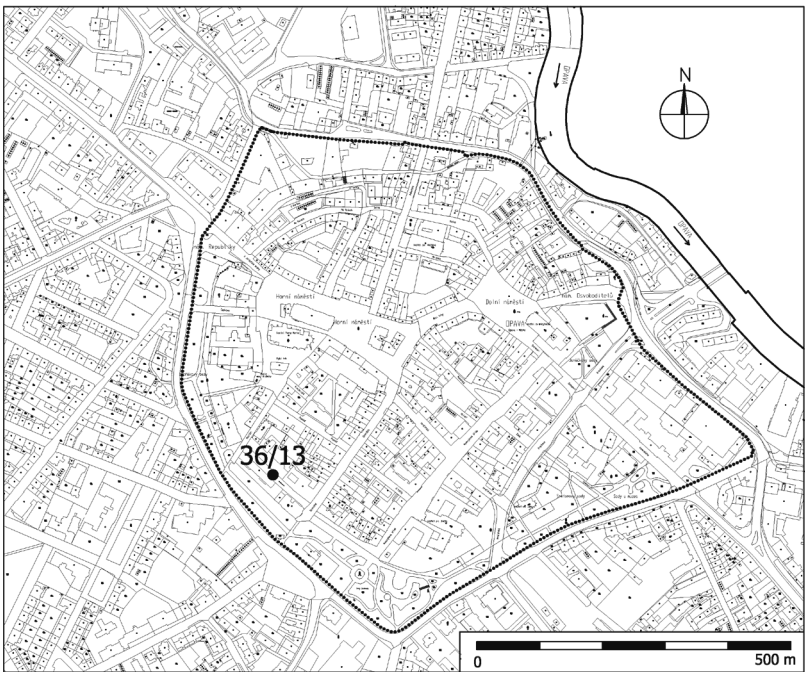

Obr. 87. Opava, Beethovenova ulice. Digitální katastrální mapa s lokalizací výzkumu.
Abb. 87. *Opava, Beethovenova-Straße. Digital- Katastralkarte mit Lage der Grabungsfläche.*

V pásu širokém 5 – 9 m a rovnoběžném s Arbesovou ulicí byly zkoumány příznaky staré cesty zachycené již v 1. vojenském mapování. Cesta směřovala z Olomouce do Slavonína. Na východě cestu ohraničuje mělký příkop či úvoz, střed tvoří jílovitá vrstva se systémem nepravidelných žlábků – stop po kolech vozů. V této vrstvě byly nalezeny železné podkovy a hřeby, zlomky novověké keramiky a stříbrný krejcar z roku 1625. Východně od cesty leží rovnoběžně oválný příznak starší cesty (7×1,2 m) s nálezy pozdně středověké a časně novověké keramiky.

Marek Kalábek

Resumé

Olomouc (Kat. Slavonín, Bez. Olomouc), Arbesova-Straße. Neuzeit. Weg. Rettungsgrabung.

Opava (k. ú. Opava-Město, okr. Opava)

Beethovenova ulice, parc. č. 595. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí vodovodu v trase Beethovenovy ulice proběhl v dubnu až květnu roku 2013 záchranný archeologický výzkum, realizovaný archeologickým pracovištěm Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava (akce č. 36/13). Předmětná plocha se nachází v jihozápadní části jádra města Opavy (obr. 87).

Dnešní Beethovenova ulice se nachází v místech někdejšího městského stavebního dvora (Stadtischer Zimmerhof) a přilehlé Špitální uličky (Spittal Gasse), zalamující se podél obvodové zdi dvora. Roku 1838 byl městský stavební dvůr přeložen na Hradecké předměstí a Špitální ulička napřímena, výsledkem je stávající Beethovenova ulice (Neue Spittal Gasse, později Kloster Gasse; Kolář, Skalická 2011, 180–181).

Výkop pro přeložku vodovodu byl kopán strojně v podélné ose ulice, částečně v trase původního vedení. V místech nenarušených recentními zásahy byly realizovány tři ručně kopané sondy (S1, S4, S5), kresebně a fotograficky dokumentovány byly rovněž dva úseky strojně kopaného výkopu (S2, S3).

V souladu s očekáváním byly v západní části Beethovenovy ulice (sonda S1) zachyceny nálezové situace související s osídlením příslušných parcel, na jejichž místě byl později vybudován městský stavební dvůr. Dokumentován byl především relikt zahloubeného suterénu nadzemní dřevohliněné stavby se sloupovou konstrukcí stěn, jenž zanikl požárem v průběhu 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století. Odchylkou od běžného způsobu provedení tohoto typu konstrukce bylo vysunutí sloupových jam vně půdorysu stavební jámy suterénu (obr. 88).

Naproti tomu ve východní části Beethovenovy ulice (sonda S2, S4, S5) byly dokumentovány nálezové situace odrážející postupný nárůst terénu v ploše někdejší Špitální uličky (obr. 89) - dvě úrovně středověkého dláždění ve formě kamenného posypu (2. polovina 13. – 15. století), jedna úroveň raně novověkého dláždění ve formě kamenného posypu (16. – 17. století) a druhá stabilní valounová dlažba ve štěrkopískovém loži (18. – 19. století). Ve střední části Beethovenovy ulice byl rovněž zachycen průběh zděné kanalizační štoly z 19. století (sonda S3).

František Kolář, Pavel Kejval

Literatura

Kolář, F., Skalická, P. 2011: Opava (k. ú. Opava-Město, okr. Opava). *Přehled výzkumů 52-2*, 180–183.

Obr. 88. Opava - Beethovenova ulice. Sonda S1. Celkový pohled na suterén dřevohliněné nadzemní stavby sloupové konstrukce. Foto František Kolář.
Abb. 88. *Opava, Beethovenova-Straße. Grabungsschnitt S1. Gesamtblick auf Untergeschoss des oberirdischen Pfosten-Holzerdebaues. Foto František Kolář.*

Obr. 89. Opava - Beethovenova ulice. Sonda S4. Celkový pohled na řez historickým nadložím s jednotlivými úrovněmi komunikačních povrchů ulice. Foto František Kolář.
Abb. 89. *Opava, Beethovenova-Straße. Grabungsschnitt S4. Gesamtblick auf historischer First-Schnitt mit einzelne Straßen-Niveau. Foto František Kovář.*

Resumé

Opava (Kat. Opava-Město, Bez. Opava), Beethovenova-Straße, Parz. Nr. 595. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Opava (k. ú. Opava-Město, okr. Opava)

Komenského ulice 8, č. p. 1, Müllerův dům, parc. č. 558. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s plánovanou rekonstrukcí a přístavbou k objektu Müllerova domu proběhl v jeho zahradě v listopadu až prosinci roku 2013 záchranný archeologický výzkum, realizovaný archeologickým oddělením Slezského zemského muzea a archeologickým pracovištěm Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava. Zkoumaná plocha se nachází ve východní části městského jádra, v prostoru vymezeném dnes ulicemi Komenského, Praskova, Gymnazijní a Nádražní okruh (obr. 90). Od poloviny 13. století probíhal tímto prostorem východní úsek městských hradeb, doplněných koncem 14. století parkánem, k němuž byl zvnějšku přiložen objekt hradu opavských vévodů. Celý předmětný prostor byl od první poloviny 17. století chráněn zemním bastionem městského opevnění.

Müllerův dům č. o. 8 (č. p. 1) představuje jednopatrový objekt s vnějším schodištěm, barokními klenbami v suterénu a fasádou, krytý mohutnou valbovou střechou (Strakoš et al. 2011, 144). Na jeho místě původně stála detašovaná zděná hradní kuchyně, vestavěná do prostoru parkánu městských hradeb v bezprostředním západním sousedství hradu. V 17. století byl objekt užíván jako zámecká sýpka, v 18. století byl barokně přestavěn na obydlí správců opavského zámku (Kolář et al. 2008, 192, pozn. 22). V současnosti se zde nachází archeologické oddělení Slezského zemského muzea a zároveň se jedná o jediný dochovaný stavební pozůstatek někdejšího zámeckého komplexu. Zahrada přiléhající od jihozápadu

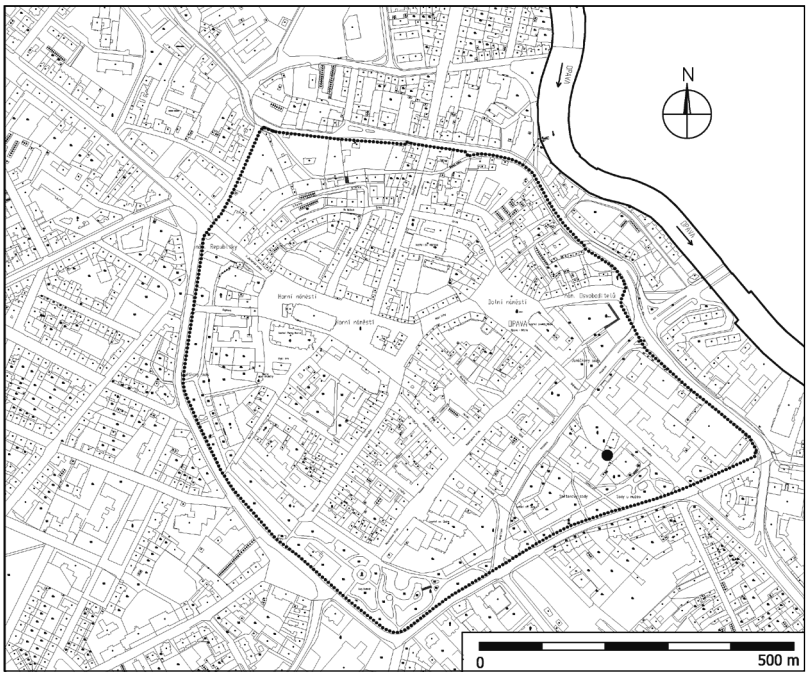

Obr. 90. Opava, Komenského ulice 8, Müllerův dům. Digitální katastrální mapa s lokalizací výzkumu.
Abb. 90. *Opava, Komenského-Straße 8, Müller-Haus. Digital- Katastralkarte mit Lage der Grabungsfläche.*

k Müllerovu domu představuje zakonzervovaný relikt někdejšího parkánu.

V souladu se vstupními předpoklady byly v prostoru zahrady za Müllerovým domem prostřednictvím čtyř zjišťovacích sond (S1 – S4) zachyceny podpovrchové relikty hlavní i parkánové hradby, jež byly v sondách S3 a S4 dokumentovány až po úroveň základové spáry, včetně přiléhajícího souvrství parkánu. Hlavní hradba (sonda S2), zděná z lomového kamene na vápennou maltu, byla založena do povrchu cca 0,5 m mocného souvrství přemístěné zeminy. Oproti ostatním archeologicky zkoumaným úsekům hlavní hradby v Opavě, založené bezprostředně do povrchu půdního typu, zde tak linie hradby protnula starší sídlištní horizont, související s počátky institucionálního města. Základový vkop pro dodatečnou parkánovou hradbu (sonda S3) byl veden v linii horní hrany terénního zlomu; parkánová

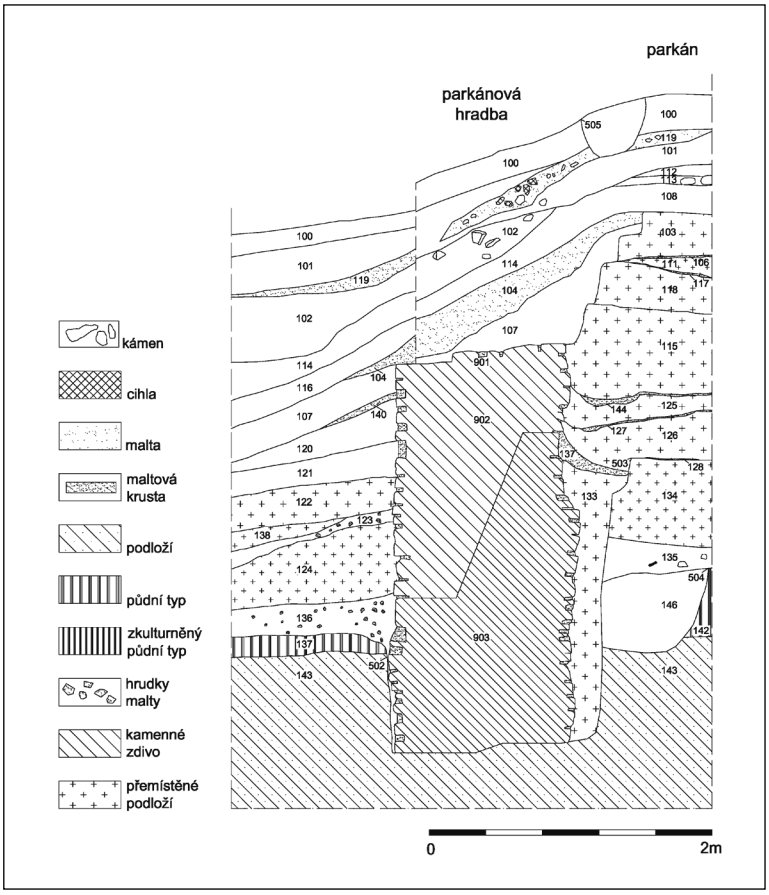

Obr. 91. Opava, Komenského ulice 8, Müllerův dům. Sonda S3. Řez historickým nadložím s podpovrchovými pozůstatky parkánové hradby (s. j. 901 – 903) a násypovými vrstvami parkánu (s. j. 103, 106, 115, 118, 125, 126), do jejichž povrchu byla vytesána schodovitá vstupní šíje, související s druhotnou fortnou v hradební zdi (upravená plánová dokumentace Národního památkové ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava).
Abb. 91. *Opava, Komenského-Straße 8, Müller-Haus. Grabungsschnitt S3. Ein Schnitt über historischer First mit unterirdischem Parkan-Schanze (s. j. 901 – 903) und Verfüllungsschichten des Parkans (s. j. 103, 106, 115, 118, 125, 126), in dennen Fläche ein Eintrittsabchnitt behaut war, welche mit sekundär Pforte in der Wehrmauer zusammenhängend ist (aufbereitete Felddokumentation des Nationalen Institutes für Denkmalpflege, regionalen Niederlassunges Ostrava).*

hradba – zděná z lomového kamene na vápennou maltu – byla dochována do výšky 3,5 m od úrovně základové spáry. Prostor parkánu při vnitřním líci nadzemní partie zdiva hradby byl v průběhu výstavby postupně navyšován prostřednictvím přemístěné zeminy, výškový rozdíl mezi prostorem vymezeným parkánovou hradbou a jejím předpolím tak dosáhl cca 3,5 m. Důležité je zjištění, že úsek parkánové hradby nebyl v těchto místech založen do vnitřní stěny původního hradebního příkopu, jako tomu bylo v případě jižního a jihovýchodního obvodu městského opevnění. Ve zdivu parkánové hradby ve vzdálenosti cca 2 m od jihovýchodního nároží Müllerova domu byly archeologickým výzkumem zachyceny stavební pozůstatky druhotně prolomené branky (fortna). Vzhledem k rozdílné výškové úrovni v parkánu a v předpolí hradby byl vstup svou spodní partií zapuštěn pod úroveň terénu v parkánu. Přístup tak ze strany parkánu zajišťovalo schodiště zahloubené do terénu (obr. 91). Realizace branky pravděpodobně souvisí s výstavbou zámeckého bastionu v první polovině 17. století a s využíváním objektu dnešního Müllerova domu jako zámecké sýpky.

František Kolář, Pavla Skalická

Literatura

Kolář, F., Kaniová, P., Rosová, R., Zezula, M. 2008: Opevnění města Opavy (současný stav výzkumu). *Forum urbes medii aevi V*, 174–249.

Strakoš, M., Rosová, R., Kaniová, P., Halátek, D. 2011: *Průvodce architekturou Opavy*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě.

Resumé

Opava (Kat. Opava-Město, Bez. Opava), Komenského-Straβe 8, Müllerův dům, Parz. Nr. 558. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Pohořelice (k. ú. Pohořelice u Napajedel, okr. Zlín)

Kostel sv. Jiljí. Středověk, novověk. Kostel. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum probíhal v říjnu roku 2013 během předláždění interiéru kostela sv. Jiljí, postaveného v roce 1770. Nejprve je potřeba zmínit, že se kostel sv. Jiljí a přilehlý hřbitov nacházejí poblíž místního tvrziště v místě, kde je písemnými prameny doložena zaniklá středověká ves Podhradí (uváděna též jako městečko) s farou zmíněnou již v roce 1353.

Po odstranění dlažby a podsypu v interiéru bylo možné při bočních obvodových stěnách zdokumentovat zbytky kamenných konstrukcí. Nepodařilo se zjistit, zda konstrukce nasedají na obvodové zdivo chrámu a nelze tedy s určitostí potvrdit, zda se jedná např. o sokly pro boční oltáře nebo případně zdivo nějaké starší stavby. Nepodařilo se tedy prokázat, zda současný kostel stojí na základech původního kostela ve vsi Podhradí. Každopádně povrchovým průzkumem na okolních polích byly získány zlomky středověké keramiky (14. – 15. století), jejichž koncentrace byla zjištěna především na poli severně od kostela. Podařilo se tak částečně upřesnit rozsah středověké vesnice. Detektorovým průzkumem v interiéru kostela byl nalezen zajímavý soubor celkem 9 mincí (obr. 92), které můžeme datovat do období vlády Ferdinanda I. (1503–1564) a Leopolda I. (1657–1705). Poněkud mladšího datování je bronzová svátostka (1725).

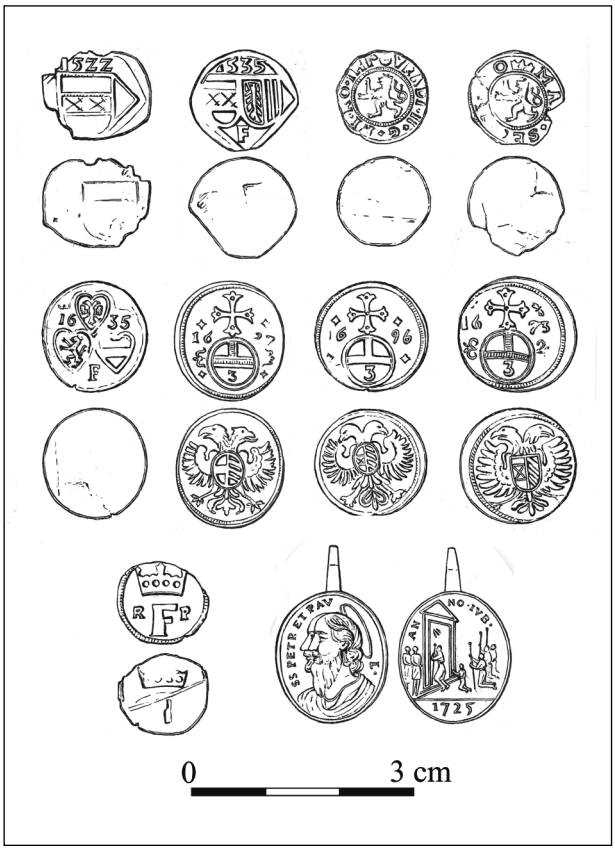

Obr. 92. Pohořelice, kostel sv. Jiljí. Nálezy mincí.
Abb. 92. *Pohořelice, St. Ägidius Kirche. Münzenfunde.*

Ivan Čižmář

Resumé

Pohořelice (Kat. Pohořelice u Napajedel, Bez. Zlín), St. Ägidius Kirche. Mittelalter, Neuzeit. Kirche. Rettungsgrabung.

Pozořice (okr. Brno-venkov)

Předpolí hradu Vildenberk. Vrcholný středověk (14. století). Hrad. Povrchový průzkum.

Mezioborová prospekce zříceniny hradu prováděná Ústavem archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zahájená v roce 2011

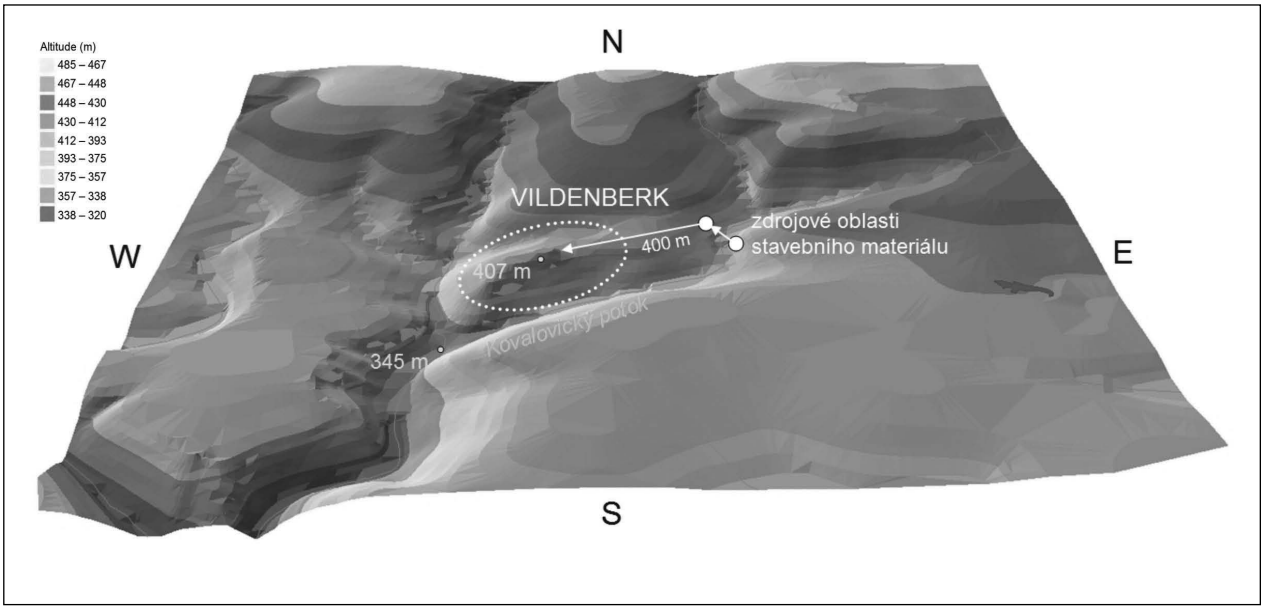

Obr. 93. Pozořice, hrad Vildenberk (okr. Brno-venkov). Digitální model reliéfu.
Fig. 93. *Pozořice, Vildenberk Castle (Brno-venkov District). Digital terrain model.*

(Kovář et al. 2013), pokračovala i v průběhu roku 2013. Ve spolupráci Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Ústavu geoniky Akademie věd ČR proběhl v dubnu až červnu mezioborový průzkum okolí lokality se zaměřením na provenienci stavebních materiálů. Přínosem tohoto průzkumu je jak podrobnější charakteristika geomorfologie a geologie hradu i jeho okolí, tak nové poznatky k procesu získávání a využívání nerostných surovin při výstavbě Vildenberka.

Na základě výsledků geomorfologického průzkumu je v prvé řadě nutno revidovat závěr, že stavební kámen byl těžen pouze při hloubení rozsáhlého systému příkopů (Kovář et al. 2013, 417). Objev dobývacích ploch severovýchodně od hradní ostrožny představuje dříve postrádanou jednoznačnou evidenci těžby stavebního kamene mimo hradní areál. Těžební prostory se nalézají po obou březích Kovalovického potoka (obr. 93). Doprava materiálu probíhala po pouze mírně ukloněné cestě ve svahu s dosud patrnou trasou přes ploché sedlo na hradní ostrožnu vzdálenou 200 – 500 m. Ta sama vykazuje pouze malé přírodní výškové diference; původní povrch spočinku byl poměrně plochý. Větší rozšíření údolí Kovalovického potoka v místě těžby naznačuje, že na místě bylo získáváno nejen kamenivo, ale ve velké míře i hlinité zvětraliny. Existence lomů byla zaznamenána na několika místech na svazích údolí i níže po toku pod lokalitou, ale malý velikostní rozsah a ostrost tvarů ukazují spíše na jejich pozdější vznik.

Zkoumány byly rovněž zvláštní, morfologicky nápadné terénní relikty na okraji předsunutého předpolí severovýchodně od hradu, tedy v prostoru, kudy rovněž vedla komunikace pro transport stavebního kamene. Trojici největších těchto objektů, popsaných jako „terénní deprese neznámého účelu“ (Kovář et al. 2013, 427), vzájemně propojuje žlábek či koryto se zřetelnou spádovitostí, začínající ve svahu nad hradní ostrožnou. Geomorfologický povrchový průzkum naznačil možnost, že se mohlo jednat o vodní nádrže napájené pramenem ze stráně nad hradní ostrožnou, na jehož stržení mohlo mít vliv vybudování recentních lesních komunikací, pod jejichž mohutnými odvaly začátek žlábku zaniká. Vyloučit nelze ani druhotné využití původně exploatačních jam k vytvoření nádrží. V této souvislosti je zajímavá i ústní informace místního obyvatelstva, že největší z těchto jam byla dříve zavodněná a podle pověsti se jednalo o „bezednou“ tůň. Bezprostřední blízkost výrobního okrsku, objeveného P. Kosem dále na severovýchod, tuto hypotézu může podpořit, neboť podobné nádrže na zachytávání pramenité vody k výrobě malty jsou předpokládány např. i u hradu Skály (Endlicherová, Korbička 2009, 37).

Josef Jan Kovář, Pavel Roštínský

Literatura

Endlicherová, M., Korbička, M. 2009: Základní suroviny užité při výstavbě některých částí hradu Skály (okr. Žďár n. Sázavou) a způsoby jejich získávání. In: J. Merta, O. Merta (eds.): *Archeologia technica 20*. Brno: Technické muzeum, 35–45.

Kovář, J. J., Petřík, J., Hlavica, M., Vohryzek, S., Bíško, R., Nedbalová, J. 2013: Nová zjištění na hradě Vildenberk u Pozořic, okr. Brno-venkov. *Archaeologia historica 38-2*, 415–433.

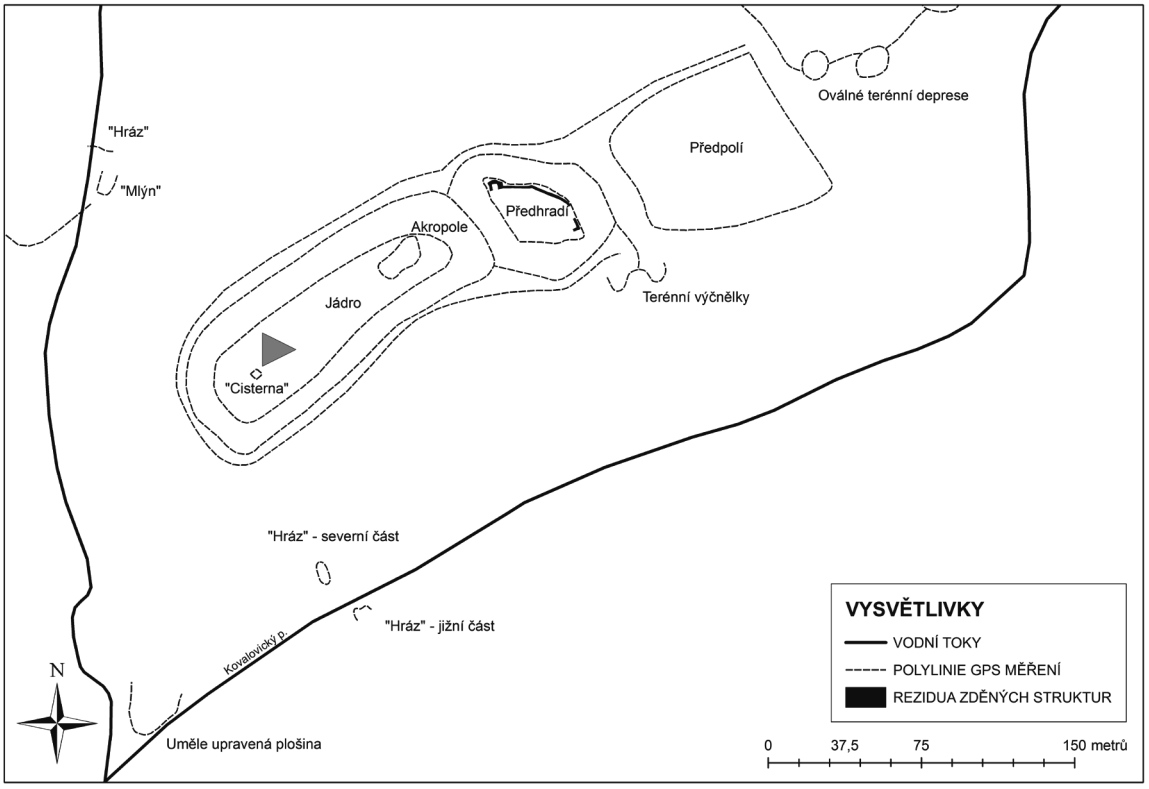

Obr. 94. Pozořice, hrad Vildenberk (okr. Brno-venkov). Plán hradu a jeho okolí. Vyznačen objekt cisterny.
Fig. 94. *Pozořice, Vildenberk Castle (Brno-venkov District). Plan of the castle and its vicinity. Castle's cistern is marked.*

Resumé

Pozořice (Brno-venkov district), Vildenberk Castle. Middle Ages (14th century). Castle foreland. Surface survey.

Pozořice (okr. Brno-venkov)

Hrad Vildenberk. Vrcholný středověk (14. století). Hrad. Revizní výzkum.

Zřícenina hradu Vildenberk u Pozořic je zkoumána od roku 2011 (viz Kovář et al. 2013). Až dosud největší terénní akcí na lokalitě je probíhající revizní výzkum zásypu nelegálně vykopané cisterny v dolní partii jádra hradu (obr. 94), jehož první část byla realizována v rámci interního grantu děkana Filozofické fakulty Masarykovy univerzity č. MUNI/21/KOV/2013 od července do října 2013.

Cílem výzkumu je jednak bezpečnostní zajištění objektu formou opětovného zásypu a jednak záchrana těch artefaktů, které pachatelé během své činnosti přehlédli. Jak známo, část artefaktů vyzvednutých z cisterny přímo pachateli výkopu se podařilo před několika lety odborně vyhodnotit (Kovář, Macháňová, Endlicherová 2011). Revizní výzkum byl v roce 2013 zaměřen zejména na zisk stavebních materiálů, neboť existoval důvodný předpoklad, že artefakty této kategorie byly ponechány na místě činu z důvodu jejich nízké atraktivity. Zvolená metodika výzkumu, tj. prosévání zeminy nelegálně vytěženého zásypu přes katrovací síta s hustotou 1×1 cm, pak skutečně umožnila zisk kolekce stavebních materiálů sestávajících ze zlomků stavebního kamene, fragmentů cihel, zlomků malt a fragmentů mazanice, která spolu se zlomky kuchyňské a stolní keramiky představovala nejčastější nález během výzkumu. V zásypu byly odhaleny i zbytky dřev, byť jejich provenience je sporná. Nečetné nálezy metalických artefaktů byly předány k odborné konzervaci. Dokončení výzkumu je plánováno během roku 2014.

Josef Jan Kovář, Alžběta Čerevková, Martin Kuča

Literatura

Kovář, J. J., Macháňová, L., Endlicherová, M. 2011: Analýza archeologických nálezů z nelegálního výkopu cisterny na hradě Vildenberk u Pozořic (okr. Brno-venkov). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales XCVI-2*, 61–76.

Kovář, J. J., Petřík, J., Hlavica, M., Vohryzek, S., Bíško, R., Nedbalová, J. 2013: Nová zjištění na hradě Vildenberk u Pozořic, okr. Brno-venkov. *Archaeologia historica 38-2*, 415–433.

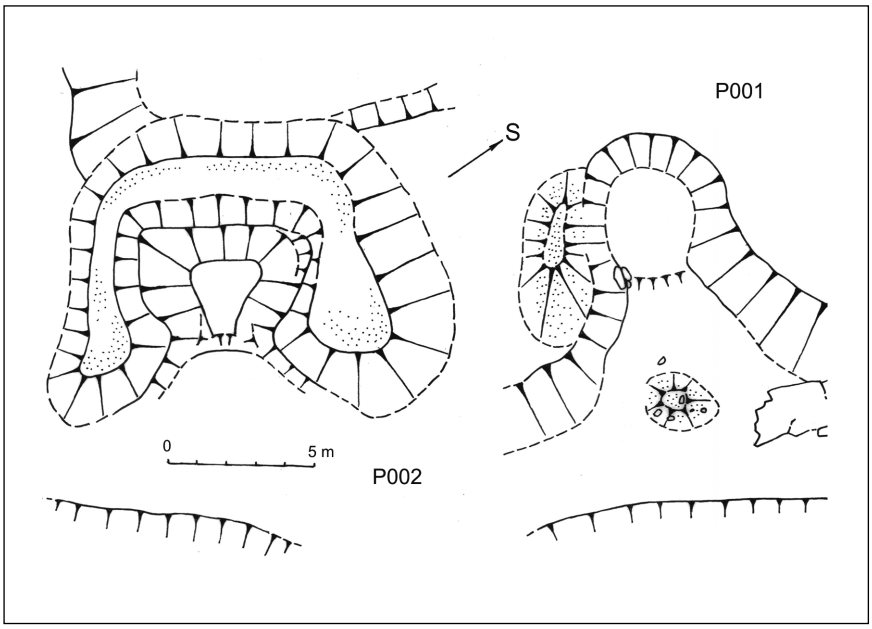

Obr. 95. Pozořice, hrad Vildenberk (okr. Brno-venkov). Pozůstatky cihlářských a vápenických pecí u hradu.
Abb. 95. *Pozořice, Burg Vildenberk (Bez. Brno-venkov). Reste von Ziegelöfen und Kalköfen in der nähe der Burg.*

Resumé

Pozořice (Brno-venkov District), Vildenberk Castle. Middle Ages (14th century). Castle. Revision research.

Pozořice (okr. Brno-venkov)

Hrad Vildenberk. Středověk. Hrad. Vápenické a cihlářské pece. Povrchový průzkum.

Na počátku roku 2013 byl v rámci interního projektu Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., dotovaného Jihomoravským krajem, proveden zjišťovací terénní průzkum dosud neznámého výrobního okrsku ležícího severovýchodně od předhradí zříceniny hradu Vildenberka u Pozořic (srv. např. Kovář, Macháňová, Endlicherová 2011). Na předsunutém předpolí hradu, v místě soutoku Kovalovického potoka s drobnou vodotečí, bylo povrchovou prospekcí identifikováno v zářezu zaniklé komunikace několik pyrotechnologických objektů (souřadnice WGS-84, Loc: 49°13'34.829"N, 16°49'2.462"E).

Nálezy z odvalů a dva spojené svahové hliníky prozrazují jejich účel, který se hlásí k výrobě cihel a páleného vápna (obr. 95). Podle dispozice okrsku se může jednat o pozůstatky dílen stavební hutě působící stabilně u hradu.

Petr Kos

Literatura

Kovář, J. J., Macháňová, L., Endlicherová, M. 2011: Analýza archeologických nálezů z nelegálního výkopu cisterny na hradě Vildenberk u Pozořic (okr. Brno-venkov). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales XCVI-2*, 61–76.

Resumé

Pozořice (Bez. Brno-venkov), Burg Vildenberk. Burg. Mittelalter. Kalkofen und Ziegelofen. Oberflächensammlung.

Rajhrad (okr. Brno-venkov)

„Městečko č. p. 52 ", parc. č. 1387, 1388, 1345/1. Středověk, novověk. Městečko, dům vápeníka. Záchranný výzkum.

V roce 2013 proběhla v č. p. 52 na Městečku v Rajhradě výstavba tzv. „Akátového domu" – bydlení pro seniory (souřadnice WGS-84, Loc: 49°5'19.718"N, 16°36'22.612"E). Záchranný archeologický výzkum prokázal v místě výstavby objektu dosud blíže neznámé intenzivní doklady vrcholně středověkého až raně novověkého osídlení. Vzhledem k místnímu názvu ulice i místa „Městečko" lze polohu záchranného výzkumu místopisně ztotožnit s původní raně středověkou a pozdější vrcholně středověkou trhovou vsí při benediktinském klášteře – Rajhradem (Kuča 2004).

Z hlediska historie městečka se jedná o první archeologicky doložitelný doklad vrcholně středověkého osídlení vůbec, je tedy pro jeho podrobné historické studium zatím ojedinělým základním archeologickým pramenem. Přínosem výzkumu je také jeho stratifikace vůči podélné pozici rozvržení tržiště středověké a raně novověké osady, která respektovala podle historických zpráv hlavní komunikaci ve směru od Znojma k Měnínu, kde se trasa napojovala na starou středověkou měnínskou cestu. Zkoumaná parcela dokumentuje raně novověkou domovní zástavbu, orientovanou kolmo na jižní uliční frontu městečka, kde stál dům respektující svou podélnou osou rozvržení návsi v ose ve směru západ – východ. Jeho dlouhodobá pozice je v těchto místech ukotvena informacemi z I. vojenského mapování z let 1764–1783, která nás informuje o existenci rozsáhlého stavebního jižního bloku („městišti"), jehož

součástí byla i dotčená parcela, která se nacházela přibližně v jeho středu (zdroj: list č. 90: oldmaps.geolab.cz). Další skutečností je podoba domu z let 1836–1852 (ppč. 91), s mlatem v zadním traktu, situovaným ve vnitřní parcele, se stejně rozsáhlou zadní parcelou (ppč. 302; zdroj II. vojenské mapování, list č. O_11_II: oldmaps.geolab.cz; mapa stabilního katastru z roku 1825). Z postupného vývoje „městiště" (evidentně středověkého založení) je zřejmé, že dům č. p. 52 stál od prvního okamžiku v uliční frontě a až v 19. století byla jeho zadní parcela přičleněna nejspíše k nově přistavěným domům vystavěných podél ulic Komenského a Palackého. Jeho vzdálenost od dnešního Pitrova mostu přes Dunávku činí cca 176 m, při minimální výškové pozici nad říčkou. Niveleta domu dává tušit, že tato část středověkého městečka ležela již na samotném okraji rozsáhlé říční nivy Svratky a mohla být spíše než jádrem obce její periferií. Tento poznatek byl rovněž ověřen záchranným archeologickým výzkumem, který v těchto místech zaznamenal přítomnost neobvykle mocné polohy nivních hlín, pod kterými byly hlubšími středověkými objekty již narušovány fluviální říční písčité štěrky. Ve vztahu k jádru trhové vsi, které mohlo ležet poněkud západněji, v místě dnešního křížení ulic Městečko – Masarykova, odkud známe dokonce velkomoravské pohřebiště, jeví se být osídlení parcely až výsledkem osídlení z přelomu 12. a 13. věku (Belcredi et al. 1989). Přesto se ale jasně jedná o nejstarší ucelenější obraz domovní zástavby vrcholně středověkého Rajhradu, který tu byl kdy zjištěn archeology.

V přední parcele stávalo hlavní obytné stavení průjezdního typu, na střední parcele se v jejím západním vnitřním obvodu nacházela dlouhá hospodářská budova sloužící k ustájení domácího zvířectva, orientovaná severojižním směrem, a v zadní parcele stál konečně mlat s orientací ve směru západ – východ, k němuž se družila ještě zahrada s přilehlým ovocným sadem. Na přední parcele byl v západním obytném křídle vybudován před jeho výstavbou kamenný sklep s valeným stropem a větrací špaletou otevřenou do dvora, který byl přístupný šikmou šíjí z východní strany, vchodem situovaným nejspíše stranou z prostoru hlavního průjezdu. Střední parcela sloužila jako komunikační uzel celého gruntu a zároveň i jako místo, pod kterým byly zbudovány vsakovací jímky, zásobované splašky z prostoru chlévů i vlastní obytné části domu. Septiky byly plněny prostřednictvím kanalizačních zděných štol. V zadním traktu novověkého domu nebyly archeologicky zachyceny žádné situace, takže se k jeho případné další novověké funkci (nežli jen potravinářské a výrobně-skladovací) nelze blíže vyjádřit.

Záchranný archeologický výzkum zachytil pouze situace, které se nacházely v oblasti předního a středního traktu novověkého domu. I tak se podařilo lokalizovat původní vrcholně středověkou domovní a hospodářskou zástavbu domu se všemi hlavními průvodními prvky, známými archeologicky a historicky také z jiných středověkých moravských měst. Novým zjištěním je dosud neznámý průběh zástavby provizorního typu v podobě hlubších suterénů dřevozemních domů z počátku 13. století, které sahaly od uliční čáry až po vnitřní parcelu pozemku, aniž by ctily dnešní uliční rozvržení obce, u kterého je předpokládán středověký původ. I když je jejich známý plošný rozsah omezen objemem stavebních prací, které se odehrávaly pouze na jediné zastavěné parcele, je nasnadě se domnívat, že podsklepené domy na jejím východním konci již od 13. století s největší pravděpodobností uzavíraly jižní uliční zástavbu, odkud se odkláněly podél dnes zaniklé komunikace, vedoucí podél toku Dunávky k jihu. Nejspíše tedy stály u zrodu samostatného obytného bloku, jehož severovýchodní roh respektoval křižovatku dvou cest, dnešních ulic Tovární a Městečka. Archeologickým výzkumem byla doložena existence pokračování zaniklé komunikace, která by dnes navazovala od jihu na ulici Tovární (směřující na Modřice) a která ve středověku pokračovala místem západně kolem dnešního domu č. p. 53 skrze zahradní parcely přibližně k ulici Zeleného a odtud k sousedním Holasicím.

Zjištěná vrcholně středověká domovní zástavba, kolmo orientovaná na osu tržiště, vykazuje zcela jiné rozvržení nežli v době raného novověku. Zadní trakty starších pozemků přiléhaly zcela plánovitě od prostoru nábřeží říčky k terénnímu stupni (akumulační terase Svratky), do něhož byly zapuštěny pyrotechnologické objekty (K 500 a K 543/552). Ve zbylém prostoru mezi dřevozemními domy a svahem byly zbudovány dřevěné nadzemní špýchary sloužící k uskladnění obilí nebo pícnin a dále jímky, jejichž původním záměrem byla nejspíše studniční funkce (šachty obdélného nebo čtvercového tvaru, které mohly být roubené dřevěnou výztuží). Na základě výskytu odpadních jímek, které sahaly ve 13. století až pod obytnou stavbu novověkého domu, lze předpokládat původní uliční čáru jižního domovního bloku vysunutou poněkud severněji do prostoru dnešního tržiště, které mohlo ještě před 14. stoletím vypadat jinak než v současnosti. K rozšíření návsi do raně novověké podoby, tak jak ji známe dnes, došlo podle dalších jímkovních nálezů nejspíše až v průběhu 15. století, kdy je na místě domu č. p. 52 vystavěna jednokanálová dvoudílná jámová vápenická pec stabilního subtypu, zadlabaná svým pecištěm do svahu, která produkovala z výpalu místních třetihorních vápenců vápno (obr. 96). Není rovněž vyloučen podíl pece při budování pevných vinných sklepů v souvislosti s rozvojem vinohradnictví v hoře Hrušovanské od roku 1465, za probošta Jindřicha. Terénní zářez pro instalaci vápenické pece porušil základy mělce zahloubeného dřevozemního domu K 660 ze 14. století, který zanikl požárem. Je zřejmé, že minimálně v rozmezí 14. a 15. století stál na dotčené parcele kromě vápenky jediný podsklepený dřevozemní dům, do jehož půdorysné kompozice byla pec na pálení vápna začleněna svým zděným předpecím.

Pozdně středověká parcela dokládá existenci obydlí mistra vápeníka, zabývajícího se černým řemeslem zaměřeným na produkci vápna. Není vyloučeno, že v této době stála dílna na okraji městečka, poněkud stranou jeho centra.

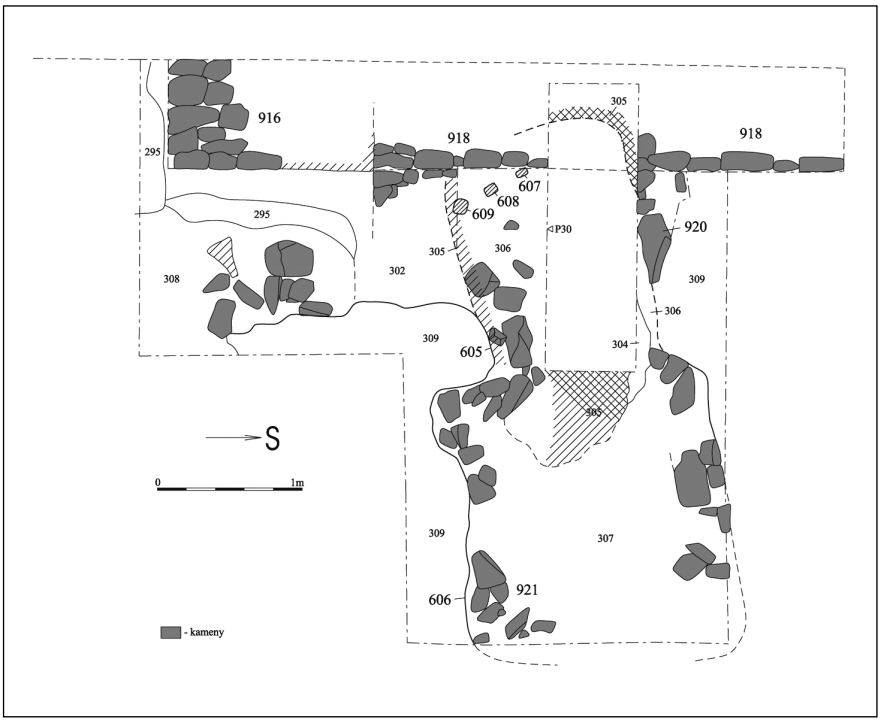

Obr. 96. Rajhrad – Městečko č. p. 52. Půdorys pece na vápno z pozdního středověku.
Abb. 96. *Rajhrad – Městečko Nr. 52. Grundriss von einem spätmittelalterlichen Kalkofen.*

Řezy vedené základovými zdivy bývalého domu č. p. 52 a jeho sklepením dokládají, že k realizaci jeho vlastní stavby mohlo dojít nejdříve až od přelomu 15. a 16. století, kdy byl základ domu vsazen do svrchních vrstev z 2. poloviny 15. století. Tou dobou se na pozemku nacházely pouze lehčí dřevěné nadzemní konstrukce (pravděpodobně hospodářské přístřešky a ploty), které mohly náležet k hrazené ploše, jež dříve souvisela s domem začleněným v „požárem“ zaniklé ulici do severovýchodního bloku „městiště“. Nálezy keramiky, učiněné v zánikových vrstvách vápenky, již produkci vápna pro potřeby staveb 16. století neprokazují; zdrojem pojiva pro zděnou novostavbu musela být tedy evidentně již jiná pec, od které byl výsledný produkt ke stavbě dovážen. Některé situace naznačují, že v rozpětí 16. – 17. století byly na střední parcele zbudovány větší stavby se zděnými základy na maltu, které by mohly být předchůdci poněkud pozdějšího mlatu, jenž je nahradil v následné době. Vápno do malt pro jejich výstavbu bylo získáváno evidentně z velké vápenné jámy, která ležela na střední parcele u zdi sousedního domu č. p. 53. Podle nálezů „hovězích“ kostí je pravděpodobné, že se jednalo o chlévy k ustájení domácího dobytka.

Petr Kos

Literatura

Belcredi, L. et al. 1989: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*. Tišnov: Okresní muzeum Brno-venkov.

Kuča, K. 2004: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku. VI. díl, Pro-Sto*. Praha: Libri.

Resumé

Rajhrad (Bez. Brno-venkov), „Městečko“, Hs.-Nr. 52, Parz. Nr. 1387, 1388, 1345/1. Mittelalter, Neuzeit. Städtchen, Haus mit einem Kalkofen. Rettungsgrabung.

Rýmařov (okr. Bruntál)

Náměstí Míru, ulice Radniční. Středověk, novověk. Záchranný výzkum.

Ve dnech 16. 4. až 15. 6. 2013 proběhl na náměstí Míru a v přilehlé Radniční ulici v Rýmařově záchranný archeologický výzkum, který byl realizován v souvislosti s rekonstrukcí vedení NTL. Výkopy byly o celkové délce 550 m. Podařilo se zachytit poměrně mocné kulturní souvrství, obsahující několik městských požárových horizontů. Dále byly zachyceny klenby několika sklepů v západní části náměstí, které bylo možné rámcově datovat na přelom pozdního středověku a raného novověku. Na několika místech se také objevila původní valounová dlažba, spadající opět do období raného novověku. Zajímavým nálezem byla také vrcholně středověká kanalizace, zachycená ve směru severovýchodně od městského úřadu k radnici.

Andrea Hořínková, Petr Rataj

Resumé

Rýmařov (Bez. Bruntál), nám. Míru (Platz), Radniční-Straβe. Hochmittelalter, Neuzeit. Rettungsgrabung.

Rýmařov (okr. Bruntál)

Radniční ulice, náměstí Míru, parc. č. 2/1, 2/2, 2649/1, 2649/2, 2649/3, 2647/12, 22/1, 23/2, 713/3, 684. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V průběhu měsíců května až října roku 2013 byl v centru Rýmařova v souvislosti s celkovou rekonstrukcí náměstí Míru a Radniční ulice realizován plošně rozsáhlý záchranný archeologický výzkum. Zkoumaná lokalita se nachází v prostoru historického jádra, přímo v místě hlavního veřejného prostranství s navazující komunikací směřující jihozápadně k bývalé Horní bráně. Podoba náměstí nedoznala do dnešní doby výrazných změn, v ulici Radniční ale došlo k zásadním úpravám, zejména k poválečným demolicím historických budov a k následné moderní výstavbě nerespektující původní stav.

Předešlé archeologické výzkumy (souhrnně např. Goš, Karel 2003) prokázaly existenci předkolonizační osady datované před polovinu 13. století, město samotné bylo s odstupem několika desetiletí vysazeno ve vyvýšené poloze nad Podolským potokem. Zakládací listina ani další prameny provázející jeho počátky nejsou známy, první nepřímá písemná zpráva pochází až z roku 1333. Rýmařov se stal hospodářským centrem rabštejnského panství, výsadní postavení získal ve 14. století v souvislosti s dolováním a zpracováním železných rud, v menší míře také zlata, stříbra, olova a mědi.

Projekt stavby počítal s výraznou změnou v konfiguraci terénu; v Radniční ulici a ve větší části náměstí došlo k odtěžení nadloží, částečně neporušená zůstala pouze centrální část plochy v okolí budovy dnešní radnice. Vlastnímu výzkumu předcházela sondáž, provedená za účelem zjištění stratigrafické situace, která ale potvrdila pouze existenci dvou novodobých úprav povrchu. Následoval dohled nad strojní skrývkou recentních konstrukčních vrstev, pokračující v návaznosti na harmonogram stavby v několika etapách. Následně byla strojně odebírána i pozdně novověká valounová dlažba, pokrývající prostor náměstí, ulice Radniční a částečně i bezejmenných uliček spojujících centrum s nejbližším okolím. Dle očekávání se pod touto úrovní začaly objevovat četné archeologické situace, vzhledem k pokračujícím stavebním pracím proto došlo k rozdělení zkoumané plochy na dílčí úseky (sondy a sektory), ve kterých proběhl regulérní plošný odkryv, případně dokumentace stávajícího stavu doplněná sondáží.

V ulici Radniční byly kromě již zmíněné valounové dlažby registrovány starší úpravy terénu, novověká dlažba tvořená převážně větším oblázkovým štěrkem, v severní části ale i dlažba středověká, opět v podobě pravidelného štěrkového posypu. Na severní i jižní straně ulice byly zachyceny úrovně původní uliční čáry včetně pozůstatků několika fází dřívější zástavby. Za zmínku rozhodně stojí suterén nadzemní dřevohliněné stavby, ze které se ovšem podařilo odkrýt a dokumentovat pouze jižní část zahloubení s dochovanou vnitřní dřevěnou konstrukcí (obr. 97). Objekt zanikl ještě ve 14. století při požáru, jehož stopy nesla dřevěná konstrukce i dno; spodní část výplně tvořila mocná vrstva přepálené omazávky, a to i větších fragmentů s otisky plochých konstrukčních prvků. Stratigraficky mladší se jeví řada sloupových jam, dokládajících v těchto místech existenci i jiného druhu architektury, celou situaci pak uzavírá již novověké kamenné základové zdivo.

V ploše náměstí Míru byly nálezové okolnosti obdobné, většina zjištěných situací se ale koncentrovala v severozápadní a v jihovýchodní části. K zajímavým nálezům mladšího data patří novověká kamenná cesta procházející jižní částí náměstí a spojující po diagonále dvě komunikační osy (dnes ulice Radniční a třída Hrdinů), vycházející z města někdejšími branami – Horní a Dolní. Opět byla zjištěna starší novověká dlažba, registrovaná jako vrstva oblázků i skládaných valounů. Kromě této pravidelné úpravy povrchu se na více místech podařilo dokumentovat i lokální zpevnění, povětšinou v podobě štěrkového

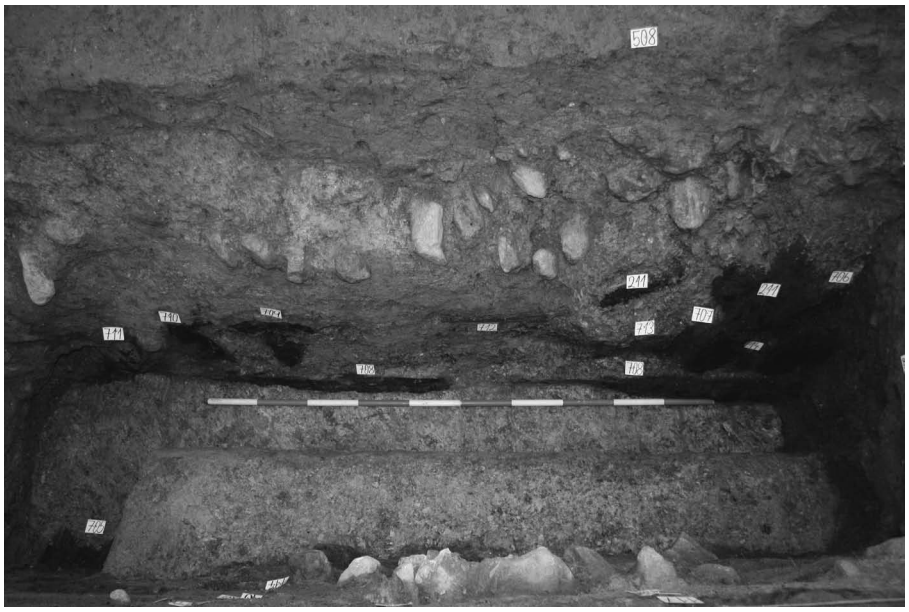

Obr. 97. Rýmařov, Radniční ulice. Pohled na část suterénu nadzemní dřevohliněné stavby s dochovanou vnitřní dřevěnou konstrukcí. Foto Jana Brhelová.
Abb. 97. *Rýmařov, Radniční-Straße. Anblick auf Souterrain des oberirdischen Holzerdebaues mit konservierte Innen-Holzkonstruktion. Foto Jana Brhelová.*

Obr. 98. Rýmařov, náměstí Míru. Letecká fotografie pořízená v průběhu archeologického výzkumu. V horní části snímku historická cesta, vlevo pak kašna a kamenný kanálek. Foto Tomáš Ott.
Abb. 98. *Rýmařov, náměstí Míru (Platz). Ein Luftbild gemacht im Verlauf der archäologischen Forschung. Im Oberteil des Bildes ein historicher Weg, links ein Brunnen und ein Stein-Kanälchen. Foto Tomáš Ott.*

posypu nebo vyskládáním plochými kameny. Zachyceno bylo i zasypání vyjetých kolejí. K dalším zajímavým novověkým situacím patří solitérní prvky - kamenný kanálek a základy kašny ve východní části, v severozápadním rohu náměstí pak celá řada zahloubených objektů různé velikosti a tvaru, z nichž některé lze označit i za pozdně středověké (obr. 98).

Nálezový fond provázející jednotlivé situace tvoří v převážné většině zlomky keramických nádob, dochované občas i ve větších fragmentech, v jednom případě i v podobě celého hrnce. K tradičním nálezům z prostoru komunikací středověkých měst patří také celá řada kovových předmětů jako jsou mince, podkovy apod., v Radniční ulici ale byla na starší novověké dlažbě objevena i poloha s výraznou koncentrací železářské strusky a železných fragment; z té pochází i pravděpodobně druhotně využitý artefakt – kamenný sekeromlat (obr. 99).

Marek Kiecoň

Obr. 99. Rýmařov, Radniční ulice. Výběr z nálezového fondu – kamenný sekeromlat. Foto Jana Tůmová.
Abb. 99. *Rýmařov, Radniční-Straβe. Auswahl aus den Funden – eine Stein-Hammeraxt. Foto Jana Tůmová.*

Literatura

Goš, V., Karel, J. 2003: Počátky Rýmařova. *Archaeologia historica 28,* 297–302.

Resumé

Rýmařov (Bez. Bruntál), Radniční-Straβe, nám. Míru (Platz), Parz. Nr. 2/1, 2/2, 2649/1, 2649/2, 2649/3, 2647/12, 22/1, 23/2, 713/3, 684. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Sebranice (k. ú. Sebranice u Boskovic, okr. Blansko)

Sebranice č. p. 36; parc. č. 85 (akce A071/2013). Středověk, novověk. Vesnice. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum v památkovém objektu Sebranice č. p. 36 (obr. 100) probíhá v souvislosti s celkovou rehabilitací kulturní památky. V první etapě se zaměřil na exkavaci a dokumentaci archeologických situací narušených v souvislosti s výměnou podlahy ve světnici (cca 30 m^2) a sanaci přilehlých svislých konstrukcí.

Světnice domu č. p. 36 je součástí dodnes téměř v celistvosti dochované roubené konstrukce stavení na kamenné podezdívce, jehož výstavba je dendrochronologicky datována kolem roku 1720. Je nejstarší stojící součástí usedlosti č. p. 36, která byla dále upravována a přestavována až do památkové obnovy v 60. letech 20. století. Charakteristickou součástí stavebního celku je žudro z 30. let 18. století. Od roku 1717 až do loňského roku byl dům v majetku rodu Kanýzů. První z nich Ondřej Kanýz, dlouholetý rychtář Sebranic, začal psát knihu zápisků, do které průběžně i zpětně zapisoval různé účty a výjimečně také významné události. Kniha je mimo jiné důležitým pramenem pro poznání novověkého stavebního vývoje usedlosti.

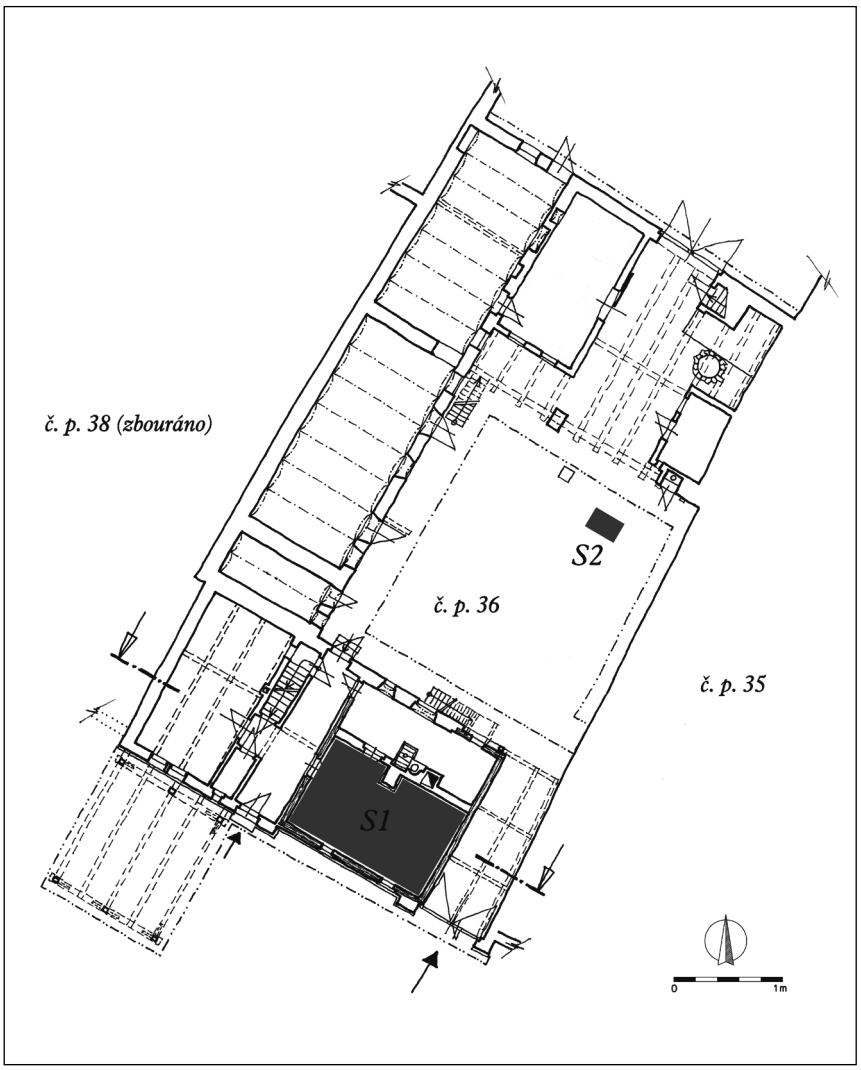

Obr. 100. Sebranice č. p. 36 (akce A071/2013). Usedlost č. p. 36 s vyznačenými sondami.
Abb. 100. *Sebranice č. p. 36 (akce A071/2013). Haus Nr. 36. Übersicht einzelner Grabungsschnitte.*

První etapa záchranného archeologického výzkumu si kladla za cíl doplnit raně novověký stavební vývoj obytného dílu domu, zčásti známý již z písemných pramenů (Doušek 2009) a předběžného stavebně-historického průzkumu (J. Pokorný), ale především přispět k poznání starších stavebních fází, vývoje hmotné kultury a kultury bydlení dosud „živé“ vesnické usedlosti. Z prvních pozorování záchranného archeologického výzkumu vyplývá, že stávající dům z 1. třetiny 18. století zakonzervoval pod současnou podlahou několik starších staveb, které mu počínaje vrcholným středověkem předcházely.

V počáteční fázi výzkumu byly dokumentovány především podlahové úrovně náležející stávajícímu domu. Po sejmutí dřevěné deskové podlahy (s. j. 901), pravděpodobně z 60. let 20. století, byly odkryty pozůstatky podlahy hliněné (s. j. 101), která vznikla patrně v 2. polovině 18. století a byla udržována a opravována i ve století následujícím. V souvislosti se vznikem podlahy došlo i k vyspravení omazu stěn interiéru. Hliněné podlaze předcházela dřevěná desková podlaha na polštářích (s. j. 904), dendrochronologicky datovaná po roce 1740. S ní koresponduje starší úprava povrchu východní stěny světnice.

Pod starší dřevěnou podlahou již byly odkrývány situace, které nesouvisely s dnešním domem, ale náležely starším, zaniklým stavebním fázím usedlosti. Vždy se jednalo o dřevěné roubené konstrukce na kamenné podezdívce. Nejmladší z těchto staveb (s. j. 902) zanikla na základě mincovního nálezu z destrukce stavby po roce 1624 a předběžně můžeme tedy dobu jejího fungování zařadit do 2. poloviny 16. až počátku 18. století. Podařilo se odkrýt pouze její západní stěnu, ostatní se nacházely vně současného půdorysu světnice. S touto stavbou souvisí v jihovýchodním rohu i výkop jámy s podhloubenými stěnami, sloužící pravděpodobně jako zásobnice. Stavba vznikla na požárové destrukci obdobného objektu (s. j. 905), jehož západní stěna však byla posunuta asi o jeden metr k západu. I v tomto případě se ostatní stěny nacházely mimo půdorys současné stavby. Předběžně předpokládáme, že tato stavba byla funkční přibližně v rozmezí 2. poloviny 15. a 1. poloviny 16. století. Poslední, nejstarší jednoznačně uchopitelnou součástí usedlosti byla stavba s. j. 900. Opět zanikla požárem snad někdy v 1. polovině 15. století. Při východní stěně stávajícího domu se podařilo odkrýt malou část shořelé dřevěné konstrukce, která mohla být součástí dřevěné příčky domu. Při začištění drobné plochy v prostoru průjezdu bezprostředně na východě odtud byla totiž odkryta požárová úroveň výškově korespondující s nejstarší shořelou podlahou v interiéru. Stavba vznikla pravděpodobně někdy v průběhu 14. století. Na podlahách všech tří po sobě následujících staveb byly v rámci nevelkých sond dokumentovány také otisky po mobilním zařízení interiéru (lavice, truhla?).

Pod nejstarší podlahou roubených staveb bylo (již jen drobnou sondou v západní polovině světnice) dokumentováno souvrství, jehož nejstarší zkoumaná část pochází z 1. poloviny 13. století, dvě podlahové úrovně bez pozůstatků obvodových konstrukcí a jedna sloupová jáma. Pod podlahami byla odryta malá část stupňovitého výkopu, který můžeme předběžně považovat za pozůstatek sklípku, resp. jeho vstupní šíje. Výkop vyhloubený do ge-

ologického podloží zanikl v 1. polovině 13. století. Svojí orientací nerespektoval současnou parcelaci. O podobě zástavby v tomto období nemůže říci nic určitého. Snad jen na základě nálezu několika mazanicových fragmentů s otisky proutěného výpletu, sloupové jámy a menšího sklípku můžeme uvažovat pro tuto fázi osídlení (13. století) o použití sloupové dřevohliněné konstrukce v kombinaci se zahloubenými objekty.

Archeologický výzkum doložil osídlení parcely nejpozději od 1. poloviny 13. století. Zpočátku byla snad využívána sloupová konstrukce staveb, jejichž podobu by mohl poodhalit pouze rozsáhlejší plošný výzkum. Od 14. nebo 15. století již máme jednoznačně doloženu prostorovou stabilizaci usedlosti, která se minimálně od tohoto období, pouze s drobnými korekcemi, udržela na stejném místě do současnosti. Pravděpodobně již od této doby bylo využíváno roubené konstrukce na kamenné podezdívce. Všechny tři po sobě následující objekty, které předcházely současné stavbě, v průběhu své existence podléhaly požárům. Ne vždy však byl požár důvodem úplného zániku a přestavby usedlosti. Předpokládáme dílčí stavební fáze nebo úpravy, které se však již neprojevily tak výraznou destrukcí jako v případě požáru. Výstavbu dnešního domu je možné i na základě výsledků dendrochronologie položit k roku 1720 (Kolařík, Merta 2013).

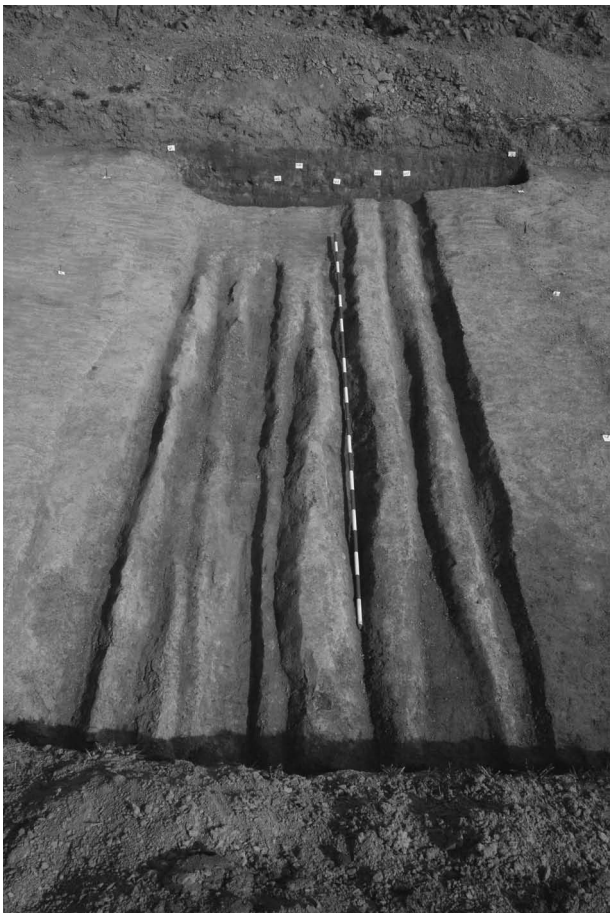

Obr. 101. Slavkov u Opavy, Černá cesta. Novověká cesta.
Abb. 101. *Slavkov u Opavy, Černá cesta. Neuzeitlicher Weg.*

Václav Kolařík, David Merta, Jiří Pokorný

Literatura

Doušek, R. 2009: *Sebranice a jejich rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761). Vesnická komunita a její kultura v první polovině 18. století.* Brno: Masarykova univerzita.

Kolařík, V., Merta D. 2013: Sebranice č. p. 36. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

Die archäologische Grabung belegte bisher die Besiedlung der Parzelle ab der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts. Anfangs wurde bei den Bauten wohl die Pfostenkonstruktion in Kombination mit eingetieften Objekten (Pfostengruben, Keller, Abdrücke des Wandgeflechts) benutzt. Ob im 13. und 14. Jahrhundert der durchgrabene Teil der Parzelle Bestandteil des Wohnteils eines dörflichen Anwesens war, oder ob es sich um eine mehr oder weniger unbebaute Fläche mit leichteren Wirtschaftsbauten handelte, kann bisher nicht entschieden werden. Ab dem 15. Jahrhundert war das Anwesen stabilisiert und erhielt sich mit kleinen Abänderungen auf derselben Stelle bis heute. Damals wurde eine gezimmerte Konstruktion auf Steinuntermauerung geschaffen. Bei allen drei nacheinander folgenden Bauten, die dem heutigen Haus vorgingen, sind jeweils mehrere Bauphasen und Herrichtungen nachweisbar, die vor allem durch das Steigen der Fußbodenniveaus repräsentiert sind. Obwohl das Objekt mehrmals einem Brand zu Opfer fiel, war es meistens kein Grund für die komplette Veränderung der Hausdisposition. Es wurde nur die gezimmerte Holzkonstruktion repariert oder ersetzt. Die archäologische Rettungsgrabung belegte auch ältere hölzerne oder lehmige Fußbodenniveaus des bestehenden Objekts.

Slavkov (k. ú. Slavkov u Opavy, okr. Opava)

Černá cesta. Středověk, novověk. Vesnice. Záchranný výzkum.

V rozmezí let 2010–2013 probíhal záchranný archeologický výzkum v extravilánu obce Slavkov, v místech zemědělsky využívaných pozemků (viz také oddíl Neolit). Provedené strojní skrývky ornice na sprašové podloží prokázaly přítomnost archeologických zahloubených objektů.

Černá cesta, parc. č. 1226/125, 126, 136, 137

Ve střední části zkoumané lokality byl zachycen vojenský zákop z roku 1945, na jehož dně se nalézal odpad v podobě starých hrnců, skla a lahví od alkoholu Jižně od této situace se napříč celou lokalitou táhl 3 m široký úsek

liniových rýh po kolech vozů z období novověku. Tento svaz zahloubených rýh do sprašového můžeme interpretovat jako cestu (obr. 101). Obsahovala množství kamenů a novověkých nálezů, zejména fragmentů keramiky. Ze skrývané ornice bylo také získáno menší množství novověké a vrcholně středověké keramiky.

Černá cesta, parc. č. 1226/103

V místech skryté plochy pro výstavbu rodinného domu bylo zjištěno pokračování svazu zahloubených rýh do sprašového podloží - cesty z období novověku. Také obsahovala množství kamenů a novověkých nálezů zlomků keramiky.

Černá cesta, parc. č. 1226/156

Ze skrývané ornice bylo získáno menší množství novověkých fragmentů keramiky a jeden drobný zlomek z období vrcholného středověku.

Černá cesta, parc. č. 1226/135

Ve střední části hliníku kultury s lineární keramikou byl nalezen stabilizátor německé dělostřelecké miny ráže 120 mm s projektilem ráže 35 mm zaseknutým mezi stabilizačními křidélky miny. Do pravěkého objektu se militárie dostala v době bojů o obec v roce 1945.

Pavel Malík

Resumé

Slavkov (Kat. Slavkov u Opavy, Bez. Opava), Černá cesta. Mittelalter, Neuzeit. Dorf. Rettungsgrabung.

Stavenice (okr. Šumperk)

Extravilán. Středověk. Ojedinělý nález. Detektorový průzkum.

V září 2013 byl v rámci projektu Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech (projekt NAKI Ministerstva kultury ČR č. DF-11P01OVV029) prováděn detektorový průzkum okolí starých cest. Na návrší v lese mezi Úsovem a Stavenicemi byla objevena bronzová spona (obr. 102). Jedná se o šesticípou hvězdicovitou sponu s vybíjenou výzdobou rozdělenou do šesti polí. Ve třech polích je symbol ptáka s roztaženými křídly a zbylé tři jsou symetricky vyplněny drobnými ornamenty ve tvaru zahrocených šupin.

Marek Kalábek

Resumé

Stavenice (Bez. Šumperk), Auβenbereich. Mittelalter. Einzelfund. Oberflächenforschung.

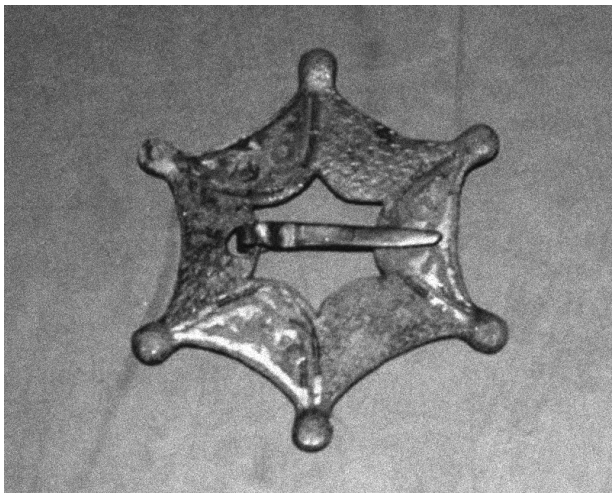

Obr. 102. Stavenice (okr. Šumperk). Hvězdicovitá spona.
Abb. 102. *Stavenice (Bez. Šumperk). Sternförmige Fibel.*

Světlá Hora (k. ú. Suchá Rudná, okr. Bruntál)

Osada Suchá Rudná, parc. č. 469. Středověk. Doklady těžby. Záchranný výzkum.

V květnu až červenci 2013 byl na západním okraji osady Suchá Rudná, v areálu penzionu Holzberg (č. p. 42), realizován záchranný archeologický výzkum (akce Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava č. 43/12) vyvolaný stavební akcí s názvem „Přístavba ubytování, sportovně rehabilitační zařízení“. Výzkum byl prováděn v území spojeném s vrcholně středověkou exploatací zlata poblíž známých a památkově chráněných povrchových dobývek (Měkká žíla, Podmáslí). Zkoumané plochy se nacházely ve dvou výškových úrovních, a to ve vlastní stavební jámě pro suterén objektu a ve výše položené ploše sportovního hřiště (obr. 103).

V počáteční fázi archeologického výzkumu byly při strojní skrývce povrchu zjištěny a dokumentovány čtyři zahloubené objekty, které se podařilo zachytit v jižním profilu stavební jámy. Jejich výplň obsahovala několik drobných zlomků keramických nádob, rámcově datovaných do 14. – 15. století. Objekty, jejichž funkce není zřejmá, byly zahloubeny do žlutohnědého jílovitého sedimentu s četnými úlomky hornin, který vznikl svahovou erozí. Tento sediment překryl kompletně celý zkoumaný prostor a odděluje tak horizont s popsanými objekty od starších archeologických nálezů v prostoru zasypané povrchové dobývky, vzniklé v 1. polovině 13. století v důsledku těžby zlatonosných rozsypů.

Důležitým nálezem jsou dřevěné konstrukce nacházející se na povrchu skalního dna této dobývky, které souvisí se zpracováním zde vytěženého materiálu obsahujícího

Obr. 103. Světlá Hora (k. ú. Suchá Rudná, okr. Bruntál). Plocha výzkumu.
Abb. 103. *Světlá Hora (Kat. Suchá Rudná, Bez. Bruntál). Grabungsfläche.*

zlato (obr. 104). Tyto konstrukce jsou složeny ze dvou nebo tří hlavních stavebních prvků, a to vertikálních kůlů zapuštěných do skalního podloží či fixovaných kameny, které plnily stabilizační funkci, dále z desek sloužících jako bočnice pracovního prostoru a patrně i desek souvisejících se zastřešením tohoto pracoviště. Kůly byly nařezány na potřebnou délku a poté pravděpodobně klínem čtvrceny a pořízem upraveny na potřebný tvar. Ve velkém množství případů se na jedné straně dochovala kůra, což naznačuje vsazení do stavby v krátké době po smýcení dřeva. Nalezené desky byly různých tvarů, délek, šířek a tloušťky. Některé dosahovaly délky až cca 2,5 m, šířky 0,3 m a tloušťky 0,08 m. Nejvíce byly zastoupeny desky na jedné straně opracované do oblouku (bez hran) a na druhém konci plošně stesány do ostřejší hrany. Boční stěny byly sestaveny z horizontálně kladených desek o délce 1 m. Dendrochronologická datace postupně zpracovávaných vzorků se prozatím pohybuje v rozmezí let 1176 – 1234 (Mendelova univerzita v Brně, Lesnická a dřevařská fakulta, Ing. Michal Rybníček, Ph. D.).

Výzkumem byly uvnitř pracovního prostoru získány také drobnější dřevěné nálezy v podobě stavebního odpadu (odštěpky, odřezky), fragmenty dlabaných mís (příp. sít), s otvory po stranách a do nich zasunutými úchyty z větví a dřevěná špachtle. Méně početně zastoupené jsou nálezy z jiných materiálů (fragment kožené obuvi a drobný železný nýtek). Keramické nálezy zaznamenány nebyly.

Archeologický výzkum v Suché Rudné tedy přinesl doklady exploatace zlata z říčních sedimentů časově souvisejících s ranou fází osídlovacího procesu jesenické oblasti, se kterou jsou spojeny též počátky bruntálské městské obce krátce před rokem 1213. Zájem přemyslovských panovníků na právním zajištění hornické činnosti byl sice s počátky městského zřízení v českých zemích tradičně spojován, průkazné doklady dolování v první polovině 13. století přitom doposud nebyly z Bruntálska k dispozici.

Pavel Malík, Josef Večeřa, Michal Zezula

Resumé

Světlá Hora (Kat. Suchá Rudná, Bez. Bruntál), Ort Suchá Rudná, Parz. Nr. 469. Mittelalter. Bergbaurelikte. Rettungsgrabung.

Obr. 104. Světlá Hora (k. ú. Suchá Rudná, okr. Bruntál). Dřevěné konstrukce.
Abb. 104. *Světlá Hora (Kat. Suchá Rudná, Bez. Bruntál). Hölzerne Konstruktion.*

Šternberk (okr. Olomouc)

Areál hradu – předhradí, parc. č. 97, 98. Středověk, novověk. Hrad. Záchranný výzkum.

Lokalizace: souřadnice S-JTSK: Y = 541983,58; X = 1106478,5

V listopadu a prosinci 2013 probíhal záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci kanalizace a vodovodu na předhradí (1. nádvoří) státního hradu Šternberk. Výkop pro kanalizaci o šířce 1,8 – 2 m vedl kolem objektu bývalé sýpky, při jejím severozápadním nároží se napojoval na stávající odpadní systém a pokračoval jižním směrem k bráně. Z východního křídla předhradí se přes parc. č. 98 napojoval výkop pro vodovodní přípojku široký 1,5 m.

Skalní podloží tvořené kulmskými břidlicemi vystupovalo z úrovně kolem 0,90 m místy téměř až na povrch. Pokud nebyl výkop veden skálou, tvořily hlinitou složku novodobé dorovnávky terénu, případně pozůstatky jam na hašení vápna. Pouze na parc. č. 98 ve vodovodní přípojce byla zjištěna odlišná situace. Skalní podloží, zachycené v hloubce 0,56 – 0,88 m, zde klesalo k západu a k jihu. Přímo na něm se dochovalo 0,02 – 0,18 m silné souvrství spáleniště (vrstvy uhlíků a mazanicové destrukce) s keramikou z 2. poloviny 13. století. Požárovou planýrku překrývalo v hloubce 0,4 – 0,5 m valounové dláždění ze závěru 16. století (nález keramiky a malého groše Rudolfa II. z roku 1590) převrstvené dorovnávkou z průběhu 1. poloviny 17. století a recentními úpravami terénu. Kromě těchto situací bylo zjištěno, že pod současným povrchem je dochován objekt barokní ledárny (narušená cihlová a kamenná zdiva), zachycený na historických plánech hradu. Archeologický výzkum tak přinesl první hmotné doklady z období počátků hradu, který je v písemných pramenech poprvé zmiňován k roku 1269. Zjištění je mimořádné i tím, že díky rozsáhlým přestavbám je jen omezená možnost dochování původních situací jak v areálu hradního jádra, tak i na předhradí, jehož původní situování ani rozsah není znám.

Hana Dehnerová, Václav Tomka

Literatura

Richterová, H., Vítek, T. 2006: Šternberk na Moravě. Jižní část předhradí. Rkp. stavebně historického průzkumu, č. 7663. Uloženo: Archiv oddělení výzkumů, průzkumů a dokumentace, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci.

Resumé

Šternberk (Bez. Olomouc), Burg Šternberk – Vorburg, Parz. Nr. 97, 98. Mittelalter, Neuzeit. Burg. Rettungsgrabung.

Tečovice (okr. Zlín)

Kostel sv. Jakuba Většího. Středověk. Kostel. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum probíhal při výkopových pracích v bezprostřední blízkosti obvodových zdí kostela sv. Jakuba Většího v Tečovicích. Byly odkryty základy stavby a jednotlivé architektonické prvky zasahující pod úroveň stávajícího terénu. Archeologický a stavebně historický průzkum znovu potvrdil středověké stáří stavby. Dokládá to jednak použité zdivo, sestávající z poměrně velkých bloků kamene, a také kamenické značky, umístěné na některých ze stavebních prvků v nárožích kostela. Při prohlídce výhozů a výkopů byly vyzvednuty také druhotně přemístěné architektonické články, které byly převezeny k deponování do Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Jedná se tak již o druhý archeologický výzkum realizovaný v prostoru místního kostela. Předchozí výzkum probíhal v roce 1993 a také tenkrát bylo potvrzeno středověké stáří stavby s více stavebními fázemi.

Ivan Čižmář

Resumé

Tečovice (Bez. Zlín), Kirche St. Jakobus der Ältere. Mittelalter. Kirche. Rettungsgrabung.

Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště)

Ulice Hradební; parc. č. 25/4, 653/33, 1573. Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Lokalizace: 2 linie vymezené body S-JTSK:
1. (X=537590.25, Y=1181195.06), 2. (X=537581.81, Y=1181241.17) a 1. (X=537603.75, Y=1181198.62), 2. (X=537606.53, Y=1181194.39), 3. (X=537665.66, Y=1181198.23), 4. (X=537712.94, Y=1181207.56), 5. (X=537714.63, Y=1181197.67)

V souvislosti s akcí „Uherské Hradiště – náhradní zdroj energie NN“ došlo ve dvou etapách, v březnu až dubnu a v srpnu až září 2013 k archeologickému dohledu na otevřené trase výkopu. Ten začínal v chodníku u severozápadního rohu bývalé Měšťanské besedy (dnes budova základní školy) a směřoval 49 m na jih až jihovýchod k nástavbě náhradního zdroje energie NN. V druhé etapě pokračoval výkop v chodníku na severovýchod parkoviště Klubu kultury a směřoval 121 m západním až jihozápadním směrem podél, tj. jižně, ulice Hradební. Před náměstím Komenského vozovku a přilehlý chodník v ulici Hradební přetnul kolmo směrem k severu a zamířil na jihozápadní nároží Městského úřadu (obr. 105). Šíře výkopu dosahovala 0,6 – 0,7 m, hloubka činila 0,8 m – 1,4 m (Menoušková 20113a, 2013b). Nadmořská výška se pohybovala kolem 179 m. Výkop probíhal ve své převážné většině v těsném vnějším sousedství středověké hradby, v prostoru vymezeném středověkou hradební li-

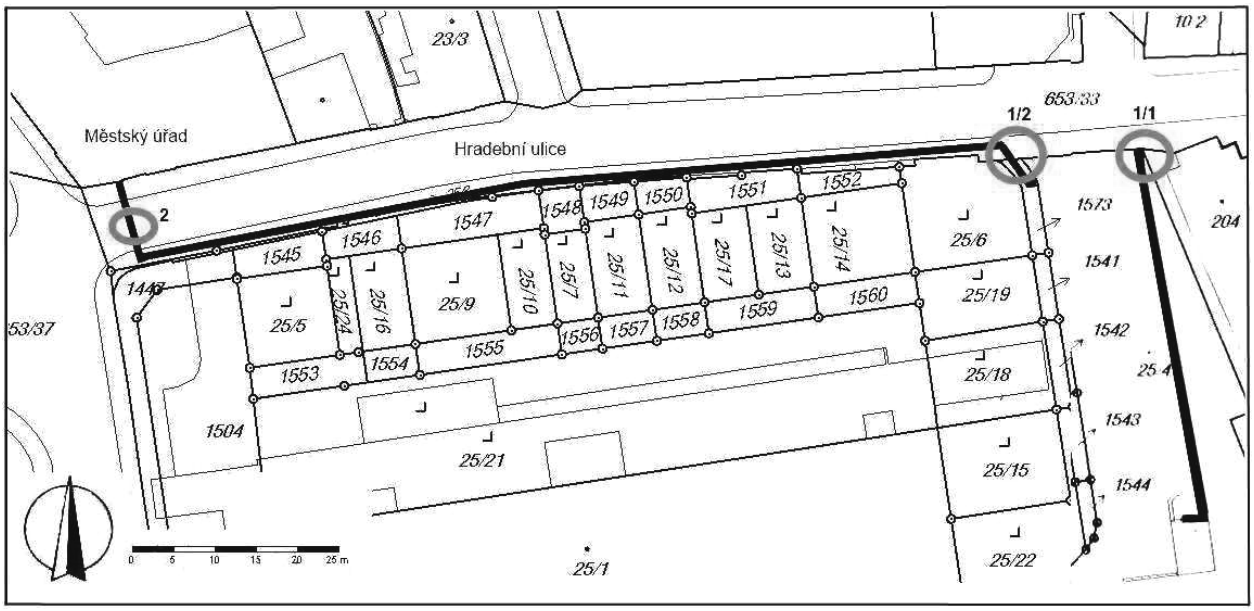

Obr. 105. Uherské Hradiště, Hradební ulice. Náhradní zdroj energie. Situační plán výkopů v historickém jádru města, březen – duben a srpen – září 2013. 1/1 a 1/2: cihlové zdivo novověkého stáří zachycené v obou etapách výzkumu. 2: místo zachycení středověké pískovcové hradby doplňované v novověku cihlami.

Abb. 105. *Uherské Hradiště, Hradební-Straße. Ersatzenergiequelle. Situationsplan der Grabungen im historischen Stadtkern, März – April und August – September 2013. 1/1 und 1/2: das Ziegelmauerwerk aus der Neuzeit wurde in beiden Etappen des Forschungsprozesses festgehaltet. 2: Platz, wo die Reste der mitteralterlichen Sandsteinstadtmauer entdeckt wurden, die in der Neuzeit mit den Ziegeln ergänzt wurden.*

nií na severu a barokním bastionem sv. Františka na jihu (Gardavský 1978).

V rámci obou etap výkopových prací bylo u rohu někdejší budovy Měšťanské besedy a v chodníku při severovýchodní straně parkoviště zachyceno cihlové maltou spojované novověké zdivo, a to na GPS souřadnicích 49°07’129”N, 17°45’598”E (cihlové zdivo patrně s kamenným základem) a 49°98’820”N, 17°40’050” E (opět cihlové zdivo). Oba nálezy byly zachyceny od hloubky přibližně 0,3 m až na dno výkopu. Jejich skutečnou mocnost neznáme, horní partie byly recentními zásahy odebrány, základové části se nepodařilo zachytit. V blízkosti obou nálezů cihlového zdiva se ve výkopech objevovaly vrstvy cihlových zlomků. Situace neprovázel žádný datující materiál. Lze je však s největší pravděpodobností vztáhnout až ke stavebním aktivitám ze druhé poloviny 19. století. Nález cihlového zdiva s možným kamenným základem patrně souvisí se zděným sloupem vstupu do zahrady, který je v bezprostředním sousedství Měšťanské besedy zachycen na dobové pohlednici datované před rok 1905. Pohlednice pochází z historického fondu Slováckého muzea. Druhý nález zdiva novověkého stáří je pak hypoteticky možné ztotožnit buď s předpokládaným druhým sloupem vstupu do zahrady, nebo již se stavbou pivovaru, který na vjezd do zahrady při uliční čáře ulice Hradební navazoval. Pivovar, postavený v letech 1879 – 1887 a stávající v místě dnešního parkoviště Klubu kultury, byl zbořen v roce 1982.

Dále byla v rámci liniového výkopu v chodníku ulice Hradební zjištěna druhotně vzniklá, nehomogenní zásypová vrstva s četnými novověkými střepy (17. – 19. století) a okrajově zachycen průběh středověkého pískovcového hradebního tělesa doplňovaného cihlami (přibližně uprostřed výkopu na ulici Hradební, na GPS souřadnicích 49°06’758”N a 17°46’058” E, v hloubce od 0,6 m).

Ulice Jiráskova, Na Baště; parc. č. 653/11; 653/10. Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Lokalizace: dvě linie vymezené body S-JTSK:
výkop vodovodu 1. (X=537946.00, Y=1180847.00), 2. (X=538033.00, Y=1180848.00); výkop kanalizace 1. (X=537945.00, Y=1180848.00), 2. (X=538028.00, Y=1180850.00)

V souvislosti s rekonstrukcí vodovodu a opravou kanalizace došlo v březnu až dubnu 2013 k archeologickému dohledu na ulici Jiráskova na trase výkopů na severozápadě intravilánu města, vně středověkého opevnění, ale ještě v rámci plochy vymezené barokními hradbami. Jednalo se o dokončení rozsáhlejší opravy započaté již v předchozím roce (Menoušková 2012). Oblast nebyla dotčena středověkou zástavbou. Na anonymní vedutě

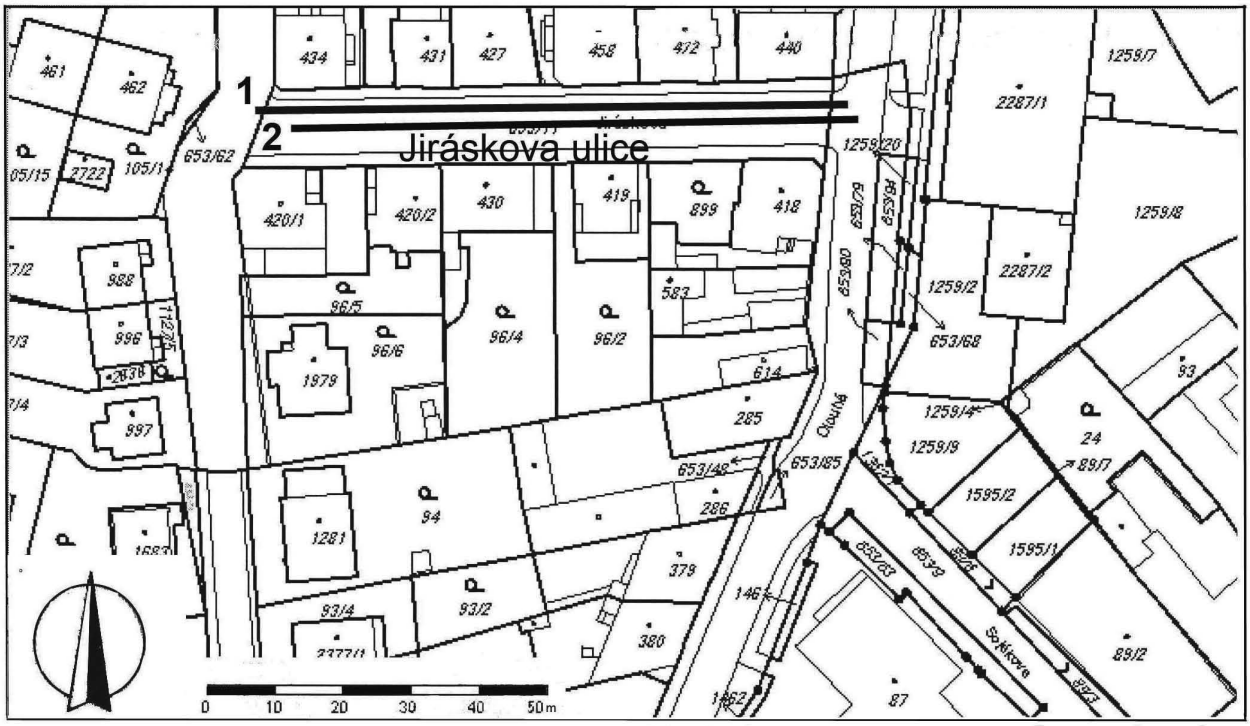

Obr. 106. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova, Na Baště. Rekonstrukce vodovodu a oprava kanalizace (stoka AV-6b), březen – duben 2013. Poloha liniových výkopů – 1: vodovod, 2: kanalizace.
Abb. 106. *Uherské Hradiště, Jiráskova-Straβe, Na Baště-Straβe. Rekonstruktion der Wasserleitung und Reparatur der Kanalisation (Kanäle AV-6b), März – April 2013. Position der Liniengraben – 1: Wasserleitung, 2: Kanalisation.*

města z roku 1670 odpovídá tomuto úseku část s dvojitým vodním příkopem (srovnej Gardavský 1978), nadmořská výška se pohybovala mezi 178,28 – 178,87 m.

Výkop nového vodovodu začínal v křižovatce s ulicí Dlouhou, vedl po celé délce ulice Jiráskova a končil v křižovatce s ulicí Na Baště (obr. 106). Dosahoval maximální šíře 1,2 m a hloubky 2,0 m. Délka činila 87,2 m. V těsném, jižním, sousedství nově hloubené rýhy vodovodu vedla trasa opravované kanalizace. Celková délka tohoto úseku činila 82,4 m. Výkop dosahoval maximální šíře 2,2 m a hloubky 3,15 m. V rámci obou výkopů byla zaznamenána nevelká, nicméně homogenní cihlová vrstva (GPS souřadnice 49°07’129” N a 17°45’598” E) v hloubce 0,4 – 0,5 m, bez datujících nálezů, vzhledem ke stratigrafické pozici však novověkého stáří. Úroveň siltového podloží stoupala směrem na západ. Z výkopu před parc. č. 427 byla získána nepočetná kolekce keramických střepů datovaných do 16./17. – 18. století.

Dana Menoušková

Literatura

Gardavský, Z. 1978: Uherské Hradiště. Předpokládaný vývoj území a opevnění historického jádra. Brno. Rkp. stavebně historického průzkumu. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Menoušková, D. 2012: Uherské Hradiště – ul. Dlouhá, Jiráskova, Na Baště, Žerotínova – oprava kanalizace (stoka AV-6a, AV-6b, AV-6c), rekonstrukce vodovodu. Rkp. nálezové zprávy č. 808/12. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Menoušková, D. 2013a: Uherské Hradiště – Hradební ulice, náhradní zdroj NN. Rkp. nálezové zprávy č. 809/13. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Menoušková, D. 2013b: Uherské Hradiště – Hradební ulice, náhradní zdroj NN u Klubu kultury 2. etapa. Rkp. nálezové zprávy č. 817/13. Uloženo: archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Resumé

Uherské Hradiště (Bez. Uherské Hradiště), Hradební-Straβe, Parz. Nr. 25/4, 653/33, 1573. Mittelalterzeit, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Uherské Hradiště (Bez. Uherské Hradiště), Jiráskova-Straβe, Na Baště-Straβe, Parz. Nr. 653/14, 653/10. Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

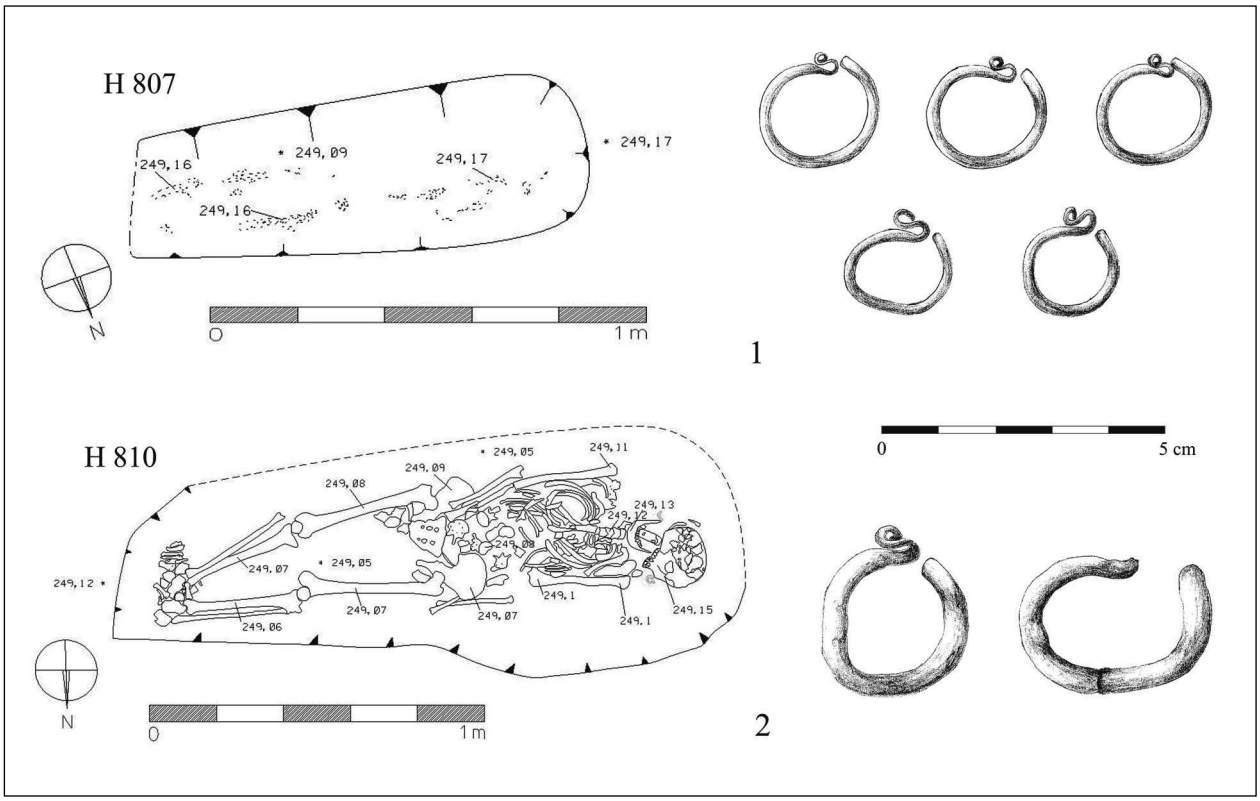

Obr. 107. Uničov, „Šibeník“. Hroby H 807 a H 810.
Abb. 107. *Uničov, „Šibeník“. Gräber H 807 und H 810.*

Uničov (okr. Olomouc)

„Šibeník“. Mladší doba hradištní. Pohřebiště. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum společnosti Archaia Olomouc, o. p. s., byl proveden v říjnu až listopadu 2013 v souvislosti s budováním nového vodovodu (podrobnosti viz oddíly Neolit a Eneolit). Zkoumaná plocha se nachází na vrchu Šibeník (700 m západně od Uničova), a to zhruba 5 m severně od oplocení vodojemu.

V trase vodovodu směřujícího od vodojemu na vrchu Šibeník k hlavní silnici II/444 Uničov-Medlov byla prozkoumána část pohřebiště s 10 kostrovými hroby. Hroby byly zjištěny poměrně mělko, pouze 30 cm pod současným povrchem, tedy přímo pod ornicí. Hrobové jámy byly uspořádány ve dvou volných řadách, přičemž jižní část pohřebiště narušuje sídliště z mladšího neolitu. Všechny pohřby byly kostrové, v natažené poloze na zádech; hroby byly pravidelně orientovány ve směru východ – západ (hlavou k západu). Nebyly pozorovány žádné pozůstatky rakví ani úpravy hrobových jam. Ne vždy se dochovaly celé kostry, mnohdy již byly kosti strávené a zachoval se pouze jejich stín či obrys. Pohřbení byli bez jakýchkoliv milodarů. V zásypu hrobů se ojediněle našly sekundárně přemístěné střepy neolitické keramiky. Pouze ve dvou hrobech (H 807 – dívka 4–6 let a H 810 – dospělá žena 28–35 let) byly po stranách lebky a v místě pod předpokládanou lebkou nalezeny bronzové a olověné záušnice s drobnou esovitou kličkou (obr. 107), které nám tuto nekropoli dovolují datovat do 11. století.

Předběžný antropologický rozbor (J. Cigáňová) poukázal na špatnou dochovalost kosterního materiálu. Z 10 jedinců se jednalo o 6 dospělých a 4 děti, pohlaví bylo možné určit jen u dvou dospělých jedinců (muž a žena). Na pánvi kostry ženy z hrobu H 810 byly zjištěny stopy poporodních změn a degradace meziobratlových plotének. Patologické nálezy se podařilo zachytit u kostry muže (30–35 let) z hrobu H 804; jednalo se o degenerativní onemocnění páteře (Schmorlovy uzly a osteofyty na hrudních obratlích), a dále u jedince (40–50 let) z hrobu H 806; zde šlo o zánětlivé změny na levé loketní kosti.

Byl zachycen jižní i severní okraj pohřebiště (délka 28 m), východním a západním směrem hroby pokračují mimo zkoumanou plochu. Na Uničovsku se jedná o první mladohradištní pohřebiště; nejbližší mladohradištní hroby jsou známy z Mitrovic, Moravičan a Loštic. Význam jeho objevu spočívá v přímém dokladu existence předlokačního osídlení jednoho z nejstarších moravských měst. Někde v nejbližším okolí pohřebiště se jistě muselo nacházet soudobé sídliště. Dosud máme povrchové sběry keramiky 10. – 12. století z nedaleké polní trati „Zadní lány“, z intravilánu a cihelny v Medlově, dále z katastru Brníčka a Újezdu a archeologicky byla prozkoumaná železářská centra v Želechovicích a Dolní Sukolomi (Šlézar

2013, 46–48). Část hospodářského zázemí mladohradištní osady byla zachycena nedávno také na západním okraji Uničova, v ulici Nemocniční (Plaštiaková 2011).

Tomáš Zeman

Literatura

Plaštiaková, M. 2011: Uničov (k. ú. Uničov, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 52-2*, 201–202.

Šlézar, P. 2013: Období raného středověku (30. léta 6. století – 1213). In: J. Burešová et al.: *Uničov. Historie moravského města.* Uničov: Město Uničov, 44–51.

Resumé

Uničov (Bez. Olomouc), „Šibeník“. Jüngere Burgwallzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.

Úsobrno (okr. Blansko)

„Durana“. Vrcholný středověk, novověk. Fortifikace. Zjišťovací výzkum.

Badatelský výzkum byl realizován ve dnech 4. 10. – 29. 10. 2012 a probíhal v areálu fortifikace „Durana “, která se nachází jihovýchodně od obce Úsobrno na pozemku parc. č. 193/19 v k. ú. Úsobrno. Tato rozsahem menší fortifikace je opevněna okružním příkopem a valem.

Výzkum byl prováděn formou sondáže, kdy byly prozkoumány sondy 1 (o rozměrech 2×2 m), 2 (o rozměrech 1×1 m), 3 (o rozměrech 8×0,50 m) a 4 (o rozměrech 3×1 m). Sondy 1 a 3 byly umístěny v centrální části na nejvyšší části této lokality. Sonda 2 byla umístěna východně od předešlých sond, ovšem cca o 2 metry níže, než je výšková úroveň sondy 1. Sonda 4 byla položena v okružním příkopu, jižně od sondy 3 přibližně v úrovni jejího východního konce. Polohy jednotlivých sond byly zaměřeny pomocí přístroje GPS. Povrch terénu v místě všech sond tvořila vrstva lesní půdy – kontexty 0100, 0102. V sondě 1 byla zjištěna vrstva lesní půdy – kontext 0100, níže bylo zjištěno podloží – kontext 0101; v kontextu 0100 byly pozorovány kameny, uhlíky malé zlomky mazanic, malty a jeden keramický zlomek, který lze rámcově datovat do období vrcholného středověku. Stratigraficky pod kontextem 0101 byla zachycena rostlá skála – kontext 0108. V sondě 2 byla mimo lesní půdu – kontext 0102 a podloží – kontext 0104, zjištěna mezi předešlými vrstva jílovité hlíny – kontext 0103, která obsahovala mimo kameny malé zlomky mazanice.

V nejvyšším místě zkoumané lokality byla položena sonda 3, ve které byla pod vrstvou lesní půdy – kontext 0100 – pozorována v sektoru 1 (sektory 1 až 4, počítáno od západu) vrstva prachové hlíny hnědošedé barvy – kontext 0105, ve které bylo zjištěno několik keramických zlomků z období novověku; níže bylo pod touto vrstvou zachyceno skalnaté podloží – kontext 0108. V sektorech 2, 3 byly v kontextu 0100 zjištěny dvě recentní ohniště – kontexty 0109, 0110; stratigraficky pod kontextem 0100 byla zkoumána vrstva tmavě hnědé prachové hlíny – kontext 0107, pod níž bylo zjištěno skalnaté podloží – kontext 0108. Povrch sektoru 4 pokrýval opět kontext 0100, pod kterým byla zjištěna vrstva jílovité hlíny černé barvy – kontext 0106, obsahující množství kamenů a jeden keramický zlomek (rámcově datovaný do období vrcholného středověku). V sondě 4 byla zjištěna vrstva lesní půdy – kontext 0100, v níž se nachází vrstva středně hnědošedé jílovité hlíny – kontext 0111, jež obsahovala pouze kameny. Stratigraficky pod kontextem 0111 se nacházelo podloží – kontext 0101, ovšem kontexty 0111 a 0101 porušuje výkop příkopu – kontext 0500. Bohužel tento příkop byl z důvodu bezpečnosti prozkoumán pouze částečně a po dosažení hloubky 1,30 m byl jeho průzkum ukončen. Výplň příkopu tvoří černá jílovitá hlína – kontext 0112 obsahující převážně kameny a středně hnědá jílovitá hlína – kontext 0113 obsahující kromě převažujících kamenů také uhlíky. Po ukončení výzkumu byly prozkoumané sondy zaházeny výkopkem a lokalita uvedena do původního stavu.

Dle skromného nálezové fondu získaného během tohoto výzkumu lze klást rámcovou dataci vzniku a dobu existence zkoumané fortifikace na sklonek vrcholného středověku. Stopy či indicie svědčící o starším založení této fortifikace nebyly zjištěny. Také vzhledem ke skrovnému počtu nalezených artefaktů nelze předpokládat na této lokalitě intenzivní a dlouhodobé osídlení. Tento badatelský výzkum byl realizován jako součást programu Národní a kulturní identity Ministerstva kultury ČR č. DF 11P01OVV029 „Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech“.

Jakub Vrána

Resumé

Úsobrno (Bez. Blansko), „Durana“. Spätmittelalter, Neuzeit. Fortifikation. Probegrabung.

Valtice (okr. Břeclav)

Intravilán, č. p. 239. Novověk. Město, historická kanalizace. Záchranný archeologický výzkum.

Záchranný archeologický výzkum proběhl na konci roku 2012 formou dohledu nad výkopovými pracemi na přeložce NN a pokračoval v létě 2013 při budování nového parkoviště před domem č. p. 239 ve Valticích. Prostor výzkumu se nacházel mezi valtickým zámkem a kostelem Nanebevzetí Panny Marie.

V prostoru nového parkoviště jižně před domem č. p. 239 byla v délce přes 10 m zdokumentována cihelná odvodňovací štola o šířce 0,8 m, vedoucí od zámeckého areálu severovýchodním směrem. Při severní straně bylo v délce 5 m provedeno její zpevnění přizdívkou v šířce 0,5 m. Zachyceny zde byly i dvě zděné cihelné šachty v trase štoly o rozměrech 1,2×1,2 m a hloubce 1,4 m,

Obr. 108. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Plán plochy centrálního velkomoravského pohřebiště prozkoumané v letech 2012–2013.
Abb. 108. *Znojmo, Hradiště sv. Hypolita – Pöltenberg. Grabungsfläche des zentralen großmährischen Gräberfeldes, untersuchte 2012–2013.*

přičemž východnější z nich vznikla až dodatečně, patrně při opravě (čištění) štoly. Další zděná šachta se nacházela v průjezdu domu č. p. 239, z jehož dvora do hlavní štoly ústila menší přípojka. Celý zachycený odvodňovací systém patřící k zámeckému systému odvodňovacích štol lze patrně datovat do 18. století a dát do souvislosti s velkými terénními úpravami v okolí zámku.

Dále se výzkumem provedeným při revitalizaci objektu č. p. 239 ve Valticích podařilo zachytit jak úpravy terénu (navážkové vrstvy) související s barokní přestavbou valtického zámku v 17.století, tak i další terénní úpravy přístupu k zámku z východní strany v 18. století.

Hynek Zbranek

Literatura

Zbranek, H. 2013: Revitalizace domu č. p. 239 Valtice a objekt přípojka SO-06 NN. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 18/13. Uloženo: archiv společnosti Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

Valtice (Bez. Břeclav), Gemeinde, Hs.-Nr. 239. Neuzeit. Stadt, historische Kanalisation. Retungsgrabung.

Znojmo (k. ú. Znojmo-Hradiště, okr. Znojmo)

Hradiště sv. Hypolita. Středohradištní období. Centrální velkomoravské pohřebiště. Záchranný a předstihový výzkum.

Předkládaná zpráva o provedeném archeologickém výzkumu centrálního velkomoravského pohřebiště, který na lokalitě probíhá od roku 2008 každoročně o letních prázdninách, je tentokrát informací pojednávající společně o dvou ročních sezonách. Samotný výzkum se v obou letech /2012 a 2013/ opět uskutečnil formou letní archeologické praxe studentů historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a také studentů archeologie Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové, a to jako výzkum záchranný a předstihový. Každoročně se jej ve třech čtrnáctidenních turnusech v průběhu července až poloviny srpna zúčastnilo 70 – 80 posluchačů.

Za rok 2012 nebyla do Přehledu výzkumů zpráva předkládána zcela záměrně, protože terénní práce na tehdy skryté ploše pohřebiště mohly být dokončeny jen přibližně z jedné poloviny. Nebyly kompletní a nemohly tak přinést přesné informace.

Tuto skutečnost vyvolaly dvě okolnosti. První z nich byla spojena s opakovanou přímou výzvou majitele pozemku k provedení archeologického výzkumu na co největší ploše. Pozemek totiž nabízel k prodeji jako stavební parcelu. Nutnost provedení záchranného či předstihového výzkumu s prošetřením části pole mu značně komplikovala situaci, a proto chtěl výzkumné práce provést co nejdříve a také v co nejširším měřítku. Na výzvu jsme samozřejmě hned reagovali, objednali techniku a na celkové ploše 415 m² k jihovýchodu mírně skloněné části terasy jsme strojem skryli ornici o průměrné mocnosti 20–30 cm. Opět jsme zachytili stejnou a již v minulých letech popsanou situaci. Ze severního, přibližně 2–3 m širokého okrajového pásu pole, který se zařezával do skloněného terénu, byla po staletí prováděnou orbou a terasováním odhrnována ornice. Postupně se přemísťovala k jižnímu okraji plochy, kde navyšovala terénní schod. Právě v zářezu terasy, na jejím severním okraji, jsme již v hloubce 25 cm zachytili bázi ornice a prosvítající spraš. Při severozápadním okraji skrývky ale spraš mírně vyznívala a místy se již objevovala drť ze svrchní vrstvy skalního podloží. Ve světlejší půdě pod tmavou ornicí zde vystu-

povaly jasně patrné stopy po orbě. V tomto prostředí jsme již zachytili rozptýlené kosti z několika mělkých dětských hrobů i tmavší stopy zásypu hlubších hrobových jam. Naopak v pásu zvýšeného stupně na protilehlé jižní straně terasy široké 12 – 13 m byla ornice výrazně mocnější a dosahovala až 75 cm. Tam jsme si proto mohli dovolit strojem odebrat mocnější vrstvu půdy. Respektovali jsme mocnost sejmuté vrstvy pod horizontem původního povrchu skloněného terénu. Druhou okolností, která nám nedovolila v jedné sezoně ukončit výzkum na tak velké ploše, byla komplikace geologická. Po základním strojovém odkryvu plochy se téměř na polovině plánovaného výzkumu, především v jižní části terasy a na bázi ornice, objevila téměř souvislá kra rezavé, těžké jílovité hlíny, dosahující místy mocnosti až 30 cm. Po rychlém vyschnutí na slunci vytvořila velmi tvrdou krustu. Nutnost jejího opatrného odebírání způsobila výrazné zdržení naplánovaných terénních prací. A to zvláště proto, že právě do této vrstvy byla uložena řada mělkých dětských hrobů. Hnědočervená vrstva byla však také posouvána terasováním a často překrývala alespoň část zásypu hrobových jam. Její vznik patrně souvisí s mělkou podzemní cirkulací vody, jež se v tomto prostoru Hradiště právě lokálně vyskytuje. Vytvořily ji oxidy a hydroxidy železa, které se uvolňovaly při zvětrávání žuly. V roztocích dobře migrují a v příhodných podmínkách se z nich vylučují. Železité sloučeniny tak zpevnily volné substráty a vytvořily tvrdé železité krusty, používané i jako železná ruda.

Při pečlivém začišťování skryté plochy jsme postupovali od jejího východního okraje s přítomností téměř čisté sprašové půdy západním směrem. Vizuálně se podařilo rozpoznat na šedesát zásypů hrobových jam, které se ihned zaměřovaly a zakreslovaly do celkového plánu. Bylo však jasné a z dosavadních zkušeností také vyplývalo, že některé volnější dílčí prostory zkoumané části pohřebiště budou pokryty hroby podstatně hustěji. Zásypy zatím nebyly zřetelné a k jejich rozpoznání i následnému prošetření bylo třeba odebrat ještě další vrstvu zeminy. Především se pak musela odstranit tvrdá hnědočervená krusta nad žlutou spraší.

Na velké skryté ploše jsme si proto zvolili dílčí a dosažitelný cíl, který se vázal na dokonalé, všestranné prošetření přibližně poloviny skryté plochy a také hrobových celků, jejich zdokumentování a konzervaci bohatého inventáře. Dokončení všech terénních prací na celé ploše jsme potom naplánovali na prázdninové období následujícího roku 2013. Naznačený plán se podařilo splnit. Nemuseli jsme také všechny práce zbytečně uspěchat. Dobře se podařilo zabezpečit veškeré badatelské úkony i s dalším rozvinutím mezioborové spolupráce.

Pracovali jsme na ploše vymezené kvadranty 5×5 m, číslovanými v rámci celkové na pohřebišti vytyčené sítě čtverci: 12 až 18/ -2 až +1. Západo- východní řady -2 a +1 se výzkumné práce dotkly jen okrajově, stejně jako severojižní řady č. 18, na kterou budeme výzkumem, vedeným východním směrem, v sezoně roku 2014 navazovat (obr. 108).

V rámci orientačních statistických údajů lze uvést, že na ploše 415 m² zkoumané v letech 2012 a 2013 jsme prošetřili a plně zdokumentovali celkem 113 kostrových hrobů se 115 pohřbenými jedinci. K velkomoravskému pohřebišti náleželo 112 kostrových hrobů, pouze jeden / hr. č. 829/ s nimi nesouvisel. Patřil pravěkému období – střední době bronzové, středodunajské mohylové kultuře (obr. 109). Pohřbený v tomto hrobě ležel ve skrčené poloze na pravém boku. Jeho kostra byla obložena nepravidelnou řadou středně velkých kamenů, tvořících v půdorysu přibližně obdélníkovitý rámec mělkého zahloubení do podloží. Z inventáře zaujala pozornost řada drobných bronzových předmětů a kolekce několika typických keramických nádob. Hrob, po jehož mohylovém zásypu se z důvodu úplného rozorání plochy a terasování nedocho-

Obr. 109. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Doc. J. Kovárník se svými studenty z Univerzity Hradec Králové u hrobu č. 829. Hrob středodunajské mohylové kultury nese výrazné porušení v prostoru lebky.
Abb. 109. *Znojmo, Hradiště sv. Hypolita – Pöltenberg. Herr Doz. J. Kovárník mit seine Studenten aus Universität in Hradec Králové bei Grab Nr. 829. Grab der Mitteldanubische Hügelgräberkultur hat eine signifikante Störung im Schädel-Raum.*

Obr. 110. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Mgr. P. Čermáková připravuje hrob č. 824 k fotodokumentaci. Kostra je opačně orientovaná. Foto ze severozápadu.
Abb. 110. *Znojmo, Hradiště sv. Hypolita – Pöltenberg. Mgr. P. Čermáková vorbereitete das Grab Nr. 824 zur Fotodokumentation. Das Skellet ist umgekehrt-orientiert. Foto aus Nordwest.*

Obr. 111. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Detailnější pohled na lebku a horní polovinu špatně dochované kostry dítěte /hr. č. 841/ s prolamovaným litým bronzovým závěskem v místě hrudní kosti. Foto z jihovýchodu.
Abb. 111. *Znojmo, Hradiště sv. Hypolita – Pöltenberg. Detail-Blick auf das Schädel und obere Hälfte des schlecht-erhaltenen Kinderskelletes (Grab Nr. 841) mit einem gegossenen durchbrochenen Anhänger im Stelle des Brustbeines. Foto aus Südosten.*

valy žádné stopy, byl v oblasti lebky porušen výrazným zásahem, způsobeným hlubší jámou velkomoravského hrobu č. 894. Mohli bychom předpokládat, že velkomoravský hrob dítěte snad byl zahlouben do okrajové části tehdy ještě patrného násypu mohyly. V každém případě však můžeme konstatovat, že již druhý pravěký hrob stejné kultury, vzdálený od prvního přibližně 23 m jihovýchodním směrem, dovoluje ve zkoumaném prostoru přijmout domněnku o přítomnosti také menšího mohylníku ze střední doby bronzové. Tuto představu by mohly podporovat rovněž nálezy keramických střepů a několika bronzových předmětů, které rozhodně náležely k orbou porušeným, rozvlečeným hrobům. Podařilo se je zachytit ve vrstvě mezi velkomoravskými hroby i v zásypech jejich jam.

Z počtu 112 prozkoumaných velkomoravských hrobových celků jsme mohli jen rámcově určit přítomnost 37 hrobů s 38 dospělými jedinci. Z uvedeného počtu jsme rozpoznali 12 hrobů žen, 11 hrobů mužů a u 15 hrobů jsme zatím nedokázali přesně určit pohlaví. Dospělým jedincům náležel jeden dvojhrob muže a ženy – č. 880. Stejně jako v minulých letech se opět prozkoumalo podstatně více hrobů dětí – 75 hrobů s 76 pohřbenými (66%). K nim náležel rovněž jeden dvojhrob č. 864. Ze souboru dětských hrobů jsme mohli vyčlenit 61 pohřbů malých dětí (Infans I) a 14 starších dětí (Infans II až Juvenis). Přesný a komplexní antropologický rozbor s určením pohlaví, věku a s výsledky analýz i sledováním nejrůznějších detailů na kostrovém materiálu (např. DNA, zubní sklovina atd.) se v současné době zpracovává a zatím jej ještě nemáme k dispozici. V rámci mezioborové spolupráce jej již dlouhodobě provádí tým doc. E. Drozdové z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. I bez odborného posudku antropologa jsme však mohli rozpoznat přítomnost těžkých zdravotních problémů u kostry v hrobě č. 803. Dospělá mladá žena trpěla vážnou nemocí (obrna, ochrnutí?), která způsobila, že i do hrobu byla uložena s pokřivenýma rukama, přimáčknutýma na hrudi. Nápadné bylo především silné, nepřirozené ohnutí

Orientační tabulka nálezů za roky 2012 – 2013 /zpracoval L. Kratochvíl/

Druh nálezu	Počet ks	V počtu hrobů	Druh nálezu	Počet ks	V počtu hrobů
Nože	30	30	Jehlice	1	1
Ostruhy + garnitura (ve zlomcích)	4	2	Gombík	10	9
Keramický střep v zásypu hrobu	26	18	Prsten	10	10
Kámen	13	10	Rolnička	3	3
Šídlo	3	3	Nádoba	24	23
Hroty šípů	3	3	Rybí kost jako součást náhrdelníku	1	1
Vědro	4	4	Zvířecí kost v zásyp. hrobu	4	4
Náušnice*	107	34	Vajíčka (skořápky)	14	13
Korálky*	85	16	Nádoba ve zlomcích	4	4
Závěsek k náhrdelníku (mušle) + bronzový, prolamovaný	4 1	4 1	Bronzový terčík	2	1

*Údaj je orientační, při konzervaci nálezů je upřesňován.

obou zápěstí. U hrobu mladého muže č. 823 jsme zase hned po očištění kostry mohli určit jasnou příčinu smrti. V jeho pravé očnici byla zabodnutá železná šipka s tulejkou a křidélky, která svým hrotem pronikla hluboko do mozkovny. Z očnice vystupoval jen její zbytek. Mladíka proto uložili jeho pozůstalí do hrobu i s touto šipkou v oku. K drobným zvláštnostem pohřebního ritu náležela na zkoumané části pohřebiště přítomnost dvou hrobů se silně skrčenou kostrou uloženou na levém boku (hrob č. 799 a hrob č. 891). U jedné z nich nebyl žádný hrobový inventář, u druhé pouze pár jednoduchých kroužkových náušnic z bronzu. Ve dvou případech se také objevila opačná orientace uložení pohřbených, kdy zesnulí „hleděli“ k západu (hrob č. 824 a hrob č. 850; obr. 110).

Ze zajímavých a také dosti ojedinělých hrobových nálezů lze jmenovat např. litý bronzový prolamovaný závěsek náhrdelníku. Pochází z hrobu malého děvčátka, kterému ležel na hrudní kosti. I když není zcela analogický ostatním, mohli bychom jej zařadit k typům lunicovitého závěsku, kterých známe několik z velkomoravských pohřebišť. Uvést lze např. Prušánky P-513 (Klanica 2006, 107–109). Exemplář z Hradiště však není tak zdobný. Je hladký, jednodušší a postrádá zdobení perlovcem i rozeklané výběžky ramen uvnitř ohraničené plochy. Je více geometrický a jeho ramena jsou svinuta do kruhů (obr. 111). Dále však rozhodně k téměř výjimečným a v našem prostředí vzácným nálezům patří některé typy z velmi bohaté kolekce náušnic. Již dříve jsme upozorňovali na specifický charakter těchto šperků na našem pohřebišti. Dalším výzkumem se nám toto tvrzení stale více potvrzuje. Určitou blízkost pozorujeme na pohřebišti v Dolních Věstonicích, ale především pak u našich jižních sousedů. Lze dobře sledovat jisté analogie s podobnými nálezy např. v Korutanech (Eichert 2010) a na dalších lokalitách v Rakousku.

Orientační přehled uvedený v tabulce nálezů lze ještě doplnit informací o počtu a procentuálním zastoupení hrobů s inventářem a bez výbavy. Ze 112 velkomoravských hrobů jsme v 87 případech zachytili předměty hrobového inventáře (78%). A to často i velmi bohatého, zastoupeného především náušnicemi, korálky, noži a také nádobami. Častěji se nejen v hrobech dětí vyskytovaly i skořápky slepičích vajec. Pouhých 22% hrobů nemělo přídavné předměty hrobové výbavy.

Kromě hlavního výzkumu centrálního pohřebiště jsme v květnu roku 2013 provedli ještě malý záchranný výzkum v sídlištním prostředí, přibližně ve středu vnitřního hradu, na parcele W. Holínského. Jmenovaný na své zahradě za rodinným domkem připravoval stavbu bazénu a požádal o archeologické prošetření malé plochy 6×4 m, z níž již strojem odebral ornici. Postupně jsme se snižováním plochy dostali až na bázi tmavé hlinité půdy bez patrného uvrstvení. Dosáhli jsme hloubky 60 cm od povrchu okolního terénu. V tomto horizontu bylo již místy patrné světlejší a drolivé skalní podloží. Z plochy skrývky jsme vyzvedli především keramický materiál, střepy pravěkého stáří (kultury jevišovická, středodunajská mohylová), dále v menším množství střepy velkomoravské keramiky, ale i fragmenty středověkých a novověkých nádob. Po celkovém začištění se na ploše vyrýsoval okraj polozemnice, část rozpadlé pece, několik kůlových jamek a 50 – 60 cm široký a 25 cm hluboký žlábek, místy obložený kameny. Ten procházel skrytou plochou napříč, ve směru západ – východ. Provedený výzkum byl ale prostorově velmi omezený a dost dobře nedovolil zatím vyvodit jednoznačné závěry. K tomu by bylo třeba provést

ještě další šetření na rozšířené, sousední ploše zahrady. K rozhodně zajímavým cílům by patřilo zjištění dalšího průběhu žlábku a velikosti i charakteru prostoru, který jím byl ohraničen.

K podaným základním informacím o dvou sezonách archeologického výzkumu roků 2012 a 2013 na centrálním velkomoravském pohřebišti i v sídlištním prostředí hradu je vhodné připojit ještě malou poznámku. Netýká se přímo vědecko-výzkumných akcí v terénu, ale záležitostí popularizace, prezentace, tedy vlastního předávání výsledků badatelské práce široké veřejnosti. Váže se na vybudování nového muzea Velké Moravy přímo v centru znojemského Hradiště a jeho slavnostní otevření u příležitosti oslav 1150. výročí příchodu cyrilometodějské misie na Velkou Moravu. Novou expozici, nazvanou „Velkomoravský Znojem“ a otevřenou dne 16. 7. 2013, vybudovali za přispění města Znojma, Jihomoravského kraje a několika sponzorů členové Nadačního fondu sv. Hypolita jako první objekt a jádro budoucího velkého kulturně výchovného střediska. Znojmo novou expozicí získalo hodnotný kulturní stánek, podobný památníkům v Mikulčicích, ve Starém Městě či na Pohansku. A tak lze říci, že již i v tomto směru, tedy v oblasti prezentace, se znojemské Hradiště zařadilo po bok zmíněných nejvýznamnějších velkomoravských center. První ohlasy návštěvníků na kvalitu expozice a zdejší představení velkomoravské problematiky jsou nejen velmi pochvalné, ale také zavazující.

Za poskytnuté odborné posouzení a informaci děkuji panu RNDr. Jaroslavu Šmerdovi, geologovi Jihomoravského muzea ve Znojmě.

Bohuslav Klíma

Literatura

Eichert, S. 2010: *Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten.

Klanica, Z. 2006: *Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

Klíma, B. 2008: Znojmo (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů 49*, 461–463.

Klíma, B. 2011: Znojmo (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů 52-2*, 212–213.

Klíma, B. 2012: St. Hippolyte Fortified Settlement – Great Moravian Znojem. In: A. Filip, J. Krejčí (eds.): *Znojmo od středověku po moderní dobu (Znojmo from the middle ages to the 20th century)*. Znojmo: Město Znojmo, 18–37.

Resumé

Znojmo (Kat. Znojmo-Hradiště, Bez. Znojmo), Hradiště sv. Hypolita – Pöltenberg. Mittlere Burgwallzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.